

**INTERNACIONALNI UNIVERZITET U NOVOM PAZARU
DEPARTMAN ZA PRAVNE NAUKE**

DOKTORSKA DISERTACIJA

**NORMATIVNO DEFINISANJE PRANJA NOVCA
U EVROPI**

MENTOR

Prof. dr Muamer Nicević

KANDIDAT

Mirza Totić

**NOVI PAZAR
JUN 2017. GODINE**

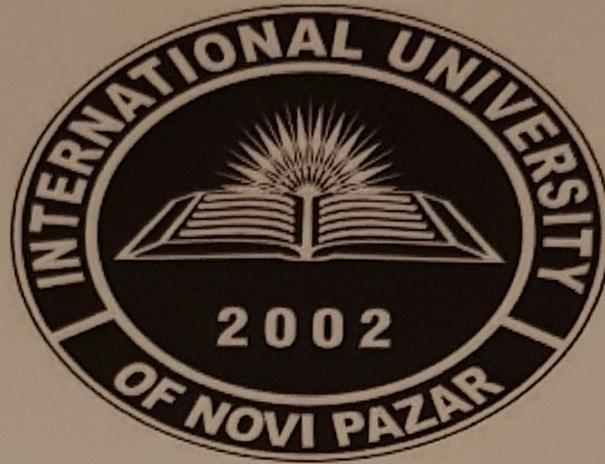
REPUBLIKA SRBIJA
UNIVERZITET U NOVOM PAZARU

Br. 774/16-5

28.08 2017 godine

Ulica Dimitrija Tucovića bb

**INTERNACIONALNI UNIVERZITET U NOVOM PAZARU
DEPARTMAN ZA PRAVNE NAUKE**

DOKTORSKA DISERTACIJA

**NORMATIVNO DEFINISANJE PRANJA NOVCA U
EVROPI**

MENTOR

Prof. dr Muamer Nicević

KANDIDAT

Mirza Totić

**NOVI PAZAR
JUN 2017. GODINE**

PREDGOVOR

Opređenjenje za izradu doktorske disertacije na ovu temu proizašlo je iz uočene potrebe da se prikažu poznate ali i nepoznate činjenice koje su doprinele i danas doprinose ekspanziji organizovanog kriminala na teritoriji Evrope izazivajući štetne ekonomske, jurisdističke, političke, tehnološke i druge promene. Pravilno sam shvatio sugestije mojih profesora, da ako bi mogla da se bira ljudska aktivnost koja na najbolji način izražava duh današnjeg vremena, to bi bez dileme bilo zgrtanje novca, makar po cenu činjenja najsurovijih krivičnih dela. Zato sam u istraživanju pokušao da upozorim čitaoce, nadležne i sve one koji su ili nisu upoznati sa pranjem novca kao planetarnim zlom, da savremeni čovek nema pravo na pasivno ponašanje i na ignorisanje opasnosti od organizovanog kriminala koji je izvor devijantnih ponašanja poput trgovine opijatima, ljudima i njihovim organima, iznudama, atentatima, prostituciji ili prisilnom radu. Ta pasivnost će stvoriti ambijent za uništenje čovečanstva što svakako nije cilj bez obzira što danas preovladava stav, da je rat najunosnije sredstvo za život ljudi, da bez njega nema droge, odnosno opijuma koji su u tim uslovima potrebni od topova, tenkova, municije, nosača aviona, aviona ili uniformi. A žrtve, krv i narastanje bankovnih depozita dolaze kasnije.

Danas je sasvim izvesno da organizovani kriminal funkcionise besprekorno i da su sve njegove aktivnosti okrenute u pravcu zgrtanja novca zbog čega je postao najmoćnija sila koja oblikuje život savremenog čoveka. U pitanju je skup heterogenih aktivnosti koje izazivaju neželjene potrese u društvima, svetskoj ekonomiji dovodeći do dramatičnog porasta međunarodne razmene na finansijskim tržištima, u trgovini, kulturi, informacijama i idejama. Ukoliko bi se postavilo pitanje: zašto je istraživanje ovog problema svedeno samo na evropski prostor, kada se isti može posmatrati kao apsolutno planetarni, odgovor bi bio, da nijedan prostor nije njime kontaminiran kao navedeni. Činjenica je, da se nigde zadržavaju prljavih aktivnosti u vezi sa pranjem novca kao generatorom organizovanog kriminala ne oseća kao u Evropi, posebno u njenom istočnom delu i na Balkanu. Na globalnoj sceni ne postoji nijedan prostor gde takvi vetrovi toliko često i sve jače duvaju kao evropski i gde je prisutna tolika povezanost mondijalističke i lokalne politike, krupnog kapitala i organizovanog kriminala. U uslovima rastuće kompleksnosti i dinamike na evropskom prostoru i sve većih pobuda za sticanjem novca, ne može se govoriti samo o zakonom uređenim pravilima ponašanja, jer inkriminirane aktivnosti čine onu drugu i po mnogo čemu jaču stranu realnog života. Potreba za ovakvim proučavanjima organizovanog kriminala dovela je do formiranja posebnog pristupa borbi protiv njegovih

pripadnika koji vrše gnusna krivična dela kako bi se dokopali željenog novca koji je postao predmet zanimanja čovečanstva, temelj i zakonitost njegovog razvoja. Paradoks je da organizovani kriminal "živi" među nama i da je nažalost toliko snažan, očit, svakim danom izazovnije i upotrebljiviji, a da je malo organizovanih akcija i snaga koje su spremne i koje bi morale da mu se adekvatno suprotstave.

Pogonsko gorivo da se bavim ovim istraživanjem su saveti mojih profesora, koji su bili svesni masovne literarne eksploatacije ovog pitanja, ali su ipak imali poverenja da ću na sasvim drugačiji način moći da isti objasnim. Pošao sam sa aspekta da su odavno kriminalizovane finansije, različita tržišta, savremene tehnologije, nauka i razvoj, životni stilovi i kulture, globalna i regionalna politika, ljudska svest pa čak i osećaji kod ljudi. Dakle, shvatio sam da ispred mene nije nimalo lak zadatak, već izazov sa mnogo napora. Međutim, siguran sam u oceni da sam istraživanje obavio na zadovoljavajući način. Uostalom, to je bio moj dug i zahvalnost svima koji su bezrezervno verovali u mene i koji su usmeravali vetar u jedra mog istraživačkog broda. Zato, ovom prilikom želim da se zahvalim svima koji su zaslužni za moj uspeh i da se unapred izvinim onima koji nisu pomenuti i da ih uverim da nisu zaboravljeni. Veliku zahvalnost dugujem prof. dr Peteru Grilcu i prof. dr Mateju Aceto-u, sa Pravnog fakulteta univerziteta u Ljubljani (Republika Slovenija), prof. dr Suadu Bećiroviću, Rektor Internacionalnog univerziteta u Novom Pazaru, doc. dr Aleksandru Ivanoviću, dekanu Pravnog departmana na Internacionalom univerzitetu u Novom Pazaru. Posebno se zahvaljujem uvaženom mentoru prof. dr Muameru Niceviću, profesoru na Internacionalom univerzitetu u Novom Pazaru, na svakovrsnoj i nesebičnoj pomoći, strpljenju, savetima i sugestijama pri obradi same teme i izrade doktorske disertacije.

Naravno, tu je i moja porodica kojoj ovom prilikom izjavljujem najdublju zahvalnost.

Novi Pazar, 2017. godine

Autor

SADRŽAJ

PREDGOVOR	1
SKRAĆENICE I AKRONIMI.....	6
UVODNA RAZMATRANJA	13
PRVI DEO	19
ETIOLOGIJA I OPŠTE KARAKTERISTIKE ORGANIZOVANOG KRIMINALA	19
1. ETIOLOGIJA I OPŠTE KARAKTERISTIKE ORGANIZOVANOG KRIMINALA	20
1.1. Uticaj globalizacionih procesa na pojavu organizovanog kriminala	24
1.1.1. Globalizacija i organizovani kriminal.....	26
1.1.2. Multinacionalne kompanije (MNK) i organizovani kriminal.....	30
1.1.3. Siromaštvo i organizovani kriminal.....	32
1.1.4. Uopštena razmišljanja o globalizaciji i pranju novca	36
1.2. Glavni oblici organizovanog kriminala	40
1.2.1. Rat i druge za rat vezane operacije-oblici organizovanog kriminala.....	41
1.2.2. Proizvodnja droga i njihovo stavljanje u upotrebu	43
1.2.3. Trgovina ljudima.....	46
1.2.4. Pranje novca i finansiranje terorističkih akcija.....	48
1.3. Organizovani kriminal i stvorene mogućnosti za pranje novca.....	50
1.4. Opšte karakteristike fenomena pranja novca	53
1.4.1. Socijalna dimenzija pranja novca	56
1.4.2. Fenomen pranja novca i apsurd njegove upotrebe.....	58
1.5. Finansijske i nefinansijske institucije kao akteri u procesu pranja novca	61
1.6. Opšte stanje organizovanog kriminala na teritoriji Evrope	64
DRUGI DEO.....	66
POJAM, KARAKTER I MOGUĆNOSTI TRANSFORMACIJE NOVCA	66
2. POJAM, KARAKTER I MOGUĆNOSTI TRANSFORMACIJE NOVCA	67
2.1. Kako prepoznati sopstvenike “vrućeg ili prljavog novca”?.....	69
2.2. „Prljav novac“ kao generator nastanka organizovanog kriminala.....	71
2.2.1. Različiti generatori prljavog novca.....	72
2.3. Procesi pranja novca pod okriljem države (ilegalno sticanje sredstava)	75
2.3.1. Odnos države prema organizovanom kriminalu	77
2.4. Oprani novac između legalnih poslova i kriminalnih poreskih aktivnosti	81
2.4.1. Različiti literalni i praktični pristupi problemu pranja novca	83
2.5. Faze i karakteristike pranja novca.....	85
2.5.1. Faza ulaganja	86
2.5.2. Faza presvlačenja ili smeštanja	89
2.5.3. Faza integracije	91

2.6. Oprani novac u službi obezbeđivanja političke moći i uticaja	93
2.7. Pojam, karakteristike i funkcionisanje off-shorezona.....	95
2.7.1. Osnivanje off-shore centara	98
TREĆI DEO	102
NEMOGUĆNOST KVALIFIKACIJE PRANJA NOVCA KAO KRIVIČNOG DELA	102
3. NEMOGUĆNOST KVALIFIKACIJE PRANJA NOVCA KAO KRIVIČNOG DELA	103
3.1. Veza nekih prethodnih krivičnih dela sa pranjem novca	105
3.1.1. Krivično delo utaja poreza i pranje novca	106
3.1.2. Krijumčarenje ljudi i migranata	109
3.2. Korupcija kao skup krivičnih dela u odnosu na pranje novca	111
3.2.1. Korupcija i druga krivična dela vs pranja novca u nekim državama Evrope	114
3.2.2. Problemi Republike Hrvatske sa korupcijom	116
3.2.3. Pitanje korupcije u Republici Sloveniji	120
3.2.4. Problemi sa korupcijom u Rumuniji	122
3.2.5. Korupcija u Bugarskoj	126
3.3. Pojam prostitucije	129
3.3.1. Etiologija prostitucije u Evropi	133
3.3.2. Pravni pristup prostituciji u državama Evrope.....	136
3.3.3. Kriminalizacija prostitucije u evropskim državama	138
3.3.4. Dekriminalizacija i reglementacija prostitucije u evropskim državama.....	141
ČETVRTI DEO.....	147
INSTITUCIONALNA BORBA PROTIV PRANJA NOVCA U EVROPI	147
4. INSTITUCIONALNA BORBA PROTIV PRANJA NOVCA U EVROPI	148
4.1. Institucionalna borba protiv pranja novca.....	151
4.1.1. Bečka konvencija	152
4.1.2. Konvencija iz Strazbura.....	154
4.1.3. Konvencija iz Palerma	156
4.1.4. Varšavska konvencija	158
4.2. Direktive Evropske unije (EU) o organizovanom kriminalu i pranju novca	162
4.2.1. Direktiva 91/308/EECod 10 juna 1991. godine	163
4.2.2. Direktiva 2001/97/ EC Evropskog parlamenta od 4 decembra 2001. Godine.....	167
4.2.3. Direktiva 2005/60/EC Evropskog parlamenta i Saveta Evropske unije od 26 oktobra 2005. godine	170
4.2.3.1. Struktura Direktive 2005/60/EC Evropskog parlamenta i Saveta Evropske unije od 26 oktobra 2005. godine	173
4.2.4. Direktiva (EU) 2015/849 Evropskog parlamenta i Evropskog saveta o sprečavanju korišćenja finansijskog sistema u svrhu pranja novca ili finansiranja terorizma (20 maj 2015. godine)	179

PETI DEO.....	189
NASTANAK ORGANIZOVANOG KRIMINALA I POLITIČKE PROMENE U REPUBLICI SRBIJI.....	189
5. NASTANAK ORGANIZOVANOG KRIMINALA I POLITIČKE PROMENE U REPUBLICI SRBIJI	190
5.1. Organizovani kriminal - „taktika privrednog i državnog preživljavanja“	194
5.1.1. Karakteristike nastajanja organizovanog kriminala u Republici Srbiji	199
5.1.2. Pranje novca kao uzrok stradanja nacionalne privrede	204
5.2. Problemi sa pranjem novca u određenim poslovnim sektorima	208
5.3. Tipologija pranja novca u bankarskom sektoru u Republici Srbiji.....	212
5.4. Strategija sprečavanja zloupotrebe droga za period od 2014–2021.....	216
5.4.1. Aktuelno stanje u Republici Srbiji.....	217
5.4.2. Rezultati Strategije i Akcionog plana za period 2009–2013. godine.....	218
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	221
REZIME.....	224
SUMMARY	227
LITERATURA	230

SKRAĆENICE I AKRONIMI

AIDS	<i>Acquired Immune Deficiency Syndrome</i> Sindrom stečene imunodeficijencije
AML	<i>Anti-money laundering</i> Borba protiv pranja novca
AML/CFT	<i>Anti-money laundering and countering the financing of terrorism</i> Sprečavanja pranja novca i borbe protiv finansiranja terorizma
APV	Automomna pokrajina Vojvodina
BCCI	<i>Bank of Credit and Commerce International</i> Internacionalna kreditna i komercijalna banka
BDP	Bruto domaći proizvod
BoE	<i>Bank of England</i> Centralna banka Engleske
CEPOL	<i>European Police College</i> Evropska viša škola unutrašnjih poslova
CIA	<i>Central Intelligence Agency</i> Centralna obaveštajna agencija
CND	<i>Commission on Narcotic Drugs</i> Komisija za opojne droge
CUN	<i>European Union Council</i> Savet Evropske unije
CVM	<i>Cooperation and Verification Mechanism</i> Mehanizam za saradnju i verifikaciju
EC	<i>European Commission</i> Evropska komisija
ECB	European Central Bank Evropska centralna banka
ECJ	<i>European Court of Justice</i> Evropski sud pravde
ECSC	<i>European Economic and Social Committee</i> Evropski privredni i socijalni odbor
EECTF	<i>European Electronic Crime Task Force</i> Evropske operativne grupe za sajber-kriminal
EEZ	Evropska ekonomska zajednica

EFTA	<i>European Free Trade Association</i> Evropska asocijacija slobodne trgovine
EMCDDA	<i>European Monitoring Centre for Drugs and addiction related</i> Evropski centar za nadzor droga i zvisnosti
EMU	<i>Eropean Monetary Union</i> Evropska monetarna unija
EP	Evropski parlament
ESPAD	<i>European School Project on Alcohol and Other Drugs</i> Evropsko istraživanje o upotrebi alkohola i drugih droga
EUROPOL	<i>The European Police Office</i> Ured evropske policije
FATF	<i>Financial Action Task Force</i> Organizacije za kontrolu i sprečavanje pranja novca
FDI	<i>Foreign Direct Investment</i> Strane direktne investicije
FIU	Financial Intelligence Unit Finansijsko-obaveštajna jedinica
FNRJ	Federativna Narodna Republika Jugoslavija
FSF	<i>The Financial Stability Forum</i> Forum za finansijsku stabilnost
GFI	<i>Global Financial Integrity</i> Globalni finansijski integritet
GNP	<i>Gross National Product</i> Bruto nacionalni proizvod
GRECO	Group of States against corruption Grupa država za borbu protiv korupcije
G7	Velika sedmorica
HIV	<i>Human immunodeficiency virus infection</i> Virus humane imunodeficiencije
HOV	Hartije od vrednosti
IBRD	<i>International Bank for Reconstruction and Development</i> Svetska banka za obnovu i razvoj
IFC	<i>International financial centers</i> Međunarodni finansijski centar
IKD	Injektirajući korisnik droga
ILO	<i>International Labour Organization</i> Međunarodna organizacija rada
IMF	<i>International Monetary Fund</i> Međunarodni monetarni fond

INCB	<i>International Narcotics Control Board</i> Međunarodni odbor za kontrolu narkotika
INTERPOL	<i>International Criminal Police Organization</i> Međunarodna kriminalistička policijska organizacija
KRIK	Mreža za istraživanje kriminala i korupcije
MNK	Multinacionalna kompanija
MW	Megavat
NCA	<i>National Crime Agency</i> Nacionalna agencija za kriminal
NNA	<i>The National Anti-Corruption Directorate</i> Nacionalni antikorupcijski direktorat
NVO	Nevladine organizacije
OCTA	<i>Organized Crime Threat Assessment</i> Procenivanje opasnosti od organizovanog kriminala
OEBS	<i>Organization for Security and Co-operation in Europe</i> Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
OECD	<i>Organisation for Economic Cooperation and Development</i> Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj
OFC	<i>Off-shore Financial Centers</i> Finansijski <i>off-shore</i> centri
OKG	Organizovane kriminalne grupe
OSCE	<i>Organization for Security and Cooperation in Europe</i> Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi
PDV	Porez na dodatu vrednost
SAD	Sjedinjene Američke Države
SCB	<i>Bank Standard Chartered</i> Standard Čartered banka
SFI	<i>Special Financial Institutions</i> Specijalna finansijskacompanija
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SSSR	Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika
SWOT	SVOT analiza
TFEU	<i>Treaty on the Functioning of the European Union</i> Ugovor o funkcionisanju Evropske unije
TI	Transparency International Međunarodnanevladina organizacija

TNK	Transnacionalne kompanije
UN	Ujedinjene nacije
UNODC	<i>United Nations Office on Drugs and Crime</i> Kancelarija Ujedinjenih nacija za droge i kriminal
VE	Veće Evrope
WB	<i>World Bank</i> Svetska banka
WHO	<i>World Health Organization</i> Svetska zdravstvena organizacija
WTO	<i>World Trade Organization</i> Svetska trgovinska organizacija

*Mojoj porodici sa velikom
zahvalnošću.*

UVODNA RAZMATRANJA

U svom kapitalnom delu *Antigona*, bard grčke pismenosti Sofokle ističe da: "... nešto gore od novca ljudski rod nije izmislio, jer on prevrće države i goni ljude iz sopstvenih kuća... navodi ih na svaku podlost i čini ih kadrin da počine svako bezbožno delo."¹ Takva konstatacija se može shvatiti i kao pitanje: da li je novac takav kakvim ga mnogi od davnina vide, našavši se u rukama ljudi toliko moćan da ih odvede na pogešan put, put najsramnije ljudske delatnosti-organizovanog kriminala. Da li je moguće da se zbog njega plemeniti obraća sramoti rđavoga, odnosno da li je moguće da majka zbog njega rođenom detetu izvlači jastuk ispod glave? Odgovor je pozitivan, novac je moćan, možda i previše, pa se može slobodno reći da je danas malo ljudskih izuma koji su istovremeno čovekovo i dobro i zlo, kao što je novac. Literatura se oduvek bavila novcem, njegovim karakteristikama, vrednosnim znacima, ljudskom pohlepom za istim i sl., ali za ovu priliku je bitno njegovo pranje koje predstavlja epicentar savremenog organizovanog kriminala. Analiza aktivnosti koje preduzimaju perači novca radi njegovog lakog sticanja navodi nazaključak da su dobro izučili lekciju da: "... nacija nikad ne napreduje bolje nego kada različita bogatstva što je moguće brže prelaze iz jedne u drugu ruku,"² tako da se drže tog gesla i da njegovo prebacivanje iz sive zone u regularne finansijske tokove (zeleni) vrše intenzivno i svakodnevno. Najblaže rečeno, novac u svom prelasku iz jednog oblika u drugi, iz jedne vrednosti u drugu ili iz jedne ruke u drugu ima dve vrednosti, čistu (legalni) i nečistu (prljavi), i da bi bio nesmetano upotrebljen mora biti opran, a pranje novca zahteva dobro osmišljenu organizaciju i striktnu podelu uloga što predstavlja glavne karakteristike savremenog organizovanog kriminala.

Organizovani kriminal je negativna ljudska aktivnost koja zaslužuje neobičnu pažnju sa svih aspekata i zato je ovom prilikom apostrofirani cilj isagledana je etiologija pranja novca. Ipak, ne može se samo reći da je novac produkt modernih globalizacionih procesa, da iscertava novu, ne samo ekonomsku već i pravno-sociološku mapu sveta, da daje ton novim, ukupnim a samim tim i kriminogenim, ljudskim aktivnostima i da je u svom naletu, opasan, intenzivan i agresivan. Treba istaći i njegove druge veoma bitne karakteristike. Najpre se moraju identifikovati razlozi njegovog nastajanja i mora se makar aproksimativno odgovoriti na pitanje, zašto se baš na terenu pranja novca započinju i završavaju pomenute aktivnosti. Prema tome, isticanje glavnih oblika organizovanog kriminala ne omogućava da se uvek i na vreme stigne do saznanja kako se stvaraju mogućnosti za pranje novca, koje su opšte karakteristike ovog fenomena i/ili da se

¹ Sofoklo, *Antigona*, Prosveta, Beograd, 1968, str. 43. Prevod: Đurić, J.

² Sir Dudley, N. *Discourses upon Trade*, London, 1691, pp. 11-15, (u: Marx, K. *Kapital-kritika političke ekonomije*, 1979, Prosveta Beograd, str. 115).

formira zaključak, da je u dosadašnjem njegovom suzbijanju u svim etapama bilo nepravilnih i neplodnih postupaka, pristupa i tehnika. Dakle, njegove oblike treba studioznije analizirati s obzirom na činjenicu da je svet svakodnevno obasut informacijama, da su glavni akteri u organizovanom pranju novca upravo finansijske i nefinansijske institucije, verske i sportske organizacije i asocijacije, organizovane grupe sa posebnim ciljevima, kao i moćni pojedinci. Ukratko, u današnje vreme svi segmenti u okviru svih država bave se ovom protivzakonitom aktivnošću i značajno devastiraju svoju i tuđe ekonomije.

Organizovani kriminal, konkretnije pranje novca, je zanimljiva tema upravo radi sticanja novih pristupa u rešavanju problema koje prouzrokuje legalnim institucijama i privredno-političkim subjektima čiji je cilj stvaranje imetka na legalan, pošten način. Preovladavaju mišljenja da je prava i jedina koncepcija u suprostavljanju kriminalu ovog tipa preduzimanje akcija međunarodnog karaktera i primena novih mera međunarodnog, a naročito krivičnog prava. Apostrofiranje primene konkretnih mera podrazumeva redovna pravna sredstva za sprečavanje sticanja ekonomske koristi putem kriminalne delatnosti. Iz tog razloga koncept evropske zakonske regulative u širem smislu je usmeren na oduzimanje imovinske koristi stečene vršenjem krivičnih dela u vezi sa pranjem novca od strane osumnjičenog ili okrivljenog lica. Ideja sprečavanja pranja novca nije nova, jer je uvek bilo pokušaja da se spreči nezakonito sticanje svih oblika imovine, nezasluženih političkih i poslovnih pozicija ili udruživanje protiv države i institucija njenog sistema. Tema kojom se disertacija bavi veoma je široko postavljena i ukoliko izostane poznavanje fenomena pranja novca na svim nivoima, i ukoliko nisu poznate namere aktera na domaćem ili na internacionalnom planu, organizovani kriminal ne može biti pravilno shvaćen niti sagledan u dovoljnom obimu. Da bi se shvatila poruka koju disertacija šalje potrebno je definisati ambijent u kojem i zbog koga nastaje potreba za pooštavanjem sankcija za sve počinioce krivičnih dela, i predložiti organima i institucijama rešenja za sprečavanje vršenja svih radnji organizovanog kriminala. Takođe, jedan od bitnijih ciljeva (ni ostali nisu manje važni) disertacije je i potreba da se ukaže na oblike kriminalnog udruživanja, na opasnosti koje proizvodi, na centre iz kojih se vuku odlučujući potezi i na efekte organizovanog kriminogenog delovanja.

Istraživanje se može posmatratikao pokušaj davanja konkretnih predloga, ali i svojevrsna analiza trenutnih mogućnosti evropskih država u pogledu spremnosti za rešavanje ovog problema sa kojim su se davno suočile, ali u njegovom rešavanju nisu daleko odmakle. Disertacija ima za cilj da upozna javnost sa propisima i iskustvima evropskih država koje su dale značajan doprinos u borbi protiv velikog broja krivičnih dela. Na taj način je istaknut važan detalj koji se odnosi na upoznavanje stručne i šire javnosti sa osobenostima i pravilnom primenom mera oduzimanja imovine. U pitanju je jedan od potrebnih koraka kako bi ovaj vid borbe protiv višedecenijski ukorenjenog organizovanog i teškog kriminala konačno ostvario pozitivne rezultate.³

³ Ahić, J. *Mehanizmi i institucije prevencije i suzbijanja organizovanog kriminaliteta u jugoistočnoj Evropi*. U: Kriminalističke

Pranje novca je prema opštem mišljenju stožer organizovanog kriminala, samim tim predstavlja najveću ekonomsku i društvenu opasnost i zato postoji potpuni konsenzus o potrebi identifikacije i precizne evaluacije njegove pravno-ekonomske dimenzije. Nema dileme da se radi o veoma čestom i rušilačkom pohodu koji disfunkcionalnom čini nacionalnu i međunarodnu privredu i dovodi ih, neke sporije a neke brže, u stanje potpunog stradanja. To je misija u kojoj aktivno učešće uzimaju legalni subjekti koji ili jesu ili će uskoro postati velikani organizovanog kriminala. Zato se nametnula potreba merenja posledica usled neadekvatnog reagovanja evropskih zakonodavstva na planu pranja novca. Predlog je da se konačno prestane sa sumničanjem koje ide u smeru da borba protiv pranja novca u Evropi nije zaista prava borba. Da bi se preciznije shvatio pojam pranja novca, njegov karakter i poreklo, potrebno je striktno razlikovati pravi i "prljavi" novac, budući da je potonji generator organizovanog kriminala čije aktivnosti omogućavaju ilegalno sticanje pozamašnih svota finansijskog kapitala. Na pitanje, kako oprani novac tako lako nalazi svoje mesto u legalnim poslovima i na konstataciju da vrlo često ne postoji prepreka za njegovu nesmetanu inkluziju u regularne ekonomske tokove, odgovor je da on predstavlja produkt kriminalnih aktivnosti i da je njegovo posedovanje u službi obezbeđivanja političkog uticaja za profesionalne aktere organizovanog kriminala (finansijski stručnjaci, političari, banke).

Sticanje novca kriminalnim radnjama (utaja poreza, reketiranje uspešnih privrednih subjekata, delikti protiv čoveka i njegove slobode, proizvodnja i distribucija opijata, prljavi poslovi u sportu i sakralnim institucijama i sl.) otupljuje državne funkcije i razumljivo je da se mora kvalifikovati kao teško krivično delo. Pranje novca je u tesnoj korelaciji sa drugim prethodnim ili post-krivičnim delima pa je u zakonodavstvima država Evrope prisutan problem njegovog definisanja, naročito kod neutemeljenog poistovećivanja prethodnog krivičnog dela sa konkretnim krivičnim delom. Ukoliko se nameće potreba za uspostavljanjem konkretne zakonske regulative koja bi sankcionisala tako opako ljudsko delovanje (zakonska uređenost na nacionalnom i na međunarodnom planu), onda je neophodno da postoji spremnost na prihvatanje određenog rizika. Države Evrope su uglavnom zainteresovane za sprovođenje zakonodavnih reformi, i svesne su da se nalaze u makazama čiji oštri noževi seku zakonodavne korene i korene zdrave ekonomije. Kod istih ne bi smela da postoji dilema oko konstituisanja potrebnih institucija, organa ili komisija, odnosno oko angažovanja profilisanog stručnog personala čiji bi osnovni zadatak bio primena propisanih pravila, utvrđenih normi i usvojenih zakona. Naime, evropske države moraju biti garancija da će se sticanju profita ili imovine na zakonom nedozvoljen način jednom zauvek stati na put.

Cilj istraživanja je pronalaženje načina, sredstava i metodologije putem kojih bi se najkonkretnije suočili sa negativnim posledicama koje pranje novca sa sobom donosi evropskim državama, kao i davanje predloga kojim bi se iste u što većoj meri i adekvatno suzbile. Centralna

tačka istraživanja je predlaganje mera (na bazi stečenih iskustava) u cilju formiranja unificiranog zakonodavstva, sankcionisanja vinovnika po osnovu utvrđene krivice i težine počinjenog krivičnog dela, kao i oduzimanje nelegitimno stečenih koristi, odnosno zaplena imovine pribavljene njegovim vršenjem. Za takav iskorak potrebna je studiozna analiza, kako postojećih zakonodavstava i sistema, tako i uporednopravnih rešenja, mera i propisa. Analiza bi doprinela nijansiranju prednosti i nedostataka dosadašnjih rešenja kao i etabliranju potencijalnih procedura i metoda za suzbijanje kriminalnog delovanja, ali bi i ustanovila da zakonodavstva pojedinih evropskih država nemaju kapaciteta da odgovore zadatku, naročito kada je u pitanju dokazivanje pranja novca kao krivičnog dela. Prema Konvenciji Ujedinjenih nacija o protivzakonitom prometu opojnih droga i psihotropnih supstanci koja je doneta u Beču 1988. Godine,⁴ i Konvenciji Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, sa dopunskim protokolima (Palermo, 2000. godine),⁵ ovo delo se kvalifikuje kao samostalno krivično delo, pa se s punim pravom aludira na evropsko zakonodavstvo, da pojača aktivnosti i pooštri mere protiv njegovih vinovnika. Zakonodavstva u državama Evrope moraju pravilno sagledati trendove i transnacionalne dimenzije pranja novca i podsticati međunarodne institucije na adekvatnu primenu propisa za borbu protiv ovog fenomena. Paralelno sa tim, mora se istaći i nemoć pojedinih država Evrope u rešavanju ovog problema, zbog čega ih ne treba stavljati izvan aktivnosti, naprotiv, treba im predočiti nove akcije i trendove i pružiti pomoć u obučavanju za borbu protiv pranja novca.

Očito, nije reč o lakom zadatku. U današnje vreme savremena sredstva informativne tehnologije stoje na raspolaganju kako legalnim institucijama sistema tako i pripadnicima kriminalnih krugova. Naglašena je potreba za sinergetskim delovanjem, primenom iskustava, efektivnih mera i savremenih instrumenata evropskih i međukontinentalnih institucija u borbi protiv zajedničkog neprijatelja. Navedeno podrazumeva jasnu ekstrakciju uzroka koji dovode do nedovoljne saradnje evropskih država u borbi protiv pranja novca. To su uzroci koji su doveli do toga da se povoljni rezultati na suzbijanju ovog kriminalnog delovanja i finansiranja kriminogenih aktivnosti mogu očekivati tek nakon proučavanja savremenih sistema plaćanja, ali i novih oblika pranja novca u državama Evrope, kako stoji u preporukama i merama direktive Evropske komisije predviđene za sprečavanje pranja novca.⁶

Istraživanje ove savremene forme organizovanog kriminala (pranje novca) potkrepljeno je paletom raspoloživih naučnih metoda. U cilju formulisanja strukture disertacije i pripreme neophodnog istraživačkog materijala korišćene su naučne metode koje će na najefikasniji način omogućiti da istraživanje bude što preglednije i razumljivije. Prva metoda koja je korišćena je analitička metoda⁷ pomoću koje je istraživanje podeljeno na sastavne delove shodno

⁴Službeni list SFRJ-Međunarodni ugovori, (1990). 14.

⁵Službeni list SRJ-Međunarodni ugovori, (2001). 6.

⁶ Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing, 2005. (Official Journal L309/15 of 25.11.2005). Posećeno: 23. marta 2016, 20:15. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005>.

⁷ Zelenika, R. *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, 4, izdanje, Ekonomski fakultet u Rijeci, Rijeka,

okolnostima, uslovima i uzrocima koji iniciraju ovo opasno ljudsko ponašanje. Ona je omogućila sistematično sagledavanje stvarnog sadržaja, uloge i značaja koji pranje novca ima u savremenom svetu. Njena primena je pomogla prilikom učvršćivanja stava da savremena pravna rešenja za suzbijanje ove vrste organizovanog kriminala ne mogu biti pravilno shvaćena bez studioznog analiziranja ambijenta u kome on nastaje, bez njegovog definisanja kao krivičnog dela i bez analitičkog izučavanja i primene pravnih lekova i njihovih izvora. Svaka pojava, pa tako i pranje novca, ima svoju istoriju, dakle, postanak i razvoj. U cilju što preciznijeg tumačenja uslova koji dovode do nastajanja organizovanog kriminala korišćena je istorijskametoda. Ona u istraživanju upotpunjava analizu teksta koji se odnosi na oblasti krivičnog prava, posebno u poglavljima, koja se bave specifičnim političkim, ekonomskim i privrednim prekograničnim pitanjima. Pad Berlinskog zida je događaj koji je nesumnjivo omogućio do tada neviđenu i nezamislivu komunikaciju između država Zapadne Evrope isvih država koje su se donedavno nalazile iza „gvozdene zavese“. Tim činom je omogućeno uspostavljanje ne samo ekonomskih veza i legalnih društvenih struktura, nego i kriminalnih grupa koje su u velikoj meri iskoristile prednosti i zauzele svoje pozicije u novonastalim okolnostima.

Uporedna/komparativna metoda je korišćena prilikom različitog definisanja pranja novca kao krivičnog dela u mnogim državama Evrope. Zaključak je da se opšte karakteristike, nivoi, intenzitet, razlozi postojanja i mehanizmi suzbijanja ovog krivičnog dela različito tumače na nivou pojedinačnih država. Komentarisane su opasnosti, posledice, posrtanje zakonodavstava i ekonomskih aktivnosti, vršeno je upoređivanje angažovanja na suzbijanju ovog krivičnog dela i postignutih rezultata u organizaciji nemačkih, austrijskih, francuskih, britanskih, ruskih i poljskih institucija. Utvrđeno je da pranje novca neće moći još dugo da se kontroliše jer organizovani, kriminal ne poznaje granice. Upotrebom komparativne metode predstavljena je pravna teorija⁸ i sudska praksa većine evropskih država što se može smatrati korisnim za tumačenje i definisanje krivičnih dela, ali i za kritiku mnogih evropskih zakonodavstava.

Za tumačenje zakona i njihovih odredbi u vezi sa privrednim prestupima koji su posledica pranja novca, kao i za njihovu analizu i sistematizaciju korišćena je dogmatska metoda. Od posebnog je značaja primena odredbi krivičnog i drugih zakona na aktere u procesu pranja novca, i istovremeno najbolje razumljiva kroz sudsku praksu koja tangira ekonomske tokove u koje je infiltriran oprani novac. Prostudirana je praksa i pripremljeno je nekoliko pravosnažno izrečenih presuda u evropskim državama sa uverenjem da su od izuzetne važnosti zbog mogućnosti pravilne procene stvarne suštine ove vrste organizovanog kriminala i jedinstvene primene zakona. Takođe, detaljno je obrađeno i nekoliko studija slučajeva (engl. *case studies*). Neophodno je pomoću ove metode analizirati pravne inkriminacije i ekonomske posledice koje nanosi ovo društveno zlo. Radi ispravnog vrednovanja pravnih propisa i normi koje se primenjuju ili moraju biti primenjene u cilju sprečavanja pranja novca korišćena je

2000, str. 309.

⁸ Šamić, M. *Kako nastaje naučno djelo. Uvođenje u metodologiju i tehniku naučnoistraživačkog rada*. Opšti pristup. Sarajevo: IP Svjetlost, 2003, str. 132.

aksiološka metoda. Pranje novca je paradigma kako u skladu sa društvenim promenama organizovani kriminal doživljava svoje transformacije. Aksiološka metoda je bila od pomoći prilikom stvaranja jasne slike do koje mere ova vrsta kriminala može biti pogubna, kao i na koje sve načine može škoditi privredi evropskih država i šire. Njeni principi i sudovi su omogućili identifikaciju nezakonitog delovanja svih učesnika ove po društvo izuzetno opasne aktivnosti, kao i definisanje položaja, interesa i ciljeva organizovanih pojedinaca u okviru kriminogenih grupa. Neosporan je njen doprinos i prilikom studiranja zakonskih propisa i rešavanja dileme, zašto postojeći propisi nisu pravilno vrednovani i primenjivani, i prilikom davanja ocene kakvi se rezultati od njihove primene mogu ubuduće očekivati.

PRVI DEO

ETIOLOGIJA I OPŠTE KARAKTERISTIKE ORGANIZOVANOG KRIMINALA

1. ETIOLOGIJA I OPŠTE KARAKTERISTIKE ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Termin *etiologija* ima svoj koren u grčkom jeziku (*αἰτία-uzrok, λόγος-reč, govor, nauka*) i u mnogim naučnim disciplinama se koristi u svom najelementarnijem obliku da objasni uzroke pojedinih pojava i ponudi odgovor na pitanje, zašto neke od njih uopšte nastaju i zašto upravo na takav način. Organizovani kriminal kao jedna od izrazito zanimljivih masovnih pojava (sa veoma svetlom perspektivom) zajedno sa svojim oblicima i aktivnostima koje vrše njegovi pripadnici vekovima zaokuplja pažnju šireg naučnog, političkog i društvenog establišmenta. Međutim, ovom prilikom neće biti reči o istorijskoj dimenziji nastajanja organizovanog kriminala budući da njegovi koreni sežu daleko u prošlost. Predstavlja izazov, i za mnoge autore sklone tvrdnjama,⁹ on je vanserijski organizovan jer obuhvata različite vrste delinkvencije kao i obimnu tipologiju kriminalnih pojava koje su u tesnoj korelaciji sa aktivnostima profesionalnih kriminalnih organizacija. Drugi autori smatraju da se radi o delatnosti: “... privrednog tipa koju vrše udruženja sa strogo utvrđenom hijerarhijom, disciplinom i normama ponašanja... da je u pitanju pojava koja se ispoljava u vidu delovanja organizovanih ili poluorganizovanih grupa i drugih oblika udruživanja, kolektivnog vršenja najgnusnijih krivičnih dela, u sprezi sa predstavnicima lokalne ili viših stepena državne vlasti, odnosno njenih organa i institucija.”^{10,11}

Međutim, postoje i određena neuverljiva, pomalo utopistička mišljenja koja ne idu u prilog već iznetim tvrdnjama, akoja organizovani kriminal u formalnom smislu definišu kao neorganizovan, istovremeno potencirajući da su na sceni pojave koje čine jedan sasvim novi i važan trend koji zadnjih decenija zauzima bitno mesto u svakoj studiji koja ovu pojavu tretira kao ozbiljan univerzalni problem. Pristalice ovih tvrdnji su sklone iznošenju dokaza o izostanku centralizovane kontrole, o suspendovanim formalnim linijama u sistemu komuniciranja i o veoma izraženom fragmentizmu u njegovoj organizacijskoj strukturi. Oni smatraju da razloge njegove izrazite neorganizovanosti treba tražiti u dualnom ponašanju različitih grupa, biznismena, političara i zvaničnika. Preciznije rečeno, mnogi od njih se bave donošenjem i/ili sprovođenjem zakona o suzbijanju kriminogenih pojava a istovremeno i sami vrlo aktivno participiraju u nekom od oblika organizovanog kriminala. Prema tome, Vodinec¹² je bio sasvim u pravu kada je doveo u vezu organizovani kriminal sa pojedinim državnim organima, privrednim i finansijskim strukturama, ali i sa pojedincima koji imaju veći značaj i jači uticaj u poslovnom svetu. Nije bitno odakle i od koga dolazile, tvrdnje da je organizovani kriminal neorganizovan nemaju čvrsto utemeljenje, jer sve je više dokaza i praktičnih primera da se radi o vrhunskoj, ali

⁹Baumer, E. P., Gustafson, R.2007, "Social Organization and Instrumental Crime: Assessing the Empirical Validity of Classic and Contemporary Anomie Theories". *Criminology* 45 (3): 617–663.

¹⁰ Bošković, M. *Socijalna patologija*, Pravni fakultet Novi Sad, 2002, str.129.

¹¹ Chambliss, W. J. *Kriminal koji organizuje država*, *Kriminologija* (State-Organized Crime, *Criminology*), 1989, 27, 2, 183-208.

¹² Vodinec, V. *Kriminalitet sa mrežnom strukturom i organizovani kriminalitet profita*, *Bezbednost MUP Republike Srbije*, Beograd, broj 1/1998.

nelegalnoj delatnosti. Osim toga, u teoriji postoji konsenzus o postojanju organizovanog kriminala, nezavisno od činjenice da je još uvek otvoreno pitanje koja je njegova forma najopasnija i najpogubnija, i koja njegovim akterima donosi najveći profit. Mnogi su skloni mišljenju da su to aktivnosti vezane za pranje novca. Pranje novca se može posmatrati kao kruna ovog posla, ali ne smemo zanemariti činjenicu da se sve druge forme njegove delatnosti odvijaju radi novca, odnosno radi ostvarenja što većeg profita.

Ako se zanemare oprečna mišljenja i ako se krene od problema koje prouzrokuje organizovani kriminal, od obima kapitala koji se okreće, visine profita koji se ostvaruje i broja učesnika u nečasnim i nedozvoljenim radnjama, mora se priznati da je u pitanju pojava koja svakodnevno i sve intenzivnije zaokuplja pažnju raznih institucija, medija, javnih servisa, interesnih grupa i/ili pojedinaca. Organizovani kriminal je veoma popularan pojam koji decidno objašnjava kategoriju transnacionalnih, nacionalnih ili lokalnih grupacija, odnosno visoko centralizovanih i do savršenstva hijerarhijski uređenih privrednih i drugih subjekata kojima često na veoma surov način upravljaju pripadnici različitih kriminalnih orijentacija, gangova i klanova. Njihov krajnji cilj je ostvarivanje profita po svaku cenu, bez obzira što se radi o ilegalnim aktivnostima, kršenju zakona i vršenju teških krivičnih dela. Organizovani kriminal nije pojava novijeg datuma. Davno je postao ozbiljan, univerzalni problem kojim se ne bavi samo literatura, već i pripadnici medija, policije, obaveštajnih službi, zakonodavstva, pravosudnih organa, ali i obični ljudi. Zanimljivo je da organizovani kriminal i pored svojih karakteristika, oblika delovanja, vrsta i težine izvršenih krivičnih dela nije u zakonodavstvu preciznije definisan, tačnije nema nijednu međunarodno priznatu ili odgovarajuću definiciju.¹³ Da je kojom prilikom konkretno ili bar aproksimativno definisan (tvrde njegovi dobri ponavaoci) to bi značajno doprinelo njegovom objašnjenju, s obzirom da je milje ilegalnih aktivnosti kojima se njegovi pripadnici bave veoma prostran i teško obuhvatljiv sa jednim ili sa nekoliko pojmova. Nasuprot iznetom stavu stoje ozbiljna razmišljanja da bi precizna definicija ovog pojma višestruko odredila temeljna ishodišta, da bi se formirala platforma za buduće konkretnije delovanje i za tešnju međunarodnu saradnju u borbi protiv dalje ekspanzije.

Govoreći o karakteristikama organizovanog kriminala Conklin smatra da se može definisati kao: “ ... paradigma kršenja zakona od strane čvrsto organizovanih grupa posvećenih potrazi za profitom kroz različito kriminogeno delovanje, čiji pripadnici ne prezaju od činjenja najgnusnijih krivičnih dela.”¹⁴ Od ostalih oblika kriminala razlikuje se po strukturi kriminalne aktivnosti, trajnosti i složenosti čime se zapravo odlikuje i svaka druga formalno uređena organizacija. Osim toga, poseduje trajnu strukturu koja je iznad svega posvećena ostvarivanju profita pomoću nezakonitih sredstava, mehanizama i određenih institucija i pojedinaca. Organizovani kriminal ima sve karakteristike formalne organizacije uključujući preciznu podelu rada, hijerarhijsku lestvicu pozicija i nivoa vlasti, precizno iscrtanu liniju

¹³Farmer, Lindsay: “*Crime, definitions of*”, in Cane and Conaghan (editors), *The New Oxford Companion to Law*, Oxford University Press, 2008, p. 263.

¹⁴ Conklin, J. E. 2013, *Criminology*, Publisher: Boston, Mass.: Pearson, 11th ed, p. 437.

koordinacije između različitih ovlašćenja, koordinaciju aktivnosti u odnosu na pravila i kodekse, kao i precizan raspored poslova koji su usmereni na ostvarivanje konkretnih ciljeva. Kao što svaka formalna i na osnovu zakona zasnovana organizacija nastoji da se sačuva od uticaja spoljašnjih i unutrašnjih pretnji, to isto čini i organizovani kriminal, odnosno njegove organizacije. Dakle, organizovani kriminal mora biti tretiran kao i svaki drugoblik udruživanja koji je racionalno projektovana da uvećava profit, samo što se u njegovim okvirima to čini obavljanjem nezakonitih radnji.

Postavlja se pitanje šta čini strukturu organizovanog kriminala, koje su to delatnosti koje se najčešće obavljaju u njegovom interesu i koje države prednjače na tom polju. Dosadašnja istraživanja su pokazala da je kriminogena mreža istkana od terorističkih aktivnosti, likvidacija poznatih ličnosti ili konkurentskih lidera, reketiranja, proizvodnje i distribucije opojnih droga, distribucije farmaceutskih proizvoda, trgovine oružjem, krijumčarenja ilegalnih migranata i trgovine robljem, krađa umetničkih dela, organizovane krađe automobila, ekološkog kriminaliteta, prljavih finansijskih transakcija, eksploatacije ljudi za kriminalne poslove i za seksualno izrabljivanje i sl. Važno je istaći da su sve pomenute aktivnosti vrlo čvrsto povezane i da se međusobno prepliću. Za organizovani kriminal koji se bavi prethodno nabrojanim nelegalnim aktivnostima važi pravilo da počiva na prljavom novcu,¹⁵ i da su njegovi lideri (kum, šef, masa, bos) zbog povećane kontrole finansijskog poslovanja na evropskom i svetskom prostoru u panici kako da dobit od prljavih poslova infiltriraju u zakonite poslovne tokove. Stiče se utisak da se sva genijalnost organizovanog kriminala sastoji u veštini sakrivanja tragovanelegalno stečenog novca. Dakle, razna krivična dela predstavljaju osnovnu delatnost, ali je pranje novca glavni motiv, jedini interes i konačni cilj.

Centar organizovanog kriminala čini tehnika prikrivanja porekla nezakonito stečenog novca i prikazivanja istog kao zakonito ostvarenog. Praksa je da veliki broj kriminalnih organizacija često primorava poslovne ljude na saradnju, dobijajući određenu vrstu zaštite, iako za takvom vrstom usluge ne pokazuju ni minimum potrebe. Odavno je poznato da organizovani kriminal dostiže svoj vrhunac na mestu gde se dodiruju poslovi kriminalaca i konvencionalnog, odnosno poslovnog, regularnog sektora. Poslednjih godina mnogi delovi organizovanog kriminala bave se sistematičnim prikupljanjem podataka o poznatim ličnostima iz kulturnog, sportskog, poslovnog i političkog miljea. Ucenjuju ih velikim svotama novca i otkrivanjem njihove umešanosti u prljave poslove, čime bi mogli da im nanesu neprocenjivu ličnu, poslovnu i intelektualnu štetu. Ovo su metode koje kriminalna preduzeća u istraživanju pretvaraju u poslove prikupljanja (ne uvek validnih) podataka kako o pojedinim grupama ljudi (npr. Koza nostra, Jakuzi, ruska „mafija“), tako i o krivičnim delima.

Kada se posmatraju države Evrope i kada se polemiše o organizovanom kriminalu, stiče se utisak da ne postoji nijedna u kojoj ova pošast nema svoje duboke korene. Na taj način se

¹⁵Ignjatović, Đ., Škulić, M. 2012, *Organizovani kriminalitet*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 415.

najbolje očituje njegova etiologija. Istraživanja o organizovanom kriminalu i korupciji, na čelu sa pranjem novca kao avangardnom aktivnošću svih aktera u igri prljavih kominacija, pokazuju da Velika Britanija i Nemačka prednjače u tom segmentu, i da se u okviru finansijskih sistema ove dve Evropske države skoro svaka peta transakcija obavlja pod sumnjivim okolnostima. Italija je, kako kaže Masari fascinantno polje, gotovo „predstava na otvorenom“ jer je: “ ... kao jedna od osnivača nekadašnje Evropske ekonomske zajednice (EEZ), a danas Evropske unije (EU), već dugo opterećena problemom organizovanog kriminala... iako su kreatori evropske politike borbu protiv organizovanog kriminala istakli kao prioritet, italijansko društvo je naučilo kako da živi sa ovom zabrinjavajućom pojavom.”¹⁶To nije samo privremeno stanje, već pojava koja datira od ujedinjenja Italije (60-te godine XIX veka). Albanija i Češka se takođe susreću sa problemima organizovanog kriminala, međutim, albanski kriminalci svoju delatnost obavljaju uglavnom u drugim državama Evrope, posebno na teritoriji Češke, Švedske i Beneluksa (Belgija, Holandija, Luksemburg). Nakon neuspele tranzicije i prljave privatizacije na teritoriji nekadašnjeg Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR) došlo je do prave ekspanzije kriminaliteta svih vrsta. Tajkuni iz Ruske federacije dobili su primat posle velike pljačke imovine svih oblika, okupirali su veće gradove i egzotična mesta u Evropi kupujući prljavo stečenim novcem sve što je bilo na prodaju. Njima su uz bok manje grupe iz Ukrajine. Na kraju, treba pomenuti veliki broj država koje predstavljaju pravi poreski raj (Monako, Monte Karlo, Kipar) za sve kriminalce koji poseduju ilegalno stečen novac, a žele da ga aktiviraju u poslovne aranžmane, ali ovog puta na legalan način. Što se tiče kriminalaca iz pomenutih država Evrope oni tesno i na svim poljima saraduju sa kriminalcima iz Azije, Latinske Amerike, Sjedinjenih Američkih Država i Afrike.

Posebno je zanimljivo to što se danas najveći broj stručnih i naučnih radova koji se bave problemima organizovanog kriminala vezuje za određenu kriminogenu grupu (gang, banda, klan), prestup, instituciju, pojedinca, ali i za državu. Problem je što se i pored toga vrlo malo zna o metodama kojima se kriminalci služe u svom poslu, o krajnjim korisnicima i žrtvama njihovih zločina, specijalnostima i vremenskom trajanju pojedinih saveza, unija, dogovora i sl. Osim toga, poznavanje modernijih oblika delovanja njegovih aktera je nepotpuno, na primer, poslovi vezani za sajber-kriminal (*cyber crime*) koji je proizvod modernog vremena.¹⁷Trenutno znanje o ulozi kriminogenih profesionalaca i odnosima između ilegalnih tržišta sa jedne, i legalnih korporacija i vlada mnogih država sa druge strane je nepotpuno. Poznato je da se u velikom broju evropskih država obavljaju vrlo opsežna istraživanja kako bi se dublje proniklo u suštinu i strukturu za sada dobro zaštićenog organizovanog kriminala u većini država Evrope. Osim toga, veze između kriminalnih organizacija ostaju još uvek nedovoljno proučene. Ukratko, potrebno je više istraživanja o višestrukim i složenim vezama i savezima između aktera sa suprotnih

¹⁶ Feudalizam u novom obličju - Ogleđi o klijentelizmu, korupciji, organizovanom kriminalu i pokušajima reforme - Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju Misija u Srbiji Beograd, The Organization for Security and Co-operation in Europe Wallnerstrasse 6, 1010 Vienna, Austria, Urednici: Petrus C. van Duynne i Stefano Donati, 2007, str. 11.

¹⁷Vilijam Džibson je prvi pomenuo termin *cyber crime* u naučno-fantastičnoj noveli *Neuromancer* 1984. godine. *Izvor*: Computer Crime Research Center (CCRC), January 04, 2006.

stranazakona. Poražavajuća je činjenica da su dosadašnji nalazi istraživača u oblasti organizovanog kriminala prvenstveno fragmentarni, da su posledica bombastih medijskih najava ili samo dnevne informacije koje ne dopuštaju da se formira čvrsta, sistemska studija koja bi povezala sve poslove organizovanog kriminala na teritoriji Evrope i šire. Problem je što se do sada niko nije bavio slaganjem delova organizovanog kriminala u jednu celinu, i što se očekuje da će savremena sredstva u tome biti od pomoći. Da, ali će istovremeno na drugoj strani i kriminalcima omogućiti da još više, misterioznije i dalje od dodira legalne javnosti obavljaju svoje aktivnosti.

1.1. Uticaj globalizacionih procesa na pojavu organizovanog kriminala

“Sedare dolorem, divinum opus est” (Ublažiti bol božansko je delo).

Globalizacioni procesi su jedna vrsta umnožavanja prekograničnih kontakata između određenih država i subjekata u njima, kako na legalnom tako i na ilegalnom planu. Nošena na talasima njenih procesa, sve je veća frekventnost nastajanja novih odnosa u ekonomiji, politici, sportu, finansijama, ali i u organizacijama čija je osnovna delatnost vršenje različitih vrsta kriminalnih dela kojanažalost, beleže vidan napredak. Treba sezapitati, da li državne administracije u globalizacionim procesima koji nadiru i usmeravaju vetar u jedra brodu zvanom organizovani kriminal, preduzimaju bilo kakve korake da preduprede pomenutu pošast. Za ovo i slična pitanja nije vreme. Oni koji pitaju verovatno su zaboravili, da vlade mnogih država više ne razmišljaju o obavezama prema svojim građanima i o odgovornostima kojih su se prihvatile, već svoje mandate troše razmišljajući, šta će im reći predstavnici, emisari ili izaslanici međunarodnih institucija i eventualnim posledicama ukoliko njihov rad bude negativno ocenjen. U tom međuprostoru, u kome se ogledaju slabosti državnog aparata stvoreni su fascinantni uslovi za još organizovanije kriminogene aktivnosti. Pomenute slabosti i napredak informacione tehnologije, mogućnost njene primene, veći stepen mobilnosti svih oblika kapitala, ljudi i brzog protoka informacija omogućile su kriminalcima i njihovim udruženjima u svakoj državi Evrope, da pokažu sve svoje veštine i umeća i da za svoje potrebe iskoriste svaku ukazanu priliku. Krijući se iza velikih poslovnih aranžmana, obimnog kapitala, političkih i poslovnih funkcija, nacional-patriotizma, povremenih spozorstava i donatorstava, pripadnici organizovanog kriminala su osvojili simpatije narodnih masa i infiltrirali se u same vrhove državnih (politička) tela i organa, u upravne odbore velikih multinacionalnih kompanija, u bordove direktora banaka i u upravne organe finansijskih institucija i institucija osiguranja. Za njih mnoga zakonska pravila imeđunarodni pravni mehanizmi nemaju značaja, s obzirom da su stekli pozicije u kojima iako su prestupnici lako izbegavaju bilo koju vrstu kontrole i odgovornosti, a samim tim i sankcionisanja. Ne postoji nijedna vlada u državi Evrope u kojoj biznismen, kongresmen, preduzetnik i sl., nije čak i na volšeban način zauzeo visoku poziciju. A svaka se oglasila, da ozbiljno strepi od ekspanzije globalno organizovanog unutrašnjeg i međunarodnog organizovanog kriminala. Mnogo puta se pokazalo ispravnim da nije poenta tragati za definicijom organizovanog kriminala. Uostalom, šta se posebno dobija njegovim preciznim

definisanjem? Ništa posebno. Ako kojim slučajem data definicija naškodi njegovom integritetu i strukturi, ako mu oduzme deo profitnog kolača vešti kriminalci će vrlo lako naći načina da naredni put ne izgube i da stvari preusmere u svoju buduću korist. Da će imati uspeha u tome garancija su im nacionalno i međunarodno tržište, demokratski sistemi, pluralistički ciljevi i oslabljena ukupna organizacija unutar pojedinih država kojima globalizacija nije postavila čvrste temelje već im je i postojeće značajno uzdrnala. Ovi oblici garancije može se slobodno reći, sastavni su delovi buduće savremene paradigme koju će organizovani kriminal nastojati da primeni u svakoj državi Evrope i sveta u kojoj bude za to našao interesa. Rodonačelnici Evropske unije (EU) pouzdano znaju da je organizovani kriminal veoma ozbiljna pretnja bezbednosti svih njenih država-članica ali i ukupne međunarodne zajednice. Međutim, ne misle valjda da će bilo koji problem u vezi sa njegovim delovanjem rešiti samom konstatacijom, da se on početkom XX veka, iz Sjedinjenih Američkih Država u svim svojim oblicima vrlo uspešno inkludirao u mnoge države Evrope.¹⁸

Organizovani kriminal nema svoju ustaljenu formu. U tome je možda i njegova najjača snaga koja mu pomaže da vešto izbegava da bude prepoznat i unificiran. Veoma često nijedna izvedena kriminogena operacija jedne organizacije ne liči na drugu, a o njihovim nedelima se sazna tek nakon njihovog prihvatanja odgovornosti za učinjeno delo. Pitanje je, šta od takvih priznanja imaju pojedine službe, institucije ili državna administracija. Jedina korist, ako je može pružiti neki gnusni kriminalni akt, pripada uvek onima koji su gladni senzacionalizma, a to su u prvom redu mediji i novinari. Sve se to uklapa u poznatu filmsku kolokvijalnost da savršenom kriminalu teže samo pisac krimi-scenarija i režiser kriminalističkog filma. Kao potvrda ovog citata je postojanje različitih organizacija, grupa, gangova, klanova i solo egzekutora koji neguju sopstvene metode i stilove u delovanju, bilo da je reč o najmanjem deliktu ili o savršenoj krađi, provali, egzekuciji, hakerizmu ili terorističkoj akciji. Organizovani kriminal je pod velikim uticajem globalizacionih procesa pod čijim su naletom mnoge države, multinacionalne kompanije, finansijske organizacije, naftne organizacije i sl., pretrpele radikalne organizacione promene kojima se i on morao brzo prilagoditi. U suprotnom, ostao bi bez dela svog profita. Organizovani kriminal predstavljaju aktivnosti (i propuštanja njihovog sprečavanja) koje u određenom momentu ili vremenskom razmaku ugrožavaju pojedina lica ili određena dobra, u materijalnom i moralnom smislu, koja pripadaju tim licima, porodicama i organizacijama kao i državi u celini, a koje su inkriminisane u važećem kazneno-pravnim normama jedne države.¹⁹ Organizovani kriminalitet koga neki autori s pravom nazivaju imperija zla²⁰ nije nov način sticanja ekonomskih i drugih koristi i privilegija bez rada. Radi se o veoma staroj pojavi koja postoji bez izuzetka u svakoj državi od njenog postanka. Pojavni oblici organizovanog kriminala se razlikuju od jedne do druge države, ne samo u pogledu konkretnih kriminalnih aktivnosti već i između nacionalnih zakonodavstava koja se bave tumačenjem ovog pojma. U najmodernijem

¹⁸ Stanarević, C. Ejduš, Filip i ostali, „*Pojmovnik bezbednosne kulture*“, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2009, str. 16

¹⁹ Zirojević, M. Đukanović, D., Gajić, D. *Tradicionalna i savremena shvatanja o kriminalu*, Kultura polisa, god. XI (2014), br. 23, str. 77-99.

²⁰ Bjelajac, Ž. 2013, *Organizovani kriminalitet – Imperija zla*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, str. 161.

smislu organizovani kriminal je profitno orijentisana kontinuirana kriminalna delatnost, koju vrše kriminalne organizacije u različitim oblastima pogodnim za kriminalnu eksploataciju, a odlikuje ga visok stepen interakcije između članova organizacije, različite vrste zaduženja na nivou organizacije, grupe ili pojedinaca. U poslednje vreme ga karakteriše stalni uspon na koji ne mogu značajnije da utiču mnogi pravnici, tužioci, kriminolozi, policijski službenici i eksperti u bilo kojoj državi ali i na međunarodnom planu. U svom nespornom usponu koristi izuzetne sposobnosti svojih predstavnika čiji je cilj stvaranje pogodnih prilika za infiltriranje ilegalno stečenog imetka, u prvom redu novca u legalne finansijske tokove, a svoje istaknute članove u važne društveno-političko-poslovne strukture. Veština prilagođavanja u konkretnoj društveno-političkoj i ekonomskoj formaciji ne ogleda se samo u formalnom prisustvu pripadanju, već u izvlačenju koristi i što duže ostajanju u njima, kako unutarjedne države tako i na međunarodnom nivou. Organizovani kriminal važi za vrlo komprehezivnu delatnost. Zbog svoje obuhvatnosti i načina na koji obavlja svoje aktivnosti i zbog velikog broja organizacija, grupa i pojedinaca koji se striktno drže svojih zaduženja, stvara velike probleme svim institucijama koje bi da se mu se suprostave i izbere protiv njega.

U savremenom dobu za koje se misli da postoji samo zbog globalizacije koja menja političku, socijalnu, pravničku i ekonomsku mapu sveta, zaboravlja se da organizovani kriminal napreduje kao nikada pre. Zato se ne treba osvrutati na ranija vremena, tačnije na srednji vek, kada je tretiran kao nešto što deluje protiv božanskih zakona.²¹ Danas i nije toliko bitno da bi se pojava organizovanog kriminala u pravom smislu te reči vezivala za delovanje prestupnika, izvesnog Džonatana Vajlda (*Jonathan Wild*), koji je tokom srednjeg veka sa svojom bandom operisao u Engleskoj. Banda na čelu sa njim je činila brutalna zlodela, krala je sve i svašta, otimala i premlaćivala ljude, da bi onda on kao pravi lider, kontaktirao oštećene vlasnike i uz pristojnu nagradu bi im vidi apsurdna, vraćao najčešće surovim metodama opljačkanu imovinu. Koja je vrednost ovog saznanja. Da možda Vajld ne zaslužuje da mu se ispeva oda ili da se nazove inspiracijom "junaka iz Šervudske šume" Robina Huda. Nezavisno od potrebe da se u skladu sa ekspanzionim procesima globalizacije posveti određena pažnja, ipak je o njegovoj istorijskoj dimenziji nezahvalno govoriti. Stiče se utisak da pominjanje imena (Vajld, Al Kapone, Laki Lučano, Dač Šulc i sl.) ili udruženja (Koza nostra, Jakuza, Trijade, Kamora) iz njegovog miljea, dovodi do popularizacije udruženja i pojedinaca.

1.1.1. Globalizacija i organizovani kriminal

Globalizacija i njeni tokovi, posmatrani na bilo koji način, nikako ne mogu biti podvedeni pod jedan unificirani proces. Može se reći da je stara koliko i ljudski rod, ali su njeni procesi u ranijem razvoju društva imali drugačiji tok. Globalizacija je u zadnjih nekoliko decenija (ovo se pokazalo tačnim) postala pravo oličenje neujednačenih i protivrečnih dešavanja koja se mogu primetiti u politici, kulturi, ekonomiji i tehnologiji. Njen uticaj se svakodnevno uvećava preko

²¹ Svetlič R. *Letenje pod radarjem in kazenska politika*, Delo, Ljubljana, 28.2.2012, str. 5.

sistema komunikacija i prisustva tehnoloških inovacija koje iz temelja drmaju stubove ranije uspostavljenih pravila u privređivanju i uređivanju ekonomske slike sveta. Niko nije mogao da očekuje da će u tolikoj meri promeniti svetsku strukturu, pa čak ni kanadski sociolog Maršal Mekluhan (*Marshall McLuhan*) koji je davne 1960. godine u svom radu *Izveštaj o projektu i razumevanju medija* prvi pomenuo termin globalno selo (*Global Village*). Njega je globalizacija posebno inspirisala jer mu se učinilo da su se mnogi događaji desili tako brzo i nekontrolisano da je ona preko noći postala sila koja je donela toliko dobra, ali i zla, i da su mnogi događaji doprineli da preko noći postane kontroverzna, osporavana i predmet konferencijskih debata. Zbog toga je smatrao: “ da je neophodan širok i optimistički pogled na globalizacione procese koji treba da dovedu do toga, da se svet organizuje na način da ljudi iz svih država postanu integrisani i svesni zajedničkih interesa i zajedničke ljudskosti... da će u njemu zahvaljujući medijima Markonijeva era zameniti Gutembergovu.”²²

Nekadašnja mišljenja da globalizacioni procesi doprinose uvećanju nejednakosti u svetu, da permanentno pogoršavaju položaj svetske populacije i sve više njenih pripadnika regrutuju u vulnerabilne kategorije, donedavno su bila samo hipoteza. Međutim, danas su dokazana i surova stvarnost. Svedoci samo kriminalnih organizacija i zlodela njihovih pripadnika, pronevera, sive ekonomije, nepoštenog odnosa čoveka prema čoveku i sl., a da pri tom svetska zajednica pokazuje nemoć da se suprotstavi takvim i sličnim pojavama. Ipak, treba pažljivo proniknuti u sve strukture te iste zajednice i doći do zaključka da je za mnoge navedene devijacija upravo sama najveći krivac. Pogrešno je tumačenje da globalizacija i njeni procesi idu na ruku samo uljudnom i poštenom svetu, onima koji misle isključivo na pozitivan način. Naprotiv.

Globalizacija je nesebično podržana vrhunskom komunikacionom tehnologijom i agresivnim televizijskim marketingom produkcije zapadnih kulturnih industrija rasprostranjenih širom sveta. Može se reći da je pogrešno shvaćena kao dominacija nadolazećeg „amerikanizovanog” načina ponašanja nad tradicionalnim različitostima drugih, najpre evropskih država, pa su mnogi teoretičari ovakav pristup protumačili kao uspostavljanje kulturne i svake druge forme homogenizacije. Pomenuti stav je u koliziji sa sadašnjom stvarnošću i korenima globalizacije uopšte. Naime globalizacija vuče korene još od starih civilizacija, bez obzira što je jedna od njenih najjačih manifestacija hladni rat koji je započeo nakon okončanja Drugog svetskog rata kao verifikacija naraslog nepoverenja između Istoka i Zapada. Ipak, ovo su samo neki datumi ili vremenske zabeleške kojih je ona kao neizbežna i nepovratna pojava imala bezbroj. Bitno je znati da njeni procesi imaju sposobnost da kombinuju veliki broj elemenata, aktivnosti, instrumenata i da uposle različite vrste aktera koji mogu imati oprečne ideološke i druge sklonosti, ali ako je sve to u korist konačnog cilja, onda ne predstavlja poseban problem. Gledajući iznutra, primetno je da globalizacija kao lavina neke aktivnosti promoviše, dok druge

²²McLuhan, M. 1962. *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*, University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division, p. 293.

uvlači unutar sebe i na taj način stvara dilemu, gde se smestio organizovani kriminal kao delatnost sa veoma visokim učešćem u svim njenim procesima. Dovoljno je samo pomenuti toliki broj *off shore* kompanija, prljavih poslova, umešanost velikog broja državnika i njihovih sledbenika u razne afere i nedolične događaje, pa se odgovor može vrlo brzo nazreti.

Tvrđnje da postoji neka nevidljiva ruka koja reguliše globalizacione procese stvara problem njenog ispravnog shvatanja. Jer, ako vlada nevidljiva ruka onda se može uzeti u obzir, da svaka aktivnost može biti neregularna, kriminogena i sumnjiva, bez šansi da bude pokrivena čvrstim argumentima o bilo kom obliku regularnosti. Globalizacioni procesi znatno olakšavaju globalistima prilagođavanje svim uslovima koji vladaju na tržištu, ali i ulaženje u regularne privredne i neregularne političke i kriminogene poslove koji nekada jesu a nekada nisu deo javne politike, ili nisu utemeljeni na globalističkim idejama. Moglo bi se reći da je problem što su često iznad ličnih interesa i ostalih političkih principa koje postavljaju njihovi lideri, a mnogima takve pozicije ne odgovaraju. Da bi se prikriji poslovi kao oblik organizovanog kriminala polazi se od parole: “ ... da za globalizaciju niko nije odgovoran i da je sva lepota u njoj upravo u tome što niko nije glavni, što je ne kontroliše ni jedan pojedinac, bilo koja vlada ili institucija, i da je globalno tržište današnjice zapravo samo elektronička gomila često anonimnih deoničara i multinacionalnih investitora koji su međusobno povezani načičkanim ekranima i različitim mrežama, iako se međusobno uopšte ne poznaju.”²³ Motor globalizacije su ozbiljni i obuhvatni procesi čija realizacija i analiza rezultata zahteva studiozan, ubedljiv i sistematičan pristup, što dodatno provocira ukupnu naučnu i poslovnu javnost. Ona podrazumeva nestajanje granica u raznim dimenzijama i delovanjima, na primer, u privredi, informisanju, ekologiji, tehnici, terorizmu i suspenduje prisilno prilagođavanje na prinudno izmenjenu elementarnu svakodnevicu. Svakodnevnica dobija sasvim novi izgled kada se otkriju svi poslovi koji su na štetu zajednice. Utaje poreza u velikim kompanijama, pranje novca stečenog u najprljavijim oblastima ljudskog delovanja, nanošenje zla čoveku od strane institucija ili pojedinaca u obliku patnje, duševnog bola ili omalovažavanja i javnog žigosanja.

Globalizacija je iznedrila globalno umreženog čoveka, stanovnika globalnog sela i time mu dodelila zadatak da na višem nivou razvoja pokuša da ponovo spoji u jednu složenu celinu sve delove civilizacije koje je: “ ... mehaničko doba kroz njene prve procese razdvojilo formirajući na taj način periferiju i centar. Današnja Evropa, uostalom kao i druge integracije ili kontinenti, ima svoju jasno definisanu periferiju i centar gde su u svakom pogledu razlike drastične.”²⁴ Zato se danas teži akcijama da se pomoću svega što poseduje elektroničko doba poništi odnos centra i periferije, iako postoje uveravanja da se to neće desiti za duži niz godina. Ipak, daljim sagledavanjem napretka koji je prisutan u svim državama i svim segmentima njihovog ukupnog razvoja, postaje sve izvesnije da će Evropa bukvalno postati najperspektivnija

²³ Stager, M. B. 2005. *Ideologies of globalization*. Journal of Political Ideologies, p. 20.
<http://mams.rmit.edu.au/es4cefpg6ifj1.pdf>. Posećeno: 15 april 2016, 22:00.

²⁴ McLuhan, M. *Forward Through the Rearview Mirror* (Edited by Paul Benedetti and Nancy DeHart, Prentice-Hall Canada Inc), 1997, p. 113.

teritorija za razvoj organizovanog kriminala, i ako je verovati paroli da se sve vraća na početak, onda ne treba negirati tvrdnje da se u njoj najpre i zametnuo. Danas mnoge kriminalne organizacije (najčešće politički motivisane), ali i mnoge terorističke grupenalaže svoje mesto u mnogim evropskim državama. Mnoge organizacije (državni vrh, vojska, policija, multinacionalne kompanije (MNK) pored njih često koriste metode organizovanog kriminala za obavljanje svojih aktivnosti, s tim što njihova ovlašćenja za takve poslove proizilaze iz statusa koji je formalno usklađen sa željenim ciljem.

Postoji tendencija da se u tom smislu razlikuje organizovani kriminal tog tipa od drugih oblika kriminala, kao što su finansijske malverzacije, politički zločini, ratni zločin, državni zločini, izdaje i sl., jer za njih ne mora uvek biti vezan nijedan proces globalizacije niti kriminal u obliku isključivog pranja novca. Budući da ova razlika nije uvek očigledna mnogi akademski autoriteti i dalje nastavljaju sa raspravama o tom pitanju. Za sada na njenoj teritoriji sve postaje moguće i lako se vidi i brzo se čuje kada se i gde dogodi neki značajan čin (duhovni, intelektualni, razorni, konstruktivni). Gledajući psihološki u prostor globalizacije može se primetiti da su industrijske i druge revolucije i poboljšana tehnološka i svaka druga pismenost razvile u čoveku agresivnost, želju za pravolinijskim putovanjem prema određenom cilju. Pogubno je što taj cilj može biti izvan svih normi normalnog ljudskog ponašanja i što se za interes manjeg broja ljudi negativno odražava na mnogo veći deo koji od toga ima neprocenjivu štetu.

I pored svega treba istaći da globalizacija i njeni procesi nisu i ne mogu biti nikakav mit. Po mnogima ona nije niti može biti događaj, zato što je prvenstveno obuhvatan skup kontinuiranih procesa. Globalizacija nije ni određena naučna oblast. Ona je skup aktivnosti koje se međusobno prožimaju i koje mnoge naučne discipline pokušavaju da objasne. Ne pripada ni jednoj od njih posebno, ni ekonomiji ni pravu, ni filozofiji ni kulturi. Ona je univerzum u kome svi istraživači polažu jednaka prava na istraživanja i imaju zajednički cilj, da precizno procene i izmere efekte njenog delovanja. Istraživanja su moguća pod istim uslovima za sve koji su zainteresovani za rezultate ekonomskih, pravnih, zdravstvenih, kulturnih, vojnih, diplomatskih ili pedagoških aktivnosti. Iznoseći svoj stav o tome Imanuel Volerstajn (*Immanuel Walerstein*) kaže: „... da je diskurs (globalizacije) u stvari ogromno nerazumevanje savremene realnosti, obmana koja nam je nametnuta od strane moćnih grupa. Diskurs globalizacije vodi ignorisanju stvarnih pitanja i pogrešnom razumevanju stvarne krize u kojoj se svet nalazi.“²⁵ Za njega i njegove sledbenike, a takođe i „skeptike“, globalizacija i internacionalizacija predstavljaju isti pojam i između njih stoji znak jednakosti, jer su se događale i ranije, a naročito krajem XIX i početkom XX veka.

²⁵ Volerstein, I. *Politika ekonomske propasti*, EL MUNDO SEFARAD, (prevela Borka Đurić, <http://elmun-dosefarad.wikidot.com/manuel-volerstein-politika-ekonomske-propasti>. Posećeno: 19 april 2016. 23:23).

1.1.2. Multinacionalne kompanije (MNK) i organizovani kriminal

Otvoreno je pitanje ko je čiji arhitekta, odnosno da li su multinacionalne kompanije inicirale globalizacione procese ili su globalizacioni procesi iznedrili multinacionalne kompanije? Odgovori će naravno biti oprečni, međutim, stoji činjenica da multinacionalne kompanije (MTK) predstavljaju međunarodne privredne subjekte koji su u proizvodnji, finansijama, trgovini i u poslednje vreme u uslužnoj delatnosti (informaciona tehnologija) postale vodeći činioci i čvrst temelj svetskog privrednog razvoja. Pri pomenu njihovog imena prvo se pomisli na masovnu proizvodnju različitih vrsta roba, na kvalitetno pružanje različitih vrsta usluga i na veliki broj država u kojima iste imaju svoje poslovne aktivnosti. Malo je onih koji su do detalja upućeni u način njihovog osnivanja, funkcionisanje, spekulativne poslove, manipulacije, pronevere i opstanak na polju surove i nelojalne konkurencije, kao i direktne umešanosti u organizovanom kriminalu širom planete. Za mnoge multinacionalne kompanije (MTK) se upravo zbog toga ne može sa sigurnošću tvrditi kako su osnovane, ko su pravi vlasnici uloženog kapitala i ko ima pravo na najveći deo ostvarenog prihoda. Javne, ali proverene, informacije koje omogućavaju uvid u to ko ima potpunu kontrolu i vlasništvo nad kompanijom su od vitalnog značaja u cilju efikasne borbe protiv finansijskog kriminala i korupcije. Međutim, pitanje je koliko je takvih informacija. Multinacionalne kompanije (MTK) su bez ikakve dileme direktno umešane u pranje novca i njihov osnovni cilj obično počiva na sposobnostima da sredstva ostvarena prljavim delovanjem ulože u banke ili u druge kompanije i aktivnosti. Ukoliko je nepoznat vlasnik ostvarenog profita ili početnog kapitala kojeg investitor nudi banci, ona nije u mogućnosti da izvrši ocenu rizika i da odredi legitimnost ponuđenih sredstava.²⁶

Do sada su skoro sve analize, studije, informacije ili saopštenja pokazala da se veliki broj multinacionalnih kompanija (MTK), fiktivno osnovanih firmi i različitih korporacija koristi samo za sakrivanje prihoda ostvarenih organizovanim kriminalnim aktivnostima (otmice, korupcija, poreska evazija, prostitucija, proizvodnja i distribucija opijata i sl.). Slobodan pristup proverenim informacijama o vlasništvu kapitala multinacionalnih kompanija (MTK) u državama članicama Evropske unije (i ne samo nje) od najvećeg su značaja. Razne organizacije i institucije zadužene za borbu protiv organizovanog kriminala na njenoj teritoriji, ali i na drugim prostorima Evrope i sveta, zainteresovane su da identifikuju lažne i nepotpune informacije i da otkriju kriminal i korupciju kako bi omogućili globalnoj zajednici, akademikima, novinarima, legalnim strukturama i običnim građanima uvid u stvarne poslove ovih kompanija i obelodanili imena njihovih stvarnih vlasnika. Konkretno, zalažu se za uvođenje javnih registara koji bi trebali da omogućе legalnim kompanijama, privrednim organizacijama, poslovnim zajednicama i drugim subjektima da identifikuju stvarne vlasnike kapitala u multinacionalnim kompanijama (MTK) sa

²⁶ Impozantan je slučaj prljavog poslovanja Severnoameričke firme McKesson&Robbins zbog čijeg su nepoštovanja poslovnih standarda i lažnih vlasnika kapitala, zvaničnici Komisije za hartije od vrednosti (*SEC-Securities and Exchange Commission*) posle obavljenog ispitivanja svedoka sastavili izveštaj na 4.587 strana i još 3.000 strana drugog dokaznog materijala, što je primoralo Američko udruženje ovlašćenih revizora (*American Association of Certified Public Accountants-AICPA*) da donesu odluku, da buduće revizorske firme biraju akcionari, a ne kao do sada menadžment. (*Videti više*: Milojević, D. S. 2000, Revizori u znaku Justicije, Savez Računovođa i revizora Republike Srbije, Beograd, str. 11.)

kojima stupaju u vezu. Dakle, na taj način bi pružali korisne informacije o svim vrstama ulaganja u okviru zdrave, funkcionalne tržišne ekonomije. Na ovom planu najdalje za sada je otišla Velika Britanija koja je u tu svrhu formirala konkretne poslovne grupe poput Instituta direktora.²⁷

Malo je autora koji su spremni da sagledaju spregu između organizovanog kriminala i multinacionalnih kompanija (MNK), a veoma dobro je poznato da uspeh ne dolazi samo na osnovu vršenja legalnih poslova. Danas i akademski autoriteti izbegavaju da do kraja iznesu istinu o njihovom formalnom osnivanju, poštovanju zakonskih propisa, vršenju registrovanih poslovnih aktivnosti i ostvarenim prihodima u određenom obračunskom periodu (najčešće jedna poslovna godina). Ipak, na drugoj strani ističu njihov obiman kapital, sposobnost da angažuju najstručnije ljude za oblasti kojima se bave, da zapošljavaju na hiljade radnika i da im je najvažniji cilj što veći profit i što manji troškovi poslovanja. Osim toga, nedostaju komentari da su pojedine multinacionalne kompanije (MNK) toliko uticajne da direktno utiču na izbor lidera u pojedinim državama i na donošenje određenih zakona, ukoliko smatraju da treba da im omoguće ostvarivanje ekonomske koristi, što je danas ustaljena praksa sa dosta evidentnih slučajeva.

U superlativu se govori i o njihovoj spremnosti da investiraju u druge države i u njihove privredne grane, mahom siromašne, ali se retko pominje da su razlog tome buduće, očekivane ekonomske koristi i izbegavanje visokih poreskih nameta u sopstvenoj ili u nekoj drugoj razvijenijoj državi. Budući da su kao takve nosioci globalizacionih procesa, da orkestriraju tržištima i ostvaruju visoke profite, često su raspoložene da određena sredstva iz svojih fondova odvoje za potporu određenih manifestacija, najčešće predizbornih kampanja ili obeležavanja značajnih datuma. Upravo u tome vide svoj interes, jer se u fiskalnoj politici za takve gestove uvek napravi dovoljno prostora ili za refakciju poreza ili za oslobađanje od njih, makar na određeno vreme. Za multinacionalne kompanije (MNK) je karakteristično da dok posluju sa profitom na njih povoljno utiču globalizacioni procesi, ali ako se desi da poslovi ne teku na očekivani način, onda se globalizacija smatra glavnim uzročnikom njihovog lošeg stanja.

Skoro svaka multinacionalna kompanija (MNK) svoju poslovnu aktivnost temelji na primeni savremenih naučnih rešenja, visoke tehnologije i što je najbitnije, na jeftinoj radnoj snazi. One poseduju savremenu tehniku i tehnologiju i u stanju su da proizvedu ne samo određene delove, već i kompletne i različite proizvode, sisteme ili nešto više i daleko od svog sedišta, odnosno u skoro svim državama i na svim stranama sveta. Njihov cilj je sadržan u geslu, da proizvodnja takvih proizvoda bude što jeftinija. Nekada je za takav način poslovanja od presudnog značaj bila država sa najpovoljnijim geografskim položajem ili lokacijom, međutim, u eri globalizacije to više ne predstavlja problem. Ona je pored svih prednosti uspela da poruši ekonomske i političke barijere između država i kontinenata. Danas je normalna pojava da veliki

²⁷ Transparency and Trust Corporate Governance Team Business Environment Directorate 1 Victoria Street London SW1H 0ET 16 September 2013 Transparency & Trust: Enhancing the Transparency of UK Company Ownership and Increasing Trust in UK Business. Dr. R. Barker, Head of Corporate Governance Institute of Directors, 116 Pall Mall, London SW1Y 5ED. <file:///C:/Users/AMILO/Downloads/IOD%20consultation%20response%20BIS%20Transparency%20and%20Trust%20September%202013.pdf>. Posećeno: 18 april 2016, 13:15.

broj kompanija ostvaruje veće prihode na godišnjem nivou nego neke države, što im garantuje najpre ekonomsku, a zatim i političku moć ili obrnuto, u zavisnosti koja im je interesna sfera najpreča. Tabela broj 1 prikazuje deset najačih kompanija na svetu u 2014. Godini, a zanimljivo je da se samo dve nalaze na teritoriji Evrope (*Gazprom OAO*) u Ruskoj Federaciji i (*British Petroleum plc*) u Velikoj Britaniji.

Tabela br 1
(U milijardama \$ US)

Red. broj	KOMPANIJA	DRŽAVA	DELATNOST	PRIHOD
1.	Industrial and Commercial Bank of China Limited	Republika Kina	Bankarske i finansijske usluge	42,7
2.	Apple INC	Sjedinjene Američke Države	Informacione tehnologije	37,0
3.	Gazprom OAO	Ruska federacija	Nafta i gas	35,7
4.	China Construction Bank Corporation	Republika Kina	Bankarski i finansijski poslovi	34,5
5.	Exxon Mobil Corporation	Sjedinjene Američke Države	Nafta i gas	32,6
6.	Samsung Electronics Co. Ltd.	Južna Koreja	IT i elektronika	27,2
7.	Agricultural Bank of China Limited	Republika Kina	Bankarski i finansijski poslovi	27,1
8.	Bank of China Ltd.	Republika Kina	Bankarski i finansijski poslovi	25,5
9.	British Petroleum plc	Velika Britanija	Nafta i gas	23,5
10.	Microsoft Corporation	Sjedinjene Američke Države	Softveri	22,1

Izvor: Izrada autora na osnovu podataka: <http://www.top10.bajweb.com/10-kompanija-sa-najvecim-prihodima-u-2014-godini/>. Posećeno: 12 april 2016, 00:27.

Organizovani kriminal na svetskom prostoru funkcioniše bolje od bilo koje multinacionalne kompanije, tako da se može sa sigurnošću reći da njegovi pojedini delovi (sindikati) obrću veće svote novca nego mnoge od njih. Akteri organizovanog kriminala su svesni da su se ukusi današnjeg potrošača promenili i da oni ne teže više da imaju ono što drugi već imaju, nego teže da se domognu onoga što niko nema. Iz toga se može zaključiti, da se život slavnih i bogatih može dostići samo preko kriminalnih aktivnosti. Tome su kumovali televizija, film, internet i druge tehničke mogućnosti koje je na svojim talasima donela globalizacija.

1.1.3. Siromaštvo i organizovani kriminal

Svetskoj zajednici, njenim institucijama ili bilo kom drugom forumu veoma je bitno da su siromašni slojevi stanovništva pravi, nepresušani, stalno obnovljivi i vrlo jeftin resurs potencijalnih kriminalaca koji se lako regrutuju za različite aktivnosti organizovanog kriminala. Ova činjenica je već odavno poznata, ali je mali broj subjekata koji se usuđuju na direktno

suočavanje sa istom. Imajući u vidu opasnost koja sledi Evropska unija (EU) je na predlog Evropske komisije (EK), kada je god bilo potrebno donosila Direktive (91/308/EEZ, jun 1991, 2001/97/EK, 4 decembar 2001, 2005/60/26 EU, 26 septembar 2005 i 2015/849/EU, 25 maja 2015. godine) i Konvencije (Palermo, 19 decembar 2000. godine i Varšava, 16 maj 2005. godine) i zahtevala je od svih država članica, da radi uniformnosti zakonodavstva harmonizuju svoja pojedina poglavlja. Harmonija siromaštva i organizovanog kriminala izrazito je nacrtala novu socijalnu mapu većeg dela sveta. Ona je manifestna referenca nedostataka potrebnih životnih dobara za kojima većina ljudi ima potrebe. Pripadanje kriminalnim krugovima ide na ruku svima koji su spremni na svesno uključivanje u njegove aktivnosti koje su refleksi, uobrazilja ili miks veština kojima se kriminalni elementi koriste prilikom izvršavanja neretko brutalnih krivičnih dela. Ne zvuči melodično da su najsiroviji kriminalci regrutovani upravo iz redova siromašnih populacionih grupa. Pored njih cela armija osoba koje se bave prostitucijom, prosjačenjem, izvršavanjem sitnih krivičnih dela, džeparenjem, krađama i sl., najčešće potiču iz siromašnih populacionih sredina i porodica. Bez obzira što je melodija kriminala ovako intonirana, turbobna treba je pažljivo oslušnuti. Ona upozorava da se smanjenje siromaštva mora posmatrati kao univerzalni cilj, ali ne uvek i ne kao jedini motiv za borbu protiv socijalne isključivosti, pogotovo ako ista doprinosi razvoju kriminogenog sektora. Zabrinjavaju procene pravnih eksperata (teorija i praksa), da će usled jalove borbe protiv siromaštva, a zastrašujuće delotvornosti, neograničene snage i širokog spektra aktivnosti kojima se bavi, organizovani kriminal iz redova siromašnih u budućnosti kooptirati još više kriminalaca, prostitutki, makroa i perača novca.

Veliki poraz zajednice je što su upravo okoreli kriminalci najveći uzori mladima iz siromašnih porodica ili vulnerabilnih grupa, a zašto je tako nijedna naučna disciplina ne može na odgovarajući način i do kraja da objasni. Javnost iako užasnuta, strpljivo čeka konkretan odgovor. Koja je pamet potrebna, da se razume jedna presuda kriminalcu koji je to postao iz nužde. On ima diplomu univerziteta, nema posao, ima formiranu porodicu, nikada nije imao problema sa organizovanjem života ni sa zakonom, a kada je došao ne svojom krivicom do socijalnog dna, bez posla i bez ikakve šanse za građenje budćnosti, posrnuo je sasvim svesno. Na takav potez je bio prosto primoran. Ne menja stvar, što takav čovek obično nema nijednu dimenziju niti karakteristiku kriminalca. Kriminalac je postao silom prilika i u dogledno vreme će biti uzor mladima, ali u negativnom smislu, jer mnoge od njih čeka ista sudbina i isti status. Na drugoj strani, gle apsurdna, može se desiti da ga za prekršaj (nebitno je koliko težak) koji je počinio tereti javni tužilac i da mu presuđuje sudija, obojica do te mere korumpirani, da ih se stidi društvo, porodica i struka kojoj pripadaju. Kriminalac koji je učinio krivično delo za koje je zaprećena određena kazna, mora biti propisno sankcionisan i u vezi s tim nema posebnih pitanja. Sve je kristalno jasno, ali je veoma bitno da li su lica koja su ovlašćena da procenjuju težinu krivičnog dela i da odlučuju o nečijoj slobodi moralno i materijalno čista. To je vrlo diskutabilno i zato se postavlja sasvim opravdano pitanje, ko je ustvari ovde pripadnik organizovanog kriminala. Može se desiti da su potonji čisti, ali to ne znači da mito i korupcija nisu oličenje

organa pravosuđa na čiji rad ima sve više pritužbi. Dakle, kriminalac je posrnuo zbog siromaštva, odnosno bekstva iz bede, a predstavnici zakona su pokazali intelektualno siromaštvo i povredili vlastitu struku.

Sledi pitanje za sve koji pokušavaju da smanje stopu siromaštva, a samim tim i stopu organizovanog kriminala. Ko je u pomenutom slučaju kome presudio i ko je u ovakvim okolnostima siromašan? I zašto nekoga treba da čudi žalosna činjenica, da mnogi predstavnici zakona (policajci, sudije, tužioci, advokati) širom Evrope ne smeju da se pojavljuju sami ili sa porodicom na mestima na kojima se mogu sresti više od tri osobe. Zašto ih je toliko u svim državama članicama Evropske unije (EU) u kandžama moćnih kriminogenih gangova i bosova. Ovakve pojave samo dodatno produbljuju problem siromaštva i prostor organizovanog kriminala tako da rešavanju ovih spornih poitanja neće doprineti nikakva definisanja, istraživanja i stavovi korumpiranih zvaničnika. Nažalost, mnogi od njih ne izazivaju pažnju neimućnih i onih koji su se saživeli sa nemaštinom, jer oni se svakim danom suočavaju sa novom bedom i samo nastavljaju svoj put u kriminal. Ako se posmatra sa aspekta poteza koje vuku i primene mera i akcija koje preduzimaju, odgovorni čine sve što čine u cilju smanjenja kriminala i sa njim siromaštva, čine da njihova borba svakim danom sve više poprima karakteristike pozorišta. Siromaštvo, osim što je samo po sebi velika protivurečnost, ono je i opasnost koja gotovo da ide iz krajnosti u krajnost i značajno generiše nove oblike organizovanog kriminala. Siromašni pojedinci ulaskom u vode kriminala na talasima krivičnih dela veslaju opranim novcem i svoj dojučerašnji status odjednom pretvaraju u sasvim novi, kriminalni. Time se siromaštvo pretvara u komediju u kojoj glavne uloge igraju kriminalci kojima siromašna publika frenetično aplaudira.

Zaključak je, smanjenje siromaštva i organizovani kriminal dobijaju potpuno novu dimenziju zbog koje se bez obzira na sva njihova do sada poznata svojstva, u paru izdvajaju iz miljea svih ostalih društvenih problema. Nedopustivo je da o smanjenju siromaštva nema ni govora, dok za organizovani kriminal važi pravilo, da bez problema sirotinjom upotpunjava svoj kriminogeni repertoar. Gorak socijalni poraz je prvo, što nema vidljivog uspeha u smanjenju siromaštva a drugo, što organizovani kriminal postaje izazov, stiče legalan društveni status, poseduje svoju publiku i što je svaki njegov član nečiji idol, merni sistem uspeha i ogledalo političke moći. Sasvim je apsurdno, ali i istinito da njegovi pripadnici poklanjaju svoju pažnju siromašnim kategorijama. Organizuju razne humanitarne akcije, doniraju određene kategorije nezbrinutih, sprovode mnoge aktivnosti i demonstriraju altruizam²⁸ kako bi sakrili poreklo novca koji nisu legalno pribavili. To je uobičajeni način da kriminalci steknu simpatije siromašnih slojeva društva i da u njihovim očima zrače moćno i pristojno. Jednom rečju, svi bi da preko noći postanu Endru Karnegi.²⁹ Ovakve aktivnosti kriminalaca trebalo bi da su potpuno strane pravim,

²⁸Lelkes, O. and Gasior, K. 2011. *Income Poverty in the EU, Situation in 2007 and Trends (based on EU-SILC 2005-2008)*, European Centre, Policy Brief, january 2011 (1).

²⁹MacKay, J. 1997. *Little Boss: A life of Andrew Carnegie*, Mainstream Publishing (September 18,1997), p. 320.

institucionalnim borbama protiv siromaštva i razlog više da se povede oštrija borba protiv organizovanog kriminala. Ako je opšti cilj zajednice, njenih institucija i organa, smanjenje siromaštva onda bi borba za uspešno realizovanje istog trebala da bude ogledalo pojedinačnog, institucionalnog i globalnog angažovanja. Njen ishod bi podrazumevao stvaranje pristojnih uslova za vođenje dostojanstvenog i kvalitetnog života ljudi širom planete. Izostanak pozitivnih ishoda iz takve borbe navodi na konstataciju, da je siromaštvo i dalje u stalnom porastu i da stvara novu svetsku scenu.³⁰ Ono poput uveličavajućeg ogledala širi prostor na kome organizovani kriminal priprema svoje gnusne akcije, vrši krivična dela i nijedan korak ne odmiče od svog sigurnog regrutnog resursa. Sve je ubedljiviji utisak, da je organizovana borba protiv siromaštva i protiv organizovanog kriminala postala komična jer se opšte stanje siromašnih ni u čemu ne menja, sa izuzetkom malobrojnih pojedinaca i retkih srećnika (kriminalci) koji su na svoj rizik uspeli da izmene vlastito pređašnje stanje.

Uzrok ovome delimično leži u činjenici, da su i pored propisanih pravnih lekova, mnogima date mogućnosti da sami biraju svoju životnu putanju. Pravo izbora je najveći stepen ljudske slobode koje se ne sme ničim povrediti, čak i kada se radi o kriminalcu, pod uslovom da isti određenim deliktom ne povređuje zakonom propisane norme. Ukoliko je izborom prouzrokovan delikt on mora biti precizno formulisan i konstatovan, a njegov vinovnik treba da se privede pravdi kako bi se u odnosu na njega primenile odgovarajuće sankcije. U skladu sa neophodnošću smanjenja siromaštva i borbe protiv organizovanog kriminala, bilo bi poželjno, da se prilikom izbora životne putanje siromašni ne poistovećuju sa kriminogenim vedetama koje su na volšeban način, polazeći sa socijalnog dna, preko noći dotakle visine glamura, sjaja i raskoši. To se ne događa svakom, i upravo iz tog razloga sam izbor predstavlja rizik posebne vrste. Bilo bi poražavajuće da stvari idu u suprotnom smeru i da „uspesi“ kriminalaca provociraju kriminalistički talenat među mlađim pripadnicima siromašnih kategorija. Time bi se potvrdila pravnička praksa, da neobična misao (ovo je fenomen) uvek daje umu neobičnog čoveka jednostrani pravac, učeći ga da se prevaga snaga uravnotežuje samo nekom drugom snagom, i da se šteta jednog stanja nadoknađuje pojavom drugog koje dejstvuje u suprotnom pravcu.³¹

Na osnovu iznetih pojedinosti i studioznog sagledavanja problema, smanjenja siromaštva i nastajanja organizovanog kriminala, prirodno je od boraca za tu ideju zahtevati decidan odgovor, zašto u vezi sa pomenutim problemima podižu toliku buru, kada za borbu nemaju potrebne kapacitete i adekvatna sredstva. Na drugoj strani, mnogi izveštaji relevantnih institucija iznose podatke da je organizovani kriminal postao jedini „siguran poslodavac“ koji je u mogućnosti da svojim pripadnicima omogući brzu zaradu. Ona je izazov za siromašne i kao takva predstavlja razlog njihovog opredeljenja u kome je jedini ulog eventualni gubitak lične slobode na kraće ili na duže vreme. Dakle, kod siromašnih slojeva stanovništva ni sloboda nema

³⁰Birdsall, N., Lustig, N., and Meyer, C. J. 2014. “The Strugglers: The New Poor in Latin America?” *World Development* 60 (August 2011), pp. 132-146.

³¹Templton, Dž. M. 2012. *Knjiga životnih zakona, 200 veduhovnih načela iz celog sveta*, Mladinska knjiga, Beograd, str. 40.

više onu raniju vrednost ili specifičnu težinu, jer se nemaština i beznade sve teže podnose, naročito kada se zna da samo korak dalje postoji glamur, raskoš i izobilje. Zarađeno ili ne, pitanje je suvišno.

1.1.4. Uopštena razmišljanja o globalizaciji i pranju novca

Procesi globalizacije, odnosno globalizacija kao njihov rezultat prema zaključcima eksperata Svetske banke za obnovu i razvoj (*International Bank for Reconstruction and Development-IBRD*), Međunarodnog monetarnog fonda (*International Monetary Fund-IMF*) i drugih relevantnih međunarodnih institucija, agencija i servisa, predstavlja pokretačku snagu ekonomske integracije³² bogatih, a zaostajanje siromašnih država. Protiv ovog mišljenja eksperata nema argumenata i ne treba dokazivati već dokazano, ali treba odgovoriti na pitanje u kojoj se meri njeni stubovi nosači, odnosno velike multinacionalne kompanije (MNK), baveći se različitim delatnostima (proizvodnja, usluge, finansije, pravni saveti, transport) koriste opranim novcem. Evidentno je da samo razvijene države imaju jake kompanije koje su glavni motor koji komplikovanu globalizacionu mašineriju vuče napred i sve su indicije, da kao pogonsko gorivo koriste novac sumnjivog porekla. Samim tim što organizovani kriminal bez problema i bez većih prepreka obavlja svoju delatnost znači, da su njegova glavna logistika multinacionalne kompanije (MNK) koje svoja sedišta imaju u razvijenim državama ali poput hobotnice šire svoje pipke i na teritoriju neke nerazvijene države. Slabo razvijene države, umesto da svoj ekonomski prosperitet temelje na prihodima od poreza koje bi multinacionalne kompanije (MNK) morale uredno da uplaćuju, one usled egzistencijalne zavisnosti od njihovog poslovanja i zbog pomanjkanja sopstvenih odbrambenih kapacita nisu spremne da im se suprostave i da za sebe ostave pripadajući deo finansijskog kolača. Evidentno je da mnoge od njih zavise od međunarodne pomoći pa se plaše da je ne izgube, iako je ona prema proračunu Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (*Organisation for Economic Cooperation and Development-OECD*), oko tri puta manja od iznosa koji zbog poreskih mahinacija transnacionalnih kompanija (TNK) nerazvijene države gube na godišnjem nivou.

U zvaničnim odnosima transnacionalnih kompanija (TNK) i diplomatskih predstavnika pojedinih država često se pominju i pozitivni efekti od novca koji je prošao procese pranja. Zainteresovane multinacionalne kompanije (MNK) marketinški uveravaju predstavnike država, da oprani novac može biti pogodan za njihov razvoj i da je za takve slučajeve potrebna njegova infuzija u banke i fondove, iako je poreklo ponekad i nezakonito. Oprani novac može povećati mogućnosti funkcionisanja, čak i određenih legitimnih administrativnih funkcija koje su bitne za države u razvoju. Inkludiran u legalne tokove, povećava mogućnosti bankarskog kreditiranja jer omogućava formiranje izdašnjih finansijskih depozita u bankama i fondovima čija sredstva bez ikakvih problema mogu biti iskorišćena za potencijalno davanje kratkoročnih i dugoročnih zajmova. Posedovanje većih iznosa finansijskih sredstava u bankama i navedenim fondovima

³² Wolf, M. 2005, *Why Globalization Works*, *International Journal*. Vol. 60, No. 2 (Spring, 2005), pp. 586-588.

neminovno bi dovelo do uvećanja ponude novca što bi značajno uticalo na opadanje kamatne stope. Kada bi upitali pravnike ili ekonomiste, da li je ovakva praksa karakteristična samo za zatvorene ekonomije i razvijene države odgovor bi glasio ne, jer su one još uvek moćne da na svetskom tržištu, prema svojim interesima, formiraju cene i visinu kamatne stope. Osim toga, sve transakcije se mogu odvijati neometano ukoliko ne povređuju zakon i norme lojalne konkurencije. Dakle, takva solucija prema lobistima transfera opranog novca i predlozima vlasnika multinacionalnih kompanija (MNK) u najkraćem najviše pogoduje nedovoljno razvijenim državama, jer iste vrlo često nemaju izbora kada je u pitanju ekonomski razvoj.

Tačno je da se nijednoj teoriji ne mogu zatvoriti usta, a nijednojpraksi ne mogu zatvoriti oči. Obe precizno beleže, da čitava lavina novca iz država u razvoju teče ilegalnim finansijskim kanalima prema razvijenim državama, što u velikoj meri potvrđuje opravdanost predloga multinacionalnih kompanija (MNK), dodatno afirmiše spretnost i pronicljivost pripadnika organizovanog kriminala, ali značajno devastira nerazvijene ekonomije koje pretežno žive od pomoći primljene od spoljašnjeg sveta. Ovaj citat može na prvi pogled izgledati kao afirmacija namere, da se oprani novac ikudira u finansijske tokove privreda nedovoljno razvijenih država. Ne, to nije namera jer se sa peračima novca treba što surovije obračunavati, ali se ne može izbeći istina, da ne postoji država u razvoju u kojoj se kroz različite oblike investiranja sa strane ne koristi oprani novac. Čak je diskutabilno, da li finansijska i druga sredstva koja primaju kroz razne oblike stranih direktnih investicija (*Foreign Direct Investment - FDI*) imaju uvek prepoznatljivo i čisto poreklo. U skladu sa tim, ovde se odjednom otvara pitanje, da li bi uopšte nekim državama u razvoju bila potrebna bilo koja vrsta strane pomoći (hrana, krediti, tehnički uređaji, sistemi za odbranu), ako bi inostrane kompanije realnoprikazivale ostvarenu dobit na njihovom terenu i ako bi uredno plaćale svoje preuzete obaveze? Odgovor je ne, ili delimično, s tim što bi u takvim prilikama svaka debata o opranom novcu i njegovom poreklu bila bez osnova i suvišna. Međutim, istina uvek stanuje preko puta i sasvim je jasno, da globalizacioni procesi uopšte fundiraju na snazi prljavog novca i tu se zadugo ni u jednoj državi (razvijena, nedovoljno razvijena, nerazvijena) ne može mnogo toga izmeniti.

Prema zvaničnim izveštajima oko devet stotina milijardi \$ US godišnje inkasiraju multinacionalne kompanije (MNK) samo na ime utaje poreza. One vešto koriste državne, finansijske i političke mreže i mnoge koruptivne mehanizme da preko njih značajnije utiču na političke i pravosudne odluke i da zaštite svoje izvore profita. Nedavna Studija slučaja je otkrila, da su u Bugarskoj raskrinkani javni tužioc i koji su bili uključeni u prljave poslove velikih privrednika, lokalnih političara, sudija, gradonačelnika, članova pojedinih državnih organa, policijskih službenika, da su aktivno delovali u organizovanom kriminalu i da su njegovim pripadnicima pružali neposrednu podršku.³³ Mediji su preneli, da prema studiji Evropskog parlamenta Rumunija, Bugarska i Hrvatska važe za najkorumpiranije države članice Evropske

³³*Gde investirati*, Politika, subota, 15 novembar 2014. godine

[/http://www.naslovi.net/2014-11-15/gde-investirati/slucaj-luksemburg-malverzacije-najvecih-svetskih-kompanija/12321373](http://www.naslovi.net/2014-11-15/gde-investirati/slucaj-luksemburg-malverzacije-najvecih-svetskih-kompanija/12321373).

Posećeno: 06 avgust 2016, 18:10.

unije (EU) i da samo korupcija Evropu košta između 179 i 990 milijardi € na godišnjem nivou. Ova procena dominira podacima da je godišnji gubitak samo zbog korupcije osam puta viši od ranijih i da cifra od 990 milijardi € odgovara vrednosti od 6,3% bruto domaćeg proizvoda (BDP) Evropske unije (EU).³⁴ U Antikorupcionom izveštaju Evropske unije (EU) za 2014. godinu³⁵ stoji da je korupcija procenjena na 120 milijardi € čime je poslat ozbiljan signal evropskoj javnosti, da ona nema samo finansijsku, već ekonomsku i socijalnu komponentu. Najveći problem je što ona u velikoj meri devastira vladavinu prava i narušava poverenje u evropske javne institucije čime se permanentno hrabre ovejani kriminalci i dodatno podstiče svaka vrsta organizovanog kriminala.

Ono što posebno otežava organizovane i efektne akcije svih društvenih činilaca koje su predviđene politikom i strategijom suzbijanja organizovanog kriminala, odnosno borbe protiv pranja novca je veliki broj raznovrsnih metoda kojima se kriminalci svakodnevno koriste i koje menjaju od slučaja do slučaja. Oni ih prilagođavaju merama koje protiv njih preduzimaju relevantne zakonske inastance. Njima sprečavaju svoju identifikaciju i osujećuju preduzimanje konkretnih akcija protiv njihove aktivnosti. Svaka od metoda kojom se akteri organizovanog pranja novca koriste ima cilj, da oprani novac u obliku stranih direktnih investicija (*Foreign Direct Investment – FDI*) plasira u neku stranu državu ili u konkretan biznis. Oprani novac ostaje misterija, s obzirom da je bez porekla, dakle, postaje neprepoznatljiv, a kriminalci se veoma vešto uklapaju u procese globalizacije. Isti mnoge procese sami organizuju i diktiraju, a neznatan broj i na različite načine podržavaju. Za sada se pokazalo tačnim, da samo njima na ruku ide uvećana opasnost od siromaštva, zbog činjenice da imaju veći izbor za regrutovanje budućih kriminalaca iz redova siromašnih i vulnerabilnih kategorija. Njihova spremnost da iskoriste mogućnost upotpunjavanja svojih aktivnosti, odnosno da diversifikuju delatnosti, omogućena je velikim brojem izvora jeftine i na svaka dela spremne radne snage. Istina, za određene poslove se traže jasno definisani profili ličnosti, pa se pri angažovanju vrši stroga provera i selekcija, dok se za druge, sitnije kriminogene poslove budući kriminalci prijavljuju sami. Zbog toga se svakim danom potvrđuje činjenica, da su kriminalci prilikom izvođenja akcija veoma mobilni, fleksibilni i da se izvanredno prilagođavaju svakoj situaciji koja donosi prljavi profit. Zahvaljujući slobodnom protoku humanog, fizičkog i finansijskog kapitala čije je poreklo često nepoznato, akterima organizovanog kriminala se pruža prilika da isti ulažu u nove poslove i osvajaju nova prostranija, izazovnija i bogata tržišta.

Posebnu pažnju izaziva podatak, da zvaničnici u određenim državama članicama Evropske unije (EU), a naročito u državama kandidatima za članstvo, ne shvataju da i privlačenje stranih direktnih investicija (*Foreign Direct Investment - FDI*) može predstavljati zaključivanje

³⁴ Evropska komisija (EK), Izvešće Komisije Vijeću i Evropskom parlamentu, Izvešće EU o suzbijanju korupcije, Bruxelles, 3.2.2014. COM(2014) 38 final, str. 38.

³⁵ Ćirić, J. et al. 2015, *Analiza rizika u cilju procene regulatornih i ganizacionih prepreka efikasnim istragama i postupcima u krivičnim delima korupcije*, Beograd, Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu, p. 160.

nelegalnih poslovnih aranžmana sa kompanijama koje su ilegalni strani investitori. Na taj način je jedinstveno tržište Evropske unije (EU) preplavljeno robama i uslugama i podeljeno na interesne sfere koje štite kineski, gruzijski, ukrajinski, albanski, ruski, italijanski i drugi kriminalci koji prljavim novcem osvajaju tradicionalne privredne grane. Dovoljno je reći da italijanski kriminalci oprani novac veoma vešto plasiraju u obnovljive izvore energije i napredne modele savremene info-tehnologije i odmah postaje jasno koji su njihovi budući ciljevi. Svakodnevno se u raznim medijima može čuti, videti ili pročitati, da je osovina Evropske unije (EU) Nemačka, poslednjih nekoliko decenija stekla status pravog „eldorada“ za izvođenje akcija organizovanog kriminala čiji je cilj pranje prljavog novca. U Nemačkoj organizovani kriminal uzima učešća u blizu 28 hiljada finansijskih transakcija, što znači da razne multinacionalne kompanije (MNK) kroz svoje poslovne aktivnosti u legalne tokove (građevinski sektor, trgovina automobilima, kladionice, trgovina umetničkim eksponatima, prostitucija) uključuju preko 100 milijardi €.

U privlačenju ilegalnih investitora donedavna članica³⁶ Evropske unije (EU), Velika Britanija (istupila 23 juna 2016. godine), ozbiljno pretili da konkurenciju ostavi daleko iza sebe. Samo u njenoj prestonici Londonu, u sektoru nekretnina koje su predmet transakcija oko 170 milijardi € potiče od opranog novca, odnosno iz prljavih fondova. Do ovih podataka došao je ogranak međunarodnenevladne organizacije (*Transparency International-TI*) sa sedištem u Berlinu čijem se izveštaju pominju: “ ... 36.342 nekretnine koje su u vlasništvu firmi registrovanih u nekom od poreskih rajeva, te da je gotovo svaka deseta nekretnina registrovana u nekoj *off-shore* destinaciji... najčešće na Britanskim Devičanskim Ostrvima, ostrvu Man i na Gerzniju.”³⁷ Najava Evropske centralne banke (*European Central Bank-ECB*) da će u borbi protiv ilegalnih investitora ili multinacionalnih kompanija (MNK), do kraja 2018. godine postepeno obustavljati emisiju novčanica u apoenima od 500 €, ³⁸ samo je repeticija poznatog problema. Ako se ovim već davno ispričana priča samo vraća na svoj početak, to je još jedna zabava za pripadnike organizovanog kriminala koji misle drugačije. Ovim se ustvari sledi potez Velike Britanije koja je još 2010. godine ukinula pomenutu novčanicu. Ona se od tada ne može dobiti u bankama niti u drugim finansijskim institucijama, a prema tvrdnjama britanske policije u 90% slučajeva korišćena je u kriminalne svrhe. Danas je prema proceni Evropske centralne banke (*European Central Bank-ECB*) u opticaju oko 1,1 trilion € u novčanicama raznih vrednosti, a preko 300 milijardi € je upravo u apoenima od 500 €. Finansijski evropski stručnjaci smatraju da

³⁶ Evropska unija je do 23 juna 2016. godine bila zajednica 28 država, u kojoj je na površini od 4,3 miliona km² ili 2,9% zemljine površine živelo oko 508 miliona stanovnika ili 7% svetske populacije i u kojoj se službeno komuniciralo na 24 jezika. Nakon referenduma održanog 23 juna 2016. godine, dogodio se najveći politički zemljotres veka (Bregzit), na kome je za izlazak Velike Britanije posle 43 godine iz Evropske unije (EU) glasalo 46.499.537 građana.

³⁷ Adonov, V. *Ilegalni novac u legalnim tokovima: Ni kriminalci nisu blesavi, Biznis i Finansije, Finansije top 2015/16*, (28.06.2016).

³⁸ Dnevni list *Blic*, 4 februar 2016, Povlače novčanicu od 500 €. "Koriste je samo teroristi, Evropljani je nisu ni videli" <http://www.blic.rs/vesti/ekonomija/povlace-novcanicu-od-500-evra-koriste-je-samo-teroristi-evropljani-je-nisu-ni-videli/bj16wvc>. Posećeno: 6 avgust 2016, 20:30.

je eliminacija pomenute banknote suluda avantura koja će koštati budžet Evropske unije (EU) oko pola milijarde € i pitaju se, šta bi se sve moglo učiniti sa tolikim novcem.

1.2. Glavni oblici organizovanog kriminala

Mnogi ljudski poduhvati su se u eri globalizacije pokazali kao štetni, ali nesumnjivo je da ima i onih koji su korisni. Nekima su pripali pozitivni rezultati njenog delovanja jer su iskoristili sve njene prednosti, dok su drugi pretrpeli ogromne materijalne štete, socijalne i psihološke neprijatnosti. Na taj način su se uvećavali već postojeći a istovremeno stvarali budući problemi, jer su se prihodi od delovanja organizovanog kriminala u okviru multinacionalnih kompanija (MNK) i drugih kriminalnih udruženja, sindikata i grupa ostvarivali izvan legalnih tokova (proizvodnja, pružanje usluga, promet). Prema tome, multinacionalni kriminal je vešto iskoristio globalizaciju i razvio je svoje različite aktivnosti do neslučenih razmera. Organizovani kriminal u različitim oblicima nastao je u Evropi tokom XIX veka, ali je shodno događanjima tokom XX veka, svoj procvat doživeo u državama Jugoistočne Evrope pri čemu su mu pogodavala ukupna događanja i poznati balkanski mentalitet. Najpoznatiji oblici organizovanog kriminala u Evropi su:

1. ratne i druge za rat vezane operacije,
2. proizvodnja i distribucija opijata (droga),
3. trgovina ljudima (“belo roblje”),
4. trgovina cigaretama,
5. krijumčarenje oružja i municije,
6. trgovina lekovima (farmaceutska ...),
7. korupcija,
8. trgovina radioaktivnim otpadom,
9. iznude i reketiranja,
10. organizovanje nelegalnih finansijskih transakcija,
11. visokotehnološki (sayber) kriminal
12. organizovano kockanje i klađenje i
13. pranje novca.

Sa aspekta navedenih vrsta (oblici) organizovanog kriminala može se doneti korektan zaključak da je njihov broj pozamašan i da u konkretnom slučaju lista nije zaključena. To znači da ih ima još, i da se svakim danom javljaju makar kao varijacije na poznatu temu. Međutim, njihovim reduciranim navođenjem se može ustanoviti da se radi se o posebnom obliku kriminogene delatnosti koja se može definisati kao piramidalno besprekorno uređena, žilava, postojana, uporna, opremljena tako da predstavlja u svakom obliku veliku opasnost koja nanosi društvu ogromnu štetu i koja može još više ugroziti njegove osnovne vrednosti. Njihova paleta je prostrana, i zato je neophodno izvršiti pravilan izbor i o nekoliko najeminentnijih reći nešto više.

Pre samog prelaska na pojedinačnu analizu pojedinih vrsta organizovanog kriminala treba istaći da u njegovoj osnovi leži posebna vrsta organizovanja, udruživanja manjeg ili većeg broja kriminalaca u kojoj postoji hijerarhijsko ustrojstvo gde su uloge podeljenje sa jasnom i preciznom podelom rada.³⁹ Isto tako treba naglasiti da organizovano, dakle, zajedničko delovanje grupa ili pojedinaca, nije usmereno samo radi izvršenja konkretnog inkriminisanog dela, nego je cilj da se duže ostane “u poslu i da se on radi svakim danom sa više uspeha.”

1.2.1. Rat i druge za rat vezane operacije-oblici organizovanog kriminala

Uzroci nastanka organizovanog kriminala koji se vezuju za ratna zbivanja imaju širi kontekst i ne odnose se generalno na evropski kontinent. Budući da je proizvod rata on privlači posebnu pažnju baš zato što su se krvave ratne operacije desile na prostoru Jugoistočne Evrope, odnosno na Balkanu sa pogubnim posledicama po sve narode koji su bili njihovi direktni akteri. Kada je reč o ratnim događajima oni se vezuju za građanski rat na teritoriji bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) kao i za sporadične ratne operacije na teritoriji bivšeg Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR). Razloge za pomenuta dešavanja treba tražiti u neuspehom pokušaju da se sprovede neminovna tranzicija koja je u bivšem Savezu Sovjetskih Socijalističkih Republika izvršena na najsravniji i najprljaviji način, a čiji su produkt postsocijalistički magnati i tajkuni. U bivšoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ) pomenuti proces društvenih promena odvijao se u početku mirnim putem, da bi kasnije (1992. godine) prerastao u najkrvavije ratne sukobe koje beleži novija istorija ljudskog razvoja. Isto tako sramna i kriminogeno sprovedena tranzicija je prema mnogim mišljenjima prerasla u konflikt isključivo zbog nespremnosti bivših republika da svoje različite koncepte usaglase, takoda neminovni konflikt nije mogao biti sprečen niti rešiv mirnim putem. Pošto su na tom prostoru buknuili ratovi koji su trajali nekoliko godina pojačavši antagonizam i podigli tenzije što je pogodovalo nastanku organizovanog kriminala, u prvom redu ilegalne trgovine oružjem i municijom koja je grupama i pojedincima omogućila da ostvare ogromne profite. Da je organizovanom kriminalu glavni cilj ostvarivanje profita po svaku cenu, dokaz je, da su kriminalci sa suprotnih (konfliktnih) strana međusobno veoma tesno sarađivali ne obziravši se na dalju sudbinu predmeta legalne trgovine.

Tokom rata oružje i municija su bili deficitarna roba i onaj ko ih je posedovao mogao je računati na siguran profit. Ratna dejstva nisu mogla biti vršena bez ratne mehanizacije, a mehanizacija nije imala svrhu bez goriva, tako da je i ono postalo primarni izvor ilegalnih prihoda. S obzirom da mnoge ratne operacije nisu bile komandno kontrolisane i da su izvođene po banda-sistemu, to je dovelo do toga da su i drugi prateći proizvodi u ratnim uslovima postali deficitarni (cigarete, devize, alkohol, klubovi za prostituciju i sl.), tako da su svi koji su mogli da ih pribave mogli da računaju na ogromne profite. Ta uloga je pripadala kriminalcima koji, osim

³⁹ Stepić, D. *Organizovani kriminal u regionu Jugoistočne Evrope*, (etiološka obeležja, zajedničke karakteristika i najčešći pojavni oblici), Institut za uporedno pravo, Strani pravni život, Beograd, 3/2010, str. 137-160.

što su bili pripadnici ratnih zbivanja, su bili regrutovani iz kriminogenih krugova pa čak i iz zavoda za izdržavanje krivičnih sankcija, i proglašavani za ratne heroje kojima je bilo sve dopušteno, pa i bavljenje nedozvoljenim delatnostima. Na veliku nesreću “i po poražene i po pobjednike” mnogi su postali elitni građani, jer ih je ratni sukob iznedrio i orbitirao u elitne građane novih banana država koji su takav novac pokušali da infiltriraju ili da svoj stečeni kapital legalizuju i uvedu u regularne finansijske i privredne tokove.

Prema tome, nije tajna da su ratni profiteri i novonastali tajkuni postali vrlo važni učesnici ne samo u ratnim profiterskim poslovima, već je njihova delatnost postala bitna za pravilno razumevanje tokova novca na ratnom i tranzicijskom Balkanu. Mnogi od njih su otkrili načine na koje je balkanska politička elita novac opljačkan iz država nastalih raspadom bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) oprala u potpuno novim poslovnim operacijama od 90-ih godina pa do polovine druge decenije XXI veka, do danas.⁴⁰ Poznati slučaj Kiparskog novca, odnosno slučaj tajnih računa Miloševićevog režima na Kipru i neki drugi povezani korupcijski slučajevi i afere, vrlo brzo postaju jasni, jer su ključne karike u lancu tranzicijskog poretka moći na ratnom i posleratnom Balkanu predstavljali upravo kriminalci koji su potpirivali ratne operacije. Mnogi od njih su preko Zagrebačke banke d.d. (Zagreb) i suvlasnički povezanih banaka, pre svega Anglo Yugoslav Bank Limited (London), Banque Franco Yugoslave (Pariz) ili LHB International Frankfurt (Frankfurt) prebacivali novac na tajne račune kod Hypo Grupe. Sa tih računa su kao poverenici raspolagali potpuno samostalno i odlučivali u koje operacije pranja novca će transferisati finansijska sredstva kako bi ih ubacili u legalne finansijske tokove i na taj način ih „oprali“, odnosno legalizovali.

Nažalost, i nakon završetka ratnih operacija, tačnije za vreme trajanja sankcija koje su uvedene odlukom Saveta bezbednosti, odnosno neuređenih političkih i ekonomskih odnosa, stvarao se pogodan ambijent za nelegalno delovanje ratnih kriminalaca koji su sada imali drugačiji status. Naime, oni su postavši junaci rata predstavljali novi ešalon kome je svaka kriminogena aktivnost tolerisana sa državnog vrha. U takvim uslovima, država bez uređenog stanja (zakonodavstvo, granice, međunarodni status, postratni ambijent, nezadovoljstvo, povećana stopa kriminaliteta), nije imala kapaciteta da ih spreči, već je prećutno ili čak javno tolerisala njihovo nelegalno ponašanje, odnosno često je i sama stvarala pogodnu klimu za bolje kriminalno organizovanje. Nije ostalo nezapamćeno da su pripadnici policijskih snaga imali naređenje: “... da obezbeđuju nesmetan prevoz i tranzit cigareta za koje nije plaćan porez. Čak se smatralo da oni koji se bave takvim aktivnostima vrše „korisnu društvenu delatnost“, jer se iz dela tako ostvarenog profita finansiraju neki budžetski izdaci (penzije, minimalne zarade, socijalne pomoći i sl.). Nije se vodilo računa da najveći deo tako ostvarenog prihoda završava u rukama pojedinaca koji postaju ekonomski moćni i koji grade svoje imperije.”⁴¹

⁴⁰ Margetić, D. *Neugodni svjedok*, <http://www.seebiz.eu/beko-je-nezgodan-svjedok-tranzicijskih-tokova-novca-na-balkanu/ar-99320/>. Posećeno: 18 april 2016, 21:30.

⁴¹ Opere citato, 3/2010, str. 137-160.

1.2.2. Proizvodnja droga i njihovo stavljanje u upotrebu

Protivzakonita, odnosno ilegalna, proizvodnja i trgovina drogom ostaje bez dileme najorganizovaniji i najinovativniji oblik kriminala koji ovom supstancom snabdeva nezasićena tržišta u Evropi. O tome najbolje govore reči direktora Europol-a Roba Vainvraja (*Rob Wainwright*), da: "... ova kriminogena delatnost s obzirom da je vrlo tesno povezana sa drugim oblicima kriminala, postaje glavna pretnja unutrašnjoj sigurnosti država članica Evropske unije (EU), kao i onih država koje kucaju za prijem na njena vrata."⁴² Za sada je trgovina drogom⁴³ najprofitabilnija aktivnost organizovanog kriminala i prema izveštaju Evropske policijske agencije (*Europol*) i Evropskog centra za nadzor droga i zavisnosti (*European Monitoring Centre for Drugs and addiction related-EMCDDA*) građani Evropske unije (EU) na nju troše oko 24 milijarde eura godišnje. Uobičajeno je da se ova vrsta delatnosti kolokvijalno naziva "narkomafija" i da obuhvata organizovanu, ali protivzakonitu, odnosno nelegalnu proizvodnju i distribuciju (transport, krijumčarenje, skladištenje, prodaja) psihoaktivnih supstanci, opijata odnosno opojnih droga. To je jedan od najorganizovanijih i najsofisticiranijih vidova kriminala.

Savremena kriminalistika, kao i druge discipline koje se bave pitanjem proizvodnje i distribucije droge kao sofisticiranog oblika organizovanog kriminala, sve češće iznosi tvrdnje da je reč o delatnosti veštih kriminalaca, profesionalaca i specijalista čiji je kontinuirani i narastajući trend odavno postao internacionalni kriminološki problem. Danas su u Evropi pomenute kriminalne grupe pretežno specijalizovane za nezakonitu proizvodnju i distribuciju jedne, konkretne vrste droge (heroin, kokain), s tim što postoje organizovane grupe koje proizvode i distribuiraju istovremeno više različitih vrsta droga (kanabis, heroin, LSD, amfetamin). Budući da je evropsko narko-tržište prilično napadnuto, mnoge od njih se uporedo ali vrlo intenzivno bave i drugim oblicima organizovanog kriminala (krijumčarenje automobila, trafikovanje, šverc oružjem i nuklearnim otpadom, iznude, razbojništva, reket, prostitucija, kocka). Finansijski rezultati su stravični, tako da pojedine države pokušavaju da ih uračunaju kao budžetske prihode za određenu fiskalnu godinu. Tako je na primer, *HomeNews* Italija 25. maja 2014. godine objavila vest da će italijanska vlada početi da prilikom obračuna bruto domaćeg proizvoda

⁴²Aljazeera, 5. april 2016, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/godisnje-24-milijarde-eura-za-drogu-u-eu>. Posećeno: 18. april 2016, 22:36.

⁴³Definicija droge koju je usvojila Svetska zdravstvena organizacija (SZO) glasi: „Droga je bilo koja hemijska supstanca koja prilikom unošenja u ljudski organizam menja prirodni tok funkcionisanja ljudskog tela i psihe. Droge mogu biti proizvod sačinjen od prirodnih supstanci i veštačke, kreirane i proizvedene u laboratorijama. Prema pravnoj regulativi i prema socijalnoj prihvatljivosti u odnosu na datu definiciju droge se dele na: legalne (alkohol, duvan, razne vrste lepka, različite vrste lekova do kojih se dolazi bez posebnih procedura, lekovi koji su klasifikovani kao opojne droge i koji se po jasno definisanom pravnom okviru koriste u medicinske svrhe) i ilegalne droge (materije čija je proizvodnja, distribucija i upotreba van zakonski definisanih okvira nelegalna). Postoje i razne druge klasifikacije koje se zasnivaju prvenstveno na farmakološkim svojstvima droga ili na efektima na ponašanje uživaoca: droge sa depresivnim efektom, psihostimulativa sredstva i halucinogene supstance. (Videti više: Bukelić, J. 1988, "Droga mit ili bolest", BIGZ, Beograd, str. 29).

(BDP) uključuje i prihod od prometa droga, prostitucije i krijumčarenja kako bi ojačala svoju klimavu privredu. Tom prilikom će koristiti metodologiju za procenu ekonomske dimenzije koju je uredila Evropska statistička agencija (*Eurostat*). Ovim potezom italijanski bruto domaći proizvod bi bio uvećan prosečno za 2%. U nekim državama Evrope takvi slučajevi su već poznati. U Španiji vrednost "sive ekonomije" je procenjena na 19,2%, što znači da je ova država uključivanjem ilegalne aktivnosti dodala oko 10 milijardi eura svom bruto domaćem proizvodu (BDP) u 2014. godini.

Nezavisno od svojevrstne univerzalnosti organizovanog kriminala, mnogi autori njegove grupe vide kao homogene, kohezivne i organizovane po etničkom kriterijumu, odnosno prisnim odnosima ili krvnim vezama.⁴⁴Taj narko lanac je veoma dug i sastavljen je iz mnoštva karika koje su uredno poređane na piramidalnom principu. Karike su uglavnom podmitljivi ili korumpirani pripadnici državnih organa koji tesno saraduju sa kriminalcima u svim nezakonitim aktivnostima. To su aktivni ili penzionisani državni službenici, osobe koje poznaju kriminalne procese i obično po završetku svoje karijere ostaju verni poslu ali i kriminogenim klanovima, gangovima ili sindikatima. Najviše ih je iz redova policije, carinskih službi, vojske, obaveštajnih i kontraobaveštajnih službi, pravosuđa, ali ima i pasa rata, robijaša i profesionalnih lopova i ubica. Njima uz rame stoje poznate ličnosti sa estrade i šoubiznisa, privrednici, ugostiteljski radnici, odnosno vlasnici ugostiteljskih objekata i sadržaja za zabavu i dozvoljeno kockanje. Svi zajedno imaju interes da operu stečeni novac što znači da i mnoge banke moraju biti sastavna komponenta narkomafije, jer je poznata činjenica da je infiltracija prljavog novca u legalne tokove njihov posao.

Kako navodi Mijalković, često su to njihovi spoljni saradnici: “ ... koji, uz izvestan "procenat", malverzacijama na finansijskom tržištu, tržištu robe i nekretnina, u sektoru sporta ina druge načine "prljav novac" prikazuju kao da je legalno stečen.⁴⁵ Dragaš, međutim, ide dalje i posmatra proizvodnju i distribuciju droge na prilično širem planu. Polazeći od stava da je proizvodnja droge vrhunski organizovana kriminalna delatnost, iznosi tvrdnju da je Centralna obaveštajna agencija (*Central Intelligence Agency-CIA*) "skrivena ruka" Sjedinjenih Američkih Država zadužena za rušenje stranih vlada, ubistva, sabotaze, stvaranje gerilskih pokreta, ujedno i najveći diler droge na svetu. Onakontroliše njenu proizvodnju, transport i distribuciju, i na taj način podstiče određene vlade u državama da upravljaju po njenom nalogu ili obaraju vlast. On smatra da Centralna obaveštajna agencija (*Central Intelligence Agency-CIA*) bira glumce za evropsku i balkansku narko-komediju⁴⁶ aludirajući na Zemunski klan i Pljevaljski bratski dubl.

⁴⁴ Europol Unclassified-Basic Protection Level Releasable to the UNGASS 2016, Europol's Contribution to the United Nations General Assembly Special Session (UNGASS 2016) on the World Drug Problem, 06 April 2016 EDOC# 820708, pp. 1-9.

⁴⁵ Mijalković, S. 2009, Delovanje narkomafije, *Revija za bezbednost: stručni časopis o korupciji i organizovanom kriminalu*, Centar za bezbednosne studije, Beograd, broj 4, april 2009, str. 36–43.

⁴⁶Da li će to biti momci doseljeni u Zemun, jer oni nisu bili pravi Zemunci, ili neki momak iz Pljevalja, to je samo stvar ukusa u izboru. Uzimaju se žrtve, koji su unapred osuđeni na kazne, koji dobijaju filmski život, kojima se ispunjavaju svi dečjački snovi i koji moraju na kraju priče da priznaju svoje zločine, što je jedini način da se sakrije ko je glavni diler droge u svetu.

Evropski prostor, a posebno region Jugoistočne Evrope, poseduje sva obeležja koja karakterišu ovu vrstu organizovanog kriminala. Pomenuti prostor naročito je pogodan za ovu vrstu kriminalne delatnosti budući da se nalazi između Istoka i Zapada. Preko njega putevi droge vode iz Azije (Iran, Avganistan, Turska) prema zapadnoj Evropi u kojoj se njena cena višestruko uvećava. Cilj distributera su tržište država Beneluksa (Belgija, Holandija, Luksemburg), Francuske i Velike Britanije. Distributere za ovu vrstu delatnosti regrutuju sindikati iz država koje su do juče bile pod komandom dogovorene ekonomije i koje su slovile kao socijalističke, odnosno kao paradigma komunizma. Njihovi razlozi da postanu kuriri, dileri ili ulični distributeri droga po kafeima, školama, ulicama i trgovima zasnovani su na ekonomskim, dakle, egzistencijalnim motivima, potstaknuti političkim dešavanjima i društvenim događanjima u vremenu tranzicije, jer se nisu najbolje snašli u njenim naletima. Ostavljeni da se snalaze u bespuću, mnogi su se vrlo brzo uhodali u razrađen sistem organizovanog delovanja koji besprekorno funkcioniše i njima donosi profit o kome su sanjali.

Konačna konstatacija je da konzumiranje droga predstavlja veoma složen socijalni, pravnički i zdravstveni problem koji pogađa milione ljudi širom Evropske unije (EU), i generiše vrlo visoke troškove javnog zdravlja, uzurpira zdravstvene sisteme i njihove sadržaje, organe gonjenja, sudstva i porodice. Mnoge države u Evropi trpe posledice od upotrebe droga koje negativno utiču na nacionalnu sigurnost i održanje javnog reda, ali nemaju efikasna sredstva za borbu protiv ove pošasti. Dokazano je u više navrata da su proizvodnja i stavljanje u promet droga postali najisplativija kriminalna aktivnost na teritoriji Evropske unije (EU) u režiji velikog broja dobro organizovanih kriminalnih grupa i pojedinaca. Na drugoj strani je poražavajuće priznanje skoro 80 miliona Evropljana, koji su priznali da su probali kanabis. Njih oko 16 miliona je koristilo kokain, dok ih je preko 12 miliona makar jednom u životu uzimalo amfetamine. Zabrinjavaju podaci da je na teritoriji Evropske unije (EU), čije je tržište opijata jedno od najsnabdevenijih na svetu, samo u toku 2013. godine usled konzumiranja različitih vrsta droga, čija je vrednost procenjena na 12 milijardi eura, smrtno stradalo blizu 1,7 hiljada osoba.⁴⁷ Poneseni time narko karteli i drugi proizvođači i snabdevači svakim danom unapređuju svoje smrtonosne programe, tako da je u toku 2010. godine na teritoriji Evropske unije (EU) prijavljena 41 psihoaktivna supstanca, dok je u 2014. godini taj broj porastao na 101 novu vrstu.

Kada vidite nasmejanog, urednog, odnegovanog, prefinjenog narko dilera Darka Šarića kako veseo, ispavan i oran izlazi iz državnog aviona, sve u pratnji državnih agenata, pravo u specijalni zatvor, ako se čudite holivudski našminkanim scenama, ne verujući da najveći begunac regiona, za kojim, navodno, jure specijalne policijske jedinice za borbu protiv organizovanog kriminala i pranja para, tako sveže i odmorno deluje, zar nije logično da je neispavan, podbuo od stalnog begstva i skrivanja po tajnim skloništim, onda nama, koji razmišljamo svojom glavom, ostaje samo da zaključimo da je sve to što se igra pred našim očima samo jedna odvratna prevara i da je sve to toliko jadno, providno, prozirno i glupo da ne možemo više da trpimo tolika ponižavanja. Dragaš, B. *Droga*, <http://www.dragas.biz/droga/>. 21 mart 2014. Posećeno: 18 april 2016, 22: 52.

⁴⁷European commission, Migration and Home Affairs, Organised crime & Human trafficking, drug-control http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-wedo/policies/organized-crime-and-human-trafficking/drug-control/index_en.htm. Posećeno: 21.04.2016, 22:32.

1.2.3. Trgovina ljudima

Trgovina ljudima, trafiking (*engl. trafficking*) ili trgovina „belim robljem“ predstavlja organizovanu, rasprostranjenu, surovu i isplativu vrstu kriminalne delatnosti na teritoriji Evrope i sveta. Iako upotrebljeni termin “*belo roblje*” nije najpodesniji za potpuno razumevanje ove kriminogene delatnosti suština se znatnije ne menja jer se intenzivno trguje i sa ljudima drugih rasa i boja. Važno je apostrofirati da se trgovci ljudima istovremeno bave i drugim nedozvoljenim aktivnostima zavisno od uslova u kojima im je to omogućeno. Trgovina ženama i muškarcima najčešće se vrši iz komercijalnih razloga. Izazov, kao i potencijalni, odnosno nepotencijalni faktori se obično razlikuju, budući da se u određenom smeru i za naročite namene osobe upotrebljavaju zavisno od starosti, pola, fizičkog izgleda, boje kože i sl. Za sada je impozantan broj žena koje su eksploatisane u sektoru prostitucije, kao i u poslovima koji zahtevaju posebna svojstva poput služenja u ugostiteljskim sadržajima, kockarnicama, bordelima ili u domaćinstvima. Deca se najčešće eksploatišu u prošnji, džeparenju, pornografiji, ali i u prostituciji, dok se muškarci iskorišćavaju u prostituciji i drugim delatnostima u kojima je potrebna fizička radna snaga (građevinarstvo, rudarstvo, poljoprivreda). Najnovije procene Međunarodne organizacije rada (*International Labour Organization-ILO*) koje datiraju iz juna 2012. godine, a odnose se na period 2002-2011, govore da je broj žrtava ili prisilne radne snage (uključujući seksualnu eksploataciju) dosegao blizu 21 milion na svetskom nivou, među kojima je preko 5 miliona dece koja su žrtve krijumčarenja.⁴⁸

Trgovina ljudima predstavlja današnji, savremeni, moderni oblik robovlasništva. Naravno, reč je o ropstvu za koje je izraz “moderno” neprihvatljiv jer ropstvo je jedinstven fenomen, ma kada se i ko u njemu nalazio. Ova nadasve prljava, ilegalna i brutalna trgovina javlja se u različitim oblicima i neraskidivo je vezana za socijalnu i ekonomsku poziciju u koju su dospеле određene osobe. Neke senalaze na limesu egzistencije, bez izbora, u beznađu, i njima nije ostalo ništa drugo nego da ušetaju u začarani krug zavisnosti iz koga mnoge nikada neće izaći. To znači da prilikom njihovog regrutovanja nema posebne potrebe za prisiljavanjem jer nemaju mogućnost izbora, i nisu u prilici da se u takvim okolnostima odupru nameri kriminalaca. Međutim, ako se pođe od aksioma da se mogućnost izbora kvalifikuje kao vrhunac ljudske slobode, onda se za regrutovanje budućih robova koriste nasilne metode, a regrutovani ljudi kasnije obavljaju najprljavije poslove, prljavije čak i od onih kojima se bave njihovi trgovci (makroi, bosovi, gangovi, sindikati) i svi drugi koji ih prisiljavaju na ropstvo.

U međuprostoru se nalaze osobe koje nisu bile ni u jednoj od pomenutih pozicija, nisu ekonomski zavisne ali nisu ni žrtve prisile, međutim, zbog sopstvene naivnosti, želje za brзом zaradom ili vođene ambicijama da žive „kao džet-set”, svet promovisan modernism medijskim

⁴⁸ European Commission , Communication from the European Parliament, The Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The EU Strategy towards the Eradication of Trafficking in Human Beings 2012–2016, Brussels, 19.6.2012, COM(2012) 286 final.

sredstvima (televizija, film) i savremenom informacionom tehnologijom (internet), često bivaju regrutovane na prevaru, transportovane na njima nepoznate lokacije i dovedene u beznadežan položaj. Tek nakon toga slede neverovatni obrti poput nasilne eksploatacije u seksualne svrhe, upotrebe sile u slučaju opiranja i omalovažavanja kako bi se psihički slomile i pristale na rad u zatečenim uslovima. Ove osobe su najčešće žrtve lakomosti, pomame i vešto režiranih obećanja koja predupređena autentičnim propagandnim materijalom navode žrtve na pristanak na seksualno iskorišćavanje, prinudan rad ili pružanje usluga, prosjačenje, kriminalne aktivnosti. Ukoliko osoba poseduje ušteđevinu ili dugu vrednost ona je stavlja kao ulog za prelazak u neku razvijenu državu, što trgovci vešto koriste i transportuju ih do željenog odredišta pod parolom da im pomažu u nevolji. Ovaj oblik trgovine podrazumeva prebacivanje ilegalnih migranata iz siromašnih ili nekom katastrofom pogođenih država u razvijene evropske države.

Danas je aktuelan problem velikog egzodusa stanovnika Avganistana, Pakistana, Iraka, Sirije i nekih afričkih država prema državama Evropske unije (EU), što je eskaliralo u međunarodni problem neverovatnih razmera. U ovom slučaju radi se o pokušajima da se na organizovan, beskrupulozan i kriminalan način iskoristi tuđa nesreća i obezbedi određena korist. Za ostvarenje tog cilja nevolja ljudi ne znači ništa, i zato su prevare, ucene i stradanja na otvorenom moru ili u hladnjačama, neudobnim prevoznim sredstvima i sl., mnoge osobe koštale života. Trgovina živim ljudima cveta i mnogo je različitih pristupa, mišljenja i stavova o tome, da li je profitabilnije trgovati njima ili njihovim organima čija vrednost na ilegalnom tržištu dostiže enormne cifre. Žrtve su podjednako deca, žene i muškarci, jednom rečju sve osobe koje se nalaze u nezavidnim životnim situacijama i čiji organi mogu biti iskorišćeni za dalju trgovinu. U poslednje vreme se sve češće trguje tek rođenom decom za kojom potrebu pokazuju imućni bračni parovi koji nemaju sopstvenu decu, a iznad svega ih žele. Polazeći od stava da se na ovaj način stavljaju životi ljudi na kocku i da se uprkos tome okreće veliki novac, ova delatnost postaje sve intenzivnija, i samim tim sve opasnija. Zato je Evropska unija (EU) postavila ciljeve za rešavanje problema trgovine ljudima i u skladu sa tim donela niz mera, programa, inicijativa (uredbe,⁴⁹ odluke, Akcioni planovi, Unutrašnja sigurnosna strategija i akcija Evropske unije (EU) i sl.) i usvojila Direktivu 2011/36/Evropske unije (EU) i Evropskog parlamenta⁵⁰ i veća od 5 aprila 2011. godine o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava, kao i o zameni Okvirne odluke Veća 2002/629/PUP. Direktiva je predvidela sveobuhvatan, integrisan pristup koji je fokusiran na ljudska prava i žrtve, pa se zato očekivalo da će imati značajan uticaj na unapređenje stanja u ovoj oblasti. Predloženo je da se izvrši potpuna inkorporacija u zakonodavstva država članica do 6. aprila 2013. godine. Na taj način se nije težilo samo uređenju pitanja sprovođenja zakona, već i sprečavanju kriminalne aktivnosti i obezbeđenju mogućnosti da žrtve trgovine ljudima dobiju priliku za reintegraciju u društvo iz koga su surovo istrgnute.

⁴⁹Uredba Evropske unije (EU) br. 1259/2013, Evropskog parlamenta i saveta od 20 januara 2013.

⁵⁰Službeni list Evropske unije (EU) L, 15.4.2011. 101/1.

Pored prethodno navedenih oblika organizovanog kriminala koji su po svom obimu, dometu, posledicama i opasnostima koje proizvode u vrhu ove kriminalne delatnosti, na području Evrope prisutni su i drugi oblici. To su između ostalih kompjuterski kriminal (cybercriminal), iznude i uterivanje dugova, organizovano kockanje, krijumčarenje i ilegalna trgovina kulturnim dobrima, ilegalno unošenje radioaktivnog otpada, krijumčarenje oružja i municije, političke likvidacije, krađe automobile, korupcija i sl. Sve su to kriminogene aktivnosti koje su usmerene na sticanje vrućeg novca čije hlađenje ili pranje tek treba da usledi. Pranje novca je *par excellence* oblik organizovanog kriminala, odnosno kišobran ispod koga se sve pomenute kriminogene aktivnosti kriju, globalno zlo i opasno ponašanje. Njegova uloga je vezana apsolutno za sve aktivnosti kojima se organizovani kriminal bavi.

1.2.4. Pranje novca i finansiranje terorističkih akcija

Poseban problem za koji se vezuju ogromne sume opranog novca u pomenutim kriminogenim aktivnostima tiče sevršenja nelegalnih poslova od kojih je najpogubniji finansiranje terorizma. Prikupljanje sredstava se najvećim delom obavlja u kanalima nelegalnih poslova, dok je njihova distribucija usmerena u pravcu organizovanja i finansiranja terorističkih organizacija, grupa ili individualnih egzekutora (teroristi). Njegovo finansiranje je višefazno, i karakterišu ga različiti učesnici i mehanizmi, stilovi i metode po kojima se obavlja. Prvi korak se sastoji u prikupljanju ili akumulaciji finansijskih sredstava na više različitih načina i iz mnoštva različitih nelegalnih, ali i legalnih izvora. Ova operacija je najkomplikovanija i vrši se u strogoj tajnosti da pomenuti izvori ne bi bili otkriveni, a egzekutori akcija raskrinkani. Nije retkost da se za finansiranje terorističkih akcija upotrebljavaju i legalno stečena sredstva, ali to su sporadične situacije u kojima je teško tvrditi šta je realno stanje. Za takve akcije se uglavnom koristi oprani novac koji potiče iz nezakonitog poslovanja različitih kompanija i preduzeća koja su povezana sa organizovanim kriminalom, zbog čega su njihovi vlasnici ili vrhunski menadžeri visoko rangirani kriminalci u različitim terorističkim organizacijama. Danas finansiranje terorizmapodršku daju pojedinci, grupe, ali i određene organizacije koje pravdaju ciljeve terorističkih organizacija, i namerno ili nenamerno prikupljaju sredstva kanališući ih prema njihovim centrima u obliku donacija ili formiranja dobrotvornih fondova. To sve daje vetar u jedra organizovanom kriminalu, odnosno svim njegovim sektorima da postanu moćniji i sofisticiraniji i po pravilu efikasniji, ali i da kontinuirano deluju jer obično imaju direktne veze sa pojedincima koji se nalaze na ključnim položajima u strukturi državne administracije.⁵¹ Takve akcije mogu podržavati (to i čine) mnoge države, i prema mišljenjima eksperata za međunarodni kriminalitet, a posebno za finansiranje terorizma, državna podrška terorističkim organizacijama po važnosti zauzima ubedljivo prvo mesto.

⁵¹ Gilligan, P. G. 2007, Business, risk and organized crime. Journal of financial crime 14 (2): 101-112.

Ovde se radi o državama koje imaju poseban interes da terorističke akcije uspeju, da se postavljeni ciljevi ostvare i da se njihova infrastruktura za ovakve delatnosti još više unapredi i primeni potrebama. Potrebna logistika dolazi obično iz onih država koje imaju razvijenu infrastrukturu za prikupljanje finansijskih sredstava i za njihovo stavljanje na raspolaganje terorističkim organizacijama i njihovim istaknutim pojedincima sa namerom da bude upotrebljena za finansiranje terorističkih incidenata ili za konkretno, operativno delovanje. Globalno gledano, problem finansiranja terorizma stvara utisak da se u najelementarnijem smislu radi o pružanju obilne finansijske logistike u bilo kojem obliku, pojedincima, terorističkim grupama ili organizacijama radi vršenja terorističkih akcija koje su prema svim zakonima krivična dela. Takve akcije, odnosno kriminalni akti, imaju za cilj (često i rezultat) da prouzrokuju smrt, teške telesne povrede, da naprave materijalnu i drugu štetu osobama koje nisu direktni učesnici u bilo kojoj vrsti oružanih sukoba. Mnogi poznavaoци ove vrste krivičnog dela smatraju da je njegov osnovni cilj zastrašivanje stanovništva, odnosno primoravanje određene organizacije ili čak državne administracije da učini ili da se uzdrži od činjenja određene radnje ili postupka. Finansiranje terorizma se ne može precizno definisati jer zavisi od drugih krivičnih dela (pranje novca, atentati, otmice, korupcija...). Ipak, prihvatljivijom se čini definicija Međunarodne Konvencije o sprečavanju finansiranja terorizma iz 1999. godine koja glasi: “ ... da je u pitanju osiguranje ili prikupljanje zakonitih ili nezakonitih sredstava na bilo koji način... direktno ili indirektno sa namerom da se ona upotrebe ili sa saznanjem da mogu biti upotrebljena delimično ili u celosti radi izvršenja terorističkog krivičnog dela od strane terorističke organizacije, terorističke grupe ili teroriste pojedinca.”

Pravilo je da se sva prikupljena sredstva namenjena ovim aktivnostima deponuju na različite račune u što većem broju banaka u korist računa centara terorističkih organizacija, gangova, mafijaških grupa ili pojedinaca. Ona se na računima čuvaju sve do momenta dok ne usledi odluka da se određena teroristička akcija obavi, a kada se izvrši onda se troškovi njenog izvođenja finansijski pokrivaju. Međutim, pre toga mogu biti upotrebljena i za nabavku materijala kojima se služe teroristi za izvođenje takvih akcija. Takođe, sredstva se koriste i za finansiranje obuke u terorističkim kampovima, nabavku propagandnog materijala, obezbeđivanje skrovišta ili podrške pri bekstvu na bezbednu teritoriju, kupovinu sredstava za komuniciranje, lično naoružanje, prevozna sredstva, stambenih jedinica koje se koriste kao skrovišta, lekova, sredstava za suicidalni čin u slučaju da teroristi upadnu u zamku, za ishranu i sl.

Naredni korak predstavlja finansiranje troškova terorističkih akcija, odnosno jednostavan transfer opranih prljavih finansijskih sredstava koja su prikupljena vršenjem višestrukih aktivnosti u sektoru organizovanog kriminala, u prvom redu proizvodnje i distribucije droga. Za razliku od prikupljanja prljavog novca koji stiže u banke “filmskom metodom” u koferima, torbama i ručnim pošiljkama, nakon čega se vrši njegovo deponovanje na određene račune, njegova distribucija suspenduje takve, dakle, rizične vrste transfera. Za njih se koriste savremeni elektronski međunarodni sistemi koji povezuju banke koje za manipulaciju koriste

najsavremenije instrumente. Sistemi su bezbedni, ne ostavljaju trag o transferu, efikasni su i ekspeditivni. Prilikom prikupljanja i distribucije sredstava za finansiranje terorističkih akcija radi se o vrlo razrađenoj taktici i veštoj strategiji pripadnika organizovanog kriminala. Ona se sastoji u nameri da vrući novac ne bude odmah transferisan u predviđene tokove, već da određeno vreme “odleži kako bi se ohladio,” pa se tek onda uplaćuje na konkretne račune i precizno usmerava na krajnje korisnike, odnosno aktere koji su obavili teroristički čin. Finansijeri terorističkih akata imaju cilj da akcija uspe, da se teoristi ne otkriju i da se tokovi novca prikriju.

Protiv finansiranja terorizma mnoge države preduzimaju konkretne mere ali za sada su rezultati prilično skromni. Na primer u Crnoj Gori Uprava za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma⁵² je u saradnji sa Svetskom bankom (*World Bank*), čija metodologija predstavlja osnovu daljeg rada, sa misijom Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (*OEBS*) u Crnoj Gori i uz značajnu podršku Evropske komisije (EC) u prvoj polovini 2014. godine formalno pokrenula projekat *Nacionalna procjena rizika od pranja novca i finansiranja terorizma u Crnoj Gori* koji je usvojen na kraju prve polovine 2015. godine. Evropska ekonomska zajednica (EEZ) (a danas Evropska unija) je do današnjih dana usvojila više dokumenata koji su značajni za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma.⁵³ Najpre, je Savet usvojio Direktivu 91/308/EEC od 10 juna 1991. godine o sprečavanju korišćenja finansijskog sistema s ciljem pranja novca, a zatim su Evropski parlament i Savet Evropske unije (EU) usvojili Direktivu 2001/97/EC od 4 decembra 2001. godine kojom se dopunjava prethodna Direktiva. Najzad, 26 oktobra 2005. godine, Evropski parlament i Savet Evropske unije (EU) usvojili su Direktivu 2005/60/EC o sprečavanju korišćenja finansijskog sistema s ciljem pranja novca i finansiranja terorizma, poznatu kao Treća Analiza preduslova za uspešnost prevencije pranja novca.

1.3. Organizovani kriminal i stvorene mogućnosti za pranje novca

Suočene sa velikim civilizacijskim problemom mnoge evropske države pokušavaju da poboljšaju organizaciju svoje globalne strukture i da prilagode svoje odbrambene kapacitete narastajućim potrebama za suzbijanje savremenih oblika organizovanog kriminala. Glavni cilj Saveta Evropske unije (EU) je sprečavanje i suzbijanje terorizma, trgovine drogom, oružjem i ljudima, kao i eliminacija drugih teških krivičnih dela koja su produkti ili trabanti međunarodnog organizovanog kriminala. Ovim je naglašen podatak da je organizovani kriminal svojim aktivnostima stvorio povoljnu atmosferu za pranje enormnih suma novca, a samim tim i povoljne uslove za njegovo neometano infiltriranje u legalne investicione i druge finansijske tokove. Iz

⁵²Uprava za spriječavanje pranja novca i finansiranja terorizma, Izveštaj o radu za 2014. godinu, Podgorica, april 2015. godine, str. 41.

⁵³Vuković, S. 2011, *Analiza preduslova za uspešnost prevencije pranja novca i finansiranja terorizma*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, Zbornik radova sa naučno-stručnog skupa sa međunarodnim učešćem 28–30 jun 2011. godine, Tara, str. 293-304.

tog razloga se nametnula potreba za koordiniranim akcijama i oblicima međunarodne saradnje na planu suzbijanja organizovanog kriminala, kao i na sprečavanju njegovih aktivnosti da stežu obroč oko finansijskog tržišta većine evropskih država. Glavni cilj je da se spreči urušavanje njihovih pravnih sistema, ekonomije i celokupne društveno-političke strukture. Međutim, takvim akcijama će brzo isteći vreme ukoliko oni koji treba da ih sprovedu ne shvate da je za sprečavanje njegovog delovanja jedino moguće rešenje prevencija i primena efektnih mera zasnovanih na sinhronizovanom delovanju i saradnji nacionalnih i međunarodnih policijskih snaga, poput Interpola, Europol, ⁵⁴ CEPOL-a⁵⁵ i slično.

Nikako se ne sme zanemariti činjenica da su kriminalni krugovi vrlo dobro upoznati sa zakonima, propisima, odredbama, pravilima ili direktivama Evropske unije (EU), ali i sa zakonodavstvima pojedinih država koje nisu njene članice. Na osnovu informacija o njihovim slabostima i prednostima pripadnici organizovanog kriminala formiraju svoju strategiju i utvrđuju ciljeve, donose programe i prave kombinacije sa namerom da izbegnu primenu mera koje su uperene protiv njihovog delovanja. Nije dobro smetnuti sa uma da pomenuti nivo informacija obuhvata najpre zavidno poznavanje sadržine određenih dokumenata od strane pripadnika mnogih kriminogenih organizacija, ma kojim oblikom organizovanog kriminala se bavile, a zatim ciljeve i programe antikriminogenih institucija i službi. Ukoliko su dobro organizovane, pripadnicima gangova ili sindikata ne može biti nepoznata sadržina na primer, Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala koja je usvojena u Palermu (Italija) 2000. godine. Ona je sve snage uperila protiv njih i jasno definisala organizovani kriminal: “ ... kao savremeni sigurnosni problem, odnosno kao zločin, koji se izvodi od strane organizovane grupe od tri ili više osoba, koje postoje u određenom vremenskom razdoblju, deluju u skladu sa određenim ciljem i vrše jedno ili više teških krivičnih dela.”⁵⁶

Organizovani kriminal je u svim svojim sektorima veoma dobro struktuiran, tako da se može reći da je stvorio veoma povoljne uslove za svoje nesmetano delovanje. Internacionalnog je karaktera, i kao takav je ne samo u teoriji nego i praktično postao savremeni sigurnosni izazov, koji sa sobom nosi različite vrste opasnosti i rizika zbog čega predstavlja planetarnu pretnju. Na taj način je identifikovan od strane skoro svih evropskih i drugih država u svetu. Svesni da se veliki broj država intenzivno priprema za obračun sa organizovanim kriminalom, njegovi pripadnici u svojim centrima permanentno spremaju strategiju i taktiku da izbegnu susrete sa njihovim merama i egzekutorima. Na ruku im idu globalizacioni procesi (tranzicija, privatizacija, restrukturiranje), kojima daju ton multinacionalne kompanije (MNK) širenjem svojih poslovnih

⁵⁴Ugovorom o Evropskoj uniji (Mastriht, 7 februara 1992. god), odlukom Evropskog saveta (Konvencija EUROPOL) formiran je Ured evropske policije-EUROPOL, sa sedištem u Hagu (Holandija). Na početku je bio ograničenim po pitanju kapaciteta i ovlašćenja, a funkcionisao je u okvirima Europolove jedinice za borbu protiv narkotika (Europol Drugs Unit (EDU)). Nakon ratifikacije Konvencije EUROPOL i stupanja na snagu 1.10.1998. godine, a posle sprovođenja ostalih zakonodavnih aktivnosti, Ured evropske policije počinje sa radom 1.7. 1999. godine.

⁵⁵European Police College (CEPOL) Formed 23 December 2000, Headquarters Budapest, Hungary.

⁵⁶Janjević, M. 2009, *Konsolidovani Ugovor o Evropskoj uniji (EU) i Ugovor o funkcionisanju Evropske unije (EU)*, 2008/S 115/01, sa Poveljom o osnovnim pravima Evropske unije (EU), Službeni glasnik, Beograd, str. 332.

aktivnosti, kao i sve veće siromaštvo evropskog stanovništva, nezadovoljstvo i nemirna socijalna sredina. To su okolnosti koje srećemo na svakom koraku, dakle, u nerazvijenim ali i u razvijenijim evropskim državama. Uslovi u kojima funkcioniše privreda velikog broja evropskih država nisu na zavidnom nivou, tako da su mnoge postale pravi raj za ulaganje opranog novca. Siromaštvo, koje je postalo ključni problem naročito u državama Jugoistočne Evrope, podstaklo je na hiljade ljudi da potraže novi način za obezbeđivanje egzistencije. Nažalost, velik broj njih je krenuo u duboke vode organizovanog kriminala kojima je bliži gubitak slobode nego profit o kome su sanjali.

Zašto je ovo bitno? Zato što se njegova ukupna delatnost svodi na pranje novca. A novac (profit) je upravo motiv broj jedan, zbog koga nove snage svojevajno i potpuno svesno stupaju u redove organizovanog kriminala. Međutim, pranje novca kao delikt nije vezano samo za do sada pominjane kriminogene aktivnosti (trgovina oružjem, droge, prostitucija, nedopuštena trgovina automobilima, trgovina ljudima, korupcija) koje su po mnogo čemu klasične ili tradicionalne. Naime, ta lepeza se neprestano širi i ne zaobilazeći klasična nedela za kojima interes ne jenjava, ona već generiše nove uslove i ograđuje prostor za naredno kriminogeno delovanje u kome će do izražaja doći nova snaga. To znači da su nove mogućnosti za pranje novca pronađene u modernim, odnosno unapređenim, poslovnim aranžmanima i politikama monetarnog, fiskalnog i finansijskog sistema u mnogim državama Evrope. Sada se isto krivično delo vrši u potpuno novoj formi, ali sa čvršćom vezom sa pojedinim sektorima organizovanog kriminala i u savremenijem poslovnom okruženju.

Savremeni oblici organizovanog kriminala se vrlo brzo šire, odnosno brzo ekspandiraju na međunarodnom planu, jer nisu ničim značajnije ograničeni. Time se potvrđuje nemoć institucija i organizacija koje imaju cilj da ih u tome spreče, ali već dugo to čine bez naročitog uspeha. Prema tome, delatnost pranja novca je dobila sasvim novu priliku jer su stvoreni novi uslovi, ali sada u sferi organizovanog privrednog kriminala, zloupotreba službenog položaja, organizovanog kriminala u vojsci i policiji, organizovanog krijumčarenja i krađe nakita i dragog kamenja, kriminala u vezi sa kulturnim i istorijskim izvorima, sa radioaktivnim materijalima, sa falsifikovanjem novca i vrednosnih papira, iznude (reketarenja), sajberkriminala (cyber crime), izbegavanjem poreskih obaveza (poreska evazija) i sl. Pronicljivi kriminalci, akteri u prikupljanju vrućeg novca videli su svoju šansu za njegovo zgrtanje na mestu susretanja privatnog i javnog sektora. Na tom mestu je stvorena mogućnost za pranje novca jer je u nekim državama privatno preduzetništvo i dalje ograničeno, marginalizovano i svedeno na nivo esnafa, tako da ni u jednom slučaju ne može biti ravan takmac ili konkurent državnoj privrednoj delatnosti. I ovde je organizovani kriminal dobio priliku da regrutuje nove, sveže i na svako kriminogeno delo spremne buduće članove čija bezkrupuloznost i surovost u delovanju naprosto menja postojeću i definiše njegovu sasvim novu formu. Dakle, organizovani kriminal je nastavio da koristi postojeće i da stvara još novije uslove i mogućnosti za svoje aktivnosti jer mnoge okolnosti vezane za njegovo suzbijanje ne idu u željenom pravcu. Mnoge su se čak i pogoršale, pa je pranje novca doživelo ekspanziju. To se u prvom redu odnosi na ignorantski odnos referentnih institucija koje su zadužene za njegovo suzbijanje prema postojećim problemima. Zbog toga bi bilo poželjno da upravo ignoranti ozbiljnije priđu već definisanom problemu, da

prestanu sa podmetanjem krivice procesima globalizacije i potenciranjem da su oni pomognuti velikim finansijskim i privrednim subjektima:

1. doveli do velikog raslojavanja evropske i svetske privrede na privredu razvijenih, relativno razvijenih i nerazvijenih država
2. uticali na neravnomeran razmeštaj i strukturu svetskog stanovništva,
3. prouzrokovali visoku stopu nezaposlenosti i siromaštva,
4. ukorenili protekcionizam među razvijenim državama,
5. uticali da se još više zaduže ionako prezadužene nedovoljno razvijene države,
6. osujetili pravilno funkcionisanje sudstva i drugih pravnih institucija i
7. doprineli narušavanju i devastiranju ekološke ravnoteže na planeti Zemlji.

Svakodnevno se ponavljaju reči da su najmodernije aktivnosti organizovanog kriminala trgovina drogom, trafiking, sajberkriminal, korupcija i prostitucija. Ovakva konstatacija je održiva samo ako je prljavi posao izvodljiv i ukoliko predstavlja izdašan izvor vrućeg novca. Ne može se po bilo kom osnovu tvrditi da je neka prljava aktivnost uspešnija od druge ukoliko kriterijum za vrednovanje njenog rezultata nije visina sakupljenog vrućeg novca. Kriminogene aktivnosti se prepliću i locirane su duboko u nedrima uslova u kojima moraju biti obavljene, kao i na teritoriji na kojoj se najčešće sreću njeni akteri. Problemi u vezi sa pranjem novca se stalno vezuju za Jugoistočnu Evropu, na Balkan i na Evropsku uniju (EU), međutim, iako se radi o velikom prostoru, on je ipak mali za ovako širok milje prljavih poslova. To znači da bez šireg pojasa obuhvatnosti, konkretnijeg međunarodnog delovanja, kao i oštrijih sudskih sankcija nema šansi za bilo koji institut, službu, organizaciju, policiju, ili tome slično.

1.4. Opšte karakteristike fenomena pranja novca

Odgovor na pitanje šta je pranje novca?, uglavnom se svodi na objašnjavanja koja se odnose navešto usmerene procese prikrivanja njegovog nezakonitog porekla, i na skretanje pažnje sa stečene imovine čija je nabavka ili izgradnja finansirana takvim novcem ili je kupljena u zatečenom stanju. Osnovna karakteristika ovog fenomena je da imovinska korist (ma u kojoj formi bila) nije stečena na legalan način, dakle, da se do nje došlo vršenjem različitih krivičnih dela od strane najsurevovijih pripadnika organizovanog kriminala koji deluju u organizacijama, sindikatima, grupama ili kao pojedinci. Vešto organizovana kriminalna grupa ili kriminalac, imaju obavezu da pronađu tehnologiju, način i mesto kako bi na najbolji načiniskoristili stečeni novac ili imovinu, jer je glavni cilj steći novac a zatim ga uložiti u neki od legalnih finansijskih tokova i prikazati kao zakonito stečen, čime on dobija svoj legitimitet. Kruna svega toga je da se kroz taj proces prođe neopaženo. Prema tome, jedna od osnovnih karakteristika pranja novca bila bi da kriminalci prilikom vršenja bilo koje vrste krivičnog dela ili bilo koje njegove faze, ostanu izvan pažnjei dohvata nadležnih organa. Odavno su otklonjene sve dileme da se veliki broj finansijskih transakcija, prevara i pljački vrućeg novca vrši s krajnjim ciljem, da se on ili imovina koja potiče od njega smesti na sigurno mesto, odnosno u legalan i profitabilan posao. Ne

treba sumnjati u konstataciju da je novac jedna od najnemirnijih materija u ruci čoveka jer, ništa tako često ne menja svoj oblik i ništa se tako brzo ni često ne prebacuje sa mesta na mesto, iz ruke u ruku, kao što je to slučaj sa njim. Tim fenomenom se bavila pesnička gromada Vilijam Šekspir (*William Shakespeare*) koji je kritički govorio o zlatu (ustvari je govorio o novcu) jer se prljavi novac najlakše konvertuje u njega. Zato je napisao: „... zlatu, žuto, blistavo, skupo zlatu će napraviti crno belim, dobro rđavim, staro mladim, nisko plemenitim a kukavičkim ono što je hrabro... ovaj žuti rob će stvoriti kaos od vere... uzdići će lopove, dati im titule, počasti i mesto na klupi Senata... prokleti prahu, ti prokleta bludnice čovečanstva što zavađaš rulje...?”⁵⁷

Zanimljiv je i krug koji opisuje kriminalno delo sticanja, pranja i ponovnog plasiranja ogromnih svota novca u prljave poslove. Ako se novac stiže primoravanjem dece na prostituciju, prodajom droge, vršenjem naručenih egzekucija i sl., neminovno je da njegov dalji put vodi ponovo u kriminalne radnje, na primer na kupovinu droge radi prodaje, plaćanja dece radi prostitucije, finansiranje terorizma ili u krajnjem slučaju kupovine zemljišta, kuća, poslovnih zgrada ili drugih predmeta imovine. Zato nije nimalo čudno što se u Evropi i šire, veliki broj kriminogenih organizacija bavi narkobiznisom (narko-karteli) i što svakodnevno pronalaze nove mogućnosti da zgrnu što veće sume vrućeg novca, da ga operu i na kraju plasiraju. Teško je doći do pouzdanih informacija koje su to svote novca koje se svakodnevno, mesečno ili godišnje operu, ali se pouzdano zna da se radi o velikim, enormnim količinama.

Za pranje novca je karakteristično da mu na ruku ide svaka savremena promena. Prvo, osavremenjavanje (modernizacija) saobraćaja i postojanje mnoštva avionskih letova, širok izbor putnih pravaca i sredstava koja se koriste za prevoz robe ili novca, korpus siromašnog sveta iz čijih se redova kooptiraju kuriri i nosači i sl. Na drugoj strani, u Evropi i u svetu postoji veliki broj bankarskih institucija i njihovih afilijacija kod kojih mogu da se bez većih problema deponuju finansijska sredstva kriminogenog porekla ili njihovi surogati.

Pranju novca odgovara i ukidanje carinskih kontrola na mnogim mestima. Time je kriminalcima omogućen lak prelazak sa jedne na drugu destinaciju, a njihov cilj je vršenje krivičnih dela. Ako su banke, multinacionalne kompanije, korporacije i asocijacije udarile pečat svetskoj ekonomiji, onda su mafijaške grupe to učinile raznim vrstama svojih aktivnosti kojima je sticanje i pranje novca sveta stvar, bez obzira da li se ono vrši na neki od poznatih ili do sad nepoznatih načina. Karakteristično je da pranje novca prema potrebi ujedinjuje moć kriminalaca, tako što povezuje pojedince ili kriminalne grupe. Ukoliko međunarodni mafijaški sindikati i njihovi sektori uvide da mogu da naprave unosan posao, oni tada ne odustaju od sklapanja saveza sa suparničkim grupama, s tim što je često nejasno da li je u pitanju savez samo za jednu akciju, da li se saradnja nastavlja, ili se prekida nakon završene operacije ili zbog

⁵⁷ Shakespeare, W. 1963. *Timon Atinjanin; Julije Cezar*: tragedije, Kultura, Beograd, preveli: Simić, Ž i Pandurović, S, Nedić, B i Živojinović, V.

iskazanog međusobnog nepoverenja. Istina je da oni na taj način mogu zgrtati velike sume novca, vršiti sve oblike kriminalnih radnji i izbeći međusobnu konkurenciju, što znači da je time opravdan cilj. Pranje novca je vrlo dinamična i vešto osmišljena kriminogena aktivnosti koja podstiče sve vrste nepoštenih poslova i infiltrira oprani novac u mnoge legalne poslovne aranžmane i podiže lestvicu rasta organizovanog kriminala na viši nivo. Svojevrsan je fenomen, i veoma je karakteristično, nezavisno iz kog ugla se posmatra.

Ako kažemo da je pranje novca fenomen, onda ga je poželjno posmatrati sa najmanje dva aspekta. Prvi aspekt se bavi pitanjem, zašto danas u svim državama Evrope oni koji su odgovorni za stanje u državi jednostavno zatvaraju oči kada se radi o organizovanom kriminalu, ili kada treba primetiti da u uslovima u kojima se odvija pranje novca neke grupe ili pojedinci postaju moćniji od države. Da li to akademski autoriteti iz nekog straha ne žele da koriste niske literarne fraze i neliterarne termine kada treba o ovom fenomenu istinito i bez friziranja stanja da pišu ili da javno progovore. Zar za njih nije osnovna karakteristika pranja novca to što je ono zločin *par excellence*, s obzirom da se vrlo često ne zna kakvo je nedelo prethodilo njegovom sticanju? Da li se koga tiče koliko je maloletne dece eksploatisano u prostituciji, u primoravanju na krađe, džeparenja, pornografiju i sl.? Koliko je žena sa svih krajeva sveta dovedeno pod prisilom, kidnapovano i pretučeno, kao slepi putnici u neki bordel da pružaju seksualne i druge usluge zadriglim tajkunima kojima samo još nedostaje poslednji esker u kovčegu ili putovanje bez povratka?

Da li iko može biti ravnodušan na činjenicu, da stotine dece, ljudi i žena širom Evrope, postaju patološki otpad odbačen na javnim deponijama nakon što su im vešti trgovci ljudskim organima izmaskirali telo radi uzimanja onoga što im je potrebno i što ima visoku tržišnu vrednost. Trgovina ljudskim organima je veoma unosan prljavi posao, a ljudsko telo je odavno postalo najkonkurentnija roba u svim oblicima. Čime to treba podsetiti Evropu i druge države da su u pitanju nečija deca i nečije majke, sestre, očevi, braća i sl.? Drugi aspekt bi bio da neugrožen, čak afirmisan, organizovani kriminal predstavlja polugu koja podupire najveće delove privrede u jednoj državi. Koliko je samo primera da se parlamentarne stranke ili izborne kampanje političkih zaluđenika finansiraju najprljavijim novcem, da se održava socijalni mir, da se finansiraju preduzeća koja su hronični gubitaši samo da ne bi nestala jer čuvaju nečiji vrlo slab politički integritet. U poslednjih nekoliko decenija pojavio se pravni, tačnije sudski institut, zaštićeni svedok.⁵⁸ Preuzet je od pragmatičnih Anglosaksonaca koji su došli do saznanja da se organizovanom kriminalu najbolje može stati na put tako što se manje krivi učesnici u vršenju krivičnih dela (insajder) mogu iskoristiti da odaju glavne aktere prljavih poslova. Ovu pravnu instituciju su među prvima preuzeli Italijani, da bi prestali da se muče oko istrebljenja pripadnika mafije.

⁵⁸ Ćirilov, J. *Zaštićeni svedok*, NIN, Beograd, 10 april 2003.

1.4.1. Socijalna dimenzija pranja novca

Globalni ekonomski razvoj se sve agresivnije i značnije širi, stvara velike diskrepance u bogatstvu društvenih slojeva i podstiče visoku stopu rasta različitih oblika kriminala. Uporedo sa njim na značaju dobija i pitanje socijalne dimenzije organizovanog kriminala i njegovog centra - pranje novca. Ako se pranje novca studioznije posmatra makar kao njegova prateća (a ne kao glavna) aktivnost može se primetiti da ona ima poguban socijalni rezultat koji je po mnogo čemu opasniji i sigurno značajniji od direktnih ekonomskih ili finansijskih šteta koje nastaju kao posledica vršenja drugih krivičnih dela. Odavno se smatra aksiomom tvrdnja da svaka materijalna šteta na svoj način devastira društveno jezgro, ali je neuporedivo manja nego što je slučaj sa moralnom štetom. Materijalna šteta se može nadoknaditi, dok je kod moralne štete to veliko pitanje. Orlović povodom toga ističe da moralne, odnosno socijalne štete dugoročno i pogubno utiču na društveni potencijal i razvoj,⁵⁹ što je danas golim okom veoma jasno vidljivo. Poseban problem vezan za pranje novca u takvim uslovima predstavlja sektor privrednog kriminala koji ga dodatno koloriše i umnožava njegovu vrlo razuđenu strukturu. Svesni te činjenice, građani uočavaju da su u mnogo većoj opasnosti da postanu žrtve ovog zločina nego što je to bio slučaj u prošlosti. Danas je i u uređenim kapitalističkim državama uvreženo pravilo da građani imaju različit ekonomski status, odnosno da voljom ili protiv nje pristaju na pripadanje različitim društvenim klasama, eliti ili drugim različitim slojevima.

Raslojavanje društva po „kapitalističkim“ kriterijima nije sporno i ono se uslovno može nazvati pozitivnim raslojavanjem društva, s tim da uloga države u zaštiti najosetljivijih i najsiromašnijih pri tome ne bi smela izostati. Ekonomska diferencijacija građana temeljena na privrednom i drugom kriminalitetu je negativno raslojavanje društva i ono je posledica protivzakonite alokacije resursa, dohodovne nejednakosti i drugih ekonomskih šteta koje nastaju vršenjem privrednih krivičnih dela.⁶⁰ Kada se postavi pitanje kako se novac pere onda se misli na mogućnosti da on iz ilegalnih tokova bez problema pređe u druge privredne ili finansijske kanale. Budući da se pod pojmom pranje novca podrazumeva svaka tehnika koja se koristi za pretvaranje nepošteno i nezakonito stečenog bogatstva u pošten i zakonit prihod, jasno je da se kriminalci trude da, u gustoj mreži koja se pleće oko njih primene i odaberu pravi način, instrumente i egzekutore. Dakle, cilj pranja novca nije samo njegovo utapanje u legalne poslove već i prikrivanje nezakonito stečenog prihoda, izbegavanje plaćanja poreza, izbegavanje otkrivanja kriminalnih finansijskih malverzacija, konkretnije, odnosno vešto izbegavanje susreta sa čuvarima zakona i sudskim organima. U slučaju da je neometano opran, nekada prljavi novac postaje ravnopravan deo legalnog platnog prometa. Međutim, pre nego što se to desi, moraju uslediti konkretne akcije, treba brzo i efektno reagovati i sprečiti njegovo mešanje sa drugim novcem koji je ostvaren u potpuno legalnim poslovnim aktivnostima. Ali, za to je potrebno angažovanje nadležnih institucija (sudstvo, policija, druge kriminalističke službe), brzo otkrivanje

⁵⁹Orlović, A. 2014, *Gospodarski kriminalitet u Republici Hrvatskoj*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, *Redak, Split*, 51, 1/2014, str. 408.

⁶⁰Opere citato, str. 418.

počinilaca ovog krivičnog dela i njihovo privođenje pravdi. U današnje vreme ne mora samo pravnik znati šta je krivično delo pranja novca, jer u Krivičnom zakoniku (član 231) stoji da ga čini svako:

1. ko izvrši konverziju ili prenos imovine, sa znanjem da ta imovina potiče od krivičnog dela, u nameri da se prikrije ili lažno prikaže nezakonito poreklo imovine, ili prikrije ili lažno prikaže činjenica o imovini sa znanjem da ta imovina potiče od krivičnog dela, ili stekne, drži ili koristi imovinu sa znanjem, u trenutku prijema, da ta imovina potiče od krivičnog dela,
2. ako iznos novca ili imovine iz stava 1 ovog člana prelazi 1,5 miliona dinara,
3. ko učini delo iz stava 1 i 2 ovog člana sa imovinom koju je sam pribavio izvršenjem krivičnog dela, kazniće se kaznom propisanom u stavu 1 i 2 ovog člana i novčanom kaznom,
4. ko učini delo iz stava 1 i 2 ovog člana u grupi,
5. ko učini delo iz stava 1 i 2 ovog člana, a mogao je i bio dužan da zna da novac ili imovina predstavljaju prihod ostvaren krivičnim delom,
6. odgovorno lice u pravnom licu koje učini delo iz stava 1, 2 i 5 ovog člana, kazniće se kaznom propisanom za to delo, ako je znalo, odnosno moglo i bilo dužno da zna da novac ili imovina predstavljaju prihod ostvaren krivičnim delom.⁶¹

Posebna karakteristika fenomena pranja novca po Ungeru je što njegovi dugoročni efekti mogu imati izrazito negativne ekonomske i socijalne posledice, naročito za one države koje nisu završile misiju svog razvoja i u kojima je dejstvo različitih kriminalaca i terorista manjeg intenziteta.⁶² U državama sa krhkim finansijskim sistemima koje su korišćene kao platforma za pranje novca može biti ugrožena privreda, zatim društvo i konačno, globalana sigurnost. Unger dalje smatra, da proces pranja novca doprinosi i nepoštenoj alokaciji bogatstva kao i omogućavanju da kriminalci neometano uživaju plodove svojih kriminalnih aktivnosti.⁶³ Na osnovu toga bi se moglo zaključiti da je više obaveza prakse nego teorije da objasni socijalnu dimenziju organizovanog kriminala sa posebnim osvrtom na karakteristike pranja novca. Inače, do sada je svaka teorijska definicija predstavljala samo hrabar pokušaj pojedinih analitičara da ne dovoljno precizno, već aproksimativno objasne fenomen pranja novca koji je u suštini vezan za svaku prljavu aktivnost u okviru organizovanog kriminala bez obzira na njihov obim i sadržinu. Kriminalni sindikati ne miruju, stalno eksperimentišu novim metodama, tehnikom i različitim procedurama na osnovu kojih vrše pranje novca. Upravo iz tog razloga je potrebno permanentno širenje saznanja o tehnologiji koja se koristi u različitim aktivnostima i od strane različitih izvršilaca.

⁶¹<http://profisistem.com/zakoni/strana/852>. Posećeno: 24 april 2016, 01:53.

⁶² Unger, B. 2007, *The Scale and Impacts of Money Laundering*, Cheltenham, UK-Northampton, Ma, USA, pp. 7.

⁶³ Opere citato, p. 113.

1.4.2. Fenomen pranja novca i apsurd njegove upotrebe

Da li je pranje novca fenomen ili ne, najmanje je bitno. Bitno je da se radi o protivzakonitoj delatnosti, i istovremeno o skupu krivičnih dela koja se tradicionalno vrše svesno i uz pomoć precizno smišljenih scenarija. Do sada je najkomotniji način pranja ilegalno stečenog novca deponovanje u banke koje ne zahtevaju dokaz o njegovom poreklu. Ne radi se o novom fenomenu, niti se može tvrditi od kada se tim poslovima ljudi bave neorganizovano ili organizovano. Prema tome, tvrdnja da je pranje novca nastalo uporedo sa nastajanjem crnog tržišta, odnosno ekspanzijom sive ekonomije, nema čvrsto utemeljenje. Kriminalci su se bavili pranjem novca mnogo ranije nego što je nastalo ilegalno tržište, siva ekonomija, uređen pravni sistem, međunarodne integracije i sl. Tadašnji prestupnici nisu imali pojma da će to biti siva ekonomija i nisu imali nikakvog dodira sa njom u današnjem obliku, ali su tokom vremena na indirektan način podupirali stubove njenog nastajanja. U današnjim uslovima sve je drugačije, i akcenat prilikom pranja novca je stavljen na banke i druge finansijske organizacije. Prirodno je da, ako se oprani novac deponuje na bankovne račune, banke postaju neposredno umešane u taj posao, a za njih se retko ko usuđuje da kaže da su perači novca. Banke peraćima prljavog novca izlaze u susret i pomažu im da svoju crnu misiju bez problema okončaju do kraja,⁶⁴ i da sa njihovih šaltera ili iz njihovih pojedinih službi odu zadovoljni i dodatno motivisani za naredne prljave akcije.

Prethodni citat bi mogao biti dopunjen dokazom da se tokovi pranja novca svakodnevno šire, da obim ilegalnih transakcija nezaustavljivo raste i da se prostor delovanja kriminogenih grupa značajno širi pojačanim utajama (evazija) poreza, koje su postale veoma izdašan resurs za učesnike organizovanog kriminala. Danas niko nije imun na istinu da velike svote novca koji ima ilegalno poreklo predstavljaju finansijski temelj velikog broja domaćih i internacionalnih kompanija. Budući da prljavo stečeni novac mora promeniti oblik, on se obično pretvara u bankovne depozite, skupe umetničke slike, luksuzne vile, automobile, čekove i sl. U suprotnom, čitava operacija propada. Zato se novac pere preko lažnih banaka, firmi, preduzeća ili *off-shor* i multinacionalnih kompanija, koje se otvaraju u nekoj drugoj državi, i tamo se deponuje kao legalno zarađen. Nakon toga se može bezbedno i lako transferisati na račun druge kompanije koja je registrovana u trećoj državi i tako *vice versa*. Laiku ova procedura izgleda složeno, neverovatno i mistično, međutim, finansijskim ekspertima za poslove sa novcem, za uspešno obavljanje transakcija i drugih poslova potrebno je samo nekoliko minuta.

Moderni kriminalci vešto oprani novac investiraju u trgovinu dragim kamenjem i plemenitim metalima (zlato, srebro, platina, paladijum), s tim što nisu odustali od kupovine zemljišta i vila poštujući kredo, da dobre stvari ne treba menjati već širiti, investirati u intenzivne delatnosti i uvećavati imovinu i gotovinu. Pogrešan je stav, kada je u pitanju fenomen pranja

⁶⁴ Katušić-Jergović, S. *Pranje novca (pojam, karakteristike, pravna regulativa i praktični problemi)*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 14, broj 2/2007, str. 619-642.

novca, da kriminalcima za njegovo vršenje nije potrebna preterana inteligencija jer posao sam po sebi nije nimalo jednostavan, Da je tako sigurno bi se više ljudi njime bavilo. Međutim, i za takve situacije kriminalci imaju rešenja. Ako sumnjičavost o inteligenciji ima osnova i daje rezultate, ili ako izvršio krivičnog dela smatraju da nisu dovoljno dorasli izazovu, onda za takve operacije iznajmljuju advokate, javne beležnike, računovođe, bankarske službenike i druge “stručne” profile. Dakle, kriminalci u okviru organizovanog kriminala moraju da prate savremene trendove, da ostvaruju kontakte i budu neprestano spremni na sulude akcije.

Kada govorimo novim trendovima ne mislimo samo na usavršavanje kriminalnih veština i znanja, odnosno prikupljanja svežih informacija o tokovima na crnom tržištu. Mislimo istovremeno na jačanje druge, regularne strane (finansijski sektor, sudstvo, fiskalne organizacije, javni službenici) koja ima cilj da stane na put njihovim aktivnostima. Organizovanim sindikatima koji se bave pranjem novca je poznata obaveza finansijskih institucija da savesno kontrolišu prijem i tokove novca, jer su svesni činjenice da se na teritoriji evropskog bankarstva godišnje opere više desetina milijardi eura. Naravno, oni u tome direktno i vrlo aktivno učestvuju. U jednom primeru⁶⁵ stoji da je klijent iz jedne evropske države pripremio konkretan projekt u saradnji sa javnim beležnikom u drugoj evropskoj državi, čiji je naručilac *off-shore* kompanija. Na račun javnog beležnika uplaćeno je iz treće evropske države 800 hiljada eura. Nakon samo dva dana klijent je obavestio beležnika da se projekt obustavlja i da deponovana sredstva usmeri na račun koji otvoren u banci u četvrtoj evropskoj državi, a da za sebe zadrži naknadu. Javni beležnik je o svemu obavestio banku, od čijih je stručnjaka posavetovan da to ne čini već da sve prijavi nadležnim organima. U slučaju da je javni beležnik postupio po nalogu klijenta i da je izvršio transfer prljavog novca, transakcija u državi koja je bila zadnje odredište bila bi validna, a klijent bi uspešno okončao nezakonitu aktivnost korupcije i pranja novca.

Zbog toga banke uvode sigurnosne mere koje se odnose na praćenje poslovanja klijenata, a imaju i obavezu da sumnjive aktivnosti prijave nadležnim institucijama, službama ili organima gonjenja. U tom smislu, perači prljavog novca su primorani da traže druge kanale gde neće biti sumnjivi, i za takve potrebe vrbuju najtalentovanije finansijske stručnjake sklone “brzom” bogaćenju kako bi obezbedili legalno poslovanje. Dakle, neverovatni su načini na koje kriminalci pokušavaju da u Al Kaponeovu „centrifugu” ubace prljavi novac. U nijednoj do sada objavljenoj „Tipologiji pranja novca,” naravno sa razlogom, ne navodi se da su banke umešane u prljave poslove sa vrućim novcem, da se enormni profiti zapravo ostvaruju preko njihovih računa, već se apostrofiraju kao ključne karike u sistemu za sprečavanje njegovog pranja.^{66, 67} Stalno se u njihovu odbranu u odnosu na umešanost ističe, da je bankarski sektor ranjiv na protivpravne

⁶⁵Republika Hrvatska, Ministarstvo financija, Ured za spriječavanje pranja novca (Financijsko-obavještajna jedinica), Tipologije pranja novca (Primjeri iz tuzemne i inozemne prakse), Zagreb, prosinac 2011, primjer br. 3, str. 38.

⁶⁶ Republika Srbija, Ministarstvo finansija, Uprava za sprečavanje pranja novca, Beograd, septembar, 2015.

<http://www.apml.gov.rs/srp257/tdoc/empty.html>. Posećeno: 24 april 2016, 13:25.

⁶⁷Crna Gora, Vlada Crne Gore, Uprava za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma, Nacionalna procjena rizika od pranja novca i finansiranja terorizma sa Akcionim planom.

[file:///C:/Users/AMILO/Downloads/35_140_17_12_2015%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/AMILO/Downloads/35_140_17_12_2015%20(1).pdf). Posećeno: 24 april 2016, 21:00.

radnje pranja novca i finansiranja terorizma pre svega zbog svoje veličine i zastupljenosti u okviru celokupnog finansijskog sektora, kao i velikog broja klijenata i transakcija koje banke izvršavaju za svoje klijente.

Za organizovane perače prljavog novca od izuzetne je važnosti informacija da svaku gotovinsku transakciju čija vrednost prelazi 15 hiljada eura, svebanke obavezno moraju prijaviti nadležnim organima kao sumnjivu. Ona im omogućava da naprave korak dalje i da stečenu sumu novca podele na više delova, uplate ih na račune više lica i na taj način stvari dovedu do kraja. U savremenim uslovima budući da je poslovanje i banaka i organizovanog kriminala pod različitim uticajima, rizicima i prismotrom, prljavi novac je najteže plasirati-ubaciti kao novčani depozit, ali i raslojiti, učiniti „da prohoda” i da uđe u legalne tokove. Sve su prisutniji slučajevi da kriminalni krugovi više ne kupuju skupe vile, jahte i automobile već pronalaze nove načine da novac investiraju u besmislene poslove. To ne znači da je posao stao, već da njegovi perači ukoliko ne uspeju da ga odmah plasiraju nastavljaju da smišljaju nove načine i kombinacije pranja i ulaganja, a predstavnici zakona studiraju nove protivmere radi njihove efektne primene za suzbijanje njihovih akcija. Zaključak je da su obe strane (kriminalci i njihovi gonoci) upoznate sa planovima protivnika, ali ne do kraja, što je sasvim logično

Osim što predstavlja fenomen, pranje novca je istovremeno i aktivnost puna apsurdna. Bilo kakvog novca, pa i prljavog, nikada nije dovoljno bez obzira kome je namenjen i od koga dolazi. Važno je da se u nekim slučajevima ne postavlja pitanje odakle on dolazi. Naime, poznato je iz kakvih sve izvora može doći, koliko je efektna mašina za pranje novca, ali ostaje nejasno koliko je pohlepa otporna na sve pojave i kako je želja za uspehom slepa. Prljavi novac potiče od prodaje droge, prostitucije, utaje poreza, fizičkih likvidacija, korupcije.... Nakon toga se opran koristi za finansiranje aktivnosti kao što su borba protiv upotrebe opijata, borba za prava žena i dece, borba protiv utaje poreza i terorizma, i tada se takve aktivnosti pretvaraju u javne, sportske, umetničke i druge manifestacije i performanse. Na jednoj strani imamo sredstva koja potiču od sponzora čija su deca adikti (narkomani), a na drugoj su perači novca koji su ih doveli u to beznadežno stanje upravo prodajom droga i drugih opijata. Nije čudno što u publici zajedno sede dželat i žrtva, odnosno dete ili žena upropašćenog života i uništene budućnosti sa vinovnikom, slobodnim čovekom, inače sponzorom i peraćem novca. Nezamislivo je da se ljudi mire sa činjenicom da se uopšte dešavaju tako gnusne stvari, a kamoli da se nakon izvesnog vremena njihovi rezultati koriste u humane svrhe. Koliko je samo prljavog novca podeljeno socijalnim ustanovama za podršku pripadnicima siromašnih i vulnerabilnih kategorija, sportskim klubovima za kupovinu sportista, organizatorima estradnih i revijalnih priredbi i festivala, političarima za predizborne kampanje ili varanje naroda i za korumpiranje ljudi na vlasti, u sudstvu, zdravstvu, policiji i sl.? O tome ima mnogo informacija, ali one nemaju dovoljnu snagu da motivišu potrebne snage i ojačaju borbu protiv ovakvih pojava.

1.5. Finansijske i nefinansijske institucije kao akteri u procesu pranja novca

Budući da je ovo istraživanje notirano kao normativno definisanje pranja novca koje predstavlja jezgro organizovanog kriminala na teritoriji Evrope treba istaći da sam pojam (normativno) nagoveštava nešto što je propisano, što je naređenje ili u šta treba verovati. Jednostavno, radi se o činjenici da nešto treba da bude u skladu sa utvrđenim zakonima ili propisima. S tim u vezi, mnoge države Evrope su u fokus borbe protiv organizovanog kriminala stavile problem pranja novca, ali u okviru toga su apostrofirale neophodno otkrivanje glavnih aktera kao i primenu adekvatnih zakonskih mera za obračun sa njima. Danas, dvadeset i pet godina nakon usvojene Prve Direktive za sprečavanje pranja novca (Direktiva 91/308/EEC)⁶⁸ jasno se pokazuje da su njegovi glavni perači zapravo banke, multinacionalne kompanije, političke organizacije, verske zajednice, sportske organizacije, državna administracija i moćni pojedinci.

Svim bankama i finansijskim institucijama je dato pravo da vode svoju poslovnu politiku, ali im je nametnuta obaveza da se pridržavaju zakona i propisa u poslovanju. Međutim, banke koje funkcionišu unutar bankarskog sistema mogu odgovoriti obavezi, ali kada se postavi pitanje poslovanja sa inostranim klijentima onda se javljaju teški problem. Naime, banke i finansijske institucije su obavezne da identifikuju i prijave transakcije sumnjive prirode finansijskoj obaveštajnoj jedinici u državi sedišta ili na nekom drugom mestu, ako za to postoje objektivni uslovi. To znači da moraju proveriti identitet klijenta i ako je potrebno do kraja pratiti odvijanje transakcije radi uočavanja sumnjivih aktivnosti. Glavni cilj je da svaka banka poznaje svoju klijentelu i njene sklonosti prilikom stupanja u određene finansijske aranžmane. S obzirom na poznavanje navika i načina poslovanja svojih klijenata i druge finansijske institucije mogu često otkriti neuobičajena ili sumnjiva ponašanja. Ona obično asociraju na anomaliju ili na nepravilnost, što je istovremeno indikacija da se radi o pranju novca.⁶⁹Zaposleni u bankama i u finansijskim institucijama (blagajnik, likvidator, referent za odnose sa kupcima) obučeni su da prepoznaju radnje koje asociraju na pranje novca i dužni su da poštuju instrukcije, odnosno ukoliko smatraju da su u pitanju sumnjive aktivnosti, da izvrše njihovu prijavu nadležnim organima.

Poslovanje banaka i u njima otvaranje fiktivnih računa su glavna poluga u pranju novca. Dakle, preko njih ide celokupan tok opranog novca. Najveća bitka se vodi protiv učesnika u pranju novca koji fakturišu izmišljene usluge ili nepostojeće transakcije, nakon čega određena kompanija uplati izmišljeni iznos na ime izmišljene transakcije doznakom u inostranstvo. Međunarodna kompanija evidentira ispostavljeni račun kao trošak u poslovnim knjigama domaćeg pravnog subjekta. Praksa je da domaće ili strano pravno lice (kompanija) imaju istog

⁶⁸ Cindori, S. 2013, "Money laundering: correlation between risk assessment and suspicious transactions". Financial Theory and Practice, 37 (2), pp. 181-206.

⁶⁹ European Commission (EC), Money laundering in Europe: Theme: Population and social conditions Collection: Statistical working papers Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2013, pp. 86.

vlasnika ili su blisko povezana lica. Rezultat je sledeći - oprane svote novca su na sigurnom jer su iznete iz države i našle su se u nekom poreskom raju.⁷⁰ Prema izveštaju neprofitne organizacije Globalni finansijski integritet (*Global Financial Integrity -GFI*)⁷¹ koja ima sedište u Vašingtonu, a osnovana je 2006. godine i bavi istraživanjem skale krivičnih dela iz oblasti nezakonitih finansijskih tokova, samo u toku jedne decenije (tačnije u periodu između 2004. i 2014. godine), izuzev Kine koja je izvan Evrope iz koje je izneto 1.390 milijardi \$ US prljavog novca, od evropskih država prednjači Ruska federacija koja je opljačkana za 1.040 milijardi \$ US. Slede je evropske države (Mađarska sa 57 milijardi \$ US, Rumunija sa 35 milijardi \$ US, Hrvatska sa 34,5 milijarde \$ US, Bugarska sa 25 milijardi \$ US, Makedonija sa 5 milijardi \$ US i Crna Gora sa 2,5 milijarde \$ US).

Sudeći prema mnogim izveštajima, London predstavlja najveći svetski poreski raj i zato ne čudi procena da se u Velikoj Britaniji svake godine opere blizu 57 milijardi funti sterlinga. Poseban problem je što iznos iznad jednog procenta pripada advokatskim kancelarijama i drugim licima koja imaju kontakt sa peračima novca. U strahu da ova cifra ne dostigne sto milijardi funti sterlinga, britanska Nacionalna agencija za kriminal (*National Cryme Agency-NCA*) i Ministarstvo unutarnjih poslova imaju nacionalni i međunarodni mandat i ovlašćenja za rad i saradnju s drugim policijskim organizacijama radi obezbeđenja sigurnog sistema za zaštitu od pranja novca. U skladu sa tim, u Velikoj Britaniji je u avgustu 2013. godine novčano kažnjena Trust banka sa 525 hiljada funti sterlinga, zbog propusta načinjenih između 2008. i 2010. godine. Kontrolom su utvrđeni ozbiljni nedostaci jer je njeno poslovanje bilo pod velikim uticajem klijenata koji su direktno povezani sa organizovanim kriminalom. U januaru 2014. godine, novčano je kažnjena i Standard Plc banka sa 7,6 miliona funti sterlinga, za propuste uradu i procedurama koja se tiču pitanja pranja novca u poslovanju sa korporativnim kupcima.⁷²

73

⁷⁰ Na "crnoj listi" EU su Andora, Lihtenštajn, Gernzi, Monako, (Evropa) zatim destinacije iz ostataka sveta: Mauricijus, Liberija, Sejšeli, Brunej, Hongkong, Maldivi, Kukova ostrva, Nauru, Nijue, Maršalska ostrva, Vanuatu, Angvila, Antigva i Barbuda, Bahami, Barbados, Belize, Bermudi, Britanska Devičanska ostrva, Kajmanska ostrva, Grenada, Montserat, Panama, Sveti Vinsent i Grenadini, Sveti Kits i Nevis, Turks i Kajkos, Američka Devičanska ostrva (<http://www.informer.rs/vesti/ekonomija/19568/>). Posećeno: 25. april 2016, 18:25.

⁷¹ Republika Srbija između 2004 i 2013. godine, prosto je opljačkana. U tom razdoblju je prema izveštaju organizacije Global Financial Integrity-GFI, „Nelegalni finansijski odlivi iz zemalja u razvoju”, izneto van njenih granica oko 40,83 milijardi \$ US ilegalno stečenog novca. Najnoviji izveštaj Financial Integrity-GFI daje preciznije podatke o nelegalnim tokovima novca, a dobijeni su naprednom analizom bilansa plaćanja i podataka o međunarodnoj trgovini, koje objavljuje Međunarodni monetarni fond (MMF). Analizom svih tih parametara Global Financial Integrity-GFI je utvrdio da je iz Republike Srbije godišnje, prosečno, za ovih deset godina iznošeno po 4,08 milijardi \$ US „prljavog” novca, koji je stečen raznim kriminalnim aktivnostima (utaje poreza, korupcija u privredi, trgovina drogom, prostitucija) i druge protivzakonite aktivnosti. Prema izveštaju Global Financial Integrity-GFI, u ilegalnom iznošenju novca Republika Srbija je na nezahvalnom 35 mestu od ukupno 149 zemalja obuhvaćenih analizom, to jest plasirana je u donjem delu svetske liste jer je najbolja situacija u državi koja je 149 a. Najveće „čišćenje” Republike Srbije, dogodilo se 2004. godine, kada je na ilegalan način iz zemlje izneto 9,8 milijardi \$ US prljavih para. Godinu kasnije ta cifra je pala na 6,4 milijardi \$ US, da bi se potom pljačka znatno spustila na 3,9 milijardi \$ US. U poslednjem periodu, tačnije 2012. godine, izneto je 2,5 \$ US dolara, a 2013. godine, oko 2,9 milijarde \$ US, na jedan od najjednostavnijih načina pranja novca, izdavanje fiktivnih računa. (*Videti više:* Kar, D., Spanjers, J. *Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004-2013*, Washington, 9 decembar 2015, p.45).

⁷² Financial Conduct Authority Anti-money laundering annual report 2013/14 Financial Conduct Authority May 2014.

⁷³ Financial Conduct Authority 2014 25 The North Colonnade Canary Wharf London E14 5HS, p. 14

Zbog preduzimanja mera svi koji se protive pranju novca suočavaju se sa pretnjama korumpiranih političara koji pokušavaju da se suprotstave preduzetim akcijama. U pitanju je endemski problem koji se manifestuje na poznate načine (postojanje sigurnih poreskih destinacija, tajnih pravnih službi, advokatskih kancelarija, savetodavnih agencija, finansijskih biroa i drugih pravnih i fizičkih lica koja za određenu naknadu pomažu klijentima (perači novca) da iskazuju krivotvorene trgovinske transakcije. Svaka država je u obavezi da, u najmanju ruku, preduzme određene korake u skladu sa sopstvenim mogućnostima koje su potrebne za korektno finansijsko poslovanje prema preporukama međunarodnog tela za borbu protiv pranja novca i finansiranje terorizma (*Financial Action Task Force-FATF*), koje je odgovorno za uspostavljanje globalnih standarda u oblasti za koju je osnovano u Parizu 1989. godine. U cilju zaštite međunarodnog finansijskog sistema od rizika koje sa sobom nose pranje novca i finansiranje terorizma ovo telo je identifikovalo države koje imaju strateške nedostatke i sa kojima radi na njihovom otklanjanju, a koji predstavljaju rizik po međunarodni finansijski sistem. Za te svrhe pored dobro poznatih 40 preporuka, obuhvaćeno je i devet specijalnih koje se odnose na suzbijanje finansiranja proizvodnje oružja za masovno uništenje i na pranje novca stečenog korupcijom i vršenjem poreskih krivičnih dela. Kada je Evropska komisija (EK) pokrenula svoj prvobitni predlog za razmatranje ovog problema njeni zvaničnici su shvatili da će to biti teška bitka upravo zbog visokog rejtinga aktera u pranju novca.⁷⁴ Na temelju novih rezultata i revidiranih međunarodnih standarda u vezi sa ovim pitanjem, Evropska komisija (EK) je usvojila predlog za reviziju Treće Direktive protiv pranja novca u februaru 2013. godine.

Zašto je ovaj dokument važan? Zato što prepoznaje bitnost prikupljanja podataka koji služe kao vredan alat svim državama u Evropi, a posebno članicama Evropske unije (EU) da realno sagledaju delotvornost svojih sistema za borbu protiv pranja novca, da izgrade temelje statističke strukture, da utvrde strategiju za razotkrivanje počinica ovog krivičnog dela i da predvide njihovo krivično gonjenje i izricanje sankcija. Za postizanje ovih ciljeva važna je razmena finansijskih informacija tako da sve države treba da aktivno učestvuju u globalnom pokretu protiv perača novca. S obzirom da su multinacionalne kompanije veliki igrači na tržištu gde se stvaraju i koriste pogodnosti za pranje novca, svaka država je u obavezi da ih različitim mehanizmima i zakonskim propisima primora na javno objavljivanje dokumentacije vezane za poslovanje (prihodi, rashodi, izvoz, uvoz). Osim toga, svaka država mora posedovati dokaze oplaćenim porezima svih poreskih obveznika radi odvratanja od uvredljive prakse izbegavanja njegovog plaćanja koja je u mnogim državama Evrope dosegla kosmičke visine. Mnoge njegove obveznike ne zanima što izbegavanjem njegovog plaćanja direktno urušavaju temelje svoje države i sprečavaju poslovni kontinuitet svih sistema koji se finansiraju iz budžeta (sudski, odbrambeni, obrazovni). Ako bi se nekim slučajem ovaj problem ostavio po strani, odmah bi se nametnuli neki drugi, zatim naredni i tako redom. Zaključak bi bio da sve države u Evropi moraju sinergijski pristupiti kontrolisanju ostvarivanja prihoda od prljavog načina poslovanja, utaje poreza, korupcije, krijumačaranja ljudi i oružja, kao i da se stalno savetuju o rezultatima i

⁷⁴Klein, M. *The global anti-money laundering regime: a short overview*, The Cayman Islands Journal, January 6, 2010

opasnostima. Za sprovođenje pomenutih akcija potrebni su stručnjaci poput pravnika, ekonomista, analitičara, statističara, čiji je zadatak da pronalaze i predlažu rešenja za ometanje tokova prljavog novca i promovisanje efektivnih mera za neometano funkcionisanje nacionalnih i međunarodnog finansijskog sistema.

1.6. Opšte stanje organizovanog kriminala na teritoriji Evrope

U nameri da se ispravno razume zašto su države na Balkanu postale sidrište svih oblika međunarodnog organizovanog kriminala, najpre se mora poći od njihove istorijske, kulturne a potom geopolitičke dimenzije. Geografski položaj Balkana između tržišta i moći Istoka i Zapada, oduvek je bio i dar i kletva jer je predstavljao, a danas potvrđuje da je bitna karika u lancu raznih konkurentskih interesa, odnosno da je od uske tranzitne zone za vršenje manjih krivičnih dela postao prostor sa njihovom širokom paletom (trgovina drogom, ljudima, ilegalna trgovina imigrantima, seksualna eksploatacija, trgovina oružjem, krijumčarenje cigareta i uljnih proizvoda, izbegavanja poreza). Posmatrano geografski, region Balkana je smešten između glavnih snabdevača heroina na svetskom nivou i najisplativijeg tržišta gde se ova droga koristi, što znači da je prirodno, dakle lokacijski predodređen da trpi posledice zbog činjenica da predstavlja tranzitno područje za krijumčarenje ove opasne materije. Poznata Balkanska ruta ili "glavni koridor za krijumčarenje heroina prostire se od Avganistana kroz Pakistan ili Iran, Tursku, Bugarsku, Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju, Republiku Srbiju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, Sloveniju i završava se u Italiji i u drugim državama Evrope.⁷⁵

Ukoliko se ozbiljno uzme u obzir ova ranjivost država Balkana onda se moraju istaći mišljenja, da je posledica toga prvo, njihov geografski položaj a zatim, jak uticaj događaja iz prethodnih nekoliko decenija, praćenih dramatičnim političkim i drugim turbulencijama koje su ih pogodile (komunistički šok, konflikti, prelazak sa komandne, dogovorene na tržišnu ekonomiju i sl.). Davno je završetak Drugog svetskog rata označio početak pripadanja komunističkom autoritarnom režimu, većine država Balkana (Albanija, Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ), Bugarska, Rumunija) u kojima se potajno razvilo mćno crno tržište, čiji su učesnici uglavnom bili i partijski službenici. Organizovani kriminal je u tom periodu u mnogim državama Balkana stekao status ozbiljnog činioca i uspeo je da formira potpuno novu i po mnogo čemu jedinstvenu kriminalnu mapu na kojoj se nalaze iscertani pravci krijumčarenja svih vrsta droga, pretežno heroina i kokaina, transportovanja ilegalnih imigranata i pranja novca.

On je iz dana u dan jaćao i pretvorio se u pravi poredak, tako da u današnjim uslovima predstavlja pravu balkansku paradigmu vršenja najsureovijih krivićnih dela koja prati pranje novca u ćemu mu pomću finansijske institucije koje su u od kraja XX veka postale njegov glavni

⁷⁵Policy Paper, Organised Crime and the Fight Against Crime in the Western Balkans: a Comparison with the Italian Models and Practices. General overview and perspectives for the future, SAPUCCA Project.

saveznik. Balkansko podzemlje ima svoje finansijske institucije, ilegalne oružane snage, vrlo spretnu logistiku, odane obavješajce raspoređene u raznim centrima moći koji su obezbeđeni potrebnim kadrovima. Pripadnici balkanskog organizovanog kriminala su uspeli da u mnogim državama Evrope steknu partnere i da sa njima izgrade prekograničnu kriminogenu infrastrukturu koja novac stečen vršenjem kriminalnih dela legalizuje kroz finansijske operacije uz pomoć velikog broja poslovnih banaka na Balkanu, ali i u mnogim bankama u Evropi i šire. Bogetić smatra da će ubrzo: “ ... novi balkanski kriminalni poredak koji podrazumeva operativnu i hijerarhijsku integraciju nekoliko bitnih elemenata zbog njih i drugih bitnih činilaca koji dopunjavaju njegov kvalitet predstavljati samostalan entitet u globalnoj mreži organizovanog kriminala... balkanska mafija konstantno izluđuje Evropu.” Evropa sada od država Zapadnog Balkana traži da pojačaju napore u borbi protiv organizovanog kriminala, korupcije ili ilegalne migracije, kao preduslov u procesu evropskih integracija. Organizovani kriminal u Evropi, pojačan mafijom sa Balkana vrlo brzo se razvija, a kriminalci istovremeno obavljaju sopstvene legalne i ilegalne aktivnosti, tako da uspešno korumpiraju političare, predstavnike sudstva i policije i uvek za svoje potrebe obezbeđuju krunske informacije.

„Kriminal ispunjava praznine u vlasti, a može i da nastane iz preterane vlasti. Ravnoteža je ključna“, zaključak je profesora Fernanda dala Kjeze prvog dana seminara „Istraživanje organizovanog kriminala na Balkanu“, koji je organizovala Mreža za istraživanje kriminala i korupcije-KRIK.⁷⁶ Fernando dala Kjeza, profesor sa Instituta za istraživanje organizovanog kriminala Univerziteta u Milanu (Italija), smatra da je delovanje organizovanog kriminala danas mnogo je značajnije nego što je bilo pre 30 godina. „Organizovani kriminal trči dok su demokratski sistemi i institucije prespori“, rekao je Dala Kjeza napominjući da je razmena znanja i informacija o organizovanom kriminalu najbitnija za borbu protiv njega. „U problemu smo ako ne shvatimo da svaka zemlja mora da ima i tužilaštvo i dobru politiku, ali kulturu i svest koja će dati snagu“, objasnio je dala Kjeza. „Neznalice neće moći da savladaju kriminal. Ako ne shvatimo kako razmišljaju kriminalci, nećemo moći da ih pobedimo. Moramo dobro da ih poznamo, ne da imamo njihove vrednosti, već da ih proučavamo i dobro naučimo kako se oni ponašaju. Ovaj rat moramo da vodimo svuda jer organizovani kriminal pravi krizu svuda.“

⁷⁶ Seminar “Istraživanje organizovanog kriminala na Balkanu”, Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (Organization for Security and Co-operation in Europe-OEBS), Seminar u Srbiji: „Istraživanje organizovanog kriminala na Balkanu“, koji je organizovala Mreža za istraživanje kriminala i korupcije-KRIK. Izlaganje Fernanda dala Kjeze, profesora sa Instituta za istraživanje organizovanog kriminala Univerziteta u Milanu (Italija). (Zabeležila: Marković Nataša, 08 mart 2016. godine).

DRUGI DEO

POJAM, KARAKTER I MOGUĆNOSTI TRANSFORMACIJE NOVCA

2. POJAM, KARAKTER I MOGUĆNOSTI TRANSFORMACIJE NOVCA

Malo je sredstava na svetu kojima se čovek služi i koje njemu povratno služe o kojima se na tako opširan način može govoriti. Novac definitivno spada u tu kategoriju i nesumnjivo potstiče ljudsku motivaciju na sticanje, omogućavajući vođenje poslova, egzistenciju, poseban status... Međutim, negativna strana novca je i te kako primetna, a ogleda se kroz promenu ljudskih navika. Nije tajna da novac od čoveka može da napravi roba u pravom smislu te reči. Nijedno drugo sredstvo na tako suptilan način ne proširuje raspon između sticanja i neograničenosti, što predstavlja ništa drugo nego suludu avanturu duha koja se obično okončava na neželjen način. Ako bi upitali ekonomiste šta misle o novcu odgovor bi bio, da se ne može znati šta je sve u njega utkano (roba, rad, vreme), ali sve ono što je u njemu sadržano može se pretvoriti u neki njegov oblik, i zato su kraljevi pljačkali manastire da bi srebro pretvorili u novac.⁷⁷ Brljantni evropski um, pravnik i sociolog Max Weber (*Maximilian Carl Emil Weber*) je citirajući Bendžamina Frenklina (*Benjamin Franklin*) i njegovo poznato delo *Savet mladom trgovcu (Advice to a Young Tradesman)* iz 1748. godine, primetio: " ... da je vreme novac... da je kredit novac... da ima oplodnu moć i plodonosnu prirodu... da novac može da proizvede novac, a njegovi izdanici jos više... i da je sticanje novca na zakonit način izraz valjanosti na poslu."⁷⁸ Za čoveka je vrhovno dobro (lat. *summum bonum*) sticanje što više novca tako da zarada postaje osnovna svrha života, a ne samo puko sredstvo potrebno za zadovoljenje materijalnih životnih potreba. Ipak, sva dobra koja čoveku koriste nisu ništa drugo nego njegova imovina koja je opet pretvoriva u novac.

Ljudska imovina može se podeliti na prirodnu koja ima ograničeni karakter i stečena je na plemenit, korektan način, i na profitabilnu koja potiče od viška zarade (profit) čijoj se neograničenosti teži. Očito, ovakom dualizmu imovine odgovaraju i dve koncepcije privređivanja i sticanja, tako da su za filozofe koji svoja razmišljanja o novcu i imovini zasnivaju na istorijski racionalnim metodama, ovakvi pristupi teško razumljivi. Osvrćući se na pojam novca Baletić⁷⁹ u jednom od svojih radova citira Aristotela i primećuje: " ... da se umeće sticanja novca kojeg kratko nazivajuzarada, prinudno zove hrematistika."⁸⁰ Prema tome, hrematistika predstavlja veštinu zgrtanja novca, provocira motive za bogaćenjem koji suspenduju pleminitost, potrošnju i uzvišeni cilj, tako da se mnogima međa bogaćenja teško pokazuje. Hrematistika nije prirodan sled činjenica već rezultat stečenog (loše) iskustva u koje su zbog raznih interesa

⁷⁷ Marx, K. 1979, *Kapital, Kritika političke ekonomije*, treće izdanje, Prosveta, BIGZ, Beograd. (Preveli: Pijade, M. i Čolaković, R.) str. 124.

⁷⁸ Veber, M. 1997, *Sabrani spisi o sociologiji religije*, tom 1, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovc, Novi Sad, str. 165.

⁷⁹ Baletić, Z. *Hrematistika-izazov nepoćudne ekonomike*, Izlaganje sa znanstvenog skupa, *Ekonomski institut u Zagrebu*, Vol. XXVI (1989), No. 3, str.114-124.

⁸⁰ Aristotel, 1994, *Politika*, Prosveta/Srpska književna zadruga, Beograd, str. 16-17

uglavnom akumulirani lukavstvo i prevare. Od ekonomike se razlikuje po tome što trgovinuposmatra kao osnovni izvor bogaćenja, odnosno zgrtanje novca na bilo koji način i nedvosmisleni izvor bogatstva. Oko novca se sve okreće i on predstavlja početak i kraj ljudske opredeljenosti za sticanje bogatstva, prestiža i nadmoći. To znači da je za hrematističare bogatstvo za kojim teže uvek neograničeno.

Novac je doveo ljude u poziciju da ne vide druge veštine, druge ciljeve i drugi smisao života. On ih čini nesposobnim da primete i shvate da su veštine nepoštenog sticanja ograničene, a da su neograničene samo one veštine koje tragaju za sredstvima radi ostvarivanja nekog plemenitog cilja. Međutim, čini se da je lepom razmišljanju o novcu vreme isteklo, da hrematistika nema ograničenja i da globalno društvo stremlji cilju koji se jedino ogleda u stepenu posedovanja. Zaključak je da hrematistika nema granica, dok ih ekonomija i te kako ima.

Definisanje ovih pojava konkretnije određuje i sam pojam novca koji se pojavio kao sredstvo razmene i koji je omogućio lakše trgovanje gde svi učesnici imaju identične ciljeve, a to je ostvarivanje što veće dobiti. Ništa bolje ne objašnjava karakter novca od tumačenja da svrha trgovine nisu roba i usluge (zadovoljavanje potreba), već sticanje velikih svota novca, ali na bilo koji način. Prema tome, korene pranja novca (odnosno svih oblika organizovanog kriminala) treba tražiti u trgovini, jer seona zapravo bavi samo novcem koji je početna i krajnja granica legalne i ilegalne razmene. Novac je najpodesnije sredstvo za neograničeno bogaćenje koje realno nema svrhe budući da je celokupni užitek upravo u njegovom sticanju, ali zato nema ni kraja. Sticanje novca izmiče kontroli, bogatstvo postaje primarni cilj svakog ko ima nameru da stiče, a to znači da se pojam, karakter i tokovi novca korenito menjaju i da hrematistika u surovom stampeu zbacuje ekonomiju sa trona. Na isti način utiče i na pravo, sociologiju, tehniku, istovremeno privlačeći politikukoja ima vekovne tendencije da ugrožava i potpomaže raspadanje tradicionalnih oblika života. Bogaćenje je političarima *spiritus movens* koji ga definišu kao sticanje kapitalnih dobara koja se uvek mogu novčano izraziti.

Budući da se dobra stvaraju u okviru jednog društva ili na međunarodnom planu ona imaju karakter socijalnog kapitala. Međutim, novcu ne priliči kvalifikativna odrednica "socijalni kapital" pa je laureat Nobela, Robert Solow predložio da se ubuduće umesto ovog izraza teoretičari koriste terminom "obrasci ponašanja."⁸¹ Čini se da je pomenuti autor mnogo rizikovao, budući da ga je na ovu ideju naterala potreba da najoštrije osudi praksu davanja/uzimanja novca pod kamatom. Sada se otvara dilema, ko je i kako ostvario višak sredstava (novac, zemlja, sredstva) da može kažnjavati onoga ko ih nije stekao, u slučaju da mu ista daje na korišćenje u određenom vremenskom periodu. Ovde se već nazire pravi karakter novca i mogućnosti za njegove sveobuhvatne mogućnosti kada su transformacije u pitanju. Zanimljivo je da se ovde radioekonomskoj dominaciji, pa ostaje nejasno kako nastaje višak koji se pod određenim

⁸¹ Solow, R. 1999, *Notes on Social Capital and Economic Performance*. (In: Dasgupta, P. and Sarageldin I. eds): *Social Capital: A Multifaceted Perspective*, Washington, DC, World Bank.

uslovima izdaje podkamatom. Zato ljudi s pravom najviše mrze lihvarstvo.⁸² Sa njim dolazi dobitak od samoga novca, a ne od onoga što čini sam novac. Novac je nastao radi razmene, dok ga dobitak samo uvećava (a takav dobitak je dobitak novca od novca) i zato je njegovo sticanje na ovaj način u najvećoj suprotnosti sa drugim načinima sticanja.

2.1. Kako prepoznati sopstvenike “vrućeg ili prljavog novca”?

Nepobitna je činjenica da se prljavi novac najpre raspoznaje prema ponašanju ljudi koji su, baveći se nekom od kriminogenih delatnosti, postali njegovi posednici. Do nedavno nisu imali ništa i niko na njih u bilo kojoj kombinaciji nije računao. Odjednom su se našli u novoj odori, ušetali su u vile, skupocene automobile visoke klase, zaplovili su jahtama i počeli da mere vreme Kartije (*Cartier*) satovima. Ipak, takvim osobama prljavi novac ne može da promeni manire jer njime ne mogu kupiti vaspitanje i kulturu. Zato svoja ilegalno stečena novčana sredstva upotrebljavaju za kupovinu vlasti, visokoškolskih diploma, za investicije u prljave poslove ili za obezbeđivanje određene vrste dominacije. Takve manifestacije posednike vrućeg novca čine upadljivim, nesposobnim da zbog nedostatka manira kontrolišu svoje postupke i da na pristojan način komuniciraju sa okruženjem. Ne treba živeti u poluistini ili imati iluzije da su novi posednici novca ljudi koji su do njega došli baveći se legalnim poslovima, naprotiv. Reč je o kriminalcima i njihovim aktivnostima čiji se rezultati brzo prepoznaju, i upravo zbog toga istinu treba sahraniti a iluzije spaliti. Veliki broj lica koji poseduju enormna novčana sredstva su ili kriminalci ili su na neki način umešani u kriminalne aktivnosti. Oni svojim personalnim hedonizmom kumuju nastajanju kolektivnog primitivizma i jačaju interesovanje za kriminal.

Međutim, ne umeju svi na vešt način da se koriste velikim svotama novca, pa tako ni oni koji ga stižu na legalan način. To su najbolje pokazali srećnici-legalni dobitnici na lotoigramu, na sportskoj prognozi, bingu i sl. Ogromna većina njih nije uspela da na komercijalan način utroši plodove svoje sreće i da novac plasira u poslovne aranžmane, obrazovanje članova svojih porodica ili da se stambeno obezbedi. Neočekivani dobitak se jednostavno “izmigoljio” iz njihovih ruku. Utrošili su ga za beznačajne stvari (podelili ga sa velikom rodbinom, davali za izgradnju sakralnih objekata, poklanjali ugroženim kategorijama) ili su ga koristili za rešavanje zdravstvenih problema. Lekari su im naprasno “dijagnostifikovali” nepostojeće bolesti, plašeći ih da su u ozbiljnom problemu, sve dok im nisu izvukli i poslednji cent za “izlečenje”. Dok su bili bez novca, lekare su posećivali samo kao hitni slučajevi, Međutim, novac (u bilo kom obliku) drastično menja karakter i navike njegovih sopstvenika.

Na drugoj strani, vešti perači novca ni u takvim prilikama nisu bili pasivni. Osetili su mogućnost da dođu do legalnih izvora i otkupljivali su njihove dobitne tikete po mnogo većoj vrednosti. Na taj način su obezbeđivali alibi za svoj novac, dok su njihovi kupci ostvarivali veću

⁸²Aristotel, 1980, *Nikomahova etika*: Beogradski izdavačko-grafički zavod / BIGZ, Beograd, str. 114.

dobit od nominalne premije. Manifestacije novog načina ponašanja koji omogućava prepoznavanje vlasnika prljavog novca dodatno kolorišu deca, bračni drugovi, poslovni partneri i druga lica koja su sa njima u kontaktu ili imaju određene koristi od njih. Mnogima je cilj život na visokoj nozi, luksuz i sve ono što novac pruža, tako da ne vode računa o tome šta okolina može da primeti. Iako su posednici ilegalno stečenog novca, oni ga vide kao vodu ili gas koji mora negde iscureti, upravo zato što nije zdravog porekla i što u njegovom sticanju ima mnogo pukotina. Perači novca lako dolaze do njegovih velikih svota. One kod njih podstiču širenje spektraželja i razvijaju apetite za kupovinom i upotrebom specifičnih artikala za koje nisu ranije znali ni da postoje. To je put u luksuz,⁸³ novi način isticanja njihove moći, fenomen koji je svojstven svima čiji život čine novi zakoni ukusa, forsiranje mode, sporta i drugih životnih aktivnosti. Novac definiše nove načine ponašanja i daje kriminalcima pravo da uživaju u njemu, ali na drugoj strani omogućava njihovu brzu identifikaciju i sankcionisanje za učinjena krivična dela. Dakle, sopstvenike prljavog novca moguće je prepoznati i po intenziviranoj potrošnji koja menja njihov karakter, i na skali novih želja podiže letvicu naviše. Tematizaciju potrošnje koju prožimaju najčešće ulaganja u decu koja imaju ili nemaju sklonosti i smisla za sport, školu, umetnost ili biznis definiše činjenica da su perači novca laka meta za lovce tuđeg kapitala. Oni raznim manipulacijama proglašavaju njihovu decu za vanserijske talente i skupo ima naplaćuju svoje menadžerske usluge. Sopstvenici prljavog novca nisu svesni da su na taj način poslali signale da raspolažu sa nečim što je neregularno stečeno, što nosi atribut “prljav ili vruć” i da svaka investicija košta, a da pri tome ne donosi uvek očekivanu korist.

Uključivanje prljavog novca u legalne tokove znači prvo, aboliciju delinkvenata koji su počinili gnusna krivična dela i drugo, stečeni novac dobija status socijalnog kapitala jer je stvoren u društvu, uključen je u legalne tokove i donosi koristi svakome ko je u dodiru sa njim. Imajući sve to u vidu, i ne mireći se sa takvom konstatacijom, Acemoglu,⁸⁴ iako tvrdi da prljavi novac može biti činilac koji u velikoj meri doprinosi rastu i razvoju jednog društva, nepristrasno podržava mišljenje citiranog Soloua koji je predložio da se umesto socijalnim kapitalom, makar u literaturi, autori ubuduće koriste paradigmom ponašanja. Zašto? Zato što socijalni kapital ima neregularno poreklo i što korenito utiče na promenu:

1. izgleda čitavih stambenih kvartova i poslovnih četvrti,
2. dojučerašnjeg društva i podrazumeva nalaženje drugih prijatelja,
3. bračnih odnosa, bračnih partnera i porodičnog ambijenta,
4. sklonosti prema bogaćenju i novim interesovanjima,
5. odnosa prema vlasti i želja za dominiranjem,
6. simpatija prema političarima i ljudima na funkcijama i
7. želja za napredovanjem u društvu, u grupi, klanu ili gangu.

⁸³ Zombart, W. 2011, *Luxusu un Kapitalismus*, Mediteran Publishing, pp. 208. (prevod: Čopić, H.).

⁸⁴ Acemoglu, D. 2009, "The Solow Growth Model". Introduction to Modern Economic Growth. Princeton: Princeton University Press. pp. 26–76.

Citirajući Mendevila i Hjuma, Tolonem kaže: “... da želje ljudskih bića nemaju granicu, da ne postoji nikakav kriterijum nezavisnosti niti naturalno određen telos (svrha, krajnji cilj) čijim bi se ostvarenjem one adekvatno zadovoljile.”⁸⁵ U skladu sa tim se novi vlasnici vrućeg novca ponašaju i u nameri da steknu nove vrline i obezbede određeni stepen morala zaboravljaju da je sve oko njih promenljivo. Njihovo novo ponašanje je zapravo nevešto prikrivanje upotrebe određenih instrumenata koje oni sami ili u gangovima upotrebljavaju kada im je potrebno da potvrde sopstveni prestiž. Prema tome, njihova novoizgrađena vrlina, ako se uopšte može takvom nazvati, refleks je poroka, odnosno sasvim nova kategorija koju proizvodi prljavi novac. Problem je što sticanje vrlina pomoću njega predstavlja neizbežno isticanje samobitnosti, licemerstva i želje da se dominira drugima, i da se svi koji se smatraju smetnjom poraze i prevaziđu. Koliko je dugo prisutna ova slika društva koju uređuju kriminalci, perači novca koji potiče od ko zna koje delatnosti najbolje govori ilustracija iz davnog šesnaestog veka, kada su određeni staleži bili sprečeni da se približe eliti ili vladajućim garniturama države. Te pozicije su bile uređene zakonom o čemu govori primer kralja Engleske Henrija VIII, koji je doneo Zakon o uniformnosti (*Act of Uniformity*),⁸⁶ koga je kasnije kraljica Elizabeta samo dodatno ojačala. Zakon je bio izričit, raskoš nije za svakoga i imperativno se zabranjuje određenim slojevima društva da poseduju i oblače garderobu koja bi na neki način značila približavanje novonastalih bogatih klasa višim klasama i plemstvu. Potpuno je nerealno da prostitutke izgledaju kao pripadnice dvora. Možda bi ovaj primer trebalo slediti i danas, jer globalizacioni procesi ne jačaju demokratske promene (makar ne istim intenzitetom) tamo gde ima i gde nema novca bez obzira na njegovo poreklo. Perači novca svakodnevno dokazuju da novac snažnije deluje na ljude nego bilo koji zakon. To nažalost znači da je novac čist ili prljav više od zakona.

2.2. „Prljav novac“ kao generator nastanka organizovanog kriminala

Za organizovani kriminal se ne može reći da je fenomen. On je više od toga, predstavlja ogoljenu stvarnost u kojoj funkcioniše prostran ali uigran sistem čiji sektori, sindikati ili grupe teže visokim profitima i nastoje da onemoguće funkcionisanje svih organizacija, institucija ili službi koje se bave sprečavanjem njihovog kriminogenog delovanja. Takav je slučaj i na evropskom i na svetskom prostoru. Tema organizovanog kriminala sa aspekta njegovih generatora je izuzetno opširna, ozbiljna i zahteva. Neophodan je studiozan pristup i konkretno delovanje organa gonjenja, tužilaštva, sudstva i drugih institucija i službi čiji je zadatak razotkrivanje akcija koje se izvode radi sticanja neligitimnog, vrućeg ili prljavog novca. Shvatajući ozbiljnost problema u kojoj se svet nalazi zbog sve surovijeg delovanja organizovanog kriminala i njegovih generatora, Velika osmorica (G8) su početkom 2014. godine dogovorili da održe samit u Sočiju (Ruska federacija) i da na njemu utvrde konkretnije mere za

⁸⁵Tolonen, M. 2009, *Self-Love and Self-Liking in the Political Philosophy of Bernard Mandeville and David Hume*. University of Helsinki, PhD. thesis, p. 395.

⁸⁶Encyclopaedia Britannica, 2005, United Kingdom: Edward VI (1547-53).

preduzimanje ozbiljnijih akcija na sprečavanju organizovanog kriminala od dotadašnjih.⁸⁷ Međutim, samit nije održan u Sočiju, već su svetski lideri to učinili u Briselu (Belgija) juna meseca iste godine, čime su dokazali da su Velika sedmorica (G7-Velika Britanija, Nemačka, Italija, Kanada, Sjedinjene Američke Države, Francuska, Japan) i da su jak sistem vrednosti. Ruska federacija je ignorisana zbog direktne umešanosti u incident u Ukrajini, i sprečena je da bude učesnica iako je januara 2014. godine preuzela mesto predsedavajućeg. Zanimljivo je da bi samit imao težinu jer je Ruska federacija šampion organizovanog kriminala na teritoriji Evrope. Tema samita je bila, osim obračuna sa narkobiznisom i drugim oblicima organizovanog kriminala, pranje novca (*money laundering*) i iznošenje problema vezanih za nemogućnosti obračuna sa organizovanim kriminalom.

2.2.1. Različiti generatori prljavog novca

Narkobiznis svakako jeste najveći i najbolje organizovani sektor u okviru organizovanog kriminala, i zato je osnovni generator visokih prihoda na crnom tržištu koje svakim danom nezadrživo ekspandira. Problem je što njegove aktivnosti ne bi bile tako efektne i ne bi imale tako dobre rezultate da određenekriminalne grupe, sindikati, karteli ili pojedinci nemaju tesnu vezu sa evropskim bankama, koje bez većih problema prihvataju njihov prljavi novac. Na listi su švajcarske, italijanske, nemačke,⁸⁸ britanske, grčke, ali i francuske banke. Nemački dnevni list *Bild* je novembra 2012. godine objavio da se svake godine u Nemačkoj opere oko 10 milijardi evra. Prema istom izvoru, obim ovog prljavog posla je u 2011. godini povećan za 17% u odnosu na 1993. godinu kada je donet zakon o borbi protiv pranja novca. Prljave milijarde u nemačke banke pristižu iz svih krajeva Evrope, u čemu prednjače mafijaške organizacije iz Italije, što samo potvrđuje čvrstu vezu između nemačkih i italijanskih kriminalnih grupa u poslovima u kojima se pere stečeni novac. Iako je Grčka članica Evropske unije (EU) njena ekonomija je pravi performans na platou u kome glavne uloge igraju njeni nezadovoljni građani. Međutim, to je i razumljivo budućida su novinari izazvali političku oluju kada su objavili listu "*Lagard*"⁸⁹ sa 2 hiljade grčkih bankarskih računa u Ženevi. Lista je nazvana po direktorici Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) Kristin Lagard koju je francuska policija dovela u vezu sa organizovanim kriminalom još u vreme kada je bila ministar finansija u francuskoj vladi.

Veoma su česti i vrlo diskutabilni slučajevi kada narkomafija ili neka druga organizovana grupa koristi određene banke da preko njih, a bez unapred dogovorenih rešenja, u gotovinski bankarski sistem ubaci manje novčane iznose u cilju pranja. Međutim, kada su u pitanju veće količine prljavog novca, narkomafija se o dugoročnoj saradnji dogovara direktno sa bankarima, a

⁸⁷ Koreni, list dijaspora, 12 februar 2014. godine.

⁸⁸ *Bild* je 1 novembra 2012. objavio da mafija deluje kao parazit: napada zdrave države i strukture. To što se dešava sa Nemačkom nije slučajno, posebno uzimajući u obzir aktuelnu evropsku krizu. Mafija osvaja jake zemlje i pri tome ih udara u slaba mesta. Nemačku Evropljani vide kao stabilnu i u ekonomskom i u političkom pogledu. Ali, ispostavlja se da i tamo postoje slaba mesta koja se mogu iskoristiti u nezakonite svrhe. (*Videti više*: Graciani, T. Prezident Institute of Advanced Studies in Geopolitics and Auxiliary Sciences (ISAG). Director of „Geopolitika”, Italy, 29 November 2012).

⁸⁹ *Tokovi novca, autori: Džet-set u poreskom raju*, Vreme, br. 1162, 11 april 2013., autori: Milošević, M., Ivanji, A., Vasić, B.

takve finansijske operacije postaju redovne. To ne bi bilo posebno zanimljivo da banke, u cilju sprečavanja sopstvenog bankrota, u poslednjih nekoliko godina (a naročito u vreme finansijske krize) same ne tragaju za pripadnicima organizovanog kriminala i omogućavaju im ulaz u sistem samo da bi se domogle makar i prljavog novca.

Kada se govori o prljavom novcu uvek se polazi od njegovog zgrtanja u narkobiznisu, na kome se najčešće završava svaka diskusija. Međutim, neophodno je krenuti dalje. Pored citiranih poslova sa drogom i drugim opijatima i pomenutim bankama koje se štite od bankrota i koje zdušno podržavaju organizovani kriminal, mnogo je drugih generatora koji utiču na njegov "kvalitet." Zato, kada govorimo o njegovim generatorima moramo se osvrnuti i na aktivnosti kojima se potpuno neopravdano ne pridaje veliki značaj. Trgovina belim robljem mafijaškim sindikatima donosi između 30 i 35 milijardi \$ US godišnje, od čega samo na države Evrope otpada 60%. Nju u stopu prati korupcija, koja je svojevrsni amblem država u razvoju gde se okreće oko 40 milijardi \$ US, agotovo polovina toga iznosa je ostvarena u Evropi. Zaključak je da kada bi se organizovani kriminal objedinio u jednu državu, ona bi se u svakom pogledu (ekonomski, politički, administrativno) nalazila među 15 najrazvijenijih država na svetu, a možda i među osam u Evropi. Kriminal proizvodi nove krivične aktivnosti, tako da ne mora svaki novac biti opran. Velike svote ponovo ulaze u neregularne tokove i dodatno se uvećavaju na istim ili novim poslovima (imitacije i ilegalno preuzimanje brendova, trgovina ljudskim organima, trgovina egzotičnim životinjama, ribama, biljkama, umetničkim eksponatima, predmetima kulturnog nasleđa, teškog i lakog naoružanja, trgovina i odlaganje nuklearnog otpada, utaje poreza, hakerizam, iznude, otimačine, atentati, transferi sportista).

Do sada je najpotpunije informacije o prihodima od organizovanog kriminala u svetu pružio Izveštaj Uprave Ujedinjenih nacija (UN) za narkotike i kriminalitet objavljen krajem 2011. godine pod naslovom „*Procena nelegalnih finansijskih tokova od trgovine narkoticima i drugim vrstama organizovane kriminalne delatnosti.*“⁹⁰ U izveštaju stoji da je ukupan promet po svim vrstama kriminalne delatnosti u svetu samo u 2009. godini bio blizu 2,1 bilion \$ US, što je ekvivalentno 3,6% svetskog bruto domaćeg proizvoda (BDP).⁹¹ Predstavnici Dume Ruske federacije su bili saglasni sa iznetim podacima, ali smatrali su neoprostivim da je godišnji prihod od organizovanog kriminala skoro identičan bruto domaćem proizvodu (BDP) Velike Britanije.⁹² Svoje otrovne strele su usmerili na Jedinostveni program Ujedinjenih nacija (UN) za koji su smatrali da je obična hronika, i dasu za identifikaciju generatora organizovanog kriminala, za borbu protiv istogi protiv pranja novca, potrebni univerzalni odredi koji bi činili snažan jedinstveni front. Na prostoru Ruske federacije i drugih država Istočne Evrope davnih 90-tih godina te poslove obavljao je Interpol, koji je inicijator poznatog programa Milenijum, za

⁹⁰ «Estimating Illicit Financial Flows Resulting from Drug Trafficking and Other Transnational Organized Crimes». United Nations Office on Drugs and Crime. Vienna, October, 2011.

⁹¹ Opere citato, October, 2011.

⁹² Golos Rossii: http://www.vostok.rs/index.php?option=btg_novosti&idnovost=19604. Posećeno: 30 april 2016, 15:13.

suzbijanje organizovanog kriminala. O njegovim rezultatima ne treba diskutovati, jer je upravo u njegovim redovima korupcija doživela procvat.

Postojeće probleme komplikuje činjenica da su mnoge države osim preko bankarskih poslova u organizovane šeme kriminala uvučene i preko svojih vlada, multinacionalnih kompanija (MNK), medijskih magnata, ali i preko predstavnika vojske i policije. To je lako uočljivo, i ne zahteva poseban napor za donošenje zaključka. Naime, vlade mnogih država Evrope (Velika Britanija, Italija, Španija, Irska, Ruska federacija), iz sebi poznatih razloga, loše koordiniraju svoje akcije u borbi protiv organizovanog kriminala. Dakle, na taj način predstavljaju direktnu logistiku njegovom funkcionisanju, jer su u čvrstoj vezi sa raznim mafijaškim organizacijama. To znači da bilo koji pokušaj raskrinkavanja predstavlja kršenje kodeksa i pretnju za onoga ko se istom usprotivi. Čvrsta korelacija između predstavnika organizovanog kriminala i predstavnika državnih struktura ide u korist kriminalcima. Oni su najbolja logistika i posebna vrsta generatora za njegov dalji napredak. Međutim, i pored toga veliki broj državnih činovnika širom Evrope živi u grčevitom strahu, da pojedine kriminalne grupe ili pojedinci ne padnu pravdi u ruke, da ne progovore ine povuku ceo lanac prljavih poslova i njihovih počinitelja sa sobom. Zabrinuti su za njihov status isto kao i za svoj, i svaka druga varijanta im nikako ne ide na ruku. Praksa je da ako predstavnici organizovanog kriminala žele da operu prljavo stečeni novac, oni ga šalju dalje od mesta “zločina”, a ukoliko nemaju takvu nameru, onda ga inkludiraju u tokove koji su im najbliži i najbezbedniji.

Tabela daje jasan prikaz podataka Uprave Ujedinjenih nacija (UN) za narkotike i kriminalitet koji su objavljeni krajem 2011. godine. Odnose se na ukupne svote opranog novca za 2009. godinu, i na njihov procentualni iznos u odnosu na svetski bruto domaći proizvod (BDP).

Tabela broj 2. Procena svetskog prihoda od kriminala i pranja novca za 2009. godinu.

Redni broj	O p i s	Prihod od organizovanog kriminala uopšte	Prihod od Transgraničnog kriminala
1	Ukupan prihod	2,1	0,9
2	Prihod u odnosu na svetski bruto domaći proizvod (BDP) u %	3,6	1,5
3	„Oprani“ prihod	1,6	0,6
4	“Oprani“ prihod u odnosu na svetski bruto domaći proizvod (BDP) u %	2,7	1,0
5	Oprani“ prihod u odnosu na ukupan prihod	3/4	2/3

Izvor: «Estimating Illicit Financial Flows Resulting from Drug Trafficking and Other Transnational Organized Crimes». United Nations Office on Drugs and Crime. Vienna, October 2011.

Sa aspekta međunarodnog prava, aproksimativna definicija pranja novca koji je produkt i generator organizovanog kriminala sadržana je u *Bečkoj konvenciji Ujedinjenih nacija (UN) o borbi protiv nezakonitog prometa narkotičkih sredstava i psihotropnih materija*, koja je usvojena

19 decembra 1988. godine, kao i u Palermo konvenciji⁹³ iz 2001. godine. Može se reći da su obe izvršile značajan uticaj na razvoj zakonodavstva u mnogim državama Evrope, jer su pranje novca koji je stečen od proizvodnje i distribucije narkotika i drugih kriminogenih aktivnosti kvalifikovale kao krivično delo. Na isti način je postupio i Savet Evrope koji je 8. novembra 1990. godine doneo Konvenciju⁹⁴ pod nazivom „*Pranje, otkrivanje, povlačenje i konfiskovanje prihoda od kriminalne delatnosti*“ (*Council of Europe-European Treaty Series-No. 141 Convention on Laundering, search, seizure and Confiscation of the proceeds from crime*), u kojoj se svaki postupak u vezi sa pranjem novca (dobijen ne samo od narkobiznisa, već i od drugih vrsta kriminalne delatnosti) posmatra kao krivično delo. U članu 6. Konvencije definisan je spisak svih nezakonitih radnji i pravnih prekršaja koji imaju veze sa pranjem novca. Međutim, problem predstavljaju razlike u zakonodavstvu pojedinih država koje ne mogu da odrede koja su to krivična dela koja generišu visoke prihode, i koje od njih treba legalizovati. Ovakav odnos se može razumeti i kao opstrukcija ili kao namera da se ne postupi adekvatno ukoliko su neki drugi interesi u pitanju. Dakle, i pored najboljih namera međunarodnih institucija, pojedine države iz sopstvenih interesa „zadržavaju pravo“, da budu generator organizovanog kriminala. Postavlja se pitanje, zar nije logično da ukoliko je narkobiznis označen za krivično delo u Francuskoj, da to bude na isti način uređeno i u Moldaviji, Belorusiji i sl. Organizovani kriminal je upravo zato što se poput oktopoda prostire i što svojim pipcima dodiruje i druge teritorije zavredio takav naziv.

2.3. Procesi pranja novca pod okriljem države (ilegalno sticanje sredstava)

Organizovani kriminal predstavlja vrlo ozbiljnu pretnju ekonomskoj bazi Evrope, nezavisno da li se posmatraju države članice Evropske unije (EU) ili one države koje to još uvek nisu. Svejedno, on neizbežno i nezadrživo ugrožava živote evropskih građana i devastira njihove ekonomije. Evropski prostor je odavno postao pogodan za vršenje svih vrsta krivičnih dela u okviru dobro organizovanog kriminala. Samim tim što je Evropska unija (EU) porodica od 28 država članica, logično je da predstavlja vrlo integrisanu i u svakom pogledu dinamičnu teritoriju koja je zbog svojih otvorenih granica pogodna za vršenje raznih krivičnih dela. Nesumnjivo je da su evropske integracije doprinele lakšem poslovanju, bržem protoku roba, kapitala, ljudi i informacija, ali ne treba zatvarati oči pred činjenicom da mnoge olakšice (poreske, pravne, administrativne) ne koriste samo legalnim tokovima, već i organizovanom kriminalu. Integracija Evrope je doprinela jačanju, okupljanju, razvoju i još čvršćem povezivanju kriminalnih grupa i znatno je uticala na stepen njihove surovosti. Najveći problem je što kroz pranje novca mnoge aktivnosti poprimaju karakter i svojstva redovnog poslovanja, a zapravo su nezakonite. Kako inače shvatiti kockanje, sajberkriminal, estradne performance, investiranje u sakralne građevine

⁹³Vienna Convention: UN Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, December 19, 1988 and Palermo Convention: UN Convention Against Transnational Organized Crime, November 15, 2001.

⁹⁴(Council of Europe-European, Treaty Series - No. 141, Convention on Laundering, search, seizure and Confiscation of the Proceeds from crime, Strasbourg, 8 November, 1990.

(crkve, džamije, katedrale), finansiranje fudbalskih i drugih klubova koji su večni finansijski i fiskalni dužnici pod maskom najbolje sporedne stvari koja zabavlja preko 4 milijarde ljudi.^{95,96}

Osim u sportskim klubovima, o kojima se najmanje piše kao peračima prljavog novca, ova pošast je prisutna i u sferi konjičkog sporta. Uprkos velikim reklamnim pokušajima da se od konjičkijhtrka stvori glamur, festival mode, promenade i sl., nije se došlo do zavidnih rezultata i nije se desilo ništa spektakularno. Ipak, medalja ima dve strane. Budući da je romantizam izostao na scenu stupaju kriminalci, posednici prljavog novca sa takođe prljavim odnosom prema konjima. Godišnje se pokušava sa hiljadama grla, kako bi se iz te mase dobilo nekoliko najbržih za takmičenje. Ulozi na kladionicama su tradicionalno veliki, tako da pranje novca ne prestaje sve dok grlo ne uđe u mašinu za start. Velika Britanija i Irska su države gde su konjičke trke tradicija. One godišnje eksperimentišu sa preko 18 hiljada konja od čega samo oko 40% njih dobije priliku da izađe na trkačku stazu i oseti takmičarsku atmosferu. Od stotine hiljada konja koji se uzgajaju za velike trke vrlo malo njih se okiti nekim trofejom ili nagradom. Novčane nagrade su uglavnom male, tako da nema govora da mogu pokriti troškove njihovog odgoja, treninga i veterinarske zaštite, a kamoli da mogu prodajom postići astronomsku cenu po kojoj su kupljeni. Procene su da oko 40% konja nije uspelo da pokrije troškove treninga, a skoro 70% nije uopšte zaradilo nikakav novac. Sve se to dešava pred očima javnosti i institucija koje su zadužene za sprečavanje pranja novca, s tim što je teško pretpostaviti o kolikim se sumama novca u toku samo jedne sezone radi.

U navedenim slučajevima Velika Britanija, Irska, Nemačka i Španija iskazuju svoju nemoć da osujete finansiranje klubova, konjskih trka i sl., i da spreče evaziju poreza koja direktno pogađa njihove finansijske temelje. Prebacivanje nemoći sa "sportskog" terena predstavlja bežanje u druge sfere pranja novca (narkobiznis, kupovina nekretnina pomoću off-shor kompanija, prostitucija, transakcije, krijumčarenje ljudi, cigareta, plemenitih metala ili drugih zanimljivih predmeta) jer se u ovim oblastima oseća drugi miris kriminala sa izrazitim činjenjem krivičnih dela. Zanimljivo je da ako se prati trag prljavog novca, odnosno njegovog

⁹⁵Manchester Junajted je drugi najvredniji engleski klub, ali je sa dugom od 569 miliona \$ US ubedljivo na prvom mestu dužnika. Sve je po "crvene đavole" krenulo loše kada ih je pružela porodica Glejzer i nepovoljnim kreditima i pozajmicama ih dovela do stanja da je celokupna klupska imovina založena. Novi Enmirejts stadion čija je izgradnja koštala neverovatnih 720 miliona \$ US svakako je najveći krivac što dug fudbalskog kluba Arsenal iznosi 384 miliona \$ US. Troškovi održavanja i organizacije utakmice su prilično veliki, tako da Arsenal, iako ima najskuplje ulaznice u Premijer ligi, često igra pred nepunim stadionom. Gromada svetskog fudbala i kraljevska dika, španski gigant Real Madrid bori sa cifrom od 165 miliona \$ US duga, a istu cifru je spreman da plati za samo jednog fudbalera čiji ugovor traje četiri godine. Koliki je onda njegov doprinos klubu? Juventus, najtrofejniji italijanski klub, je pronašao način da odlično zaradi jer je izgradio novi stadion koji je njegovo vlasništvo. Istina je da su na njegovu izgradnju potrošili 140 miliona evra, ali više neće morati da plaćaju rentu. Trenutno duguju 83 miliona \$ US, ali sa trenutnim igračkim kadrom sigurno je da će dug ubrzo biti prepolovljen. Međutim, ne sme biti zaboravljeno da je zbog kriminogenih ispada Juventus bio prebačen u niži rang takmičenja. Borussia Dortmund, ili popularni "milionići," je nakon uspeha 90-ih godina praktično bila na rubu nestanka sa fudbalske mape. Visoke plate igrača mogle su da ih odvedu u bankrot, ali ih je 2003. godine spasio veliki rival Bajern iz Minhena. Naredne godine novac je stigao i od "Signal iduna" kompanije tako da se Borussia digla iz mrtvih, a sadašnji dug od 82 miliona \$ US predstavlja osveženje u odnosu na probleme koje su imali. (Videti više: Forbes Magazin, Fifth Avenue, New York, USA.

⁹⁶<http://www.bastabalkana.com/2011/12/fair-play-dugovi-evropskih-fudbalskih-klubova-i-astronomske-cene-fudbalera/>.

Posećeno: 02 maj 2016, 00:27.

sticanja ili pranja, ne može se izbeći konstatacija da je država glavni pokrovitelj ili najsigurnija logistika kriminalcima. Ako tragamo za uzorkom države koja pruža punu podršku organizovanom kriminalu, onda je to svakako Velika Britanija, koja je bez konkurencije centar Evrope i vrlo visoko kotirana u svetu. Centralna banka Engleske (*Bank of England-BoE*) je nedavno obelodanila da se svaka novčanica u engleskom finansijskom sistemu koristi za pranje novca, ili je i sama oprana na domaćem ili na međunarodnom planu.

2.3.1. Odnos države prema organizovanom kriminalu

Pravnici i ekonomisti znaju da je Velika Britanija klevka klasične ekonomije, ali sada su u prilici da nauče još jednu lekciju, da predstavlja moderni centar evropske a slobodno se može reći i svetske crne ekonomije. Drugim rečima, crna ekonomija počiva na prljavom novcu koji je lokomotiva organizovanog kriminala i čini 10% britanskog bruto domaćeg proizvoda (BDP). London je postao prestonica sveta u pranju novca jer u njemu svetski kriminalci samo tokom jedne godine operu preko milijardu funti sterilinga novca kupujući nekretnine preko *off-shor* kompanija. Podaci britanskog zavoda za borbu protiv korupcije i međunarodne nevladine organizacije *Transparency International* pokazuju da su tokovi prljavog novca doveli do povećanja cena nekretnina do kosmičkih visina, ne samo u Londonu već i na njegovoj periferiji.⁹⁷ Međunarodni kriminalni gangovi i kriminalci pojedinci troše milijarde funti sterilinga za kupovinu nekretnina u želji da svoj prljavi novac pretvore u kapital i da ga sačuvaju kao legalno sredstvo na teritoriji Velike Britanije. Londonski *Times* je nedavno objavio podatak da je za samo tri letnja meseca Poreska uprava Velike Britanije inkasirala blizu 150 miliona funti sterilinga na osnovu naplaćenog poreza prosredstvom kuporodajnih transakcija nekretninama. Može se reći da je to jedan od razloga zašto britanska vlada ne pravi problem kriminalcima da aktivno participiraju u takvim transakcijama. Prećutno ih podržava, zatvara oči pred činjenicom da vrše krivična dela i na taj način direktno šalje vetar u jedra organizovanom kriminalu.

U određenim slučajevima podrška ne mora biti samo prećutna. Ona može biti i javna, ali tada je problem mnogo veći (kao što je trenutno slučaj), jer je i sam premijer britanske vlade dubokim čizmama zagazio u blato organizovanog kriminala. O tome će se u narednom periodu baviti mediji kojima je cilj da do kraja raskrinkaju tek načetu aferu "Panama Papers".⁹⁸ Međutim,

⁹⁷ Page, D. UK money-laundering checks inadequate, says anti-corruption group, Monday 23 November 2015

<http://www.theguardian.com/business/2015/nov/23/uk-money-laundering-checks-inadequate-transparency-international>.

Posećeno: 02 maj 2016, 11:35

⁹⁸ *Panama Papers* poznatiji kao *Mossack Fonseca papers* predstavlja skup od 11,5 miliona dokumenata iz kojih su procurele informacije o 250 hiljada off-shor kompanija u kojima su integrisani prljavi poslovi advokata, političara, sportista, umetnika... koji su povezani sa panamskom kancelarijom za pružanje advokatskih usluga (Mossack Fonseca). Objavljeni dokumenti sadrže imena i identitete akcionara i direktora društava, kao i mnoge prljave transakcije. Reč je o bogatim pojedincima (državni službenici, šefovi država, političari, sportisti, umetnici) i nije slučajno što se na britanskim Devičanskim ostrvima nalaze sedišta polovine kompanija, a u Hong-Kongu povezanih banaka, advokatskih kancelarija i posrednika. Od Evropskih država tu su: Velika Britanija, Francuska, Jermenija, Ruska federacija, Norveška, Malta, Kipar, Švedska, Island, Italija, Španija, Švajcarska, Ukrajina, a od ličnosti Putin, Kameron, Porošenko, Soria, Berlusconi... (*Videti više: The Independent*, April 5, 2016. "David Cameron urged to act on Panama Papers as UK named at heart of super-rich tax-avoidance network"). Posećeno: 02 maj 2016, 19:17.

licemerstvo *par excellance* predstavlja činjenica da i pored toga što je prilikom svoje zvanične posete Singapuru (jedna od bitnih destinacija za pranje novca) najavio žestok obračun sa svim vrstama organizovanog kriminala, dok na drugoj strani u tome direktno učestvuje. To je ništa drugo nego potvrda nepisanog pravila: ništa ne pokazuje svoju širinu kao organizovani kriminal, a novac je utoliko legalniji ukoliko pređe više puta jednu granicu ili više njih. Od svih pitanja Ristić smatra da je: “ ... najvažnije ono u čije banke se novac može najbezbednije položiti... “preskakanje” granica sa tašnom punom novca sumnjivog porekla je svakodnevna pojava, i dok se banke donekle i prikrivaju, dotle države sa *off-shore* režimima na to i ne obraćaju pažnju, jer im je cilj da privuku novac i strane ulagače, i da ne pitaju za poreklo prljavog novca.”⁹⁹

Evropa je išarana putevima droge koji povezuju sve njene države od juga prema severu, a potom i prema drugim kontinentima. Na njenoj teritoriji se organizuju različiti koncerti najpoznatijih evropskih i svetskih muzičkih zvezda. Novac kojim se obezbeđuje organizacija ovakvih i sličnih manifestacija predstavlja zanimljivu temu. U pitanju su ogromne svote ilegalno stečenog novca koji potiče ili od proizvodnje i prodaje opijata ili od utaje poreza. Naravno, koncerti i druge manifestacije održavaju se bez problema, uz prisustvo javnosti, medija, državnih službi i policije, iako se pouzdano zna da su podržane prljavim novcem. Svaka država je upoznata sa ukupnim događanjima, ali primetan je izostanak adekvatne reakcije, pogotovo ako se izuzme činjenica da njene službe ipak sve pažljivo prate i kontrolišu. Na drugoj strani, predstavnici organizovanog kriminala koji finansiraju pomenute performace, iz svojih centara moći kontrolišu isključivo tokove novca. Međutim, skeptici i dalje imaju dilemu, da li države učestvuju u procesu pranja novca i da li mogu biti učesnice u prljavim poslovima i počinioци krivičnih dela. Odgovor je potvrđan. Državne administracije svakako nisu imune na novac. Osim toga, svako krivično delo ima svoju definiciju koja obuhvata kršenje moralnih i zakonskih normi sa štetnim ishodom ili posledicama, i logično je da se za njega tereti vinovnik, dakle njegov počinilac, a u tu kategoriju se nesumnjivo može svrstati i država. Koliko je država počinilo strašne zločine (genocid, holokaust, konc-logori), i na taj način sebi obezbedilo mesto u organizovanom kriminalu? Možda deluje nejasno veza između pomenutih prekršajai pranja novca, ali ona je sasvim jasna. Državne administracije, pravosuđa i tužilaštva oduvek, umesto da poštuju zakone, da ih adekvatno na propisan način sprovode, oni ih ignorišu i otvoreno, nečinjenjem, signaliziraju pripadnicima organizovanog kriminala da mogu da stupe na scenu.

Pravilo je da svaka država koja je indiferentna na devijacije u ponašanju svojih građana, i koja kao pravno-ekonomski organizamne poseduje usklađen stepen sloboda sa jednakošću, postaje neudoban životni prostor svojim građanima. Mnogi se tada smatraju neostvarenim, svoje živote smatraju za neispunjene, apatični su i zbog prisutne nelagodnosti svoje živote usmeravaju na put destrukcije, što podrazumeva pripadanje organizovanom kriminalu. Na taj način nastaju

⁹⁹Ristić, Ž., Ristić, K. *Money Laundering, parallel money and Corruptive transition doi*, FBIM Transactions, Izvršni izdavač MESTE NVO - Beograd, MESTE Year 2015 Vol. 3 No. 1 January 2015, pp. 149-160.

novi regruti-kriminalci, koji su spremni na sva nedela koja omogućavaju realizaciji društveno-destruktivnih ciljeva i zgrtanje prljavog novca. Pranje novca pod okriljem države, kao društvena pojava krajnje je negativna i stvara nepoverenje građana prema njoj.¹⁰⁰ Međutim, perači novca poseduju izuzetnu sposobnost korišćenja svih uslova koji njihovu ukazanu šansu pretvaraju u siguran dobitak. Veoma lako se infiltriraju u različite sindikate, gangove ili karte, i vešto se prilagođavaju novim obavezama, okruženju i ciljevima. Nakon togase prebacuju na međunarodni prostor i ruševaku barijere ispred sebe. Ubrzo postaju svesni činjenice, da ništa ne može tako snažno podržati aktivnosti pranja novca na međunarodnom planu kao njihovo čvrsto vezivanje za državu i njene predstavnike. U tome vide priliku i mudro je koriste. Na taj način pranje ilegalno stečenog novca uz blagoslov države postaje kriminal internacionalnog karaktera, jer mu iznenada postaje tesan prostor na kome je prvi put njegov počinitelj počeo da deluje.

Stav je međunarodnih organizacija i integracija, da je veoma važno za svaku evropsku državu, ali i za države sveta, da ozbiljno analiziraju stanje na svojim teritorijama i da nakon studiozne analize identifikuju uzroke nastajanja organizovanog kriminala. One imaju obavezu da procene domet i snagu kriminalnih grupa, oblike ispoljavanja kriminala, količine zgrnutog novca, način manipulisanja sa istim, i da razmenjuju iskustva sa drugim državama radi frontalnog suprotstavljanja organizovanom kriminalu. Identifikacija kriminalaca, njihovih krivičnih delat saradnja u njihovom vršenju nije zanemarljiva, naročito kada su u pitanju teška krivična dela učinjena zarad zgrtanja novca ili indiferentnosti državnih institucija i organa. S obzirom na dosadašnja sagledavanja pitanja organizovanog kriminala, zaključak je da njegovo funkcionisanje i zadovoljenje neprestane želje za pranjem novca (uzima se kao centralni motiv, inspiracija ili skup svih aktivnosti), ne podrazumeva samo postojanje visoko organizovane strukture, hijerarhije, podele zadataka i odanosti. Polazi se, posebno u zadnjim decenijama, od pretpostavke da on svoje funkcionisanje *prima facie* naslanja na vezu sa državom i njenim pojedinim institucijama i organima. Takav odnos sa državom može se uspostaviti kada se na istoj talasnoj dužini nađu predstavnici kriminogenih grupa i onih koji su odgovorni za sprovođenje donešenih zakona. Potonji imaju "nalog" da svesno neutrališu njihovu primenu, da opstruiraju ili da izigravaju rad policije, tužilaštva, pravosuđa, političke i izvršne vlasti...kako bi bili prihvaćeni kao članovi kriminogenog miljea.

Kada organizovani kriminal uspostavi čvrste veze sa državom, odnosno njenim institucijama i organima, navukao je pancir koji mu obezbeđuje neophodnu zaštitu i pruža sigurnost od krivičnog progona, ali i olakšava uspostavljanje novih političkih i privrednih odnosa. Time se obezbeđuje veza sa finansijskim sistemom, privrednim subjektima, verskim organizacijama, parlamentarnim strankama, kao i sa međunarodnim faktorima. Naprosto, sve one imaju direktnu vezu sa državom i sa organizovanim kriminalom. U dosadašnjoj praksi se pokazalo da su u oblasti organizovanog kriminala oduvek pobeđivale one organizacije (grupe, sindikati, karteli) koje su imale bliskiji odnos sa državnim institucijama i organima. U skladu sa

¹⁰⁰ Saviano, R. 2006, *Gomorra*, Oscar Mondadori, Milano, p. 359.

tim, organizovani kriminal može da računa na ostvarivanje svojih ciljeva samo ako uspešno eliminiše ili od sebe udalji pozitivne javne činioce, i ako otkloni pretnje koje dolaze od državnih funkcija. Zato njegovi predstavnici potkupljuju ministre, kongresmene, vlasnike medija, finansijske magnate, bankarske službenike i policijske šefove. Takav posao je težak, jer nije jednostavno obezbediti imunitet od krivičnog gonjenja članovima organizovanog kriminala. Passas, citirajući dela Portui Vanučija, primećuje da imunitet nije potpun: “ ... jer kriminalne grupe ili pojedinci nikada ne mogu biti sigurni da li su podmitili pravu osobu ili službu, i da li će korumpirana strana održati dato obećanje, što je rizik iznad rizika.”¹⁰¹ Organizovani kriminal je apsolutno sličan novcu. Istog su karaktera, predstavljaju međunarodne činioce, nemaju boju, veru, naciju, ne poznaju granice, lošeg su i često nepoznatog porekla. Organizovani kriminal sva svoja nedela vrši upravo zbog novca, ali je novac razlog zašto se kriminalci organizuju.

Zbog novca kriminalci sopstvenu državu prisilom ili na miran način uvlače u prostor organizovanog kriminala, i lako se iste odriču samo da ostvare sopstveni cilj. Svesni su da je preko puta njih zvanični pravni sistem koji poštuje zakone, propise, čuva integritet svojih i tuđih građana na teritoriji sopstvene države, ali i na tuđoj teritoriji ukoliko je to regulisano zaključenim ugovorima. U zabludi je svako ko misli da se sprečeni carinski prekršaji, finansijske transakcije ili presecanje uskog kriminalnog kanala smatraju velikim uspehom javnih službi. Naime, može se govoriti o presecanju internih ili međunarodnih kriminogenih kanala, ali to ne znači i apsolutnu eliminaciju kriminogenoglanca već samo njegovo kidanje ili preusmeravanje. U pojedinim prilikama to može biti i vešti scenarij za preusmeravanje aktivnosti na drugu vrstu kriminala ili neki sledeći kolosek. U tome su dosta veštine, ali uz pomoć pomagača iz redova državnih službenika, pokazali zapadnoevropski kriminalci i istočnoevropski tajkuni.

Vrlo vešto su iskoristili svoje retko zakonsko “sito” da kroz njega proseju krupne svote novca krijumčarenjem oružja iz ratom zahvaćenih jugoslovenskih prostora (Republika Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Kosovo), i iz pojedinih regija bivšeg Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR) poput Belorusije, Ukrajine, Čečenije i Osetije. Postavlja se pitanje, da li je ispravno tražiti da države na teritoriji Evrope ili šire sarađuju na planu suzbijanja organizovanog kriminala kada su mnoge od njih prema toj negativnoj pojavi namerno pasivne, indiferentne, kada ne teže harmonizaciji svog zakonodavstva sa zakonodavstvima država koje su to sa uspehom rešile, ili jednostavno ne mogu da se izvuku iz mafijaških kandži koje ih čvrsto pritiskaju. Najkraće rečeno, na tom polju treba tražiti razlog zašto se zgrtanje prljavog novca (u nekim zakonodavstvima je reč o kršenju krivičnog prava) uz pomoć države i njenih atributa lako odvija, i zašto vinovnici tog prljavog posla bez većih problema izbegavaju krivične sankcije.

¹⁰¹Passas, N. 2000, *Global Anomie, Dysnomie, and Economic Crime: Hidden Consequences of Globalization and Neo-Liberalism in Russia and Around the World*, Social Justice, 27, 2, 16-44.

2.4. Oprani novac između legalnih poslova i kriminalnih poreskih aktivnosti

Posmatrano sa pravnog aspekta, legalno stečen novac je osnov za redovno i na zakonima tržišta i ekonomije zanovano privređivanje. Problem je što u savremenim uslovima taj aspekt gubi na značaju, jer se svaki privredni i drugi sektor nalazi u opasnosti da će u njegov prostor ušetati ilegalno stečeni novac, i da će mu značajno ugroziti poslovnu politiku, menadžment-filozofiju i osnovnu delatnost kojom se bavi u skladu sa zakonom. Da bi se potpuno shvatio značaj privrednog kriminala neophodno je u sklopu ove analize osvrnuti se na značaj istog, kao i na mnogostruke veze sa različitim formama organizovanog kriminala u čije aktivnosti i interese usled kupljenog imuniteta pravosuđe i organi uprave ne zalaze tako često. Polazeći od stava da se u poslednjih nekoliko godina na teritoriji Evrope (ali i šire) pojavljuju novi oblici organizovanog kriminala sa novim metodama vršenja protivzakonitih pojedinačnih ili grupnih radnji u privrednim, neprivrednim i drugim poslovnim subjektima, dubl autora njihove osnovne karakteristike sagledava preko četiri bitna elementa:¹⁰²

1. postojanje određene vrste elastične kriminalne organizacije sa jasnom podelom poslova... grupa je disciplinovana, a njen lider (bos, vođa) nije direktno uključen u aktivnosti koje se odnose na neposredno izvršenje krivičnih dela,
2. organizacija realizuje stalne privredne (legalne, ilegalne) delatnosti koje su usmerene na sticanje dobiti odnosno profita...,
3. upotreba nasilja kao sredstva za postizanje cilja kada su u pitanju krivična dela iz oblasti opšteg, odnosno klasičnog kriminaliteta i
4. održavanje prisnih kontakata sa policijom, predstavnicima pravosudnih organa, vršioca funkcija iz domena izvršne i parlamentarne vlasti.

Ovakav stav je za uvažavanje, i zato mu treba dodati razmišljanje, da je ustvari osnovna karakteristika organizovanog kriminala to što sve njegove vrste donose enormne količine novca, i činjenica da je veliki broj mafijaških organizacija u njima stekao neverovatno bogatstvo. Posedovanje većih količina prljavog novca pomaže pripadnicima organizovanog kriminala da se kroz pojedine strukture vlasti pozicioniraju na određena mesta koja im omogućavaju dalje bavljenje nedozvoljenim aktivnostima na jednoj strani, a na drugoj da legalizuju njegov rezidual kroz zakonite poslovne poduhvate. Infiltriranje prljavog novca u legalne tokove ne shvata se uvek negativno (primer Velike Britanije sa nekretninama), jer su mnoge strukture u privredi zainteresovane za njegovo privlačenje, tako da se stvara pogodna klima za nastajanje privrednog kriminaliteta. U ovaj milje se odlično uklapaju apetiti za privlačenje stranih direktnih investicija (*Foreign Direct Investment-FDI*) u kojima se vlasnici finansijskih sredstava smatraju ispravnim, poslovnim ljudima koji su na legalan način stekli svoj imetak. Time se konačno priznaje infiltriranje prljavog novca domaćeg i stranog porekla u redovne aktivnosti onog privrednog sektora koji nije imao mehanizme da se suprostavi njegovom ulasku. U takvim situacijama gde

¹⁰² Nicević, M., Ivanović, A. 2013, *Privredni kriminalitet*, Univerzitet u Novom Pazaru, Novi Pazar, str. 20.

je došlo do miksa ubrizganog prljavog novca i onog koji je nastao legalno u privrednim procesima, veoma je teško raspoznati koji je legalno stečen a koji nije.

Za pravilno shvatanje novca koji je stečen na zakonit način ne treba puno truda, jer iza njega obično stoje propratni računovodstveni dokumenti na osnovu kojih se u svakom momentu mogu proveriti njegovi tokovi, količine, izvori i mesta trošenja. Ipak, ovde se radi o novcu, a on uvek predstavlja diskutabilan predmet i zato zaslužuje naročitu pažnju. Novac nikako ne sme biti posmatran samo sa ekonomskog aspekta, potrebno je to činiti i iz pravnog, filozofskog i političkog ugla. Na taj način se otvaraju mnoga pitanja vezana za njegov uticaj na ljude, privredu i na razvoj države uopšte.

Prvo pitanje vezano je za legalno stečen novac i odnosi se na njegov karakter. Da li novac uopšte ima karakter, i ukoliko ga ima u čemu se on sastoji? Da li je to onaj isti novac koji se najpre nalazio u posedu kriminalaca pa je dospевši u neki od privrednih tokova postao čist i legalan? Da li zaista postoji čist novac, ako isti može biti upotrebljen tek nakon što ga kriminalci očiste i legalizuju? Posebno je zanimljivo, da li svi zaposleni koji svoje zarade zarađuju legalno na svojim radnim mestima ili u sopstvenom biznisu primaju zarade od novca čije je poreklo čisto. Da li ih bosovi, menadžeri, vlasnici ili direktori plaćaju čistim novcem ili je i njihova zarada proistekla iz opranog novca? Zašto ljudi ne žele da priznaju da im novac uređuje život i drastično menja karakter, ako već smatraju da su zbog njega sve institucije izgubile vrednost i da u njih više nemaju poverenja? Uostalom, ljudi su uvek bili deo tih institucija. Pitanje, da li je iko spreman da prizna da je čovek zbog i pomoću novca učinio sve da bi sebe uništio, zahteva korektan i konkretan odgovor. Svi koji raspolazu novcem tvrde da se sa novcem i najteže bolesti lakše podnose. Da li u tome ima istine, ako je njegovo poreklo nezakonito? Da li je hrematistika veština na kojoj počiva svetska finansijska budućnost, i da li joj uprkos svemu treba verovati? Da li je moguće razlikovati¹⁰³ beli ili čisti, od crnog (krijumčarenje droge, trgovina oružjem i ljudima, ucena, otmica, organizovani privredni i finansijski kriminal ili popularni „kriminal belog okovratnika“) ili sivog, čiji su izvori utaja poreza, korupcija, prevare, pronevere i sl.

Sve ovo nas navodi na pitanje, da li je Alfons Al Kapone zaista paradigma lošeg momka i da li je samo on kriv što se najveći ljudski izum u obliku novca pretvara u inicijativnu kapislu koja generiše sve vrste organizovanog kriminala, ili dosta zasluge za to ima i Bagzi Morano. Mer Suhovlanski (*Meir Suchovlanski*), omiljeni računovođa mafije, instrumentalna figura Nacionalnog kriminalnog sindikata Sjedinjenih Američkih Država i blizak saradnik Čarlsa Lućana (*Lucky Luciano*), verovatno bi imao drugačije mišljenje. Njemu kao finansijskom magu nije bitno odakle potiče termin pranja novca (engl. *money laundering*),¹⁰⁴ o čemu je dugo i široko

¹⁰³ Cindori, S., 2010, *Sustav sprječavanja pranja novca*, Pravni fakultet, Zagreb, str. 7.

¹⁰⁴ Postoji dilema, da li je izraz "pranje novca" (engl. *money laundering*) osmislio čikaški gangster Alfons Al Capone koji je u periodu prohibicije (vreme zabrane točenja alkohola) u Sjedinjenim Američkim Državama u trećoj deceniji XX veka, u svojim legalnim radnjama koristio automatske perionice za rublja i automobile koje su radile samo na dolarskim kovanicama. Novac od ilegalne proizvodnje i krijumčarenja alkoholnih pića, prostitucije i kocke samo je dodao novcu koji je zaradio od perionica rublja i prikazivao ga stečenim na zakonom propisan način... ili termin potiče iz štampe koja se bavila aferom Vodena kapija

pisano, već poslovi oko utaje poreza, odnosno izbegavanja njegovog plaćanja (evazija) zbog čega je Al Kapone 11 godina bio stanovnik čuvenog Alkatraza. U potpunosti je u pravu, jer izbegavanje plaćanja poreza po svakom osnovu predstavlja direktan atak na temelje jedne države, odnosno na njen budžet, nezavisno da li to čini pojedinac u minornom iznosu ili veoma dobro organizovani kriminalni sindikat, gang, mafija i sl. Kriminalci su razvili efektne mehanizme za potkradanje države i time stalno dokazuju da svoje akcije vrlo uspešno izvode tik ispred ruke zakona, makar ona dejstvovala i u najrazvijenijim državama-članicama Evropske unije (EU). Vrlo je zanimljiv podatak da u državama-članicama Evropske unije (EU) samo utaja poreza na dodatu vrednost (PDV) na godišnjem nivou prelazi nekoliko milijardi evra. Takva vrsta utaje se naziva "karusel utaja," i delo je više preduzeća-učesnika odjednom.

Prema izveštaju Evropske komisije (EK) karusel prevare godišnje koštaju budžet Evropske unije (EU) između 45 i 53 milijarde evra. Najučestalije i najveće su u Francuskoj gde dostižu vrednost od 12 milijardi evra, Velikoj Britaniji 9 milijardi evra i Italiji osam milijardi evra godišnje.¹⁰⁵ Prema poslednjim informacijama izdvajanja država-članica za budžet Evropske unije (EU) po osnovu poreza na dodatu vrednost (PDV) vrše se po stopi od 0,3% od ukupnih nacionalnih prihoda. Međutim, neke od njih izdvajaju i manje (Austrija 0,22%, Nemačka 0,15%, Holandija i Švedska 0,10%). Prema izveštaju Evropske komisije (EK), Evropska unija samo zbog nenaplaćenog poreza na dodatu vrednost (PDV) godišnje izgubi između 160 i 170 milijardi evra, što je neuporedivo veća šteta nego ona od karusel prevara. Što se tiče nenaplaćenog poreza u apsolutnom iznosu u Evropskoj uniji (EU), Velika Britanija, Francuska, Italija i Nemačka nisu uspele da naplate ni njegovu polovinu. Rumunija¹⁰⁶ nije uspela da naplati čak 41%, Slovačka 34,9%, a Grčka 34%. Francuska je drastično smanjila iznos nenaplaćenog poreza sa 32 milijarde evra u 2013. godini na svega 14 milijardi u 2014. godini. Na drugoj strani, iznos nenaplaćenog poreza je najmanji u Finskoj, gde iznosi svega 4%, Holandiji 4,2%, Švedskoj, 4,3%, Luksemburgu 5,1%, Sloveniji 5,8%, Portugaliji 9% i Danskoj 9,3%.

2.4.1. Različiti literalni i praktični pristupi problemu pranja novca

Mnogo je stranica napisano o organizovanom kriminalu i samom problemu pranja novca, kako u formi komentara i akademskih radova, tako i u formi policijskih izveštaja. Mnogi pristupi su skoro identični, često sofisticirani, kao da postoji želja da se ova krajnje prljava aktivnost kriminalnih grupa ili pojedinaca glorifikuje ili u najmanju ruku afirmiše. Ipak mora se reći da u

(*Watergate*) u Sjedinjenim Američkim Državama 1973. godine, nakon čega je zaživeo u celom svetu, a naročito u akademskim i stručnim krugovima. Smatra se da je pojam "pranje novca" prvi upotrebio engleski časopis *The Guardian*? pišući o 200 hiljada \$ US namenjenih republikanskoj predizbornoj kampanji (Richard Nikson) u Sjedinjenim Američkim Državama, koje su odnešene u mrtvačkim kovčezima u Meksiko radi stavljanja u opticaj.

¹⁰⁵*EU loses 168 bn euros in sales tax fraud, errors*. 06 septembar 2015. <http://www.eubusiness.com/news-eu/tax-fraud-vat.146b>.

Posećeno: 03 maja 2016, 12:32.

¹⁰⁶Danas biznis rs. *Najveća utaja poreza registrovana u Rumuniji*. 28 septembar 2015.

http://www.danas.rs/dodaci/biznis/najveca_utaja_pdva_registrovana_u_rumuniji.27.html?news_id=30868#thas.ca3a4T51.dpuf.

Posećeno: 03 maja 2016, 16:15

literaturi, naročito naučnoj, u većini slučajeva to nije niti može biti cilj. Međutim, takav utisak se stiče samim tim što sve češće i opširnije pisanje na ovu temu podrazumeva i veći značaj i publicitet samog pojma organizovanog kriminala (i pranja novca). Literatura^{107, 108} pranje novca posmatra kao stereotip ili ga tretira kao univerzalni problem bez dovoljno podataka o na primer: finansijskoj vrednosti određene kriminalne operacije, o godišnjem profitu neke od najjačih kriminalnih grupa, o žrtvama nastalim tokom vršenja krivičnih dela, o liderima, izrečenim sankcijama i sl. Može biti da je to pravi akademski pristup ili jedino opravdano postupanje, međutim, organizovani kriminal je odavno postao vrlo jaka internacionalna snaga koja ne priznaje nikakve granice, i svoje akcije ne organizuje na osnovu toga šta će o njima reći akademici, sudije, tužioci ili policija. Mnogi autori prilikom definisanja ilegalno stečenog novca uglavnom razlikuju njegove osnovne faze i mogućnosti uključivanja u legalne finansijske tokove preko *off-shore* kompanija, banaka, finansijskih transakcija, ali je sasvim mali broj njih spreman da objavi konkretne rezultate borbe protiv ove pošasti, i da ih podkrepe relevantnim podacima.¹⁰⁹ Da li ih zaista nema, ili su zbog intervencije “odozgo” namerno zaobiđeni, pitanje je za dublju analizu. Srećom, ovde se ne završavaju interesovanja i akcije na njegovom raskrinkavanju, jer se u problematiku ove vrste uključilo i istraživačko novinarstvo. Novinari su potpuno sigurni da je organizovani kriminal univerzalan, svetski problem, da je proizvodnja i distribucija droge njegova najunosnija delatnost, da je rat protiv njega skoro izgubljen, da je njegova glavna snaga u njegovom imenu (organizovani), kao i da iza svake velike operacije stoji sprega države, kartela, banaka, *off-shore* kompanija, gangova i različitih mafijaških porodica i organizacija.

Posmatrano na bilo koji način, proces pranja novca nije nimalo lak posao i ne predstavlja problem samo državama sa razvijenom tržišnom ekonomijom i *off-shore* centrima, korumpiranim bankarima i političarima, već i svakoj drugoj državi koja na bilo koji način ima dodira sa globalnim finansijskim sistemom. Dakle, nije isključeno da će država biti pogođena ovom vrstom kriminala, i ukoliko nije upoznata sa razlozima i njegovim vinovnicima koji su infiltrirani unutar njene teritorije ili dolaze spolja. U prirodi perača novca je da kamufliraju svoje delovanje i da sakriju ilegalno poreklo svojih sredstava, kako bi izbegli identifikaciju i rizike od sudskog gonjenja. Njihov cilj je da se protivzakonita aktivnost na kraju isplati. Uprkos mnogim tvrdnjama da je veoma teško dati preciznu definiciju pranja novca, i dato predstavlja veoma složen zadatak, neosporno je da se mogu zastupati i drugačiji stavovi. Dovoljno je reći da predstavlja skup krivičnih dela iz kojih se ne može izdvojiti jedno kao naročito bitno, a za ostala tvrditi suprotno, jer svako od njih je zakonom sankcionisano. Međutim, sankcionisanje ne vrše na isti način sve evropske države, tako da u nekim od njih kriminalci brzo i lako nalaze svoje utočište i saradnike u poslu. Osim što je proces pranja novca kao aktivnost sa pravnog aspekta nezakonito i kažnjivo delo, onima i poguban uticaj na ekonomiju određene zemlje, jer negativno utiče na raspodelu ostvarenog dohotka generišući velike diskrepance u potrošačkoj snazi

¹⁰⁷ Salinger, L.M. 2005, *Encyclopedia of white-collar & corporate crime: A-I*, Volume 1, p.78.

¹⁰⁸ Jakulin, V. 2015, *Pranje novca u aktima Evropske unije i Saveta Europe*, Institut za uporedno pravo, Strani pravni život, Beograd, 2/2015, pp. 11-22.

¹⁰⁹ Tomašić, R. 2011, *The financial crisis and the hazard pursuit of financial crime*, Journal of Financial Crime 18, 1, pp. 7-13.

stanovništva. Značajno utiče i na karakter njegovih sopstvenika jer iz korena menja njihove životne stilove i promptno podstiče porast potražnje za lukrativnim proizvodima, dok na drugoj strani značajnije utiče na siromaštvo. Njegovi imaoci u tim prilikama počinju drugačije da gledaju na svet i na svoju poziciju u okviru istog. Spremni su da plate sve ono što ih interesuje (nekretnine, nakit, automobile, plemenite metale, sportiste) ne pitajući za cenu. U cilju sprečavanja takvih i sličnih pojava, Evropska ekonomska zajednica (EEZ) je 10 juna 1991. godine donela Prvu direktivu 91/308/EGS¹¹⁰ kako bi stala na put upotrebi finansijskog sistema za pranje novca. Evropska unija je u narednim godinama nastavila sa zakonodavnim regulisanjem na ovom području, a krajnji rezultat je donošenje još tri direktive koje se odnose na pranje novca i finansiranje terorizma.

2.5. Faze i karakteristike pranja novca

Evidentno je da pranje novca (*money laundering*) podrazumeva veoma složen i po mnogo čemu poseban splet nedozvoljenih aktivnosti, koje kriminalne grupe i pojedinci obavljaju u nameri da se domognu što većih novčanih svota. Njihova namera je da u taj proces uključe što veći broj učesnika, finansijskih i nefinansijskih institucija i pojedinaca (banke, osiguravajuće kuće, finansijski posrednici, dileri automobilima, advokati, finansijeri, trgovci, računovođe, poreski konsultanti, fondovi i sl.) u cilju lakše realizacije svojih ciljeva. Sama procedura podrazumeva čišćenje prljavog novca koji je ostvaren kao prihod od kriminala (trgovina plemenitim metalima i dragim kamenjem, transakcije sa nekretninama, trgovina drogom i lukrativnim predmetima, trgovina ljudima i ljudskim organima, prostitucija, igre na sreću i sl.), i napozicioniranje istog u delove finansijskog sistema na način kojim se prikriva pravi izvor prihoda. Uspeh kriminalaca (a istovremeno neuspeh institucija za borbu protiv organizovanog kriminala) je što se oprani novac ipak na kraju svih ciklusa ili nakon izvesnog vremena pojavljuje kao produkt legalnog poslovanja. Primetno je da uprkos svemu pranje novca, posmatrano sa bilo kog aspekta, predstavlja vrlo isplativu kriminogenu aktivnost. Takođe, definiše se kao teško krivično delo, koje prema članu 3 Bečke konvencije iz 1988. godine, postoji kada se sa umišljajem, dakle svesno i namerno, preduzimaju sledeće radnje:

1. pretvaranje (konverzija) prljavih novčanih sredstava u oprani novac sa znanjem da su nastala kao posledica obavljanja zakonom zabranjenih aktivnosti i sa ciljem prikrivanja njihovog nelegalnog porekla,
2. pružanje pomoći svakom licu koje je na bilo koji način umešano u vršenje takvih aktivnosti da ostane van dometa zakona i da na taj način izbegne krivične sankcije i njihove pravne posledice,
3. svesno skrivanje ili prikrivanje pravne prirode, izvora, lokacije, raspoloživosti i kretanja izvedenih prava vlasništva ili imovine sa znanjem da su rezultat obavljanja nezakonitih radnji,

¹¹⁰ 10 Council Directive 91/308/EEC of 10 June 1991 on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering OJ L 166, 28.6.1991.

4. svesno ili sa znanjem sticanje, posedovanje ili upotrebljavanje ilegalnih sredstava ili prijem robe, predmeta ili vrednosti koje su rezultat neovlašćene trgovine opojnim drogama ili obavljanja drugih kriminogenih aktivnosti u određenom vremenskom periodu i
5. udruživanje sa ciljem da se pokuša, savetuje, potstakne, pomogne, olakša i izvrši određena nezakonita radnja koja je u vezi sa pranjem novca.

Prilikom kvalifikacije krivičnog dela pranja novca posebno je istaknuto postojanje znanja, svesti, namere i cilja kao subjektivnih elemenata psihološke prirode. Oni su motivacija da se ozbiljnijim akcijama krene u borbu protiv suzbijanja ovog krivičnog dela, jer će u suprotnom pranje novca kao aktivnost još više ojačati na svim poljima. To znači da će svaki oblik borbe protiv istog biti samo još jedan u nizu uzaludnih pokušaja. Samim tim što je osnovni cilj svake vrste organizovanog kriminala što brža legalizacija prljavog novca, učesnici u tom procesu moraju naći najbolja rešenja ne obazirući se na legalnost postupaka. Imajući u vidu vrlo kompleksne i najčešće složene transakcije koje se ne odvijaju na uobičajeni način, odnosno prema poznatim tržišnim pravilima i zakonima, Gilmor kaže da: “ ... u tom smislu počasno mesto pripada nizu operacija pranja novca koje nemaju svoja jedinstvena pravila, već se prilagođavaju datoj situaciji i zbog toga... uprkos različitim metodama postoji saglasnost da se proces pranja novca sastoji iz tri osnovne faze: faza plasiranja, faza presvlačenja ili smeštanja i faza integracije sa mnogo podfaza i operativnosti.”¹¹¹

Pomenute faze su ustvari teorijskog, literarnog karaktera, jer među autorima ne postoji konsenzus o tome da je ovakva podela apsolutna, i da je kao takva praksi imperativno prihvatljiva. Naime, nisu retke pojave da se neke od pomenutih faza uopšte i ne pojavljuju, da se pojedine međusobno sudaraju, isključuju ili preklapaju. Zbog toga ne treba pomerati liniju sa pozicije na kojoj je novac neposredno ostvaren kao posledica različitih vrsta nelegalnih i nezakonitih aktivnosti, budući da je planiran za naredna ulaganja u finansijske institucije ili za kupovinu određene pokretne i nepokretne imovine. Nezavisno od toga što je opomenutim fazama pranja novca isuviše pisano, to svakako nije dovoljan argument da se ovom prilikom svaka od njih bliže ne pojasni. Određena pažnja mora biti posvećena upravo zbog sve veće masovnosti ove negativne pojave i katastrofalnih posledica koje sa sobom nosi.

2.5.1. Faza ulaganja

Prva faza ili faza ulaganja (eng. *placement*) predstavlja samo jednu od procedura bezbolnog pretvaranja novca u “zeleni” ili čist, opran novac. Stručna literatura je definiše kao plasiranje u novi finansijski ili poslovni poduhvat. Glavni cilj perača novca u ovoj fazi je da gotovinu stečenu nezakonitim aktivnostima što manje vremena imaju u svom posedu, i da se iste brzo oslobode pretvaranjem u negotovinska sredstva ili nove poslove. Prema tome, prva faza se

¹¹¹Gilmor, W. C. 2008, *Prljavi novac. Razvoj međunarodnih mera za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma*, PLUS, Beograd, str. 146-147.

ogleda u prekidu svake veze između ilegalno stečenog novca i učesnika u procesu njegovog prikupljanja, odnosno konkretnog vršenja krivičnih dela. Ova faza u stvari podrazumeva prekid direktne veze između njegovih vlasnika i njihovenezakonite aktivnosti koja je prethodila nezakonitom sticanju. U slučajevima kada se pranje novca odvija bez većih problema, poslednja stanica čišćenja je deponovanje velikih iznosa na račune domaćih ili inostranih finansijskih institucija. U nizu aktivnosti koje je potrebno obaviti u procesu pranja novca prva je osnivanje poznatih fantom kompanija, koje na ilegalnom tržištu ispostavljaju falsifikovane fakture za distribiciju robe ili vršenje usluga. Takve fakture Škulić naziva: “... bojler računima jer imaju „protočnu” funkciju koja nelegalno stečeni novac konačno plasira u legalne finansijske tokove, a njegovim vlasnicima omogućava da bez problema, slobodno, fizički upravljaju sa njim.”¹¹² Uglavnom, kriminalci vrlo brzo reaguju i nezakonito stečeni novac plasiraju u različite stare/nove poslove (kupovina nekretnina, otvaranje hotela, galerija, menjačnica, kockarnica, sportskih objekata, benzinskih pumpi, pružaju podršku političarima u predizornoj kampanji, učestvuju u transferima sportista...). U ovoj fazi dolazi do stapanja nekada prljavog novca sa (sada) čistim, legalno stečenim, uz istovremeno deponovanje u većim ili manjim iznosima na račune u bankama. Samim činom stapanja i kasnijom uplatom u banci, mogućnost njegovog otkrivanja se značajno smanjuje.

Postoje različita iskustva u vezi prevencije i suzbijanja takvih nedozvoljenih i zakonom kažnjivih finansijskih operacija, ali najčešće se koristi metoda praćenja tokova novca unazad sa ciljem da se akcije snalažljivih perača preduhitre, i da se vinovnici otkriju i privedu licu pravde. Kriminalci su naučili da se, sami ili uz određenu pomoć, vešto koriste priznanicama o konvertovanju novca iz jedne u drugu valutu, priznanicama od internet transfera novca, brokerskim potvrdama, bankarskim ili poštanskim nalogima o uplatama ili isplatama, kao i potvrdama o posedovanju sefova u različitim bankama. Ovi dokumenti svakako koriste peračima novca, ali su istovremeno i jedina pomoć organima i institucijama koje se bave otkrivanjem tokova pranja novca. Ova faza predstavlja jednu vrstu praga koji je najteže preći, ali perači novca ovde nesumnjivo pokazuju vrlo visok stepen inteligencije. Njihov cilj je da ostvare veliki broj transakcija u što višim iznosima, pri čemu konstantno usavršavaju instrumente, tehniku i metode obavljanja svojih akcija, uz nove regrutacije pojedinaca ili institucija koji će biti od pomoći u budućim kriminalnim aktivnostima. Posebno fascinira njihova pronicljivost u pronalaženju poverljivih partnera za tako rizične poslove, kao i veština sakrivanja velikih svota kojese u tolikom broju svakodnevnih transakcija vrlo teško uočljive.

Tokovi prljavog novca prikrivaju se i prebacivanjem novca na račune drugih banaka i finansijskih ustanova širom sveta, čime se otežava otkrivanje i ulaženje u trag prvobitnoj „lokaciji” na kojoj je novac bio deponovan. Prekid pomenute veze nastaje onog momenta kada

¹¹² Izjava Škulić, M. za *Politiku* od četvrtka 14.04.2016. godine. Članak *Srpska privatizacija je bila i mašina za pranje para*. (autori: Petrović-Stojanović, J., Rabrenović, J.).

se novac u gotovini prebaci u banku ili u određenu državu koja nema adekvatne mehanizme za sprečavanje njegovog pranja, što posledično dovodi do konačne legalizacije. Banke u mnogim državama Evrope (Andora, Kipar, Gibraltar, Irska, Lihtenštajn, Luksemburg, Malta, Monako, Švajcarska) nemaju mogućnosti, a često ni nameru, da proveravaju njegovo stvarno poreklo, a uz to su i provizije na bankarske usluge i takse na finansijske transakcije vrlo male, što deponovanje čini privlačnim. Više nije tajna da najveći deo programa za pranje novca smišljaju i aktiviraju finansijski stručnjaci, mahom bankari koji omogućavaju datakav novac često bez ijedne mrlje postane deo gotovine ili npr. hartija od vrednosti, lukrativni predmet, investicioni ulog, oročeni ili neoročeni štedni depozit, deo programskog finansiranja i sl.

Veliki broj evropskih banaka ima svoje filijale i to najčešće u *off-shore* državama (Velika Britanija, Kipar, Lihtenštajn, Andora) koje nose imena poznatih banaka, ali formalno imaju sopstveni subjektivitet. Njihovo poslovanje je vezano za obavljanje kako zakonitih tako i nezakonitih aranžmana, u čemu prednjače banke iz Velike Britanije, koje su veoma rasprostranjene i sa kojima se adekvatno upravlja na pravnom području na kome su i osnovane. Naime, najveća evropska banka HSBC Holdings koja poseduje preko 7 hiljada filijala u 80 različitih država sa godišnjim prihodom od oko 22 milijarde \$ US (podaci iz 2011. godine), optužena je za prenos nekoliko milijardi \$ US u ime država koje su pod sankcijama (Iran, Libija, Sudan, Burma i Kuba), kao i za transfer novca meksičkih narkokartela. Takođe, optužena je i za transfer novca sumnjivog porekla u finansijski sistem Sjedinjenih Američkih Država sa Kajmanskih ostrva, iz Saudijske Arabije i Sirije, što dovoljno govori o čvrstim vezama u sferi organizovanog finansijskog kriminala, kao i o visokom nivou njegove organizovanosti. Isti slučaj se vezuje za još jednu banku iz Velike Britanije. Reč je o Bank Standard Chartered (SCB), koja je zbog kršenja pravila prema državama kojima su nametnute sankcije (Iran, Burma, Libija i Sudan) pristala da kao globu uplati preko 300 miliona \$ US za učinjeni finansijski prekršaj.

Postavlja se pitanje, koliko je “teška” svaka od ovih transakcija, ako su banke olako pristajale na uplatu ovako visokih kaznenih svota. Iako je poznato da je u Velikoj Britaniji vrlo lako registrovati *off-shore* kompaniju (britanske monetarne vlasti ne zahtevaju ozbiljniju proveru porekla sredstava i identifikaciju njihovih vlasnika), ostaje dilema, da li ima svrhe to što Evropska unija (EU) ili Ujedinjene nacije (UN) pokušavaju da učine na suzbijanju organizovanog kriminala, i na prvom mestu pranja novca. Utisak je da nema velikih pomaka, jer kriminalne organizacije sve češće prilikom legalizacije prljavog novca koriste usluge mnogih međunarodnih finansijskih centara (*International financial centers-IFC*), od kojih su najpoznatiji London i Njujork. U praksi, koja nije dovoljna za modeliranje borbe protiv organizovanih kriminalnih aktivnosti, u poslednje vreme se sve više govori o ranjivosti ili nedovoljnoj bezbednosti finansijskog sektora. Glavni problem je što se tom prilikom ozbiljnijih razgovora na temu sprečavanja pranja novca u obzirne uzimaju slabosti zakonodavstava mnogih država Evrope, već se kao gorući problem potencira neadekvatna primena usvojenih direktiva, regulativnih i drugih mera i donešenih zakona.

2.5.2. Faza presvlačenja ili smeštanja.

Stručna literatura je veoma dobro upoznata sa drugom fazom pranja novca. Ona je definiše kao raslojavanje ili faza prikrivanja, odnosno presvlačenja ili smeštanja (eng. *layering*). U suštini, reč je o potpunom raskidu veze između stečenog novca i izvršenih krivičnih dela. Sama procedura zahteva obavljanje velikog broja različitih i veoma složenih transakcija (robne, finansijske, uslužne) u relativno kratkom vremenskom periodu. Budući da su tokom ove faze pranja novca transakcije vrlo česte, treba imati na umu da su najvećim delom prevarnog, kriminogenog karaktera. Prevarne transakcije omogućavaju bezbedno (uglavnom) putovanje velikih novčanih iznosa po državama Evrope, ali i na celoj svetskoj teritoriji. U praksi deluju kao besmislena promena vlasništva nad novcem, robom ili uslugama, kojih ustvari nema na pomenutim tržištima, ali se iza njih zaklanjaju mnoštva robnih kontigenata ili enormnih svota gotovine, o čemu je nemoguće pronaći bilo koji relevantan podatak ili slediti bilo kakav trag. Besmislenost pomenutih transakcija se najbolje ogleda kroz nepostojanje evidencije ili adekvatne, validne dokumentacije o njihovom izvršenju. Zbog toga je vrlo teško, a često i nemoguće, za bilo koje operativnosti tvrditi da su nezakonito izvedene s obzirom da za to nema čvrstog utemeljenja niti adekvatnog pokrića.

Zaključak je da intencija delovanja kriminalaca u ovoj fazi pranja novca nije isključivo u sticanju ogromnih profita. Glavni motiv je u efektnom prikrivanju i neutralisanju tragova, u osujećivanju svake akcije ili bilo kakvog pokušaja koje nadležni organi čine u cilju njihove identifikacije. Dakle, cilj je ne dozvoliti bilo kome da dođe do informacije odakle potiču i kojim državama, odnosno "mašinama" za pranje prljavog novca, sunamenjena ilegalno stečena finansijska sredstva. Novčani iznosi koji se infiltriraju u legalne tokove prebacuju se sa jednog na više bankarskih računa širom Evrope i sveta. Naravno, za izvršenje takvih finansijskih transakcija se kao najpogodnije koriste već pomenute *off-shore* kompanije, banke, investicioni i penzioni fondovi... jer vešto prikrivaju tragove dotoka novca na vlastite račune. Da bi se novac bezbedno prebacio iz jedne destinacije ili finansijske institucije u drugu (država, banka, *off-shore* kompanija, fond) kriminalne organizacije osnivaju sopstvene firme izvan svoje države i postaju poverioci, odnosno dobavljači, sa ciljem izbegavanja svake sumnje u ispravnost transfera novčanih i drugih vrednosti u inostranstvo.

Imajući sve to u vidu, ne sme se tvrditi da neke od transakcija nisu obavljene na legalan način, uz puno poštovanje zakonskih propisa koji uređuju finansijsko i robno tržište. Ne sme biti zanemareno da su kriminalci ljudi sa visokim stilom, prepredeni i vešti u svakoj kriminogenoj radnji i poziciji, koji perfektno vladaju tržišnom scenom i odlično znaju kada je korisno obaviti legalnu transakciju, čak i pod uslovom da im kao takva ne donosi željeni prihod. Na taj način (učešćem u legalnim poslovima manjeg obima) odvlače pažnju sa velikih poslova koji ostaju po strani i vrede mnogo više u odnosu na konkretni poslovni aranžman. Takođe, ne mogu biti uzete za ozbiljno tvrdnje da su robe ili usluge koje su predmet legalnih transakcija u kojima

participiraju kriminalci lošeg kvaliteta. Upravo suprotno, kriminalci imaju interesa da njihova roba postigne visoku cenu i ostane na tržištu onoliko vremena koliko oni smatraju da je neophodno. Konstantno posmatranje kriminalnih organizacija kroz tamne naočare nije uvek preporučljivo. Među njima se nalazi veliki broj participanata koji se bave isključivo legalnim poslovima, jer to predstavlja deo njihove taktike.

S obzirom da su ovoj fazi pranja novca aktivnosti kriminalaca usmerene na prikrivanje tragova, mora biti napomenuto da se ona najlakše odvija kada se određene transakcije obavljaju na legalan način. Nije pametno donositi zaključak da se kod kriminalnih organizacija nalazi samo prljavi ili oprani novac koji se bezazleno prebacuje u inostrane finansijske institucije radi uključivanja u legalne privredne aktivnosti. Naime, nije logično da se novac ulaže u bilo koji poslovni aranžman ako isti neće donositi makar približne svote onim koje su donosile prethodne kriminalne aktivnosti. To je sasvim izvesno, jer kriminalni sindikati svakim danom imaju sve veće apetite, tako da regresija profita nije nešto što im ide na ruku. To znači da će novac koji je stečen nezakonito biti iskorišćen za neke nove poslovne aranžmane, jer se na taj način omogućava uvećanje novčanih sredstava. Struktura organizovanog kriminala se svakodnevno širi. Postoji stalna potreba za novim članovima, nedostaje članova-eksperata za pojedine operacije zbog čega su i krivična dela sve složenija, tako da se mogućnosti za njihovo izvršavanje prosto same nameću. Kriminalci ne žele da ispuste mogućnosti koje im nude države-poreski rajevi. Svesni suda određene zemlje ne proveravaju poreklo finansijskih sredstava, ali takođe znaju da na njihovim teritorijama ne smeju vršiti krivična dela. Dakle, moraju prihvatiti praksu zakonitog poslovanja, jer su već jednom ili više puta iza sebe ostavili prljave tragove kojima se kreću velike novčane sume. Kriminalci veoma pažljivo prikupljaju svoje informacije. Na osnovu istih konsultuju stručnjake ili eksperte u slučaju potrebe donošenja neke važne poslovne odluke. Veoma dobro su upoznati sa činjenicom da mnoge države (poreski rajevi) nude mogućnost dobijanja državljanstva za koje je potrebno platiti određenu sumu. Na primer, na Sejšelskim ostrvima za million \$ US se istovremeno može osnovati *off-shore* kompanija i dobiti status državljanina.

Faza presvlačenja je izvodljiva na mnogo načina. To je svakako njena prednost, jer vrlo je teško osujetiti poslove koji slede u smislu pranja novca. Neizostavna je veza sa prvom fazom pranja novca ili ulaganjem (eng. *placement*). Kada se novac koji je deponovan u prethodnoj fazi, ili fazi ulaganja, u nekoj od banaka doznači redovnim bankarskim kanalima (konverzija u hartije od vrednosti, devize, obveznice, akcije, čekovi, bankarski zapisi) na taj način se može dalje bezbedno usmeravati u nove poslove i aktivnosti. Faza presvlačenja omogućava da se novac u toku samo jednog dana na desetine puta seli sa jednog na drugi bankarski račun, iz banke u *off-shore* kompaniju, iz države u državu i sl. Za očekivati je da novac prelazi određene državne granice bez problema, ali i da na nekim postoje određene barijere. Kada se transfer novca odvija bez problema to znači da se deponuje u državu koja nije spremna za saradnju u vezi sa otkrivanjem prljavih tragova. Nekooperativne države nikada ne dostavljaju podatke o novčanim

transakcijama, ali i o tome da je na njihovoj teritoriji prisutno prikrivanje tragova pranja novca, tako da veoma jednostavno dolazi do formiranja poznatih front, školjka ili trust kompanija.¹¹³ Ove kompanije su vrlo zatvorene i nekooperativne što je njihova zajednička slabost ali i bitna karakteristika, jer se veliki deo neregularnih transakcija obavlja preko njih, *off-shore* kompanija i internacionalnih finansijskih centara.

Procenjuje se da samo na teritoriji Evropske unije (EU) aktivno deluje blizu 4 hiljade različitih dobro organizovanih kriminalnih grupa, koje svakim danom sve više jačaju svoj internacionalni značaj, a njihove veze u podzemlju postaju sve čvršće, profesionalnije i udaljenije od javnosti. Osim sticanja i pranja novca, njihov cilj je da odvoje nezakonito stečen novac od pravog izvora i da prikriju sve tragove o njegovom nedozvoljenom poreklu, da takve tragove unište ili ih skrenu na drugi kolosek, odnosno da ga učine regularnim i legalnim kako bi dobili borbu sa svim vrstama provere, kontrole i revizije.

2.5.3. Faza integracije

Faza integracije (eng. *integration*) je poslednja, ali svakako ne i manje važna od prethodne dve faze pranja novca. Ona predstavlja složenu operaciju transfera novca koja dodatno sprečava otkrivanje njegovog ilegalnog porekla. Grupama ili pojedincima nesumnjivo omogućava sticanje enormnog bogatstva bez obzira što je posledica nezakonitih transakcija koje postaju legalne i potpuno regularne. Da bi sredstva ostvarena vršenjem krivičnih dela mogla bez većih problema biti integrisana u zakonite finansijske tokove, glavni uslov je uspešno okončanje faze presvlačenja (eng. *layering*). Tada su stvoreni svi potrebni uslovi da se novac, nekada sumnjivog porekla, sada može bez bojazni integrisati u svaki finansijski sistem. Kada postane deo bilo kojeg finansijskog sistema to znači da je stekao status potpuno legalnog novca, i da je postao deo regularno formiranih poslovnih fondova. Zato se ova faza naziva faza integracije, jer se u njoj kao završnoj fazi novac pojavljuje kao vrednost koja potiče iz potpuno čiste i zakonom dozvoljene delatnosti. U ovoj fazi su mogućnosti manipulisanja velike, jer se za dalje usmeravanje novčanih sredstava mogu koristiti razni instrumenti, različite tehnike, finansijske i privredne institucije, privredni i neprivredni tokovi, razne strategije i sve raspoložive finansijske

¹¹³ *Front* kompanije osnivaju administratori i imenuju osobu koja će obavljati funkciju njenog direktora. Ova praksa je stara preko 20 godina, i takvih kompanija ima skoro stotinu. Imenovani direktor i svi koji dolaze u kontakt sa ovim kompanijama bave se isključivo nelegalnim poslovima. Na drugoj strani, poznate *školjka* kompanije kriju svoje prave vlasnike. Sam naziv školjka izabran je zato što ona krije svoj biser, pa se takvom zamišlja i ova misteriozna kompanija koja krije svog pravog vlasnika. Može se dogoditi da se konsultanti ili neka slučajno zatečena lica u toku određene transakcije izdaju za njenog vlasnika, iako to najčešće ne odgovara istini. Zapravo, cilj je da se pravi vlasnik nikada ne otkrije. *Trust* kompanije pokazuju samo imena osoba koja upravljaju kompanijom i njenom imovinom. Direktor je ustvari administrativac, i nema nikakve veze sa vlasništvom. Pravi vlasnik ubira benefite koje generiše novac, ali zauvek ostaje anonimn. Pomenuti administrativac, bilo da figurira kao direktor ili savetnik, u suštini predstavlja nekoga ko zauzima visok i značajan položaj. (Videti više: Pravo pitanje je za koga je Mali kupovao nekretnine? Tekst: Pećo, D. 21 oktobar 2015. godine. <http://dostajebilo.rs/prenosimo-intervju-miroslava-milenovic-pravo-pitanje-je-za-koga-je-mali-kupovao-nekretnine/comment-page-1/>?. Posećeno: 07 maj 2016, 19:07.

operativnosti. Može se reći da je faza integracije najkomfortnija faza pranja novca, jer se tek nakon njenog napuštanja novac pojavljuje kao potpuno čist i regularan, iako predstavlja kriminogeni proizvod.

Oprani novac koji je obezbedio svoje mesto u legalnim tokovima može se upotrebiti za iste poslovne aranžmane, jer osnovni ciljevi su ispunjeni: povraćaj u regularnu cirkulaciju, legalnu ekonomiju i finansijski sistem. To je ujedno i osnovna karakteristika ove faze pranja novca u kojoj se njegova problematična odiseja napokon "slavno" završava. Postoje razmišljanja da u toku samo jedne godine u svetu kroz procese pranja novca prođe oko 900 milijardi \$ US, od čega oko 40% otpada na Evropu, s tim što polovinu iznosa u oba slučaja čini novac koji vodi poreklo od ilegalne proizvodnje i distribucije droga. To je jasan pokazatelj povezanosti pranja novca sa ilegalnom trgovinom drogama, koji zajedno predstavljaju stub nosač organizovanog kriminala.

Što se plasmana opranog novca tiče za sada je najevidentnije njegovo integrisanje u kupovinu nekretnina (atraktivna zemljišta, stambene jedinice, poslovni prostor), jer ta oblast pruža različite koristi njihovim vlasnicima, kao i kupovina hartija od vrednosti (akcije) u pojedinim akcionarskim društvima. Kupljene nekretnine imaju status potpuno regularnog vlasništva, tako da je i svaki prihod (renta, zakupnina, kamata) ostvaren njihovim rentiranjem lišen bilo kakve sumnje. Takođe, popularno je i ulaganje u posrnula akcionarka društva ili u neka druga preduzeća, odnosno u njihovo dokapitalizovanje ili oživljavanje, pod uslovom da su zapala u problem sa poslovanjem, a imaju atraktivan proizvodni ili neki drugi poslovni program. Međutim, ovde nije kraj prljave priče, koja ne sme biti završena kao saga o nekakvom poslovnom uspehu, već kao revolt s obzirom na način sticanja, pranja i ponovnog uključivanja novca sa očekivanjima regularnih ekonomskih koristi. Nije tačno da kada novac jednom dođe u fazu integracije, da postoje teškoće otkrivanja njegovog nezakonitog porekla, koje se ne može sakriti makar od pojedinih medija gladnih senzacija. Na taj način se ipak dođe do rezultata koji sve zasene i otvore dugogodišnje afere, procese, hapšenja, ali i do pravnosnažnih presuda njihovim akterima koji dobijaju dugogodišnje zatvorske kazne.

Ne sme se zaboraviti da je iznad svega potrebno sprovesti rigoroznu kontrolu nad poslovanjem svih *off-shore* kompanija, fondova, banaka ili trustova, jer se (makar danas) pouzdano zna da su mnoge osnovane samo zbog ilegalnih poslova, i da njihovo funkcionisanje nema nikakve veze sa legalnom ekonomijom. Teško je poverovati da je kupovina polisa osiguranja, raritnih luksuznih predmeta (automobili, jahte, dragocenosti), akcija u akcionarskim društvima, investicionih fondova i drugih finansijskih instrumenata rezultat legalnog sticanja novčanih sredstava. Veliki je broj svedoka umešanosti državnih, finansijskih i drugih mešetara u nezakonita poslovanja, ali su nemoćni da preduzimanjem bilo kakve akcije prourokuju promene koje bi značile okončanje ovakvih negativnih procesa.

2.6. Oprani novac u službi obezbeđivanja političke moći i uticaja

Uticaj prljavog novca se veoma lako može osetiti u privredi, politici, državnoj upravi i javnim službama. Ukoliko ga pripadnici organizovanog kriminala operu i uspešno uključuju u legalne privredne tokove, otvaraju im se mogućnosti da za svoje interese pridobiju značajne sektore i ljude, i da preko njih steknu kontrolu koja obezbeđuje moć i politički uticaj. Zbog tog pranje novca ne treba posmatrati samo kao univerzalno kriminogeno delovanje koje se manifestuje kroz vršenje krivičnih dela ili kao okosnicu organizovanog kriminala, već ga treba analizirati kroz spregu koja se ogleda u direktnom povezivanju kriminalnih struktura ili pojedinaca sa nosiocima javnih funkcija, predstavnicima državne vlasti ili menadžerima u privredi. Samim tim što je jako čvrsta, sprega perača novca i pripadnika privrednog, političkog i javnog života zahteva studiozno sagledavanje sociološke dimenzije koja objašnjava uticaj novca na ljude koji se bave kriminalom zbog određenih većih interesa i ciljeva. Ljudi pridobijeni opranim novcem formiraju zaštitni prsten oko kriminalaca u odnosu na aktuelnu vlast, pri čemu svesno sprečavaju svaku konkretnu akciju koja se javlja kao potencijalna prepreka i opasnost. Na taj način određene profesije (pravnici, bankari, finansijeri) postaju bliski saradnici kriminalaca,¹¹⁴ i pomažu im prvo, da se obezbede od progona i ometanja u vršenju krivičnih dela i drugo, da se domognu podrške koja obezbeđuje kontrolu, vlast i moć.

Svaki perač novca koji je u uspeo da se infiltrira u određenu ekonomiju ili neki njen sektor,¹¹⁵ sigurno jena taj način za sebe obezbedio određeni politički uticaj, nadmoć i pravo odlučivanja, što je moguće postići jedino ako se korumpiraju ljudi iznutra, ili oni sa liste najkorumpiranijih institucija¹¹⁶ (političke stranke, vlade, sudstvo, policija). U literaturi i praksi je dostupno mnogo aspekata sa kojih se mogu posmatrati različite dimenzije moći i uticaja ljudi na druge ljude, na kompanije, i obratno. Među njima su najprisutnije i najčešće demonstrirane finansijska, institucionalna, politička, skrivena i etička moć. Za sve vrste moći važi isto svojstvo, a to je da u svim društvima najefektnije obezbeđuje posedovanje različitih oblika kapitala, što podrazumeva i onaj koji je ilegalno stečen. Iako prljavog porekla, novac koji je prošao test legalizacije i koji je neometano ubačen u legalne finansijske tokove postaje generator najsigurnije i najtrajnije moći i uticaja. Na postavljeno pitanje koje sredstvo je najuticajnije u savremenom svetu, svi značajniji autoriteti bi odgovorili da je to bez dileme novac koji je na lak način dospo u nečije ruke. Njegovi vlasnici, svesni načina na koji je stečen, ne biraju sredstva i načine da naplate svoj strah koji je proizvod najpre ilegalnog sticanja, a nakon toga pranja, legalizacije i uključivanja u zakonom dozvoljene poslovne aktivnosti. Razumljiva je tvrdnja psihologa¹¹⁷ i pravnika¹¹⁸ koji smatraju da se radi o vrlo teškom, frustrirajućem i iznad svega

¹¹⁴Alldrige, P. 2002, "The Moral Limits of the Crime of Money Laundering", Buffalo Criminal Law Review, 5(1), p. 308.

¹¹⁵Fijat, LJ. 2013, *Problematika pranja novca-odgovornost finansijskih institucija*, MP 2, (str. 185–204).

¹¹⁶Bartlett, B. L. 2002, "The negative effects of money laundering on economic", Platypus Magazine, 77, pp. 18-23.

¹¹⁷Radulović, D. M. 2006, *Psihologija kriminala, Kriminalna psihopatija i prestupništvo*, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, , Beograd, str. 543.

stresnom poslu. Snaga novca je nemeriva i kao takva snažno podupire finansijsku moć koja je univerzalna, jer svom vlasniku omogućava kupovinu vrednosti poput slobode, zdravstvene i druge zaštite, atraktivnog radnog mesta, funkcije, institucionalne i političke moći... Finansijska moć stečena kroz upotrebu opranog novca je toliko uticajna da obezbeđuje sve, ali i kontraefekat, jer može uništiti i onoga ko je poseduje.

Oprani novac ima posebnu težinu koja se na razne načine transformiše u druge oblike moći, i u takvim slučajevima je vrlo teško izvesti zaključak o tome, ko je i do kog stepena moćan i uticajan. Smatra se da na to presudno utiče čvrstina korelacije između vinovnika kriminogene delatnosti i pripadnika politike koja je u svim evropskim državama veoma raširena zbog činjenice da:

1. poslovni ljudi nezadovoljni prihodima koje ostvaruju i motivisani profitabilnošću svoje profesije sve manje zadiru odvršenja različitih krivičnih dela i nedozvoljenih radnji,
2. veliki broj političara na svim nivoima nastoji da sačuva postojeće pozicije, i da još snažnije prigrisnu vlast opranim novcem i drugim vrstama benefita koje im obezbeđuju pripadnici organizovanog kriminala,
3. sprega te vrste direktno utiče na uvećanje pojedinačne ekonomske moći i političkog uticaja, dok se privredni i drugi temelji svake države urušavaju, moralne vrednosti i tekovine savremene civilizacije (sloboda, pravda, jednakost, ravnopravnost) se razaraju što za posledicu ima siromaštvo i duhovnu bedu,
4. pranje novca ostavlja velike i teško otklanjive posledice koje negativno utiču na sve domaće i međunarodne privredne sektore i delatnosti, i
5. pranje novca nije odvojeno od drugih štetnih pojava, tako da kriminalcima odgovara neuređeno stanje jer se u njemu lakše obavljaju aktivnosti iz domena organizovanog kriminala.

Prethodni stavovi upućuju na uticaj opranog novca na sticanje političke moći i obezbeđivanje pozicija koje olakšavaju vršenje narednih kriminalnih radnji, ali ovog puta pod zaštitom, jer iza njih stoje kriminalne grupe i korumpirani pripadnici državnih i drugih struktura. U većini slučajeva stručni autoriteti imaju problem da izmere moć i da odrede sta je njegova prava mera. Međutim, za pripadnike kriminalnih krugova to ne predstavlja nikakav problem, jer oni moć vide kao pripadanje uspešnim garniturama vlasti. Takav položaj su sebi obezbedili na osnovu finansijskih sredstava koja poseduju, na osnovu zaštite koju imaju od uticajnih ljudi iz sfere političke, što svakako doprinosi lakom ostvarivanju sopstvenih ciljeva i očuvanju integriteta i poslovnog ugleda organizacije ili grupe kojoj pripadaju i čije interese zastupaju. Ponekad njihovo direktno učešće u vlasti ili uticaj na donošenje odluka po njihovoj meri nije od presudnog značaja. Naime, veliki bosovi, šefovi mafijaških grupa ili porodica nemaju sklonost, navike, potrebe niti interes da se pojavljuju u prvim redovima garniture vlasti, već se

¹¹⁸ Pedić, Ž. 2010, *Nefinansijski sektor i samostalne profesije u kontekstu sprečavanja pranja novca*, Zbornik Pravnog fakulteta, Rijeka, br. 1, str. 617-642.

zadovoljavaju neposrednim delovanjem, odnosno ulogom koja se ogleda u vršenjem vlasti iz senke. Indikativno je da ovako vršenje vlasti ili demonstriranje uticaja i moći predstavlja snagu koja se ne zavređuje samo brojem glasova na izborima, već je za nju potrebna mnogo veća zaloga. Ta zaloga iziskuje makar aproksimativnu definiciju moći.

Sam pojam moći ima nekoliko značenja. Na primer, na latinskom jeziku reč *potestas* znači vladu ili vlast, a reč *potentia* znači moć, odnosno silu. Goati je svojevremeno govorio da se po pravilu: "... kada se govori o moći, meša nekoliko elemenata, pa bi svakako trebalo razlikovati moć, vlast, autoritet i poznatost... jer kada je reč o moći, mora se praviti razlika koju je još Maks Veber definisao karakterišući moć kao sposobnost pojedinca da, bez obzira na okolnosti i uprkos otporu, ostvari svoju volju i utiče bilo na pojedinca bilo na društvenu grupu."¹¹⁹ Time se koriste kriminalni gangovi koji grupno ili angažovnjem pojedinaca obavljaju svoje aktivnosti u formi krivičnih dela, ili kada primenjuju svoju kreativnost prilikom pregovaranja sa političarima, bankarima, advokatima, sudijama i sl. U oba slučaja krše zakon i nanose štetu pojedincu, grupi ili državi u celini, sa posledicama od kojih se ona vrlo teško oporavlja. To u prevodu znači da i pre izvršenog krivičnog dela pranja novca, obavezno postoji neko ranije učinjeno krivično delo... u ovom slučaju to može biti prisila, mito i korupcija, pretnja, iznuda ili ucena.¹²⁰ U pitanju je demonstracija moći od strane ljudi koji upravljaju ili učestvuju u upravljanju velikim sistemima, kompanijama ili grupama, što i njih u krajnjem slučaju čini posebno moćnim. Citirajući Hanu Arent, Ribarević primećuje: "... da moć pripada grupi i postoji koliko i ta grupa i nikada nije svojstvo pojedinca... kada je neko na vlasti, on bukvalno zavisi od ljudi koji su ga na tu poziciju doveli i njegova vlast će trajati sve dotle dok ta grupa ne iščezne."¹²¹

2.7. Pojam, karakteristike i funkcionisanje *off-shore* zona

Sledeći razmišljanja velikog dela eksperata koji su se bavili ili se aktivno bave pitanjima makroekonomije, moguće je izvesti pouzdan zaključak da su *off-shore* zone postale nezamenjiv subjekat u funkcionisanju savremenog, globalnog ekonomskog sistema. U pitanju su glavne stanice kroz koje jure finansijske kompozicije sredstava investicionih fondova i multinacionalnih

¹¹⁹ Goati, V. *Moć novca je postala presudna*, članak: *Blic* od 18 januara 2008.

<http://www.blic.rs/vesti/drustvo/moc-novca-je-postala-presudna/1qzlpqz>. Posećeno: 08 maj 2016, 20:08.

¹²⁰ Apsolutno je ispravan stav da ne postoji krivično delo pranja novca, a da prethodno nije izvršeno neko drugo krivično delo. U stvari, argumentovano je da krivična dela koja prethode samom činu pranja novca jesu jedna vrsta potpore, aktivnosti koje generišu prihode, a koje rezultiraju krivičnim delom pranja novca. Kao aktivnosti koje se podvode pod ovaj pristup navedene su trgovina drogom, kriminal plavog okovratnika, kriminal belog okovratnika, podmičivanje i korupcija, i razumljivo terorizam. Uočeno je da su prevashodno relacije između Sjedinjenih Američkih Država i Evropske unije (EU), kao dva najrazvijenija i ekonomski najznačajnija pola na polju razvoja savremenog ekonomskog i finansijskog sektora, imale presudan uticaj, kako politički i ekonomski, tako i u sferi razvoja savremenih pravnih sistema i standarda regulative u ovoj oblasti. (Videti više: Sandić, K. 2012, *Finansijske institucije i finansiranje terorizma putem pranja novca*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, str. 117-136).

¹²¹ Ribarević, L. 2004, *Potencijali političkoga i radikalno Zlo totalitarizma* (izazovi političkog mišljenja Hannah Arendt), Politička misao, Zagreb, Vol XLI, (2004.), br. 2, str. 103–116.

kompanija. Poznate su i kao poreske oaze jer su pogodne (zbog toga se najčešće i formiraju) da oni poreski obveznici koji ne žele da u svojoj državi plate porez i ostale dažbine, dakle, koji svjesno pribegavaju poreskoj evaziji,¹²² iznose novac i polažu ga na inostrane račune. *Off-shore* centri se koriste za potrebe neometanog prebacivanja finansijskih sredstva, i zato je veoma bitno izbeći ovlašćene institucije koje vrše kontrolu, proveru ili otkrivanje njihovog porekla i pravih vlasnika. Obezbeđuju apsolutnu poverljivost i disciplinovano čuvanje informacija o iznosima deponovanog novca, o njegovom kretanju i svim finansijskim i komercijalnim operacijama i trgovinskim transakcijama u kojima participiraju strana pravna i fizička lica registrovana u dotičnoj državi u kojoj postoji *off-shore* banka ili kompanija. Glavna karakteristika njihovog poslovanja je zagantovana pravna zaštita ili jurisdikcija čuvanja poslovne tajne.

Logičan je sled događaja po kojem *off-shore* biznis traga za *off-shore* bankama koje su u stanju da bez problema isprate transfer sredstava svojih klijenata, i da tom prilikom garantuju sve vrste sigurnosti. Osim što se zahteva puna sigurnost kod transfera finansijskog kapitala i bezbednih međunarodnih plaćanja, bitna je i mogućnost otvaranja bankarskih računa u drugim svetskim finansijskim centrima, a da se pri tom ne moraju podnositi nikakvi izveštaji centralnoj banci države domaćina. Imajući u vidu da su u savremenim uslovima za efektno finansijsko poslovanje neophodni razvijeni informacioni i telekomunikacioni sistemi, za učesnike u transakcijama je neobično važno, da budu inkludrani u *off-shore* kompanije, kao i da postoje razvijene diskretne mreže. One omogućavaju vlasnicima svih vrsta finansijskog kapitala da na potpuno diskretan način koriste usluge stručnih lica u vezi sa osiguranjem, pravnim propisima, bankarskim i računovodstvenim poslovima i sl. Veoma je važno da sve vrste garancija *off-shore* država mora osigurati trajno, počev od zaštite identiteta vlasnika finansijskog i svakog drugog kapitala, pa do potpune diskrecije povučenih poslovnih poteza i iznosa novca koje ulagači anonimno polažu na račune *off-shore* banaka.

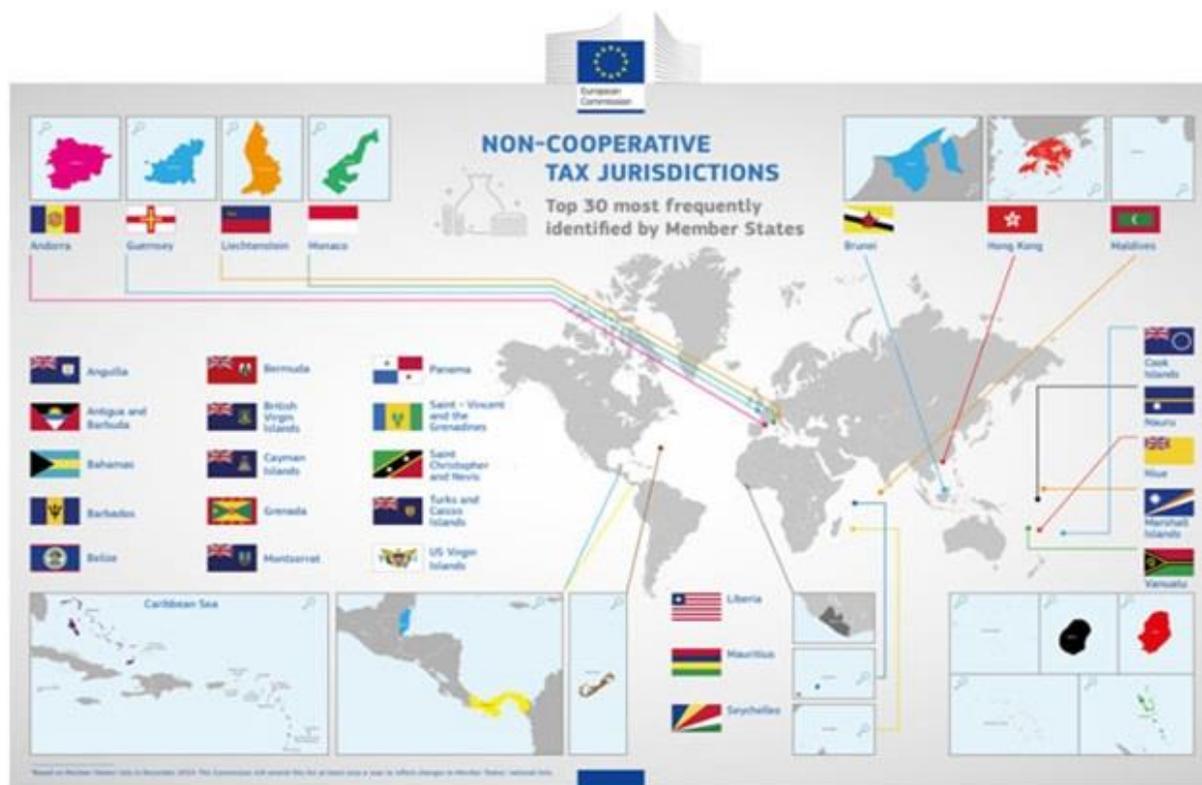
U državama u kojima je primetan ekspanzivan razvoj *off-shore* biznisa pažljivo se vodi računa prvo, o odnosu direktnih poreza koji se institucionalno propisuju (razrez) radi blažeg oporezivanje ostvarenog profita kompanija i drugo, indirektnih poreza¹²³ koji se propisuju za umereno oporezivanje imovine i uvećanog kapitala *off-shore* kompanija. Razrezani indirektni porezi nemaju svrhu da utiču na reduciranje atraktivnosti ulaganja u privredne delatnosti u kojima je moguća realizacija visokih ili relativno visokih profita, i gde je imovina *off-shore* kompanija relativno mala. Zahvaljujući diskreciji koja je prisutna u njihovom poslovanju za sada u Evropi još ne postoji opšteprihvaćen, uniformni međunarodni spisak *off-shore* subjekata, jer svaka njena država, odnosno svaka međunarodna organizacija ili institucija, u okviru konkretne države pravi svoj interni spisak. Zbog toga se sve češće operiše sa podatkom da skoro 20% država u Evropi ili 30% država na svetu poseduju određenu *off-shore* karakteristiku. Čak i one države za koje se to nikada ne bi moglo pretpostaviti pod svojom upravom imaju teritorije koje

¹²² Raičević, B. 2008, *Javne finansije*, Centar za publikacije Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, str. 143.

¹²³ Popović, D. 2010, *Poresko pravo*, Službeni glasnik, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd, str. 254.

prima facie imaju osobine *off-shore* centara. Inače, praksa je do sada pokazala jednu važnu pojedinost, a to je da *off-shore* kompanije, finansijski servisi ili banke koje posluju u okviru njih ne stoje potpuno na usluzi lokalnom stanovništvu.

Grafikon br. 1. Lokacija 30 vodećih *off-shore* zona na svetu.

Izvor: Evropska komisija (EC):

https://www.google.rs/search?q=top+30+non+cooperative+tax+jurisdictions&espv=2&biw=1366&bih=653&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi045v92JPNAhUJUuROKHTKNAIcO_AUIBigB#imgrc=L-I3ckMqMNtqYM%3A. Posećeno: 18 maj 2016: 16:20

Uostalom, *off-shore* centri su predviđeni isključivo za inostranu klijentelu, što je ujedno i jedna od njihovih osnovna karakteristika, koja je primamljiva zbog niza atraktivnih mogućnosti ulaganja i široke palete poreskih olakšica. Sigurnost i tajnost su svakako još neke od karakteristika internacionalnih finansijskih institucija (banke) koje svoju aktivnost obavljaju u ovim centrima, pri čemu treba istaći i varijetne usluge koje mogu koristiti pre svih inostrani klijenti i poslovni ljudi. Modeli *off-shore* finansiranja imaju korisnu ekonomsku dimenziju kada govorimo o razvoju nedovoljno razvijenih država ili onih koja ne raspolažu prirodnim resursima. To je upravo i glavni razlog osnivanja *off-shore* centara. To ne predstavlja nikakvu slučajnost jer su komparativne prednosti ovih država humani kapital i lokacija. Prekogranično kretanje vrši se uglavnom u cilju obezbeđenja tajnosti podataka o vlasniku kroz potrebnu zaštitu transferisanih

fondova u inostranstvu. Takav pristup zasniva se na državnom suverenitetu (*ius imperium*), a obezbeđuje se sprovođenjem odgovarajuće poslovne politike, odnosno donošenjem i adekvatnom primenom domaćih zakona. Strani učesnici u poslovnim aranžmanima su time sprečeni da se na bilo koji način mešaju u domaće zakonodavstvo, tako da nemaju mogućnost bilo kakve kontrole u poslovanju domicilnih banaka i drugih *off-shore* centara. Osim što im je suspendovano pravo da se mešaju u domaće zakonodavstvo, limitiran im je i svaki drugi pristup podacima.

2.7.1. Osnivanje *off-shore* centara

Off-shore centri se obično osnivaju ili otvaraju na mestima koja su izvan epikontinentalnog pojasa morske obale države kojoj teritorijalno ili državnopravno pripadaju. Najčešće se nalaze na nekom egzotičnom ostrvu koje pripada određenoj državi, s tim štomože biti prilično udaljeno od njene matične teritorije. Predstavlja područje sa poreskim olakšicama ili posebnu privrednu zonu, poreski raj ili oazu u kojoj je moguće oformiti *off-shore* kompanije, *off-shore* firme ili različite finansijske centre. Pored poreskih i bankarskih privilegija koje dobijaju od strane države na čijoj teritoriji će oformiti *off-shore* kompaniju, njeni osnivači moraju ispuniti i određene uslove. Prvo, moraju imati status stranog fizičkog ili pravnog lica, i unositi isključivo sopstveni kapital u državu-domaćina na čijoj teritoriji žele da registruju *off-shore* kompaniju. Kapital vlasnika prilikom osnivanja *off-shore* kompanije mora poticati iz inostranih izvora, bez prava mešanja sa kapitalom vlasnika domaćih kompanija i ne sme biti u vezi sa vlasništvom bilo kog domaćeg državljanina. Imperativno se zahteva da ukupan profit koji *off-shore* kompanija ostvari mora poticati iz poslovanja sa inostranim kompanijama, odnosno sa kompanijama izvan granica države u kojoj je registrovana. *Off-shore* poslovi donose dobit državi-domaćinu samo po osnovu minimalnog oporezivanja ostvarenog profita, i uplaćenih taksu prilikom registracije *off-shore* kompanije, odnosno po osnovu zakupa poslovnog prostora, korišćenja poslovne infrastructure, telekomunikacionih mreža i/ili angažovanja domaćih stručnjaka za određene poslove (agenati, advokati, finansijski savetnici, računovođe). Dakle, može se zaključiti da država na čijoj teritoriji je registrovana *off-shore* kompanija ne profitira na oporezivanju primarne delatnosti, već na indukciji sekundarnih delatnosti.

Oporezivanje *off-shore* biznisa implicira postojanje različitih poreskih olakšica i oslobađanja na osnovu koga sve moderne države koje imaju registrovane *off-shore* kompanije karakteriše to što ovu vrstu delatnosti u potpunosti oslobađaju od poreza na profit kompanija (nulta poreska stopa), štoga oprezuju po minimalnim poreskim stopama (izuzetno nisko oporezivanje profita kompanija) i što sve *off-shore* poslove istovetno poreski tretiraju. Za isplatu dobiti koju je “ostvarila” *off-shore* kompanija koriste se različite i jednostavne, ali legalne mogućnosti. Prvi način podrazumeva isplatu koja se vrši putem kartica, kada *off-shore* kompanija poseduje svoj račun, a kartica za podizanje/isplatu manjih svota novca predstavlja njeno vlasništvo. Isplata se može vršiti i gotovinski, kada deponent poseduje račun isplate u *off-shore* državi (Andora, Kipar, Malta), kao i nerezidentni privatni račun u nekoj susednoj zemlji

(Španija, Portugalija, Italija) gde bez problema preko svog računa može podići određenu svotu u gotovom novcu. Isplate su moguće i putem lažnih pozajmica iz inostranstva, ili putem stranih direktnih ulaganja. Inostrana kompanija može, na primer, da ulaže u Holandiji, da kupuje elektronsku opremu, nekretnine i nakit i sve to pomoću osnivanja nove kompanije ili neke druge već postojeće. Na direktna strana ulaganja nema poreza, već su ona stimulisana poreskim olakšicama i različitim privilegijama. Osim toga, mnoge multinacionalne kompanije (MNK) obično svoju robu izvoze iz jedne države, a naplatu vrše u svojim predstavništvima ili *off-shore* bankama u državama u kojima su manja poreska opterećenja. U pitanju su sasvim legitimni postupci, što je karakteristika mnogih država koje upravo zbog toga nose ime poreski raj.

Takvi postupci se mogu najbolje objasniti kroz dva primera. Prvi primer podrazumeva da određena kompanija u Velikoj Britaniji proizvede robu u vrednosti od 5 miliona £, a zatim je proda za 8 miliona £, pri čemu na razliku od 3 miliona £ ne mora da obračuna i uplati određeni iznos poreza. S obzirom da kompanija ne želi da uplati porez, ona u tom slučaju donosi odluku da umesto prodaje robe pravom kupcu istu proda sopstvenoj *off-shore* kompaniji za 6 miliona £. U tom slučaju će na teritoriji Velike Britanije platiti porez samo na 1 milion £, a ostatak (razlika) od 2 miliona £ ostaje *off-shore* kompaniji koja na taj iznos ne plaća nikakav ili znatno manji porez. Drugi primer podrazumeva da kompanija direktno iznosi novac van granica, na primer Švajcarske, tako što joj *off-shore* kompanija ispostavi fakturu (fiktivna, nepostojeća) najčešće po osnovu izvršenih usluga ili prodaje određene vrste robe, pri čemu nije bilo njihovog pružanja/korišćenja, niti je bilo koja vrsta robe bila predmet transakcije. Dakle, nikakve transakcije nisu izvršene. Na taj način kompanija koja posluje u Švajcarskoj direktno šalje novac na račun u svoju *off-shore* kompaniju. Švajcarska ostaje bez pripadajućeg poreskog prihoda jer se novac plaćen za vršenje usluga (ili za robu) računovodstveno evidentira kao trošak i na taj način se smanjuje oporeziva dobit.

Pravi primer egzotičnog ostrva na kojem vlada poreski raj je Nauru. Nalazi se na obalama Tihog okeana (Pacifik), udaljeno je oko 2 kilometra od Nove Gvineje i predstavlja verovatno jednu od najmračnijih destinacija na kojoj bi civilizovan čovek mogao komotno da živi.¹²⁴ Danas se u istom kontekstu pominje naročito Panama, ali i Holandija, Luksemburg, Kajmanska Ostrva, Britanska Devičanska ostrva, Gibraltar, Kipar, Andora, Švajcarska... To su centri koji se rukovode načelom "*money has no smell*", što znači da nije bitno poreklo novca, niti razlog transfera u određeni finansijski sistem. Zato su *off-shore* finansijski centri pogodni za poslovne ljude i kompanije koji žele da izbegnu pravne posledice uz ostvarenje maksimalne finansijske privatnosti. U takvim centrima su zahtevi u pogledu objavljivanja finansijskih informacija svedeni na minimum. Zbog suspendovane kontrole porekla novca *off-shore* zone su idealne

¹²⁴ Ostrvo Nauru je krajem 1990. godine bilo centar jedne od najvećih svetskih afera vezanih za pranje novca. Tada su tajkuni i mnoge ruske kriminalne organizacije iz bivšeg Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR) preko školjka kompanija (*shell companies*) registrovanih na ovom ostrvu oprale više od 70 milijardi \$ US. Banke su postojale samo na papiru (nisu prisutne ni u jednoj državi), ali im je državna administracija Naurua dozvoljavala da posluju bez provere identiteta klijenata ili porekla novca koji se nalazi na računima.

destinacije da se veliki profiti zarađeni od strane pojedinaca, kroz različite vidove ilegalne aktivnosti ili kroz odgovarajuće međunarodne transakcije, potpuno legalno inkorporiraju u mnoge finansijske sisteme. Ovakve pogodnosti koriste veliki narko karteli da preko investicionih fondova iz *off-shore* zona legalizuju i plasiraju svoj novac.

Uprkos lošem glasu koji ih nesumnjivo prati ne treba zaboraviti da *off-shore* generalno nude široku lepezu potpuno legitimnih poslovnih usluga. Mnogo je pojedinaca i kompanija u svetu koje imaju ispravne namere kada je u pitanju njihova prekogranična poslovna angažovanost. Ukoliko imaju svoje poslovne centre u državama koje su politički i ekonomski nestabilne, onda je potpuno opravdano što svoje ciljeve usmeravaju na poslovanje sa kompanijama i bankama koje poseduju međunarodni kredibilitet. Pojedinci ili kompanije svejedno imaju kredo da je rentabilnije poslovati sa bankama u *off-shore* centrima, nego konvertovati novac u devizne svote i držati ih u sefovima.

Nedavno je objavljena informacija da od blizu stotinu britanskih kompanija (listing Londonske berze fondova) samo 2% iz nekih razloga ne koristi usluge *off-shore* centara. Sve druge imaju preko 8 hiljada kćeri-kompanija ili banaka sa potpunom jurisdikcijom u svim državama na svetu.¹²⁵ Na teritoriji Evropske unije (EU) ima najmanje 10 destinacija sa karakteristikama *off-shora* (Holandija, Monako, Malta, Andora, Luksemburg, Lihtenštajn, Kipar, Irska...) koje formiraju tri *off-shore* grupe: Anglosaksonsku (Karibi, Normandijska ostrva, Irska), države Beneluksa sa Švajcarskom i preostale, periferijske *off-shore* sa Kiprom na čelu. Ekonomski razvijenije zemlje poput Holandije i Velike Britanije u specijalnoj literaturi se nazivaju i *sparing-off-shore* jurisdikcije. U njima se registruju kompanije koje posluju u sprezi sa klasičnim *off-shore* centrima. Ove kompanije u razvijenim evropskim državama poznate su kao probijači (Holandija, Velika Britanija, Luksemburg). Za Holandiju važi da decenijama ima svoje *off-shore* centre na Karibima (Aruba, Kirasao, Sen-Marten). Ona je tokom 2006. godine imala oko 20 hiljada poštanskih kompanija koje nemaju većeg značaja u samoj državi. Blizu 43% njihovih beneficijara su bili iz "mirnih luka" (Holandski Antili, Britanska Devičanska ostrva, Kajmanska ostrva, Kipar, Švajcarska). Uporedo sa njima u Holandiji je funkcionisalo i 12,5 hiljada specijalnih finansijskih kompanija (*Special Financial Institutions-SFI*) kroz koje je

¹²⁵ Novi izveštaj koji su formirali poreski istraživači sadrži podatke koji jasno pokazuju da je "globalna super-bogata elita" deponovala na račune u *off-shore* centrima čitavih 13 biliona £, što je ekvivalent kombinovanog bruto domaćeg proizvoda (BDP) Sjedinjenih Američkih Država i Japana. U izveštaju, Džejs Henri, bivši glavni ekonomista konsultantske firme Mek Kinsei i stručnjak za poreske oaze, izneo je podatak da je najmanje 13 biliona £, a možda i 20 biliona £ tajnim kanalima isticurelo iz velikog broja država i otišlo u nadležnost *off-shore* centara kao što su Švajcarska i Kajmanska ostrva, uz veliku pomoć privatnih banaka. Njihovo bogatstvo je, smatra Henri, "zaštićeno visoko plaćenim jatom profesionalnih adaptera u privatnom bankarstvu, pravnom sistemu, računovodstvenoj i investicionoj industriji u kojima je iskorišćeno bez granica i bez trenja u globalnoj ekonomiji". Prema Henrijevom izveštaju u top 10 privatnih banaka, koje uključuju UBS i Credit Suisse (*London, Cirich*) u Švajcarskoj, kao i američku investicionu banku Goldman Sahs (*The Investment Banking Division-IBD*) u toku 2010. godine uneto je više od 4 triliona funti. Prema njegovim procenama 6,3 biliona £ imovine u vlasništvu je samo 92 hiljada ljudi, odnosno 0.001% svetske populacije. (*Videti više: Henry, J. Sr. Adviser and main researcher for The Price of Offshore Revisited: Press Release, 19th July 2012*).

prema podacima Centralne banke Holandije samo tokom 2002. godine prošlo 3,6 milijardi \$ US, što je za 8 puta više od bruto domaćeg proizvoda (BDP) ove zemlje. Godišnji izvoz kapitala iz Holandije, Luksemburga i Irske kreće se između 10 i 12 biliona \$ US, što prevazilazi izvoz kapitala iz Sjedinjenih Američkih Država. Jedan od najpoznatijih uspešnih slučajeva sprečavanja pranja novca je akcija pokrenuta protiv Internacionalne komercijalne kreditne banke (*Bank of Credit and Commerce International-BCCI*), koja je najviše delovala u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama, i za koju su američke vlasti ustanovile da je oprala oko 32 miliona USA \$. Ceo slučaj rezultirao je hapšenjem velikog broja službenika, među kojima su i devetorica direktora banke. Banka je zbog nezakonitog poslovanja bila prinuđena da plati kaznu od 15,3 miliona dolara. Takav razvoj događaja doveo je do njenog gašenja, što je 530 hiljada štediša širom sveta ostavilo bez 12,4 milijarde USA \$.¹²⁶

¹²⁶ Opere citato, 19 Jul 2012.

TREĆI DEO
NEMOGUĆNOST KVALIFIKACIJE PRANJA NOVCA
KAO KRIVIČNOG DELA

3. NEMOGUĆNOST KVALIFIKACIJE PRANJA NOVCA KAO KRIVIČNOG DELA

Pripadnici organizovanog kriminala u cilju ostvarivanja željenog profita obavljaju različite, pretežno nedozvoljene, radnje vezane za proizvodnju i puštanje u promet opijata, ali i za organizovanje prostitucije, korupciju, trgovinu ljudima i ljudskim organima, oružjem i municijom i sl. Na taj način se otvara posebno pitanje, da li je pranje novca samo po sebi krivično delo ili je samo u direktnoj ili indirektnoj vezi sa nekim prethodnim krivičnim delom koje je već učinjeno, ili sa nekim narednim čije izvršenje tek treba da usledi. U preporukama Organizacije za kontrolu i sprečavanje pranja novca (*Financial Action Task Force – FATF*) navodi se: “... da države na osnovu Bečke konvencije iz 1989. godine i Palermo konvencije iz 2001. godine, moraju definisati pranje novca kao krivično delo... moraju primenjivati krivično delo pranja novca na sva teška krivična dela da bi obuhvatile najširi mogući dijapazon predikatnih krivičnih dela i da ih što više uvedu/odrede u svoje zakonodavstvo, da bi mogla kao kao takva da figuriraju...”¹²⁷ Ova preporuka je snažan signal upućen svim državama da u svoja zakonodavstva obavezno inkorporiraju institut krivičnog dela pranje novca koje označava bilo koje krivično delo čijim je izvršenjem ostvarena određena dobit. Teorijski, to je veoma lako izvodljivo. Mnogi su mišljenja da je potrebno samo formulisati delikt i propisati odgovarajući član, međutim, praksa pokazuje da to nije ni malo lak poduhvat. Razlog za tako nešto treba tražiti u činjenici da veliki problem predstavlja najpre apstrahovanje pranja novca kao krivičnog dela, a zatim i tretiranje istog kao izolovanog, s obzirom da uglavnom ide uz neku konkretnu i protivzakonitu činidbu (radnju).

U preporuci Organizacije za kontrolu i sprečavanje pranja novca (*Financial Action Task Force – FATF*) u članu 6 svakoj državi, njenoj potpisnici, sugeriše se da u skladu sa osnovnim principima domaćeg zakonodavstva usvoji neophodne zakonodavne i druge mere prema kojima se krivična dela smatraju učinjenim:

1. ako postoji namera da se oprani novac za koji se zna da je rezultat neke krivotvorene radnje konvertuje ili prenese u određeni oblik imovine,
2. ako je poznato da je imovina stečena putem kriminala, pa se želi prikriti njeno nezakonito poreklo tako što se pomaže vinovniku vršenja predikatnog krivičnog dela da izbegne zakonske posledice svog činjenja, i

¹²⁷ European Union, Council of Europe, 2013. Projekat za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma u Srbiji, MOLI Srbija, Međunarodni standardi u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma i širenja oružja za masovno uništenje, Preporuke FATF. Februar, 2012.

3. ako postoji namera ili svesno protivzakonito skrivanje ili prikrivanje prave prirode, izvora, lokacije, tokova, vlasništva ili prava raspolaganja imovinom, a da se tom prilikom zna da je ona stečena na nezakonit, dakle, na kriminalan način.¹²⁸

Nezavisno od sadržine pomenutog člana preporuke, pranje novca se i dalje tretira kao kontroveržno pitanje. Zbog nemogućnosti da ga u svojim zakonodavstvima precizno definišu kao posebno krivično delo, mnogim državama je bilo najlakše da ga kao takvo uvrste u krivična dela vezana za privredni kriminal. Takav pristup je sasvim održiv, naročito kada postoji namera da se spreči nanošenje štete određenim privrednim sektorima. Visinu štete je vrlo teško precizno izmeriti s obzirom da nastaje vršenjem više predikatnih krivičnih dela koja su uvek i u širem pojasu pod presijom pranja novca. Uprkos tome što se njegov tretman za mnoge završava konstatacijom o pogubnim posledicama po finansijski sektor, interesovanje pravnika i drugih autoriteta za ovim fenomenom ne prestaje. Zato treba sagledati njegovu zakonodavnu dimenziju koja prema mnogim mišljenjima pokriva širok prostor u kome se stvaraju uslovi za pogubnije delovanje na društvo u celini. Uostalom, ako pranje novca ne može biti proglašeno za konkretno krivično delo, onda o istom i ne treba diskutovati. Međutim, kao neminovnost se nameće činjenica da svako drugo (predikatno) izvršeno krivično delo zaslužuje studiozniju analizu, bez obzira na činjenicu, da li je krajnji cilj bio sticanje novca ili ne. Dakle, osim što predstavlja motiv prljavi novac je i „izgovor“ za vršenje raznih krivičnih dela koja mogu, ali i ne moraju, imati za rezultat njegovo sticanje.

Uprkos činjenici da je pranje novca dobro organizovana operacija, to ne znači da se uvek uspešno okončava, jer veliki broj istih doživineuspeh i ne rezultira profitom, a pritom vinovnici budu privedeni licu pravde. Stoga je veoma diskutabilno, da li je i koliko prihvatljiva preporuka da perači novca (države, banke, *off-shore* centri, fondovi) budu tretirani kao kriminalci samo zbog njegovog pranja. Zar takav tretman nije logičnije vezati za vršenje drugih krivičnih dela sa kojima pranje novca može, ali i ne mora imati dodira? Posle svega ostaje dilema, da li je pranje novca i prikrivanje istog, moguće tretirati na isti način, ako se zna da se ne radi uvek o vršenju istih krivičnih dela niti o istim vinovnicima. Dilema se može delimično rešiti stavom, da svako lice koje prikriva krivično delo izvršeno u cilju sticanja novca upravo čini drugo krivično delo. Međutim, ovde se ne radi o klasičnom pranju novca, jer lice koje vrši delo prikrivanja možda za to neće biti nagrađeno jer njegov vinovnik nije uspeo da se domogne novca i nema šta da opere. Da li u tom slučaju uopšte postoji krivično delo pranja novca i da li njegov vinovnik i prikrivalac moraju snositi sankcije? Uostalom, nijedno zakonodavstvo nije u dovoljnoj meri razjasnilo, da li postoji kriminalac perać novca, ili je to neko lice koje ga na drugi način i na drugom mestu stiće, a na sasvim trećem unosi u „mašinu“ za pranje. Načelno, u tom slučaju ne bi trebalo da postoji krivično delo pranja novca jer je izvršeno bez finansijskog uspeha, ali sasvim je izvesno da postoji neko drugo krivično delo koje njegovog vinovnika i/ili njegovog skrivaoca tereti i

¹²⁸ Zakon o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih nacija (UN) protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskih protokola (*"Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori"*), br. 6/2001.

podvrgava snošenju krivičnih sankcija. Prema tome, umesto profita (novac) rezultat krivičnog dela može biti neko dobro kao predmet korupcije, otimačine, pljačke, ucene i sl., tako da se novac u svom elementarnom obliku uopšte ne pojavljuje. Javljaju se samo oblici protivzakonito stečene imovine. Konačno, imovina ne mora biti nabavljena opranim novcem, tako da on nijednim svojim delom ne participira u njenoj vrednosti.

Krivični zakonik SR Nemačke (*Strafgesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland*) u članu 261 pod nazivom *Pranje novca; prikrivanje protivpravno stečene imovine* (§ 261 *Geldwäsche; Verschleierung unrechtmäßig erlangter Vermögenswerte*), uređuje uslove koji su potrebni za postojanje ovog krivičnog dela. Članom 261 stav 1 Krivičnog zakonika SR Nemačke propisano je da se kao predikatna krivična dela u ovom sistemu mogu pojaviti sva dela koja spadaju u zločine (*Verbrechen*), kao i određena dela koja spadaju u prestupe (*Vergehen*). Posebno je bitan stav 9 tačka 2 ovog člana, kojim je predviđen lični osnov isključenja kažnjivosti (*persönlicher Strafausschließungsgrund*),¹²⁹ a odnosi se na nepostojanje odgovornosti za krivično delo pranje novca ukoliko je u pitanju učinilac koji je učestvovao u predikatnom krivičnom delu. Krivični zakonik Hrvatske članom 265 reguliše krivično delo pranje novca. Povodom radnje izvršenja koja se manifestuje kao pribavljanje, posedovanje ili korišćenje, stav 3 istog člana Krivičnog zakonika Hrvatske¹³⁰ naglašava da ovu radnju može izvršiti samo onaj ko tako postupa sa imovinom koju je drugi stekao krivičnim delom, pri čemu se ne vrši inkriminacija lica ukoliko je učinilo prethodno (predikatno) krivično delo.

Krivični zakonik Crne Gore u članu 268 propisuje krivično delo pranje novca i navodi: „... ko izvrši konverziju ili prenos novca ili druge imovine sa znanjem da su pribavljeni kriminalnom djelatnošću, u namjeri da se prikrije ili lažno prikaže porijeklo novca ili druge imovine, ili ko stekne, drži ili koristi novac ili drugu imovinu sa znanjem u trenutku prijema da potiče od krivičnog djela, ili ko prikrije ili lažno prikaže činjenice o prirodi, porijeklu, mjestu deponovanja, kretanja, raspolaganja ili vlasništva novca ili druge imovine za koju zna da su pribavljeni krivičnim djelom...“ Krivični zakonik Austrije¹³¹ članom 165 predviđa krivično delo pranje novca (*Geldwäscherei*). Stavom 2 ovog člana definisano je sankcionisanje svih onih koji radnje pranja novca iz člana 165 stava 1 vrše u odnosu na imovinu proisteklu iz drugog krivičnog dela. U Austriji se od 2010. godine primenjuju odredbe zakona koje uređuju pranje novca kao krivično delo u pogledu lica koje ne samo što je steklo spornu imovinu, već i vrši „pranje sopstvenog novca.“

3.1. Veza nekih prethodnih krivičnih dela sa pranjem novca

Pravna teorija, sudska i zakonodavna praksa saglasne su da ne može biti krivičnog dela pranja novca bez prethodnog izvršenja nekog drugog, konkretnog krivičnog dela. Pomenuta

¹²⁹ Krivični zakonik SR Nemačke, http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/_261.html, Posećeno: 14 april 2016, 20:44.

¹³⁰ Krivični zakonik Hrvatske, <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/00/5-252-00.php3>, Posećeno: 14 april 2016, 20:48.

¹³¹ Krivični zakonik Austrije, http://www.jusline.at/Strafgesetzbuch_%28StGB%29.html, Posećeno: 14 april 2016, 20:54.

saglasnost potiče iz činjenice da je pranje novca oblik kriminogene operativnosti koju karakteriše derivativan karakter, jer se uvek vezuje za neki konkretno izvršeni delikt, u prošlosti ili u budućnosti. Prethodno učinjeno krivično delo (sada kao predikatno), odnosno izvršeni delikt može, ali ne mora imati za rezultat određenu ekonomsku korist generisanu pranjem novca. Ovaj detalj zaslužuje suptilniji pristup i šire objašnjenje. Izvesno je da svaki oblik imovine o kojoj je reč mora imati svoju vrednost (tržišna, upotrebna) koja može biti finansijski vrednovana. U tom slučaju, pomenuta vrednost može biti mnogo manja nego što je rezultat jedne ili više akcija, odnosno jednog ili više izvršenih krivičnih dela. Na drugoj strani, može biti tolika vredna da je za njeno sticanje potrebno mnogo vremena u kome treba izvršiti stotine krivičnih dela. Pojedine kriminalne grupe ili pojedinci kada pomisle koliko krivičnih predikatnih dela moraju izvršiti, i koliko novca moraju oprati u cilju sticanja imovine visoke vrednosti nisu uvek motivisani za obavljanje riskantnih poslova. Međutim, nisu sve kriminalne organizacije istog mišljenja i nemaju sve iste ciljeve. Ukoliko ne žele da operu novac i da ga konvertuju u imovinske jedinice, onda ga usmeravaju u druge brže, takođe prljave, poslove kao na primer, u proizvodnju droge, građevinsku operativu, kladionice i kazina, a u poslednjih nekoliko decenija naročito u finansiranje terorističkih aktivnosti.

3.1.1. Krivično delo utaja poreza i pranje novca

Pranje novca je globalni, planetarni problem koji čini da svaka država trpi nesagledive posledice zbog smanjenja javnih prihoda nastalih usled poreske evazije. Izbegavanje plaćanja poreza je najčešći način pranja novca, ali je i operacija koja dovodi do apsurdna. Evazija poreza je sama po sebi krivično delo u svim državama sveta, i za njeno izvršenje sva zakonodavstva predviđaju određene krivične sankcije. Neplaćanje poreza nesumnjivo nanosi štetu državnom budžetu, ali kada se oprani novac usmeri u legalne tokove onda povećava prinos javnog sektora koji profitira zaslugom onih koji su utajili porez. Kriminalci žele da njihov novac bude legalan i zato pristaju na plaćanje poreza na određene prihode ili na samo jedan prihod, ali u određenom iznosu. U evropskoj praksi, koja je puna šarenila, nisu retke pojave da se radi pranja novca ponekad nepostojeći prihodi ili prihodi ostvareni u manjim iznosima prijavljuju poreskim vlastima pod maskom ostvarenih visokih profita. To je način da se nezakonito stečeni novac konvertuje u legalni, koji se potom u redovnoj proceduri oporezuje do izvesne visine. Mora biti napomenuto da su u pitanju apsurdne situacije. Kriminalne grupe ili pojedinci, osim što se sa nipoštaštvanjem odnose prema javnim prihodima, uzgred se i rugaju poreskim vlastima dotične države namerno plaćajući porez na profit ostvaren u prljavim transakcijama. Takvo činjenje sa dozom sarkazma u sebi predstavlja poseban problem, jer se porezi tobože plaćaju da bi se podstakao javni sektor, a “podsticaj” dolazi iz fondova prljavog ili kasnije opranog novca.

Kod krivičnog dela utaje poreza država je objekt zaštite s obzirom da svoje prihode ostvaruje njegovim ubiranjem i naplatom drugih dažbina. Ovo krivično delo karakteriše

pripadanje kategoriji blanketnih krivičnih dela¹³² (krivična dela kod kojih zakonski opis ne sadrži sve elemente, već je krivičnu normu potrebno dopuniti normom sadržanom u drugom propisu, tako da su njegova sadržina i priroda fiskaliteta i parafiskaliteta utvrđene vankrivičnim, odnosno poreskim propisima. Neplaćanje poreza je najizraženije u Centralnoj i Istočnoj Evropi i u pojasu Mediterana. Kada se pomene Istočna Evropa onda se misli na Bugarsku i Rumuniju, zbog neizgrađenog sistema upravljanja, visoke stope kriminala i razgranate korupcije, što je na izvestan način karakteristično i za Grčku. Podaci Svetske banke (*World Bank*) govore da se preko 32% ekonomskih aktivnosti u Bugarskoj odvija u sivoj/crnoj zoni, 29% u Rumuniji, dok se na primer, u Austriji takve aktivnosti obavljaju samo u 7% slučajeva.¹³³ Mnoge evropske države se upravo zbog nemoći da uredi pitanje naplate poreza odriču ogromnih prihoda, poput Italije čiji je budžet na godišnjem nivou lišen 340 milijardi eura. Kada bi italijanska vlada efektivno naplaćivala porez, Italija bi za nepunih osam godina uspela da otplati svoj spoljni dug koji iznosi 2,6 hiljada milijardi €. Ipak, malo je verovatno da bilo koja država u Evropi (pa i Italija) može imati pozitivan ishod u naplati skrivenih poreza, a da u tom pravcu ne primeni drakonske kazne. Na drugoj strani, nijedna demokratski izabrana vlada ne može sebi da priušti takav režim naplate, zbog čega se eksperti (pravnici i ekonomisti) često šale na njihov račun, navodeći da bi morale da nauče lekciju od svojih sivih ekonomija.

Poreska utaja^{134, 135} kao krivično delo može biti izvršena najpre davanjem lažnih podataka o zakonito stečenim prihodima, predmetima ili drugim činjenicama koje su od presudnog značaja kod oporezivanja. Osim toga, u priloženoj prijavi za oporezivanje mogu se navesti i lažni podaci koji se odnose prvenstveno na nezakonito stečene prihode, zatim na rashode, ali i na druge elemente koji mogu biti od značaja za utvrđivanje poreske obaveze. Drugi oblik izvršenja ovog krivičnog dela sastoji se u neprijavlivanju prihoda, odnosno u nepoštovanju predviđenog roka za podnošenje poreske prijave koji je zakonom imperativno utvrđen. Treća varijanta vezuje se za prikrivanje podataka koji se odnose na utvrđivanje poreske obaveze. Ova vrsta izvršenja krivičnog dela poreske utaje obuhvata one poreske oblike kod kojih je propisano samooporezivanje i gde je poreski obveznik dužan da sam utvrdi visinu poreza. Kada budući obveznik podnese prijavu dužan je i da plati porez, međutim, on suprotno tome porez uopšte ne utvrđuje ili to čini samo u iznosu koji je manji od propisanog.

Prema najnovijim podacima međunarodne nevladine organizacije *Transparency International*¹³⁶ mnogi stanovnici država-članica Evropske unije (EU) smatraju da velike transnacionalne kompanije (TNK) ili pojedinci, osim što izbegavaju plaćanje poreza, vrlo vešto

¹³² Vuković, M. 2009, *Poreska utaja u policijskoj i sudskoj praksi*, Službeniglasnik, str. 230.

¹³³ <http://rs.seebiz.eu/jedno-je-sigurno-siva-ekonomija-nastavit-ce-rast/ar-53717/>. Datum objave: 05 januar 2013. Posećeno: 29 maj 2016, 22:38.

¹³⁴ Stojković, M. 2015, *Poreska utaja*, Institut za pravo i finansije, Beograd, str. 4.

¹³⁵ Nicević, M., Ivanović, R. A. 2013 *Poreska utaja*, Ekonomski izazovi, godina 2, broj 3, str. 139-150.

¹³⁶ Transparency International. EU Office, The Global coalition against corruption, *New data shows EU citizens back crackdown on dirty money*, Bruxelles, 20. maj 2015. brussels@transparency.org. <http://www.transparencyinternational.eu>. Posećeno: 16. maj 2016, 01:01.

sakrivaju svoj poreski identitet. To znači da je nadležnim organima i službama potrebno puno vremena i različitih, vrlo kompleksnih, aktivnosti da bi otkrilei precizno identifikovale prave vlasnike imovine stečene utajom poreza, ali i kasnije učesnike u pranju novca i finansijskih sredstava koja uplovljavaju u legalne tokove, odnosno u regularne finansijske sisteme. Za iste se opravdano sumnja da su inicijatori sive/crne ekonomije, koja je uzrokovala mnoge nestabilnosti u okviru ekonomija evropskih država. Nezavisno od toga da li se imenuje siva ili crna ekonomija, ona aludira na sivo/crno tržište, i odnosi se na sve vrste ekonomskih aktivnosti koje su na određen način izmakle zakonskim kompetencijama i nad kojima država ili njene službe u najvećem obimu nemaju odgovarajući nadzor. U širem kontekstu, siva/crna ekonomija podrazumeva obavljanje različitih aktivnosti koje su na samoj ivici regularnog poslovanja ili su paradigma vršenja krivičnih dela od strane pripadnika organizovanog kriminala. Sivo/crnotržište, budući da je prostor na kome se odvijaju različite transakcije, iz dana u dan postaje sve izraženiji generator pranja novca tako da se kriminalne grupe ili pojedinci zbog svojih interesa intezivno bave krivičnim delima koja su direktna posledica ilegalnog privređivanja (proizvodnja i distribucija droge, prostitucija, zelenaštvo, prisilna naplata dugova, reketiranje, ucene, otmice, krađe). Zbog svog karaktera pomenute ilegalne delatnosti koje prouzrokuju vršenje krivičnih dela u globalu zaslužuju da se svrstaju u kategoriju društvenog zla.

Nažalost siva ekonomija je neodvojivi deo privrede svake države u Evropi koji se ne pojavljuje u službenim statistikama, što znači da nijedna transakcija, odnosno nijedan ostvareni privredni rezultat, nije u potpunosti obuhvaćen poreskom naplatom. Na taj način država ostaje uskraćena za svoje prihode i beleži manjak u svom bruto domaćem proizvodu (BDP). Utaja poreza kao krivično delo je način da se obezbedi prljavi novac čije pranje tek treba da usledi. Siva/crna ekonomija je njegov fundamentalni kreator, tako da se u različitim državama operiše sa učešćem iste u bruto domaćem proizvodu (BDP) i do 60%. Na primer, u bruto domaćem proizvodu (BDP) Nemačke čini oko 12%, u Italiji 25%, dok je u Ruskoj federaciji iznad 40%. Problem je što su u oblasti javnih finansija izbegavanje plaćanja poreza i pranje prljavog novca dva teško odvojiva pojma, jer su u pitanju procesi koji su vrlo čvrsto i organski povezani. Budući da je već učinjeno krivično delo utaje poreza, kao posledica slede i druga ilegalna delovanja, što implicira da osim pranja novca, sledi i prikrivanje njegovih perača i vlasnika. Podatak da su građani Evrope uskraćeni za prihode velikih razmera odnosi se na činjenicu da su pripadnici organizovanog kriminala vešto sakrili ogromna poreska sredstva i time direktno lišili različite slojeve stanovništva adekvatne zdravstvene zaštite, kvalitetnog obrazovanja, permanentne brige o pripadnicima vulnerabilnih kategorija i drugih vitalnih usluga. Danas je potpuno izvesno da u Evropi gotovo sve države trpe posledice utaje poreza (poreska evazija). U tome prednjači Velika Britanija u kojoj se godišnje utaji ili izbegne plaćanje poreza od blizu 25 milijardi £. Na drugoj strani, britanska vlada primenom strogih mera u legalne tokove godišnje povrati oko 2,5 milijardi £, što je neverovatno malo. Međutim, na taj način je upućena poruka mnogim vladama evropskih država, da nije preporučljivo primenjivati oštre mere protiv poreske evazije, jer se ista time dodatno provocira što motiviše pripadnike organizovanog kriminala na intenzivnije ilegalno

delovanje, odnosno na dodatno izbegavanje plaćanja poreza čime se direktno urušavaju temelji njihovih budžeta.

3.1.2. Krijumčarenje ljudi i migranata

Aktivnosti vezane za trgovinu ljudima posmatrane sa bilo kog aspekta u čvrstoj su vezi sa organizovanim kriminalom. To znači da ovaj problem treba posmatrati vrlo studiozno i sa više aspekata. Najpre, o pomenutoj vezi ne treba govoriti samo uzimanjem u obzir manjeg broja slučajeva odnosno ljudskih žrtava i suženog delovanja kriminalaca i njihovih ograničenih akcija, već treba ići šire i obuhvatiti veći broj slučajeva, odnosno žrtava i dobro organizovane protivzakonite aktivnosti koje kriminalne grupe ili organizacije vrše profesionalno i na veoma visokom nivou. Dalje, radi se o teškom socijalnom problemu koji generiše niz krivičnih dela uperenih od strane jednog čoveka, kriminalca, prema drugom čoveku, žrtvi. Cilj ovog nezakonitog delovanja je povreda čovekove ličnosti, dostojanstva i integriteta, pri čemu nije bitno da li kriminalci deluju u odnosu prema žrtvi na lokalnom ili širem kriminogenom prostoru. U oba slučaja delikt ima (ili bi morao da ima) istu težinu, budući da se sa ljudima postupa nehumano i protivzakonito, da se lišavaju slobode, fizički zlostavljaju, primoravaju na neprimerene poslove, eksploatišu u različitim oblicima, izrabljuju protiv svoje volje, a u određenim slučajevima se čak i lišavaju života.

Danas je već postala praksa, a to nalažu globalizacioni procesi, da svetski zvaničnici težište organizovanog kriminala sve češće premeštaju sa terena droge na teren terorizma, ozbiljno se baveći problemom pranja novca stečenog pomenutim ilegalnim aktivnostima. Isti novac, opran ili ne, biće u velikoj meri usmeren za finansiranje novih terorističkih akcija samo ako one pružaju priliku njegovog novog sticanja. Čini se da zaboravljaju da predstavnici organizovanog kriminala ustvari koriste njihov inferioran stav ili čak nemoć za studioznu pripremu strategije i planova za vršenje drugih prljavih aktivnosti koje donose profit. Dakle, krijumčarenje oružja i municije u određene rovine i politički nestabilne regije predstavlja prvi korak ka izazivanju sukoba, stradanju ljudi i imovine što ima za posledicu egzodus stanovništva koje u agoniji traži spas van granica svoje otadžbine. Ljudi beže iz svojih država u skladu sa Opštom deklaracijom o ljudskim pravima koju je u Parizu 10 decembra 1948. godine usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija (UN). U članu 14 Opšte deklaracije stoji da: "... svako ima pravo da traži i uživa utočište od proganjanja u okviru drugih država. Na dato se pravo niko ne može pozvati u slučaju gonjenja za krivična dela koja nisu političkog karaktera, ili progona zbog dela koja su u suprotnosti sa ciljevima i načelima Ujedinjenih nacija (UN)."¹³⁷

U dugim kolonama stiže nova "roba" bez cilja i budućnosti koju će kriminalci pokušati da iskoriste za svoje prljave namere. Sledi iskorišćavanje onih koji su spremni da plate svoj spas,

¹³⁷ Član 14 Univerzalne i Opšte deklaracije o ljudskim pravima čoveka. Generalna skupština Ujedinjenih nacija, 10 decembra 1948. godine u Parizu.

ali i svojih najbližih, ili će u suprotnom mnogi doživjeti poslednje putovanje. To znači da se otvaraju novi prljavi poslovi, jer se tržište ljudima snabdeva novom, jeftinom radnom snagom koja će milom ili silom biti upotrebljena za vršenje najprljavijih poslova. Ovaj koncept se uklapa u planove organizovanog kriminala, jer stvara niz novih mogućnosti za ostvarivanje profita koji će kasnije nastojati da integrišu u regularan evropski finansijski sistem ili će ga upotrebiti za vršenje drugih oblika kriminogenog delovanja. Organizovani kriminal je odavno naučio lekciju da je ljudsko telo postalo najkonkurentnija roba. Zato kriminalci i/ili kriminalne grupe vrlo vešto koriste slobodu kretanja svih vrsta kapitala (humani, finansijski, materijalni), protok informacija i mogućnosti obezbeđivanja različitih vrsta finansijskih usluga koje im integrisani finansijski sistem Evropske unije (EU) omogućava. Međutim, to ne sme biti izgovor da se zanemari trgovina ljudima, problem sa migrantima, ilegalno zarađeni prljavi novac dobijen od njihovih usluga ipranje istog, već se ovom problemu mora posvetiti mnogo više pažnje.

Trgovina ljudima je više od fenomena jer se na taj način stvaraju novi prostori za ljudsku eksploataciju. Prema procenama Međunarodne organizacije rada (*International Labour Organization-ILO*) koje se odnose na period od 2002-2011. godine, broj žrtava prisilnog rada, uključujući brutalnu seksualnu eksploataciju dostigao je cifru od skoro 30 miliona na globalnom nivou, od čega su 5,5 miliona deca. Trgovina ljudima predstavlja profitabilan oblik kriminaliteta, čiji organizatori svake godine zarade po nekoliko desetina milijardi €. Na drugoj strani, prema izveštaju Ureda Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal (*United Nations Office on Drugs and Crime-UNODC*) oko 80% identifikovanih žrtava trgovine ljudima je podvrgnuto nekoj vrsti seksualnog iskorištavanja, a ostalih 20% su žrtve prisilnog rada, odnosno drugih oblika eksploatacije. Žrtve su uglavnom žene (66%), devojke različitih uzrasta (13%), muškarci (12%) i dečaci različitih uzrasta (9%). Trgovina ljudima u Evropskoj uniji (EU) je između 2008. i 2010. godine povećana za 18%. To je podatak Evropske komisije koja navodi da su u tom periodu ukupno 23.632 osobe identifikovane kao, ili se pretpostavlja da su bile žrtve trgovine ljudima, dok je za 13% smanjen broj presuda izrečenih zbog konkretnog krivičnog dela.

Većinu žrtava trgovine ljudima čine žene (68%), dok su tri četvrtine trgovaca ljudima muškarci. Najviše žrtava trgovine ljudima je iz EU, i to iz Rumunije i Bugarske, dok su izvan Evropske unije (EU) žrtve najčešće iz Nigerije i Kine. U izveštaju o trgovini ljudima u okviru EU koji je objavio Eurostat naglašava se da je samo šest od 28 zemalja članica EU u potpunosti integrisalo Direktivu o borbi protiv trgovine ljudima u svoje zakone, uprkos činjenici da je rok za to istekao još 6 aprila 2013. godine. Teško je zamisliti da se u slobodnim i demokratskim zemljama EU desetinama hiljada ljudi oduzima sloboda i da se eksploatišu, da se njima trguje kao robom radi profita, ali to je istina i trgovina ljudima je svuda oko nas, bliže nego što mislimo. Prvi izveštaj o trgovini ljudima na nivou Evropske unije (EU) obuhvatio je statističke podatke iz svih država članica, kao i iz Hrvatske, koja je trebala steći status punopravne članice u julu 2013. godine, kao i država kandidata, članica Evropskog udruženja za slobodnu trgovinu (EFTA) i Evropskog ekonomskog prostora (EEP). Od ukupnog broja utvrđenih ili

pretpostavljenih žrtava trgovine ljudima, 62% se odnosi na seksualnu eksploataciju, 25% na prinudni rad, a 14% na druge svrhe poput uzimanja organa, za vršenje kriminalnih aktivnosti ili za prodaju dece. Većina žrtava trgovine ljudima u tri posmatrane godine potiče iz država članica Evropske unije (EU), naročito iz Rumunije i Bugarske. Izveštaj pokazuje i da je u toku 2008. godine 67% krivično gonjenih trgovaca u Evropskoj uniji (EU) imalo državljanstvo neke države članice. Tokom 2009. godine taj procenat je značajno povećan na 75%, da bi u narednoj 2010. godini doživeo izvesnu stagnaciju zadržavši se na 76%. Prema istraživanju Međunarodne organizacije rada (*International Labour Organization-ILO*), u Evropskoj uniji (EU) je 880 hiljada ljudi, žrtava prinudnog rada, uključujući seksualne i druge oblike eksploatacije. U Evropskoj uniji (EU) je 2010. godine bilo 5.535 identifikovanih žrtava trgovine ljudima, od čega samo u Španiji 1.605 žrtava od kojih su 1.472 žene. Sledi Rumunija sa 1.154 žrtava trgovine ljudima, Nemačka sa 651 i Bugarska sa 432 žrtve. Kod pretpostavljenih žrtava trgovine ljudima, najviše ih je 2010. godine bilo u Italiji 2.381, a zatim u Holandiji 993. Evropska komisija (EK) je posebno istakla da ukoliko se Direktiva o borbi protiv trgovine ljudima ugradi u nacionalna zakonodavstva i primenjuje u punoj meri, ima potencijal da direktno utiče na živote žrtava i da u velikoj meri redukuje broj istih na teritoriji Evropske unije (EU).

3.2. Korupcija kao skup krivičnih dela u odnosu na pranje novca

Termin korupcija (lat. *corruptus*) izvorno znači potplaćenost, podmitljivost, nečasnost u vršenju svojih i poverljivih poslova. U pravnom smislu označava vršenje krivičnog dela od strane jednog ili više lica u smislu zloupotrebe poverenja, službenog položaja, odnosno dužnosti koje obavlja u neprivrednom sektoru (javna uprava, carina, sudstvo, policija, zdravstvo, obrazovanje, kultura, umetnost...), privredi i politici. Vršenje krivičnih dela u oblasti korupcije stoprocentno je vezano za sticanje materijalne ili nematerijalne koristi koja nema pravnu osnovu, tako da je način sticanja krajnje prljav, nezakonit i bez uloženog rada. Nijedna vrsta krivičnog dela ne može da objasni ljudsku požudu za politikom, vlašću ili imetkom koji potiče od vršenja neregularnih poslova kao što to može korupcija i sva nedela u okviru iste. Sredinom XX veka, tačnije davne 1948. godine, čuveni politikolog Lasvel (*Harold Dwight Lasswell*) je korupciju definisao kao: “... povredu opšteg interesa radi ličnog koristoljublja. Njena srž se sastoji u tome da pojedinci ili grupe nekažnjeno krše pravila koja važe za sve članove društva... ona je osnovni uzrok propasti civilizacija i društva. Kad većina shvati da živi u zajednici u kojoj neko može da radi šta želi, a da drugi moraju poštovati pravila, nestaje ljubav prema njoj i spremnost na žrtvovanje za njene interese. Takva zajednica polako, ali sigurno propada.”¹³⁸ Osim pomenute ima i drugih definicija koje korupciju određuju kao moralnu pokvarenost, zbog čega je Svetska banka (*World Bank*) definiše kao zloupotrebu različitih javnih resursa zarad ličnih interesa, istovremeno procenjujući da smanjuje stopu rasta dotične države od 0,5% do 1% na godišnjem nivou, i zdušno nastojeći da

¹³⁸Lasswell, H. D. 1948, Bryson, L., ed. *The Structure and Function of Communication in Society. The Communication of Ideas*. New York: Institute for Religious and Social Studies. p. 37.

inicira države da učine napor na međunarodnom planu i da udruženim snagama stanu na put korupciji.

Uopšte je prihvaćeno, smatra Vaknin: "... da korupcija usporava privredni rast, utiče na odvracanje stranih ulaganja i podstiče odliv mozgova. Ona dovodi do pogrešne raspodele ekonomskih kategorija i narušava tržišnu konkurenciju, iscrpljuje resurse pogođene države kako prirodne tako i stečene... ruši napeto poverenje između građana i države... stavlja civilne i državne institucije u nedoumicu, zatamnjuje celu političku klasu i time ugrožava demokratski sistem i vladavinu prava, uključujući i imovinska prava."¹³⁹

U zakonodavstvima većine država Evrope korupcija je interpretirana kao vršenje više krivičnih dela: primanje i davanje mita, zloupotreba službenog položaja, kršenje zakona od strane sudija, javnih tužilaca i njihovih zamenika, prevara u službi, pronevera, trgovina uticajem, odavanje službene tajne i sl., koja vrše službena lica iz koristoljublja. Počinitelji ovih dela su davalac predmeta korupcije i njegov primalac, s tim što između njih (mada ređe) može postojati i posrednik. U svakom slučaju radi se o predstavnicima gramzive elite (političari, menadžeri, univerzitetski profesori, lekari, sudije...). Takođe, treba pomenuti policijske i carinske službenike, one koji stoje u prvim redovima za njeno suzbijanje, ali su i oni u tom zajedničkom kolu. Inače, praktično je neizvodljivo da u svakodnevnom životu u koruptivnim radnjama učestvuje samo jedna strana, na primer, u podmićivanju. Mora ih biti makar dve, a možda i više. Iako se korupcija kao retko koja prljava delatnost u državama Evrope, ali i šire, vezuje za nezakonito sticanje novca, i za nju važi isto pravilo kao i za pranje novca: da ne može biti direktno krivično delo, već se mora vezivati za: ranije izvršena dela, za ona čije je vršenje u toku ili za ona čije izvršenje tek predstoji. U pitanju su krivična dela protiv službene dužnosti koja predstavljaju zloupotrebu službenog položaja i javnih ovlašćenja od strane službenih lica koja su njihovi nosioci. Reč je o: "... nezakonitom i nedoličnom postupanju ovlašćenih lica u vršenju službene dužnosti (funkcija), ne u interesu i za potrebe službe koju profesionalno obavljaju, već u nekom drugom interesu, a u nameri, da na ovaj krajnje nedoličan način sebi ili drugom fizičkom ili pravnom licu pribave konkretnu korist, odnosno da drugome nanesu određenu štetu ili da mu teže povrede prava."¹⁴⁰

Krivična dela protiv službene dužnosti (službena, službenička ili činovnička krivična dela) predstavljaju razne vrste zloupotreba službenog položaja i javnih ovlašćenja u državi koja je organizovana tako, da u njenom aparatu funkcionišu različiti organi sa javnim ovlašćenjima koji čine strukturu pojedinih službi. Nesavesnim vršenjem svojih funkcija pojedine službe i organi lagano transformišu državu u samostalnu snagu,¹⁴¹ što ima za posledicu vršenje javnih

¹³⁹Vaknin, S. 2009, *Financial Crime and Corruption*, A Narcissus Publications Imprint, 3rd Edition, Editing and Design: Lidija Rangelovska, Skopje, p.688.

¹⁴⁰Jovašević, D. 2011, *Krivična odgovornost za primanje i davanje mita*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, novembar, 2011, str. 357-372.

¹⁴¹Kregar, J. *Korporacijski kriminal i nove mjere suzbijanja korupcije*, Revizija, Zagreb, broj 3/2004. godine, str. 5-18.

ovlašćenja, ali sada ne u interesu cele države (i celog društva), nego u svom sopstvenom interesu. Ovakve pojave nisu samo relikv prošlosti, navodi Mišić, već su: “... na žalost karakteristične i za globalno društvo na današnjem stepenu razvoja... povrede pogađaju pre svega pojedince, a potom i celo društvo. Zloupotreba, korumpiranost i samovlašće organa sa javnim ovlašćenjima i njihovih službenih lica predstavljaju veliko društveno zlo.”¹⁴² Pomenuti dubl zla dovodi do narušavanja ugleda mnogih službi i autoriteta cele vlasti, do gubljenja poverenja građana u ispravnost i celishodnost njihovog zakonom propisanog vršenja obaveza i do nanošenja različitih oblika štete pravima i interesima fizičkih i pravnih lica. U pitanju je posrnuli moralni autoritet onih koji propovedaju zakone, predviđaju određene mere ili potenciraju preduzimanje akcija protiv korupcijena lokalnom (naročito u siromašnim državama) i na međunarodnom planu. Nažalost, o korupciji se ne može govoriti bez pominjanja Međunarodnog monetarnog fonda (MMF), Svetske banke za obnovu i razvoj (IBRD), Svetske banke (*World Bank*), Evropske unije (EU) ili Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (*Organisation for Economic Cooperation and Development-OECD*).

“Priroda krivičnih dela u okviru korupcije, smatra Jovašević, citirajući poznate autore¹⁴³... u značajnoj meri odražava stanje u društvu i državi (posebno u njenim organima), društveno-ekonomske i političke prilike, a može se reći i stanje morala. Ovim krivičnim delima se nastojala postići zaštita javnog interesa od raznih oblika koruptivnih ponašanja shvaćenih u širem smislu.” Ustvari, inkluzija ovih kriminogenih postupaka izvršena je radi preduzimanja konkretnih i oštrih mera u cilju efektnog delovanja protiv korupcije i negativnih pojava koje su joj kompatibilne (iskorišćavanje društvenog uticaja, korišćenje „veze”, službeni položaj, ovlašćenja i sl.), radi postizanja određene koristi za sebe i drugo lice. Međutim, korupciji i mitu treba prići oprezno jer se u nekim državama Evrope (Švedska), davanje poklona određene vrednosti (ali ne više od ugostiteljske usluge) smatra delom nacionalne kulture, a ne mitomanijom, ili kao izraz iskrene zahvalnosti (Francuska ili Italija) za učinjenu uslugu. Davanje mita državnim i drugim službenicima (političari, lekari) je često deo poslovne politike velikog broja svetskih transnacionalnih kompanija (TNK), stranih investitora i/ili bolesnih pacijenata. Tada odgovorni faktori u svakoj državi (policija, sudstvo, vlada) mogu zatvoriti oči pred korupcijom, iako su donešeni zakoni za suzbijanje takvih, naravno nedozvoljenih pojava veoma strogi.

Momentat dovođenja pranja novca u vezu sa korupcijom zahteva proverenu informaciju, da li je za učinjenu uslugu zaista plaćeno toliko novca da isti mora biti opran i legalizovan. Načelno, to su usluge koje pružaju (i naplaćuju) visoki državni službenici (premijeri, kongresmeni, ministri, poslanici, bankari, menadžeri), i samo tada se može govoriti o visokim novčanim iznosima. Njihova činidba odražava prirodu krivičnih dela korupcije i vrlo slikovito govori o stanju u državi, o njenim društveno-ekonomskim i političkim strukturama, stanju

¹⁴² Mišić, G. *Kaznena djela protiv službene dužnosti-posebna osvrt na neke slučajeve iz sudske prakse*, Hrvatska pravna revija, Zagreb, broj 6/2006. godine, str. 68-100.

¹⁴³ Jovašević, D. 2006, *Krivično pravo*, opšti deo, Nomos, Beograd, str.504.

institucionalnog i ličnog morala njenih službenika i njihovom ugledu na unutrašnjem planu i u međunarodnom okruženju. Da bi krivično delo iz opusa korupcije bilo izvršeno, a njegovi izvršioci procesuirani, neophodno je postojanje umišljaja. Dakle, krivično pravo ne poznaje izvršenje ovih krivičnih dela nehatom, on definitivno nije moguć, tako da je u vezi sa istim bilo koje tumačenje u startu neprihvatljivo. Kako bi se inače moglo govoriti o mitu kao obliku korupcije, da između njegovog davaoca koji svesno nudi ili daje predmet mita (poklon, novac, dragocenost) i primaoca koji možda ne zahteva, ali svesno prihvata da primi ponuđenu vrednost ne stoje obostrano svesne namere. Krivično delo nuđenja/primanja mita vrši se ili zahtevanjem ili primanjem predmeta, odnosno neke druge vrste koristi. Dakle, sastoji se u primanju obećanja poklona ili kakve druge koristi, od strane službenog ili odgovornog lica, da u okviru svog službenog ovlašćenja izvrši službenu radnju koju ne bi smelo da izvrši, ili da ne obavi službenu radnju koju bi moralo da realizuje.

Korupcija je u mnogim državama poslednje rođeno dete iz braka transformacionih procesa i tranzicije. Samim rođenjem je postalo prvo, simbol iskrivljavanja karaktera vršioca ekonomske vlasti u mnogim državama, a nakon toga je postalo i mantra prema kojoj se vrši podmićivanje predstavnika političke elite. Vršioci ekonomske vlasti ili novokomponavana elita (koja ne zna smisao termina) svakodnevno svesno krše zakonske propise i uzurpiraju sve vrste javnih resursa u cilju maksimiziranja sopstvenog profita. Mnogi autori^{144, 145} su skloni mišljenju, da je bazični koruptivni mehanizam upravo destruktivna transformacija javnog kapitala u privatni. Zbog toga je po njihovom sudu ekonomskim životom mnogih država zagospodarila sistemska korupcija generisana lošim političkim sistemom, nerazumevanjem procesa globalizacije i činjenicom da je novac najpogodnije sredstvo za primoravanje ljudi, da se ponekad vrlo jeftino prodaju. To svojstvo ne pripada samo funkcionerima koji su postali jeftina roba, već su jeftina roba na izvestan način postali i sami radnici, jer tranzicioni globalizam koji provocira korupciju, inače predstavlja ili akumulaciju bogatstva ili akumulaciju bede.

3.2.1. Korupcija i druga krivična dela vs pranja novca u nekim državama Evrope

Korupcija kao skup krivičnih delikata nije svojstvena samo nedovoljno razvijenim i ekonomski slabim državama koje nisu uspele same, na vreme i na odgovarajući način, da izgrade potrebne kapacitete demokratske vlasti sa kojima bi se uspešno suprotstavile ovoj nemoralnoj i nezakonitoj aktivnosti, već je evidentno sve veći i vrlo teško rešiv planetarni problem. Može se slobodno reći da se Evropa, kao i cela planeta Zemlja, odavno “prži” na vatri korupcije, ali i da je sve više onih koji joj svakog dana dolivaju još ulja, zbog čega je postala i velika enigma i

¹⁴⁴ Ristić, Ž., Ristić, K. 2015, *Monetarni i fiskalni menadžment*, Position paper, FBIM (Finance, Business, Information & Industrial technologies, Management) Transaction: glavni i odgovorni urednik Zoran P. Čekerevac. MESTE World NVO: Fakultet za poslovno industrijski menadžment; Toronto: SZ & Associates, 2013, Beograd: ICIM+, Year 2015, No. 1 pp. 149-160.

¹⁴⁵ Mrvić-Petrović, N. 2005, *Krivično pravo*, Službeni glasnik, Beograd, str. 360-361.

veliki izazov za zvaničnike u državama svih kontinenata. Korupcija je u Evropskoj uniji (EU) dostigla vrlo visok stepen, ali značajno oscilira od jedne do druge države članice, ili od jedne do druge države koje nemaju taj status. Radi objektivnog isticanja problema korupcije potrebno je naglasiti da je ona za razliku od drugih krivičnih dela iz domena organizovanog kriminala najrasprostranjenija, i da su opravdane tvrdnje da svim svojim bićem ne pripada tom miljeu. To znači da može biti prisutna i van krutih kriminalnih okvira, zavisno od toga koliko su korumpirana lica zainteresovana da pripadaju organizovanom kriminalu.

Mnoge činjenice govore da se manje lica direktno bavi opasnim vrstama organizovanog kriminala (dilovanje opijata, krijumčarenja, trafiking, trgovina ljudima i njihovim organima i sl.), ako imaju priliku da iskoriste svoju poziciju da indirektno utiču na njegove pripadnike i na njihove aktivnosti. Osim toga, i sankcije protiv korumpiranih lica, izvršilaca krivičnih dela, mnogo su blaže u odnosu na one koje se izriču na primer, izvršiocima terorističkih akcija, dilerima droge, krijumčarima ljudi, uranijuma, oružja i sl. Prema tome, potpuno je prirodno, da iako u svim svojim oblicima varira od jedne do druge države članice, korupcija ipak prouzrokuje konstantnu štetu celokupnoj Evropskoj uniji (EU), smanjenjem nivoa investicija, opstrukcijom poštenog poslovanja na unutrašnjem tržištu i negativnim uticajem na javne finansije. Pomenuti problemi sa korupcijom u Evropi nameću potrebu za studioznijom analizom koja bi mogla biti od pomoći kod sagledavanja njenog stvarnog uticaja na kriminalizaciju društva¹⁴⁶ u njenim državama, i kod utvrđivanja razlike u pristupima za pronalaženje adekvatnih rešenja. Dakle, za njeno suzbijanje može biti korisna samo primena pravih rešenja i metoda, i to je jedini put koji će dati očekivane rezultate. U skladu sa napred izrečenim biće reči o zakonodavnoj praksi nekoliko država članica Evropske unije (EU), od kojih su dve (Hrvatska i Slovenija) nekada bile u sastavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), dok su druge dve balkanske države (Bugarska i Rumunija), posle Hrvatske najmlađe članice. Korupcija se razvija tamo gde je sloboda poslovanja ograničena, gde postoje velika diskreciona ovlašćenja u donošenju odluka, nedostatak odgovornosti odgovornih lica, neefikasan sistem internih kontrola ili manjak transparentnosti u aktivnostima institucija koje koriste javna sredstva ili imovinu.

Pojavni oblici¹⁴⁷ korupcije u javnom sektoru su mnogobrojni, ali se u ekonomskoj literaturi najčešće klasifikuju kao:

1. *sukob interesa*, koji se kao oblik korupcije veoma često dešava u javnim nabavkama kroz preplaćivanje dobara, radova i usluga dobavljaču u kojem je odgovorno lice naručioca ostvarilo skriveno vlasništvo ili finansijski interes... ovaj oblik korupcije se dešava i prilikom prodaje

¹⁴⁶Čirić, J. 2015, *Analiza rizika u cilju procene regulatornih i organizacionih prepreka efikasnim istragama i postupcima u krivičnim delima korupcije*: Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu, str. 49-50.

¹⁴⁷Istraga i procesuiranje krivičnih dela korupcije kroz revizorske izveštaje-praktikum za pripadnike pravosuđa i policije-Zajednički projekat Evropske unije i Saveta Evrope „Jačanje kapaciteta policije i pravosuđa u borbi protiv korupcije u Srbiji” (PACS), Savet Evrope, kancelarija u Beogradu, Beograd, 2016, str. 30.

dobara i usluga od strane državnih organa i javnih preduzeća ispod tržišne cene ili bez naknade zbog skrivenog interesa,

2. *podmićivanje* koje predstavlja oblik korupcije koji uključuje nuđenje, davanje i primanje stvari velike vrednosti radi izvršenja uticaja na donošenje odluke... prilikom podmićivanja koje se odnosi na javne nabavke, zaposleni u javnom sektoru pomaže dobavljaču, na razne nelegalne načine, da pobedi u postupku javne nabavke,

3. *nelegalne nagrade* koje kao koruptivni oblik uključuju davanje ili primanje stvari velike vrednosti kao nagrade za donete odluke i

4. *ekonomska ucena* koja kao oblik korupcije nastaje kada zaposleni zahteva plaćanje od dobavljača radi donošenja odluke u njegovu korist. Ukoliko dobavljač odbije da plati, doneta odluka će biti na njegovu štetu.

Stari filozofi su davno utvrdili da je korupcija nastala onoga trenutka kada su Feničani izmislili novac. Drugim rečima, korupcija ostaje večiti parazit novca koji upravlja svetom. Treba verovati da borba protiv korupcije nije bila samo obično bacanje prašine u oči, da će nastojanja evropskih i svetskih zvaničnika i nadležnih organa uroditi plodom, i da će u nekom budućem periodu rezultati antikoruptivnih aktivnosti biti dosta pozitivniji.

3.2.2. Problemi Republike Hrvatske sa korupcijom

Hrvatska je najmlađa, 28 država članica Evropske unije (EU). Taj status je dobila 2013. godine, nakon ispunjenja svih uslova koji se postavljaju ispred svake države kandidata. Međutim, od tada je obuzeta gotovo svim vrstama problema sa kojima se jedna država može suočiti, tako da ne čudi što je zavredila naziv evropski šampion krize. Na prostoru ove bivše jugoslovenske republike u toku je borba protiv svih oblika organizovanog kriminala, što podrazumeva i korupciju koja u prvoj deceniji XXI veka pokazuje ekspanzivan tok. Uprkos činjenici da je 8 novembra 2000. godine ratifikovala Krivičnopravnu konvenciju¹⁴⁸ o korupciji, koja je stupila na snagu 1 jula 2002. godine, time nije rešila mnoga teška pitanja. U Hrvatskoj je u pogledu korupcije kao krivično delo propisano aktivno i pasivno podmićivanje u oba sektora (javni, privatni), kao i trgovina uticajem. Kazneni zakon Republike Hrvatske od svog stupanja na snagu 1. januara 1998. godine, nije precizno definisao pojam "službenog lica" i međunarodno značenja tog pojma, kriminalizaciju primanja i davanja mita u privatnom sektoru i pasivne trgovine uticajem, zbog čega su usledile njegove izmene i dopune (2000, 2004 i 2006) sa ciljem da se nacionalno zakonodavstvo prilagodi zahtevima Krivičnopravne konvencije o korupciji i njenom Dodatnom protokolu. Izmene i dopune nisu unele potrebnu svežinu u borbi protiv

¹⁴⁸ Hrvatska je 10. maja 2005. godine ratifikovala Dodatni protokol Krivičnopravne konvencije o korupciji koji je stupio na snagu 1 septembra 2005. godine bez rezervi. Zakonodavnu i praktičnu primenu Krivičnopravne konvencije prati stalno telo Saveta Evrope-Grupa zemalja protiv korupcije (GRECO), čija je članica od 2000. godine.

korupcije, pa je u Hrvatskoj od 2011. godine na snazi novi Kazneni zakon¹⁴⁹ koji članovima 293 i 294 uređuje pitanje primanja i davanja mita, jasno definišući pasivno i aktivno podmićivanje.

Podmićivanje je u okviru krivičnog prava zajednički naziv za primanje i davanje mita, što je pravosudnim organima Hrvatske veoma dobro poznato, budući da su svoje zakone morali prilagoditi zakonodavstvu Evropske unije (EU). S tim u vezi, hrvatsko zakonodavstvo razlikuje pasivno podmićivanje (primanje mita) i aktivno podmićivanje (davanje mita), kao i njihovu dalju podjelu na pravo i nepravdo, zavisno od toga da li se mito prima ili daje za izvršenje službene radnje, kao i na prethodno i naknadno podmićivanje, zavisno od toga da li je mito primljen ili dat pre ili posle izvršenja ili neizvršenja službene radnje na koju se podmićivanje odnosilo. Kazneni zakon Hrvatske članom 293 propisuje da „pasivno podmićivanje” postoji u slučaju da određeno službeno/odgovorno lice zahteva/primi poklon ili neku drugu korist, ili primi obećanje u vidu poklona ili druge koristi, da u granicama svog ovlašćenja obavi službenu ili drugu radnju koju ne bi smelo da obavi, ili da ne obavi službenu ili drugu radnju koju bi moralo da obavi. Prema članu 293 stav 2 proizlazi: da to krivično delo¹⁵⁰ postoji ako službeno/odgovorno lice zahteva/primi poklon ili kakvu drugu korist, ili kada službeno/odgovorno lice primi obećanje poklona ili kakve druge koristi, da u granicama svog ovlašćenja, obavi službenu ili drugu radnju koju bi moralo da obavi ili da ne obavi službenu ili drugu radnju koju ne bi smelo da obavi.

U članu 294 stav 1 Kaznenog zakona regulisano je i „pravo” aktivno podmićivanje ili krivično delo koga¹⁵¹ čini ono lice: koje službenom/odgovornom licu da/obeća poklon ili kakvu drugu korist da u granicama svog ovlašćenja obavi službenu ili drugu radnju koju ne bi smelo da obavi ili da ne obavi službenu ili drugu radnju koju bi moralo obaviti, ili ko posreduje pri takvom podmićivanju službenog/odgovornog lica. Njegov pandan „nepravdo” aktivno podmićivanje regulisano je članom 294 stav 2 kao krivično delo koga čini onaj ko: službenom/odgovornom licu daje poklon ili kakvu drugu korist da u granicama svog ovlašćenja obavi službenu ili drugu radnju koju bi moralo obaviti, ili da ne obavi službenu ili drugu radnju koju ne bi smelo obaviti, ili ko posreduje pri takvom podmićivanju službenog/odgovornog lica. Za razliku od krivičnog dela iz stava 1 ovog člana, u ovom slučaju poklon ili kakva korist daje se za obavljanje radnje koju to službeno ili odgovorno lice mora obaviti, odnosno za obavljanje radnje koju to službeno ili odgovorno lice ne sme obaviti.

Stavovima 1 i 2 člana 294 Kaznenog zakona inkriminisano je i posredovanje u davanju/primanju mita, dok oba člana razlikuju zakonito (član 293 stav 1) i nezakonito (član 294

¹⁴⁹ „Narodne novine Republike Hrvatske”, broj 125/11, 144/12. 55 Izmenjen je i dopunjen 2012. godine sa ciljem inkriminacije davanja mita u privrednom poslovanju koje je namenjeno trećoj osobi, kao i podmićivanje zastupnika. Pored toga, produžene su kazne za primanje i davanje mita sa dosadašnjih šest meseci do pet godina na najmanje jednu do osam godina, i povećana je kazna za krivično delo zloupotrebe položaja i ovlašćenja sa 10 na 12 godina zatvora.

¹⁵⁰ Analiza rizika u istraživanju i procesuiranju korupcije, Zajednički projekat Evropske unije i Saveta Evrope „Jačanje kapaciteta policije i pravosuđa u borbi protiv korupcije u Srbiji” (PACS), Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu, 2015, str. 21.

¹⁵¹ Opere citato, str. 21.

stav 2), nameravano ili učinjeno, delo ili propust izvršen od strane službenog/odgovornog lica zašta su predviđene različite visine sankcija. Član 87 stav 3 i 6 Kaznenog zakona, kada je u pitanju davanje/primanje mita, definiše pojmove "službeno/odgovorno lice". Službeno lice je: državni zvaničnik ili službenik, zvaničnik ili službenik u jedinici lokalne i regionalne samouprave, nosilac pravosudne funkcije, sudija porotnik, član Državnog sudskog veća ili Državnoadvokatskog veća, sudija i javni beležnik. Davanje mita kažnjivo je zatvorom od 1 do 8 godina, ako se odnosi na nezakonita dela ili propuste koje bi trebalo da za mito učini „službeno/odgovorno lice“ ili zatvorom od 6 meseci do 5 godina, ako podrazumeva neopravdano protežiranje davaoca mita inače zakonitim činjenjem ili propuštanjem službenog/odgovornog lica. Za krivično delo primanja mita predviđena je kazna zatvora od 1 do 10 godina u slučaju da službeno/odgovorno lice prima mito kako bi učinilo nezakonitu radnju ili je propustilo da učini ono što je po zakonu dužno, i kaznu od 1 do 8 godina u slučaju da nepravilno vrši svoja ovlašćenja u granicama zakona. Takođe, u Kaznenom zakonu Republike Hrvatske inkriminisana je trgovina uticajem u aktivnom i pasivnom obliku. Član 295 zakona uređuje trgovinu uticajem, dok član 296 uređuje davanje mita za trgovinu uticajem. Lice koje je zatečeno u aktivnoj trgovini uticajem (davanje mita) može biti kažnjeno zatvorom od 1 do 8 godina. Pasivna trgovina uticajem sankcionisana je kaznom zatvora od 6 meseci do 5 godina.

U periodu od 2008. do 2010. godine javna tužilaštva na teritoriji Hrvatske donela su odluke na osnovu krivičnih prijava za ukupno 4108 učinilaca koruptivnih krivičnih dela. Optuženo je ukupno 1420 lica ili 34,6% od ukupnog broja prijavljenih, a osuđeno je 632 ili 44,5% od ukupnog broja optuženih.

Tabela broj 4. Odnos prijavljenih, optuženih i osuđenih u Hrvatskoj za korupciju (2008-2010)

Redni broj	G O D I N A	Status učesnika u koruptivnim krivičnim delima		
		Prijavljeni	Optuženi	Osuđeni
1.	2008	1.308	461	168
2.	2009	1.367	492	228
3.	2010	1.433	467	236
Σ	UKUPNO	4.108	1.420	632

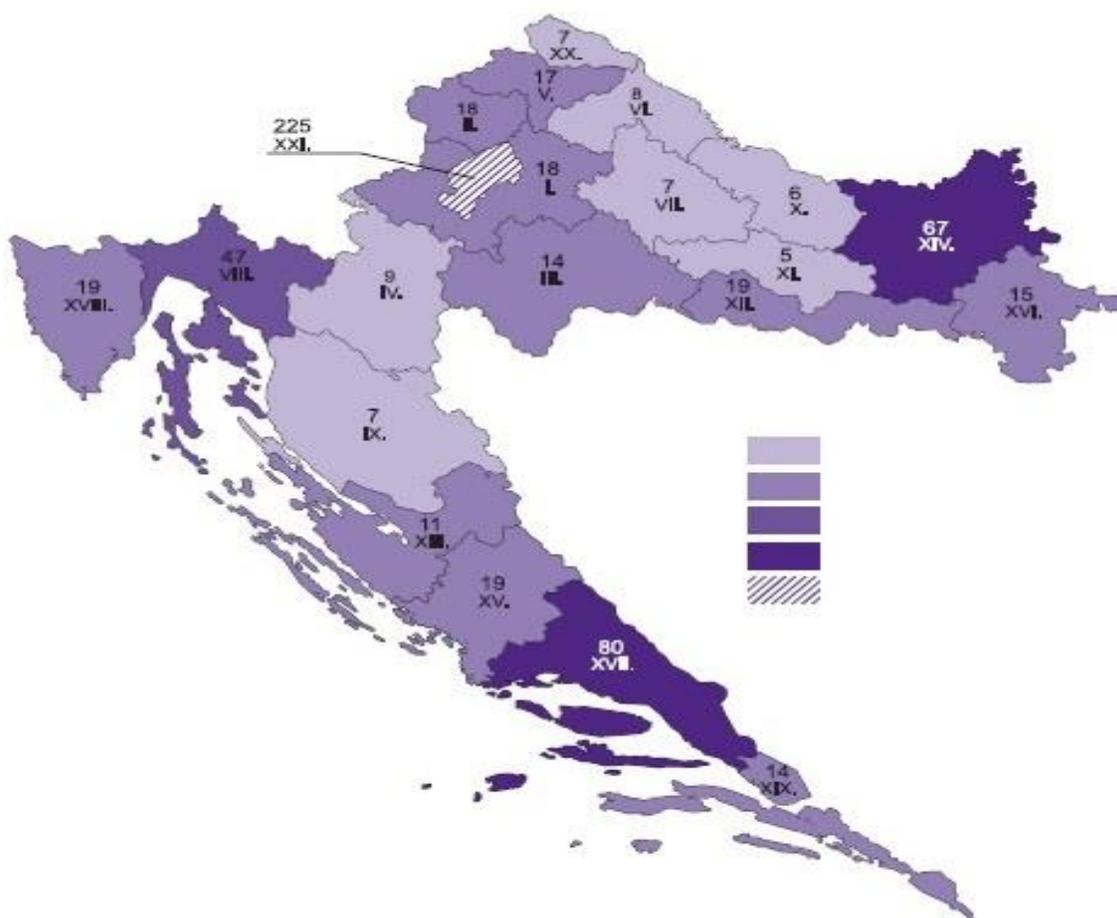
Izvor: Izrada autora prema podacima: Mrčela, M., Novosel, D., Rogić-Hadžalić, D. 2012, Korupcija-pravni okvir i pojavni oblici 2008-2010, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb, u: Analiza rizika u istraživanju i procesuiranju korupcije, Zajednički projekat Evropske unije i Saveta Evrope „Jačanje kapaciteta policije i pravosuđa u borbi protiv korupcije u Srbiji” (PACS), Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu, 2015, str. 24.

Grafikon broj 2. Broj osuđenih lica za koruptivna krivična dela na teritoriji Republike Hrvatske po županijama od 2008 do 2010. godine ¹⁵²

¹⁵² Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Korupcija: pravni okvir i pojavni oblici 2008-2010. Studije i analize 110,

Županije**Grad Zagreb 89**

I. Zagrebačka 0	XI. Požeško-slavonska 0
II. Krapinsko-zagorska 0	XII. Brodsko-posavska 5
III. Sisačko-maslovačka 0	XIII. Zadarska 5
IV. Karlovačka 1	XIV. Osječko-baranjska 32
V. Varaždinska 3	XV. Šibensko-kninska 2
VI. Koprivničko-križevačka 1	XVI. Vukovarsko-srijemska 0
VII. Bjelovarsko-bilogorska 3	XVII. Splitsko-dalmatinska 30
VIII. Primorsko-goranska 19	XVIII. Istarska 0
IX. Ličko-senjska 1	XIX. Dubrovačko-neretvanska 3
X. Virovitičko-podravska 0	XX. Međimurska 2

3.2.3. Pitanje korupcije u Republici Sloveniji

Slovenija je država koja je sigurno uložila najmanje napore da, u prvom delu petog kruga proširenja Evropske unije (EU), sa još devet evropskih država 1 maja 2004. godine postane njena punopravna članica.¹⁵³ Svoje zakone je u velikom broju usaglasila sa zakonodavstvom Evropske unije (EU), ali je tek nakon ulaska, tačnije, 11 oktobra 2004. godine, ratifikovala Krivičnopravnu konvenciju, koja je stupila na snagu 1 februara 2005. godine. Modernija verzija slovenačkog Krivičnog zakonika stupila je na snagu 1 novembra 2008. godine. Međutim, nakon izmena i dopuna koje su usledile tokom 2011. godine, aktuelni Krivični zakonik Slovenije počinje da važi od maja 2012. godine.¹⁵⁴ Na taj način je konačno izvršena kriminalizacija uobičajenih oblika korupcije poput primanja/davanja mita, zloupotrebe službenog položaja, kao i mnoga druga koruptivna krivična dela. Zanimljivo je da nije predviđen termin „korupcija“ kao pravni pojam, iako Zakon sadrži sve druge pojmove koji su u vezi sa njom, a odnose se na svako pojedinačno krivično delo. Bez obzira što nijednim zakonskim članom nije definisan opšti pojam korupcije, ipak je napravljena razlika prvo, njenog aktivnog i pasivnog oblika, a zatim je izvršeno regulisanje korupcije u okviru javnog i privatnog sektora. Krivični zakonik Slovenije u članovima 261 i 262 sadrži dve osnovne odredbe o davanju i primanju mita u javnom sektoru, i poput hrvatskog Krivičnog zakonika pravi decidnu razliku između konkretnih krivičnih dela. Dakle, jasno razlikuje čin davanja i primanja mita kao i svesnu nameru za vršenje nezakonite radnje od strane službenog/ovlašćenog lica, ili njegovo svesno propuštanje vršenja radnje koja je po zakonu morala biti izvršena, odnosno da bi se učinilo/propustilo činjenje neke radnje za čije je vršenje službeno lice inače ovlašćeno. Pomenute odredbe se odnose na sve oblike pasivnog primanja/davanja mita (traženje, primanje, prihvatanje ponude, obećanje) i aktivnog primanja/davanja mita (obećanje, nuđenje, davanje).

Krivični zakonik pod predmetom korupcije podrazumeva svaku korist u materijalnom smislu (šuma, zemlja, automobil, nakit, objekat), odnosno svaku nematerijalnu prednost, ustupak, uslugu i sl., bez obzira da li su opravdane ili ne. Kod krivičnog dela primanja/davanja mita nije bitno da li je predmet korupcije lično uručen službenom/ovlašćenom licu, dovoljno je da između davaoca i primaoca stoji neko treće lice (posrednik) i delo se može kvalifikovati kao

¹⁵³Kipar, Češka, Estonija, Litvanija, Latvija, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka, Slovenija.

https://hr.wikipedia.org/wiki/Pro%C5%A1irenje_Europske_unije. Posećeno: 20 maj 2016, 20:42.

¹⁵⁴ Uradni list RS, št. 69/2011, z dne 2. 9. 2011. Na podlagi drugoga odstavka 153. člena Poslovnika državnega zbora in sklepa Državnega zbora z dne 24. maja 2011, je Državni zbor na seji dne 15. 7. 2011, potrdil uradno prečiščeno besedilo Zakona o integriteti in preprečevanju korupcije, ki obsega: 1. Zakon o integriteti in preprečevanju korupcije-ZIntPK (Uradni list RS, št. 45/10 z dne 4. 6. 2010), 2. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o integriteti in preprečevanju korupcije – ZIntPK-A (Uradni list RS, št. 26/11 z dne 8. 4. 2011), 3. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o integriteti in preprečevanju korupcije-ZIntPK-B (Uradni list RS, št. 43/11 z dne 3. 6. 2011). Št. 214-02/11-26/2, Ljubljana, dne 15. julija 2011.

krivično. Član 261 Krivičnog zakonika primanje mita reguliše tako što vrlo precizno pravi razliku između tri radnje prilikom izvršenja ovog krivičnog dela:

1. ako je službeno/ovlašćeno lice tražilo ili primilo mito za sebe ili treće lice, pre nego što je obavilo službenu radnju koju nije trebalo da obavi, ili da ne obavi službenu radnju koju bi moralo da obavi u okviru svojih službenih ovlašćenja,
2. ako je službeno/ovlašćeno lice trebalo da izvrši ili da ne obavi službenu radnju koju ne bi smelo da izvrši, i
3. ako je službeno/ovlašćeno lice zahtevalo ili primilo mito nakon što je izvršilo, odnosno nije izvršilo službenu radnju.

Za vršenje krivičnog dela primanje mita predviđene su novčane, ali i zatvorske kazne u trajanju od 1 do 8 godina. Ako je službeno/ovlašćeno lice zahtevalo ili primilo mito kako bi se izvršila radnja koju je službeno lice moralo da izvrši, ili da ne izvrši službenu radnju koju ne bi smelo da izvrši, predviđena je kazna zatvora od 1 do 5 godina. Krivični zakonik Slovenije je pojam domaće službeno/ovlašćeno lice definisao članom 99, podrazumevajući pod tim pojmom pripadnike Narodne skupštine, Nacionalnog saveta, članove lokalnih i regionalnih predstavničkih tela, sudije Ustavnog suda, sudije, sudije porotnike, javne tužioce, javne braniocce, lica koja obavljaju službene poslove ili funkcije sa upravljačkim ovlašćenjima i odgovornostima u okviru državne institucije i svako drugo lice koje obavlja službene poslove na osnovu zakona, podzakonskog akta ili po ugovoru zaključenom na osnovu zakona, kao i vojna lica.¹⁵⁵ U članu 262 Krivičnog zakonika razlikuju se dva oblika krivičnog dela davanje mita. Dakle, krivično delo postoji ako službeno/ovlašćeno lice:

1. izvrši radnju koju ne bi smelo da izvrši ili ne izvrši radnju koju bi moralo izvršiti u okviru svog službenog ovlašćenja (nezakonito aktivno podmićivanje) i
2. izvrši radnju koju bi moralo da izvrši ili ne izvrši radnju za koju nije ovlašćeno da je izvrši (nezakonita aktivna korupcija).

Krivični zakonik Slovenije u članu 257 definiše krivično delo zloupotrebe službene dužnosti koje vrši službeno lice sa namerom da sebi ili drugom pribavi neimovinsku korist ili da na taj način (zloupotreba sopstvenog položaja, prekoračenje granice sopstvenog službenog ovlašćenja, nevršenje sopstvene službene dužnosti) nanese drugome odgovarajuću štetu. Za ovo krivično delo zaprećena je kazna zatvora u trajanju do godinu dana, a ukoliko je izvršenjem ovog krivičnog dela drugom licu naneta znatna šteta ili je ozbiljnije povređeno nečije pravo, može biti izrečena kazna zatvora i do tri godine. U slučaju da ovlašćeno/službeno lice zloupotrebom svog položaja za sebe ili drugoga obezbedi imovinsku korist ili ako zloupotrebom službenog položaja značajnije uveća svoj imetak zaprećena je zatvorska kazna od 3 meseca do 5 godina. Za veću imovinsku korist kazna može iznositi i do 8 godina zatvora. Kazne su identične onim koje su predviđene u hrvatskom Kaznenom zakonu. Slovenija prema oceni Transparency International

¹⁵⁵ Uradni list RS, št. 55/ 2009 i št. 69/2011.

od 27 januara 2016. godine pokazuje određeni napredak u suzbijanju korupcije, i za sada je na 35 mestu rang liste od 168 država sveta (između Litvanije i Španije). Međutim, takav rejting neki vide drugačije, s obzirom na nedavne afere u vršenju javnih funkcija, visokom obrazovanju, korporativnom upravljanju i javnim nabavkama koje će sigurno uticati na njen budući plasman.

Vlada Slovenije se permanentno angažuje u cilju suzbijanja korupcije. Pozitivni rezultati se očekuju jer su veoma ozbiljno shvaćene poruke koje je u Londonu na Globalnom antikorupcijskom samitu¹⁵⁶ svimdržavama uputila direktorka Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) Kristin Lagard. Prihvaćena su mišljenja da korupcija nije fenomen, i da tu ideju treba zauvek odbaciti jer se više puta pokazalo da je u pitanju kulturološka dimenzija koja je svojstvena svim državama. Takođe, uzima se u obzir da efekat svih koruptivnih dela nije uvek lako izmeriti. Međutim, zaključak je da korupcija održava ekonomsku neefikasnost, narušava javnu politiku, podstiče nejednakost, plaši domaće i strane investiture, odnosno sputava privredni razvoj. To znači da je njen ukupni uticaj ne samo na slovenačku nego i na svetsku privredu vrlo negativan, jer samo krivično delo davanje/primanje mita u toku jedne godine u svetu "usisa" između 1,5 i 2 hiljade milijardi \$ USA.

3.2.4. Problemi sa korupcijom u Rumuniji

Rumunija je od maja 1999. godine punopravna članica Grupe država protiv korupcije (GRECO), potpisnica je Konvencije Ujedinjenih nacija (UN) protiv korupcije koja datira od 9 decembra 2003. godine, a članica Evropske unije (EU) postala je tokom petog proširenja 1 januara 2007. godine zajedno sa Bugarskom. Bez dileme, radi se o državi članici Evropske unije (EU) koja ima vrlo izražene probleme u vezi korupcije, koja se javlja u svim oblicima. Budući da se već dugo vremena bori protiv svih oblika krivičnih dela, Rumunija je davne 1968. godine učinila napor da pomenute probleme reguliše donošenjem Krivičnog zakona. Kao i u drugim zakonima koji uređuju pitanje korupcije, i u rumunskom zakonu je bilo dosta manjkavosti pa je nakon izmena i dopuna usvojen Zakonu o prevenciji, otkrivanju i sankcionisanju krivičnih dela korupcije br. 78/2000, koji je sadržao mnoge odredbe koje su usvojile države članice Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (*Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD*).¹⁵⁷ U pitanju su Konvencija protiv podmićivanja stranih javnih funkcionera u međunarodnim poslovnim transakcijama i Krivičnopravna konvencija o korupciji, sankcionisanju pranja novca i krivičnih dela korupcije, koja su učinjena u međunarodnim transakcijama u sklopu organizovanog kriminala. Međutim, koruptivni problemi Rumunije potiču još iz vremena komunističkog poretka koji nije razlikovao korupciju u privatnom i

¹⁵⁶MMF: Korupcija "pojede" do 2,0 % globalne privrede godišnje, 12 maj 2016. godine. <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=245887>. Posećeno: 21 maj 00:51.

¹⁵⁷"Službeni list Rumunije" deo I, br. 219 od 18 maja 2000.

javnom sektoru, tako da se krivična dela u svim oblicima danas smatraju tradicijom,¹⁵⁸ bez obzira na činjenicu da su ista upropastila ekonomiju i razorila pravni sistem.

Borba sa korupcionaštvom nastavila se nesmanjenom žestinom, ali bez većeg uspeha jer su relevantne odredbe Krivičnog zakonika iz 1968. godine ostale nepromenjene tokom niza godina, tako da su sve neophodne izmene i dopune koje su proizašle iz preuzetih međunarodnih obaveza vršene u skladu sa Zakonom br. 78/2000. To je primoralo vladu Rumunije da pripremi nacrt novog Krivičnog zakonika, što je i učinjeno, a isti je jula 2009. godine usvojen u rumunskom Parlamentu kao Zakon br. 286.¹⁵⁹ Rumunija ima loše iskustvo sa usvajanjem zakona, pa pomenuti zakon (iako usvojen) nije stupio na snagu sve do 1 februara 2014. godine. Raniji zakon je svojim članovima 254 i 256 jasno definisao primanje mita od strane domaćih službenih/ovlašćenih lica kao krivično delo, dok je davanje mita službenim licima definisano u članu 255. Novi Krivični zakonik sadrži samo jedno krivično delo primanja mita, što je regulisano članom 308 u skladu sa obavezama preuzetim međunarodnim ugovorima, dok je davanje mita regulisano članom 309. Odredbe Krivičnog zakonika o primanju i davanju mita odnose se na sledeće grupe ovlašćenih/službenih lica:

1. policijske službenike,
2. zaposlene u javnim ustanovama i institucijama, kao što su javna uprava, vladine agencije, ministarstva,
3. zaposlene u gradskim skupštinama,
4. poslanike u opštinskim i regionalnim telima,
5. gradonačelnike i načelnike okruga i
6. sudije, tužioce i pravosudno osoblje.

U okviru rumunskog zakonodavstva za učinjena dela iz domena korupcije ne postoji mogućnost izricanja novčanih sankcija. Za pomenuta dela je uvek predviđena zatvorska kazna u trajanju od 2 do 10 godina zatvora, s tim što član 254 stav 1 (primanje mita) pored zatvorske sankcije predviđa mogućnost da se njegovom počiniocu mogu oduzeti određena prava, o čemu konačnu reč daje nadležni sud. Imajući u vidu frekventnost pomenutih krivičnih dela, Rumunija je oformila sveobuhvatan institucionalni okvir za borbu protiv korupcije i u skladu sa tim 2003. godine osnovan je Nacionalni antikorupcijski direktorat (*The National Anti-Corruption Directorate-NNA*), koji predstavlja specijalizovano telo tužilaštva sa zadatkom da istražuje slučajeve korupcije na visokom nivou. Nacionalni antikorupcijski direktorat (DNA) je ostvario velike uspehe, jer je nestranačkom istragom uspešno raskrinkao mnoge učesnike koruptivnih afera koji zauzimaju visoke političke i druge položaje.¹⁶⁰ Samo u poslednjoj deceniji lišeni su

¹⁵⁸Izvješće komisije Evropskom parlamentu i Vijeću o napretku Rumunjske u okviru mehanizma suradnje i provjere {COM (2015) 035final}.

¹⁵⁹“*Službeni list Rumunije*” br. 510 od 24 jula 2009.

¹⁶⁰ U periodu od 2008 do 2011. godine Direktor je pokrenuo predmete u kojima je ukupna vrednost procenjene štete 1,13 milijardi evra. Tokom navedenih pet godina Direktor je podigao optužnice protiv značajnog broja sadašnjih i bivših visokih funkcionera, uključujući 14 poslanika Parlamenta, 9 ministara (od koji je jedan bivši premijer), 11 zamenika ministra, 104

slobode mnogi političari, javni službenici, članovi sudstva, službenici za sprovođenje zakona, predstavnici zdravstva, ekstraktivne industrije, energetike, poljoprivrede, sporta i drugih javnih i privatnih sektora. Osim toga, Rumunija je bila podvrgnuta nadzoru odnosno proveri u cilju utvrđivanja da li je pre ulaska u Evropsku uniju (EU) sprovela sve preuzete obaveze koje su bile predmet pregovora. Nadzor na području slobode sigurnosti i pravde koje kontroliše Evropska komisija (EK) vršen je pomoću mehanizma za saradnju i verifikaciju (*Cooperation and Verification Mechanism CVM*). Njegova primena pokriva područja reforme pravosuđa, korupcije na visokom nivou, prevencije i bezpoštedne borbe protiv korupcije u javnom sektoru... Evidentno je da Evropska komisija (EK) s punim pravom od svih država članica Evropske unije (EU), a samim tim i Rumunije, zahteva potpunu angažovanost na suzbijanju koruptivnih krivičnih dela.

Kada je reč o mehanizmu za saradnju i verifikaciju (*Cooperation and Verification Mechanism - CVM*) Odluka¹⁶¹ Povereništva Evropske komisije (EK) od 13 decembra 2006. godine sadrži utvrđen red procedura koje Rumunija mora konkretno primeniti u sprovođenju reforme pravosuđa, ali i u okviru borbe protiv korupcije:

1. osigurati transparentnije i delotvornije pravosudne procese posebno kroz povećanje kapaciteta i odgovornosti nadređenog veća magistrata. Prijaviti i pratiti uticaj novih građanskih i kaznenih postupaka i procedura,
2. uspostaviti na predviđen način celovitost agencije odgovorne za proveru imovine, nekompatibilnosti i potencijalnog sukoba interesa i izdavanje obavezujućih odluka na temelju kojih je moguće preduzeti obeshrabrujuće sankcije,
3. nadovezujući se na napredak koji je već učinjen, neophodno je i dalje izvoditi stručne, nestranačke istrage povodom navoda o korupciji na visokom nivou, i
4. preduzimati buduće mere borbe protiv korupcije u cilju njenog sprečavanja, posebno od strane lokalnih vlada.

Rumunija je strateški pristupila borbi protiv korupcije jer suveoma česte scene privođenja pravdi lica koja su na visokim funkcijama. Najvažniji korak učinila je rumunska vlada na čiji je

gradonačelnika i zamenika gradonačelnika, 6 predsednika i potpredsednika regionalnih veća, 9 prefekta i 18 direktora državnih preduzeća. Direktor je pokrenuo postupke i protiv 40 sudija, uključujući i sudije Vrhovnog suda. Kada je u pitanju vrsta izrečene sankcije, uprkos povećanju broja izrečenih sankcija preko 5 godina zatvora, statistika u poslednje četiri godine pokazuje da je oko 60% zatvorskih sankcija u okviru zakonskog minimuma ili čak ispod minimuma, tako da se dovodi u pitanje odvrcajući karakter sankcija za koruptivna krivična dela. I pored smanjenja procenta uslovnih osuda od 2008. godine, preko 60% sankcija za krivična dela visoke korupcije su još uvek uslovne osude. (*Videti više: Analiza rizika u cilju procene regulatornih i organizacionih prepreka efikasnim istragama i postupcima u krivičnim delima korupcije, Zajednički projekat Evropske unije i Saveta Evrope: „Jačanje kapaciteta policije i pravosuđa u borbi protiv korupcije u Srbiji”* (PACS), Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu, Beograd, 2015, str. 29).

¹⁶¹Commission Decision of 13 December 2006 establishing a mechanism for cooperation and verification of progress in Romania to address specific benchmarks in the areas of judicial reform and the fight against corruption (notified under document number C(2006) 6569) (2006/928/EC), L 354/56, *Official Journal of the European Union*, 14.12.2006.

predlog Parlament 2012. godine usvojio Nacionalnu antikorupcijsku strategiju za period 2012-2015. Strategija je imala multidisciplinarni pristup i podrazumevala je celovit razvoj sektora i institucija za borbu protiv korupcije. Njen koncept se prvo temeljio na specifičnim projektima, a zatim i na aktivnostima za koje se smatralo da neće zahtevati dodatna sredstva, koje bi na kraju bile obuhvaćene redovnim budžetima institucija. Iako je borba protiv korupcije na visokom nivou dala određene rezultate, zanimljivo je da to nije bio slučaj sa borbom protiv sitne korupcije, gde nije bilo zapaženijeg uspeha. Pravni okvir je uglavnom uređen zahvaljujući nedavno preduzetim koracima na planu pravosudnih reformi Kaznenog zakona i Zakona o kaznenom postupku, koji su stupili na snagu početkom 2014. godine. Pomenute reforme imaju za cilj jačanje tela čiji je primarni zadatak sprovođenje zakona, kao i institucija za suzbijanje korupcije i osiguranje povećane delotvornosti i koherentne prakse sudstva u rešavanju slučajeva korupcije na visokom nivou. Ipak, mora biti napomenuto da se Rumunija nalazi u krugu država koje u pogledu rezultata o percepciji i stvarnom iskustvu sa korupcijom (Hrvatska, Češka, Litvanija, Bugarska, Grčka) prilično zaostaju, jer se pouzdano zna da je traženje/nuđenje mita u poslednjim godinama, kao i korupcija uopšte, u uzlaznom trendu. Vlada Rumunije je 2012. godine podnela, a Parlament je usvojio, predlog najnovije nacionalne antikorupcijske strategije za period 2012-2015. godine. Dokument se temelji na širokom preduzimanju konkretnih antikorupcionističkih mera, strateškog je karaktera, ima multidisciplinarni pristup i zahteva brži razvoj sektora i institucija za borbu protiv koruptivnih krivičnih dela. Strategija podrazumeva konkretnu primenu mera koje su sastavni deo specifičnih projekata, ali i svih drugih za koje se smatra da neće zahtevati dodatna sredstva u odnosu na one koje su obuhvaćene redovnim budžetima odgovarajućih institucija. Prema izveštaju Evropske komisije (EC) Rumunija je u borbi protiv korupcije na visokom nivou postigla određeni uspeh,¹⁶² međutim, izostali su rezultati borbe protiv sitne korupcije gde nema značajnijih pomaka.

Dakle, može se zaključiti da je pravni okvir uglavnom uređen i da su preduzeti uspešni koraci na sprovođenju reformi Kaznenog zakona i Zakona o kaznenom postupku, koje su morale biti sprovedene do kraja 2013 godine, kako bi stupile na snagu početkom 2014. godine. Reforme su imale za cilj dodatno uređenje pravnog okvira, jačanje tela za sprovođenje zakona, uređenje institucija za suzbijanje korupcije i osiguranje veće delotvornosti i koherentne prakse sudstva u rešavanju slučajeva korupcije. Međutim, dogodilo se upravo ono čega su se evropski zvaničnici najviše pribojavali. Veliki broj najnovijih zakonodavnih inicijativa Parlamenta, koje datiraju iz decembra 2013. godine, je zbog uskog opsega krivičnih dela iz domena korupcije, kao i odredbi krivičnog zakona o sukobu interesa, ozbiljno doveden u pitanje. Postoje velike sumnje u

¹⁶² Prema Izveštaju Evropske komisije o sprovođenju Mehanizma za saradnju i verifikaciju iz jula 2012. godine, broj rešenih predmeta na godišnjem nivou progresivno raste tokom poslednjih pet godina, sa 1506 predmeta u 2007. godini, na 2014 predmeta u 2008. godini, i 2270 predmeta u 2011. godini. Takođe, beleži se stalni rast broja podignutih optužnica, sa 167 optužnica protiv 415 lica u 2007. godini, na 220 optužnica protiv 937 lica u 2010. godini, i 233 optužnice protiv 1091 lica u 2011. godini. (*Videti više: Analiza rizika u cilju procene regulatornih i organizacionih prepreka efikasnim istragama i postupcima u krivičnim delima korupcije, Zajednički projekat Evropske unije i Saveta Evrope: „Jačanje kapaciteta policije i pravosuđa u borbi protiv korupcije u Srbiji”* (PACS), Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu, Beograd, 2015, str. 30).

stabilnost postojećeg zakonodavstva, kao i u političko opredeljenje reformi za borbu protiv korupcije zbog čega su navedene izmene i dopune zakona od strane Ustavnog suda Rumunije januara 2014. godine proglašene neustavnim.

3.2.5. Korupcija u Bugarskoj

Evropska unija (EU) je 2008. godine na račun Bugarske izrekla mnogo oštrih kritika koje se odnose na nedovoljnu posvećenost borbi protiv korupcije. Tom prilikom je veoma jasno izrečeno da će Unija pratiti dalje napore koje bugarske vlasti ulažu u pomenutoj oblasti, kao i da će o tome biti sastavljen poseban izveštaj. S tim u vezi je Evropska komisija (EK) u svom godišnjem izveštaju navela kako su uprkos određenom napretku, antikorupcijske mere delimične, i da Bugarska¹⁶³ nije uspela da obuzda organizovani kriminal. Početkom 2008. godine, Evropska komisija (EK) je odlučila da zbog problema sa korupcijom obustavi Bugarskoj pomoć od milijardu €¹⁶⁴ iz zajedničkog budžeta. Naime, Bugarska je iste godine na listi Međunarodne nevladine organizacije (*Transparency International*) zauzela 72 mesto na listi korumpiranih država. Svake godine, upravo zbog neuspeha u borbi protiv korupcije, država rizikuje velike gubitke, jer su joj milionske subvencije više puta stopirane. Danas je stanje gotovo nepromenjeno, a čini se da Bugarsku ne čeka ništa bolja sudbina ni u narednim godinama. Skoro svi evropski mediji su početkom 2016. godine objavili da je upravo Bugarska najkorumpiranija država članica Evropske unije (EU), i da je na tom planu ne "ugrožavaju" čak ni Rumunija i Hrvatska, tako da jesa pravom proglašena kraljicom korupcije u okviru Unije. Od 2014. godine njena vlada i Parlament pokušavaju da "očiste" pravosuđe od nezdravih elemenata, ali svi pokušaji ostaju bez uspeha.

Bugarska je 2007. godine ,zajedno sa Rumunijom, postala punopravna članica Evropske unije (EU). Konvenciju Ujedinjenih nacija (UN) protiv korupcije potpisala je 10 decembra 2003. godine, a njenu ratifikaciju je izvršila 20 septembra 2006. godine. Bugarski Krivični zakonik stupio je na snagu 1 maja daleke 1968. godine. Imajući u vidu mnoga razilaženja domaćeg zakonodavstva sa zakonodavstvom Evropske unije (EU), njen Krivični zakonik je tokom 2009 i 2010. godine pretrpeo značajne izmene i dopune upravo u cilju harmonizacije propisa.¹⁶⁵ Međutim, i pored velikog broja izmena i dopuna zakonodavac je nastojao i uspeo da u većoj meri očuva njegovu celovitost i konzistentnost. Uspeh je veći samim tim što je sačuvan zakonski okvir i što je proširen pojam stranih službenika. Postavljeni cilj je bio da novi zakon obuhvati sva službena/ovlašćena lica, pa i ona koja imaju međunarodni poslovni status, da podjednako tretira domaća i strana ovlašćena/službena lica i sve odredbe koje su u vezi sa podmićivanjem. Naime,

¹⁶³ "Službeni glasnik Republike Bugarske" br. 26 od 6. aprila 2010.

¹⁶⁴ Analiza rizika u istraživanju i procesuiranju korupcije, Zajednički projekat Evropske unije i Saveta Evrope „Jačanje kapaciteta policije i pravosuđa u borbi protiv korupcije u Srbiji" (PACS), Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu, 2015, str. 21.

¹⁶⁵ Opere citato, 6 april 2010.

Krivični zakonik Bugarske, kao i svi drugi zakonici država članica Evropske unije (EU), jasno razlikuje:

1. aktivno podmićivanje u privatnom sektoru,
2. pasivno podmićivanje u privatnom sektoru,
3. podmićivanje članova međunarodnih parlamentarnih skupština,
4. trgovinu uticajem i
5. podmićivanje stranih državnih službenika.¹⁶⁶

Krivični zakon Bugarske pojam službenog/ovlašćenog lica definiše članom 93: “.... kao lice koje obavlja, za platu ili bez nadoknade, privremeno ili stalno, službene dužnosti u javnoj instituciji, sa izuzetkom lica koje obavlja aktivnosti relevantne samo za materijalne funkcije i upravljačke poslove i poslove vezane za čuvanje ili upravljanje imovinom koja pripada javnom preduzeću, javnim organizacijama, drugim pravnim licima ili jednom vlasniku.”¹⁶⁷ Članovi 301, 302, 302a i 303 zakonika regulišu pitanje krivičnog dela pasivno podmićivanje, koje vrše domaća i strana ovlašćena/službena lica. U slučaju da je ovlašćeno/službeno lice izvršilo krivično delo koje je inkriminisano u jednom od pomenutih članova Krivičnog zakonika (da je učinilo nezakonitu radnju ili propuštanje koje ne predstavlja krivično delo već kršenje dužnosti), zaprećena je kazna zatvora do 8 godina. Za dela pod navedenim članovima predviđena je i novčana kazna koja se kreće do 3,5 hiljada €. Član 304 Krivičnog zakonika navodida ako je službeno/ovlašćeno lice koje je nosilac visoke i odgovorne službene funkcije (ministar, poslanik, sudija, tužilac, sudija porotnik) u tom svojstvu primilo mito, za takvo delo je predviđenakazna zatvora do 10 godina i novčana kazna do 7,5 hiljada €.

Bugarska javnost je već navikla na činjenicu da se država u kojoj žive u mnogim izveštajima zvaničnih institucija, kao i medija koji se bave pitanjima organizovanog kriminala sa posebnim osvrtom na korupciju, konstantno nalazi na vrhu tabele, i da je označena kao visoko korumpirana. Međutim, u nekim izveštajima, kolumnama ili pisanim raspravama¹⁶⁸ može se pročitati da je situacija savim drugačija, i da je matrica korupcije u Bugarskoj povoljnija nego što se čini, piše ili govori. Nisu malobrojna razmišljanja i tvrdnje koja idu u prilog činjenici da stanje nije tako crno kada je reč o korupciji, i da je makar deset država članica Evropske unije (EU) u tom pogledu daleko ispred.? Za takve i slične tvrdnje mora biti naglašeno da su neosnovane i netačne, jer nijedna zvanična institucija, Evropska agencija za statistiku (*Eurostat*), Svetska banka (*World Bank*) ili Međunarodna nevladina organizacija (*Transparency International*) nema nikakvog interesa da u izveštajima koji su od naročitog, javnog značaja, države pozicionira tamo gde ne pripadaju. Isto tako, neprihvatljivi su stavovi svih onih koji tvrde da Bugarska u pogledu zahvaćenosti koruptivnim problemima predstavlja evropski prose.

¹⁶⁶ “Službeni glasnik Republike Bugarske” br. 26 od 6 aprila 2010.

¹⁶⁷ Opere citato, 6 april 2010.

¹⁶⁸ ERSTEstiftung, ESI-european stability initiative, Berlin, Brusseles, Istanbul, *Transition and happiness – a Bulgarian paradox?* December 2014, str. 1-4.

Takvo tumačenje stvari svakako nije rešenje, i ne doprinosi ozbiljnijem angažovanju na efektivnom suzbijanju korupcije. Bugarski analitičar Krastev¹⁶⁹ tvrdi da, čak i kada bi se u obzir uzela korupcija u Ruskoj federaciji, stvari ne bi izgledale povoljnije po Bugarsku. Kada bi se dokazalo ono što pišu bugarski mediji, da visoki funkcioneri u pet država članica Evropske unije (Litvanija, Rumunija, Poljska, Slovačka i Mađarska) primaju mito učestalije od njihovih bugarskih kolega, Bugarska bi i dalje ostala kraljica korupcije.

Ako bi se prihvatila teza da je korupcija crna nit u tranziciji koju sprovodi Bugarska, to bi bio samo pokušaj da se pronađe sigurno ili poslednje utočište za sve neuspehe i razočaranja koje je doživela, kako u komunističkom, tako i u postkomunističkom period, u kome je uspela da postane član velike evropske porodice. Za merenje prisutnosti i intenziteta krivičnih dela iz domena korupcije može se uzeti uspešnost u privlačenju stranih direktnih investicija (*foreign direct investments-FDI*), jer sposobnost njihovog privlačenja predstavlja zapravo indikator spremnosti stranih investitora da ulažu u države koje se ne greju na njenoj vatri. U okviru današnje tranzicione ekonomije mnoge države imaju niska direktna strana ulaganja, a među njima je svoje mesto pronašla i Bugarska, koja je u jednom periodu u privlačenju istih bila lider na Balkanu. Tada je iznos direktnih stranih investicija bio gotovo u ravni sa domaćim bruto društvenim proizvodom (BDP), ali su inostrana ulaganja jednostavno isparila upravo zbog visokog nivoa korupcije, nepredvidivog pravosudnog sistema i niskog nivoa znanja nosilaca stručnih i akademskih kvalifikacija.

Takvim stanjem stvari su naročito bili zatečeni nemački investitori kojima je korupcija predstavljala najveći problem. Dodatni problem je predstavljalo neobjašnjivo postupanje bugarskih sudova prilikom sankcionisanja koruptivnih krivična dela. Neshvatljivo je da se u državi članici Evropske unije (EU), koja je istovremeno njen šampion u korupciji, u toku jedne godine izreknu samo dve pravosnažne presude. Prvi predmet je vođen protiv jednog bivšeg poslanika bugarskog Parlamenta i okončan je izricanjem zatvorske kazne. Drugi predmet se odnosio na bivšeg direktora jednog državnog preduzeća, kome je izrečena samo uslovna osuda. Istovremeno u deset predmeta doneta je oslobađajuća presuda, jer su okrivljeni bili na visokim javnim i poslovnim funkcijama (tri bivša ministra, bivši zamenik ministra, funkcioneri državnih preduzeća, biznismeni). U nameri da se ozbiljno uhvati u koštac sa korupcijom kao oblikom organizovanog kriminala, Bugarska je aprila 2016. godine zvaničnicima Evropske unije (EU) predstavila nacrt novog antikorupcijskog zakona.

¹⁶⁹ Zašto Putin, uprkos svojoj spremnosti za početak vojnih ratova, nerado proglašava pravi rat korupciji... Nedavna istraživanja javnog mnjenja iz Moskve nezavisnog *Levada* centroukazuju na to da većina ljudi vidi državnu birokratiju kao nepopravljivo poremećenu. Ruski filmovi i romani su puni službenika koji uzimaju mito. Zašto onda Kremlj tako nerado preduzima čišćenje, posebno u trenutku kada rezanje troškova korupcije može nadoknaditi depresivnim cenama nafte? Svakidašnje objašnjenje u zapadnim medijima da je i sam Putin duboko korumpiran više je nego istina, jer on zapravo sedi u epicentru ruske korumpirane građevine. (*Videti više: Zašto Putin toleriše korupciju, New York Times* od 15. maja 2016, članak: Krastev Ivan, predsednik Centra za liberalne strategije, stalni saradnik na Institutu za humanističke nauke u Beču).

Premijer bugarske vlade je uzeo učešće na samitu lidera 40 država, koji je održan 12 maja 2016. godine u Londonu (Velika Britanija). Skup je bio posvećen borbi protiv korupcije, i tom prilikom je izjavio da će se njegova država aktivno uključiti u rad centra. Ne čudi da su samitu prisustvovali predstavnici i onih država koje imaju uspeha u borbi sa korupcijom, ali ostaje nejasno zašto je domaćin samita bio predsednik vlade Velike Britanije Dejvid Kamerun, visoki državnik čije se ime pominje u poslednjoj velikoj *off-shore* aferi u dokumentaciji *Panama papers*. Bugarski premijer je komentárom da je: "... prvi put video toliko samokritičnosti i odlučnosti," verovatno bio fasciniran kada je britanski premijer u svom govoru izjavio da je: "... korupcija kancer u srcu svetskih problema, i da će zato u Londonu biti osnovan centar za globalnu borbu protiv iste." Izjava da su na samitu u Londonu učestvovali lideri država koje beleže značajne uspehe u borbi protiv korupcije, zvuči isuviše podlo i nediplomatski, ako se zna da su među prisutnima bili čelnici Nigerije i Avganistana, dve izrazito korumpirane zemlje. Isto se može reći i za Veliku Britaniju, koja je uključena u sve sfere organizovanog kriminala. Dakle, poslanik iz Avganistana je rekao istinu izjavivši da: „... samo Ujedinjeno Kraljevstvo, Sjedinjene Američke Države i međunarodna zajednica daju bitan doprinos širenju korupcije.“ U poslednjem izveštaju Međunarodne nevladine organizacije (*Transparency International*) o korupciji navodi se da je Bugarska najkorumpiranija zemlja među 28 država članica Evropske unije (EU), a ako je za utehu odmah iza se nalazi Italija, jedna od država osnivača Evropske ekonomske zajednice/unije (EEZ/EU).

3.3. Pojam prostitucije

Prostitucija je stara koliko i ljudski rod. Dakle, nije dovoljno reći da potiče iz antičkih vremena (Vavilon, Indija, Kina, Mesopotamija), ili iz XVIII veka kada se u Evropi otvaraju prve javne kuće i bordeli. Inače, termin prostitucija vuče koren iz latinskog jezika (lat. *prostitutio*) pod čime se podrazumeva prodaja sopstvenog tela, ili blud u vidu zanata. U pravnoj nauci ona suštinski ne predstavlja krivično delo izuzev ako se osobe ne primoravaju silom na taj čin. Uprkos sve većim nastojanjima da se jasno razgraniče podvođenje, nasilje, ucenjivanje ili neki drugi vid seksualne eksploatacije, prostitucija ostaje nedovoljno pokriveno područje koje stalno izmiče kontroli nadležnih. Naime, podvođenje izvedeno na bilo koji način, predstavlja ozbiljno krivično delo, dok sam čin prostitucije to ne mora biti. To je razlog zašto u poslednje vreme kriminolozi sve veću pažnju posvećuju pitanju neophodnosti izrade unificiranog pristupa u borbi protiv ovog oblika predstupništva koje ne spada u krivična dela, kao i protiv svih drugih odstupanja od društvenog morala koja obrazuju pogodan prostor za delovanje organizovanog kriminala. Holandija je među prvim državama koja je pružila snažan otpor kriminalizaciji prostitucije, tako što je našla kompromis u Zakonu o javnom moralu iz 1911. godine u kome stoji: "... da je strogo zabranjeno stvarati uslove za nastajanje prostitucije. Njime su zabranjeni bordeli, svaka vrsta seksualne eksploatacije, ostvarivanje profita na račun prostitutki, ali sama prostitucija nije kažnjiva."¹⁷⁰

¹⁷⁰ Feinberg, G. 2003, *Prostitution in the Netherlands: transforming the world's oldest profession into the world's newest industry*,

Posebno je važno da se razgraniče veze između trgovine ljudima i prostitucije, jer upravo tu i nastaje dilema, da li postoji veza između prostitucije i vršenja krivičnih dela. Problem se time uvećava, ali se i rešava dilema, jer je prostitucija obavezni pratilac mnogih devijantnih ponašanja (alkoholizam, narkomanija, privredni kriminal, trgovina ljudima, korupcija), tako da nije slučajno što ista imaju najveći koeficijent korelacije sa organizovanim kriminalom. Širom Evrope u toku su aktivnosti na prikupljanju podataka o prostituciji i trgovini ljudima, što za uspeh u identifikaciji krivičnih dela i borbi protiv istih može biti od ključne važnosti. Ukoliko bi se obezbedile tačne ili aproksimativno proverene informacije o slučajevima prostitucije, postavio bi se temelj za izradu dizajna efektne politike koja bi se sprovodila u tom pravcu. Na osnovu postignutih rezultata i nakon sprovođenja utvrđene politike mogla bi se utvrditi njena delotvornost, moć, uticaj, a bilo bi moguće izmeriti i njene efekte i nemoć promotera.

Sve evropske države koje su izabrale sopstveni način za rešavanje problema koje izaziva ova pošast (i potreba), moraju biti shvaćene kao akteri koji su spremni na ozbiljno traženje izlaza iz komplikovanog lavirinta, s tim što njihovu spremnost na eventualne žrtve treba posmatrati kao svestan, prihvatljiv i pravilan izbor. Na tom putu mnoge su uspele da pronađu način eliminacije stigme (negativno obeležavanje, sramota, degradacija) seksualnih radnika, kao i da pomognu stvaranje konteksta za njihovo seksualno oslobođenje, dok su druge pokazale dovoljno spremnosti da doprinesu konačnom postizanju ravnopravnosti polova. Ne smemo živeti u svetu iluzija da je izbor pomenutih načina bio lak posao. Svakako da nije, upravo zbog činjenice da je (bez obzira na zakonski okvir) prostitucija čvrsto povezana sa trgovinom ljudima, koje predstavlja protivzakonit i prljav posao, zbog čega se i kvalifikuje kao teško krivično delo. Za pravilno sagledavanje suštine i problema prostitucije, odlučujući korak je prikupljanje pravovremenih i pouzdanih podataka o tome, da li je ona direktna posledica ranije izvršenih, predikatnih, krivičnih dela za koja su predviđene zatvorske ili finansijske sankcije. U vezi sa tim treba posebno naglasiti da nije preporučljivo bilo kakvo upoređivanje podataka zasnovanih samo na pretpostavkama, jer u tom slučaju komparacija gubi pravi smisao. Dosadašnja iskustva u mnogim evropskim državama govore da je na osnovu pretpostavki nemoguće izvesti pouzdan zaključak, da li se prostitucija uvećava/smanjuje u odnosu na ilegalnu trgovinu ljudima.

Dodatni problem vezan za prostituciju u državama Evrope predstavlja to što mnoge ne raspolažu adekvatnim resursima, tehničkim kapacitetima i finansijskim sredstvima za opsežnija istraživanja slučajeva trgovine ljudima (Bugarska, Ukrajina, Poljska, Hrvatska). Prisutne su ogromne razlike između statističkih podataka o slučajevima trgovine ljudima, učesnicima u prostituciji i slučajevima koji su pokrenuti pred sudom. Određene države sukao rešenje ovog planetarnog problema izabrale legalizaciju (Holandija, Francuska, Velika Britanija), dok su druge izabrale njenu zabranu (Švedska, Norveška, Danska). Posledica svega toga je svojevrsan apsurd - u državama gde je prostitucija zakonom zabranjena klijenti su oni koji krše zakon, dok

prostitutke to nisu. Dakle, prostitucija je kažnjiva samo ako se dogodi remećenje javnog reda i mira. Oduvek je bilo velikih pokušaja da se prostitucija zabrani, ali mahom neuspešno. Određeni pozitivni rezultati su vidljivi u pogledu njenog efektnog ograničavanja, na način da su bordeli bili locirani u pojedinim gradskim kvartovima, naseljima ili drugim karakterističnim delovima koji su čak dobijali podrugljiva imena. Uporedo sa tim vršeno je i obeležavanje prostitutki, tako što su morale nositi uvredljive delove odeće. Prostitucija je uprkos svemu uspela da se održi u svim svojim oblicima, a može se slobodno reći da upravo sada doživljava i svojevrsnu ekspanziju. Šopenhauer, inače i sam žrtva prostitucije, je veoma dobro primetio, i kako ističe Visković, imao pravo kada je odredio njenu neuništivost, jer su prostitutke ljudske žrtve na oltaru monogamije.¹⁷¹

Savremeni svet ima pravo izbora, i zato je svakim danom sve manje akademskih i drugih mišljenja i stavova koji mogu biti potvrda da brak i prostitucija nikada ne mogu zajedno. Za mnoge je od braka važnija sreća, zato što se ostvaruje slobodnim vezama, konkubinatom, slobodnim ponašanjem i pruža individualnu slobodu što je više od braka.¹⁷² U tome treba tražiti razloge zbog kojih se danas institucije svake države u Evropi, kada je nadzor nad prostitucijom u pitanju, suočavaju sa manjim ili većim problemima, najpre zbog velike mobilnosti njenih aktera, a zatim i zbog snažne podrške tehnoloških dostignuća (prevozna sredstva, internet...). To su sve rezultati seksualne revolucije ili komercijalizacija seksakciju Slavković posmatra kroz:

1. sistematičnost polnih odnosa,
2. učešće različitih partnera (klijenti),
3. dobijanje odgovarajuće nagrade kao manje ili više redovnog izvora prihoda,
4. nevezanost seksualnih kontakata za bračne odnose,
5. nemoralnost,
6. ugrožavanje zdravlja populacije, budući da prostitucija predstavlja izvor različitih vrsta veneričnih bolesti i stečenog sindroma imunodificijencije (SIDA),
7. baziranje na ugnjetavanju žena koje su primorane da trguju sobom,
8. tesnu povezanost sa kriminalnim svetom i
9. uključivanje maloletnih lica bez obzira na sve vrste zabrane.¹⁷³

Ukoliko uzmemo u obzir stav da je prostitucija u mnoge države Evrope (Ruska federacija, Holandija, Francuska, Švedska, Italija) ušla kroz širom otvorena vrata, primetićemo širok dijapazon različitih tumačenja. Ona više nije problem samo kriminologa, policije,

¹⁷¹ Visković, N. 2008, *Spolnost i pravo*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 3, str. 650-651

¹⁷² Danas mladi ne stupaju u brak da bi imali decu i produžili vrstu, već da bi zajedničkim sredstvima kupili muzičke uređaje, automobil, putovanja i druge užitke... za mnoge Švedane brak predstavlja puku formu koja pripada istoriji porodičnog prava zato što mladi između 18 i 24 godine žive u vanbračnim zajednicama... preljube se sve manje kriju, nisu više tabu tema o čemu govori podatak da samo u Mađarskoj dvostrukim životom živi oko 300 hiljada žena i oko 500 hiljada muškaraca, što je možda najbolji opis mentaliteta Mađara (*Videti više*: Najman, N. V. 1985, *Zagađivači socijalne sredine*, Zavod za organizaciju poslovanja i obrazovanja kadrova, Beograd, str. 34-35).

¹⁷³ Slavković, V. 2015, *Zakonsko uređivanje prostitucije*, Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, Pravni zapisi, God. VI, br. 2, str. 375-393.

socijalnih ili zdravstvenih radnika, već je okupirala i razne institucije van sistema, nevladine organizacije, borce za prihvatanje različitosti i mnoga udruženja građana. Sve pomenute institucije ili udruženja, interesantno, najpre se bave problem nasilja koje proističe iz trgovine ljudima, a tek nakon toga poklanjaju pažnju problemima prostitucije koja je najčešće samo posledica. Dakle, sam čin prostitucije (kupovina/prodaja ljubavi), ukoliko je prošao bez incidenta nije u centru pažnje, a nije ni protivzakonit. Uprkos svemu, iza njene legalizacije stoje čitave armije zagovornika koji su saglasni da je u pitanju zločin bez žrtava, jer se prema pružaocima usluga u mnogo slučajeva postupa na nehuman, svirep i brutalan način, ali je srećna okolnost da nema smrtnih ishoda. Legalizacija će doprineti da se taj odnos promeni, da se izbegnu zlostavljanja i da se davaoci usluga konačno zaštite, kako bi bez problema, komotno i profesionalno, obavljali svoj posao. U istraživanjima koja su u vezi sa problemima odraslih žena¹⁷⁴ koje se bave prostitucijom, stoji da preko 82% istih bivaju fizički i psihički maltretirane, i na različite načine zlostavljane. Preko 83% doživi pretnje oružjem, 84% ima status trenutne ili bivše beskućnice, a čak 68% ispunjava kriterijume za kliničku dijagnozu posttraumatskog stresnog poremećaja, jer su makar jednom u toku rada bile napastvovane. Humanisti, borci za ljudska prava i ljudi dobrih namera nikada neće prihvatiti (ne bi trebalo) bilo čije ili bilo kakvo tumačenje, da bi legalizacija prostitucije doprinela sprečavanju brutalnih nasrtaja na prostitutke uključujući i silovanja. U novije vreme je sve više posebnih nacionalnih timova, specijalizovanih nevladinih organizacija (NVO) i udruženja građana, koji biju bitku protiv trafikinga, prostitucije i njene zloupotrebe.

Razmišljanje da je prostitucija slobodan izbor odrasle osobe može imati smisla, ali u slučaju dece, to je svakako daleko od zdravog razuma. U suprotnom, čemu bi služile akademske rasprave, šta bi značile tolike direktive, rezolucije, akcioni planovi i strategije, akcije protiv organizovanog kriminala i trgovine ljudima. Nije valjda svakoj ženi jedini izbor u životu bio da neometano ušeta u javnu kuću, hotel, bordel, striptiz-klub i sl. Mnoge od njih su pre ulaska u taj posao sasvim sigurno osetile grubosti makroa, poniženja i strahovite torture kriminalaca koji su ih zbog novca jednostavno ugurali u ropstvo, gde su postale samo jedna od karika dugačkog lanca prostitucije. Nisu sve prostitutke hetere,¹⁷⁵ mnoge od njih su na ivici svega ljudskog, i skoro 90% njih bi ostavilo svoj "posao" kada bi mogle da rade bilo šta drugo u životu. "Kada bi mogle da rade" ne zavisi od njihovih sposobnosti (unmne, fizičke) već od mogućnosti bekstva u neki drugi život koji će označiti prestanak veštačkog smejanja i gledanja tiranina u oči. Iz prezira

¹⁷⁴ ATINA-Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika rodno zasnovanog nasilja: *Pet mitova o prostituciji* <http://www.atina.org.rs/sr/pet-mitova-o-prostituciji>. Posećeno: 31 maj 2016, 20:30.

¹⁷⁵ Hetera ilipratilja se nije ograničavala samo na pružanje seksualnih usluga, i njihove usluge nisu bile jednokratne. Posedovale su zavidno obrazovanje, učestvovala u rasprave sa učenim ljudima, recimo na gozbama, a bile su i njihove kritizerke i davale su često poslednji sud o na primer: knjigama, pozorišnim predstavama, slikama, skulpturama ili besedama. Od svih žena u Grčkoj jedino su one bile samostalne i imale su priliku da same zarađuju za život. Hetera su zarađivale tri mine dnevno, odnosno i do 10.000 nekadašnjih drahmi za jednu noć. Kao ljubavnice, dobijale bi poklone od pratioca (partneri) ili od prijatelja (*philoi*), koji su ih izdržavali, a čija su udvaranja one prihvatale. Bile su obrazovane, neudate, težile su socijalnoj širini i slobodi, bile su emancipovane, finih manira, putene, harizmatične i prezirale su bračnu disciplinu. Razlikovale su se od običnih prostitutki (*porne*) koje su imale svoje podvođače ili pastire, surove trgovce tuđim telom (*Videti više*: Đurić, N. M. 1959, Iz helenskih riznica, Prosveta, Beograd, str. 169 i Grupa autora, 1986. *Opšta enciklopedija, deo treći*, Prosveta, Beograd, str. 106.).

prema zadriglom gazdi i strašnoj sceni koju je s tim starcem doživela na njegovom imanju, Četa nikada u svom životu nije pogledala klijenta u oči.¹⁷⁶ To je realnost, to je prava priča to je suština prostitucije, bez obzira što na drugoj strani mogu postojati nekakvi drugi argumenti.

3.3.1. Etiologija prostitucije u Evropi

Istorijski posmatrano prostitucija je na evropskom kontinentu doživljavana kao ogroman moralni poremećaj, što je više od društvenog ili bilo kog drugog problema. Problem je najpre vezivan za stanovništvo koje se nalazi na samoj društvenoj margini opterećeno siromaštvom i bedom, i samim tim je resurs u kome je lako naći sve što je potrebno za razvoj prostitucije: kriminal, žene, jazbine ili bordele,¹⁷⁷ klijente i podmitljive državne činovnike koji gledaju kroz tamne naočare sve što se u vezi sa njom događa. Prostitucija najpre potseća na klackalicu: kada služi elitnim slojevima društva onda je poželjna i legalna, a kada se njom bave osobe sa niskim društvenim statusom, onda je ona prezriva, nepoželjna, protivzakonita, prenosilac je veneričnih i drugih bolesti, i zato protiv nje treba preduzimati oštre kaznene mere. Zato mora biti napomenuto da su u jednoj civilizovanoj Francuskoj, posebno u njenom glavnom gradu Parizu, tokom prve polovine XX veka, mnogi bordeli poput Kabanaisa ili Sfinge (*Chabanais*, poznata ulica u Parizu i *le Sfinge*, egipatska sfinga) predstavljali amblem tadašnjeg međunarodnog prestiža. Po svom jedinstvenom luksuzu kojim su odisali i po glamuroznim balovima i zabavama koje su njihovi vlasnici priređivali, bili su međunarodno poznati i nadaleko čuveni klubovi. Francuski zvaničnici, ministri u vladi, kao i drugi bitni državni činovnici, često su u programe dočeka svojih gostiju, stranih predstavnika, diplomata i drugih važnih ličnosti uključivali posete ovim znamenitim bordelima.

Bordeli, njihov luksuz, otmena klijentela i svi drugi prateći elementi suspenduju pravo na zanemarivanje činjenice da je prostitucija od nastanka ljudske civilizacije imala svoje, moglo bi se reći, visoko mesto u društvu. Osim toga, kinesko, mongolsko, rimsko, otomansko i druga poznata carstva imala su razumevanja za prostituciju, koja je bila na raspolaganju pripadnicima

¹⁷⁶ Četa je devojčica od 11 godina koju je na silu obljubio gazda na imanju Aspromonte (Italija) 1906. godine. Ceo život je provela u bordelu u Sjedinjenim Američkim Državama i nikada nije pogledala mušteriju u oči iz prezira prema čoveka koji joj je uništio život. (Videti više: Fulvio, D. L. 2009, *Banda snova*, Laguna, Beograd, str. 606. Prevod: Subotić, G.)

¹⁷⁷ U latinskom jeziku naziv za bordel bio je *lupenar* ili *lupenarium* što asocira na vučju jazbinu, a prostitutke koje su ordinirale u njima najčešće su nazivane vučicama (*lupa*). Bordel (engl. *brothel*, franc. *bordel*, nem. *Kuppelei*), a eufemistički javna kuća, naziv je za specifičnu vrstu ugostiteljskog objekta u kome se najčešće obavlja prostitucija kao osnovna delatnost, a njeno odvijanje zavisi od toga da li je njegov rad legalizovan zakonom dotične države. U slučaju da su prostitucija ili vođenje bordela ilegalne aktivnosti, objekat se maskira u običan ugostiteljski objekat koji nominalno vodi legalnu aktivnost (bar, striptiz klub, salon za masažu i sl.). U pitanju je objekat u kome je omogućeno upoznavanje prostitutki sa klijentima, ili obezbeđivanje prostora za pružanje/korišćenje seksualnih usluga. Bordeli se inače razlikuju po tome što u nekima od njih prostitutke čine stalno zaposleno osoblje, primaju utvrđenu zaradu ili sa vlasnikom bordela, odnosno sa licem koje njime upravlja, dele zaradu. Ovakav bordel se naziva zatvorena kuća (franc. *maison close*). Drugi tip bordela poznat je kao prolazna kuća (fran. *maison de passe*) i označava objekat u kome prostitutke samostalno obavljaju svoju delatnost, ali zato vlasniku bordela ili licu koje njime upravlja plaćaju zakup svog radnog mesta (Videti više: Knapp, C. R. 2013, *Invisible Romans Prostitutes, outlaws, slaves, gladiators, ordinary men and women ... the Romans that history forgot*, Profile Books, London, p. 400).

elite (državnici, filozofi, vojnici, pesnici), ali i pripadnicima drugih staleža koji su imali razuman ili nerazuman razlog da ih stalno ili povremeno koriste. Prirodno je da prostitucija nasuprot onih koji je odobravaju ima i svoje negatore, tako da prvi koraci zabrane sežu u stara vremena. Ipak, najveći naponi u cilju zabrane učinjeni su tokom XIX i XX veka. U tom periodu došlo je do primene različitih pristupa i metoda suzbijanja prostitucije. Međutim, pomenuta razdoblja su poznata i kao vreme velikih ratova, vojnih mobilizacija, intervencija i osvajanja, tako da su mnoge države zvanično stajale iza osnivanja javnih kuća, salon zabave, noćnih klubova i sl., o čemu najslikovitije govore primeri Francuske za vreme intervencije u Indoneziji, ili nacističke Nemačke i vojske Sjedinjenih Američkih Država¹⁷⁸ za vreme Drugog svetskog rata. Takvi objekti zabave su upravo i osnivani sa ciljem da bi se vojnici relaksirali i održavali borbeni moral na zavidnom nivou. Iz ove perspective, moguće je izvesti zaključak da je Šopenhauer potpuno u pravu i da je sasvim prirodno što je i tada, kao i danas, prostitucija doživela ekspanziju.

Savremeni svet, u kome sve vrste industrije rapidno napreduju, paralelno pruža priliku za razvoj multimilijarderske seks-industrije koja je više enigma nego tema o kojoj se može lako govoriti. Naime, ako se radi o prostituciji koja je posledica kriminalnih aktivnosti (krijumčarenje ljudi, trafikovanje, otmice, podvođenje i sl.) onda industrija ostvaruje ogroman prljavi profit i tada su predikatna krivična dela posao za sudstvo i policiju. Ukoliko je bavljenje najstarijim zanatom na svetu nečiji lični izbor, onda pružanje pomenutih usluga najčešće ne spada u red krivičnih dela. Izuzetno, takvi slučajevi su decidno regulisani zakonom u skoro svakoj uređenoj evropskoj državi (Holandija, Nemačka, Irska, Francuska) gde prostitucija nije decidno protivzakonita. Prisutne su opravdane tvrdnje, a ima i zvaničnih dokaza, da je prostitucija starija od organizovanog kriminala, da mu je uvek išla na ruku i direktno doprinosila njegovoj ekspanziji, tako da do današnjih dana nije poznat nijedan oblik kriminala u kome prostitucija na neki način ne podstiče njegovu aktivnost. Pema zvaničnim procenama relevantnih institucija, trgovci ljudima, kriminalci ili makroi kontrolišu preko 90% žena koje su direktno uključene u poslove prostitucije, od čega skoro 80% eksploatišu i ostavljaju bez bilo kakve materijalne ili finansijske podrške. Ukupan ostvareni prihod od njihovog rada prisvajaju za sebe, jer su neplaćanje obavljenog posla, pretnje, ucene i držanje u zoni zavisnosti najbolja sredstva putem kojih trgovci, kriminalci i makroi kontrolišu prostitutke. Na taj način žele da ih što je moguće duže zadrže u svom posedu.

Mnoge prostitutke koje ordiniraju u bordelima, noćnim klubovima ili hotelima žrtve su trafikovanja i obično su izmanipulisane, prevarene, ucenjene ili prinuđene, da se još kao deca, adolescenti ili mlađe osobe bez životne perspective, odluče na ovu vrstu ropstva. Većinom su žrtve naivnog verovanja kriminalcima da će svoju ekonomsku zavisnost rešiti ukoliko prihvate posao koji im se nudi (studiranje u inostranstvu, posao u multinacionalnim kompanijama, fotomodel, plesačica, pratilja poznatih ličnosti). Ipak, u nekom narednom periodu se ispostavi da su

¹⁷⁸ Roberts, L. M. 2013, *What soldiers do, Sex and American GI in World War II France*, the University Chicago Press, Chicago and London, p. 341.

takve priče samo perfidna manipulacija i da su postale lak plen, odnosno samo još jedna od karika u ko zna koliko dugom lancu prostitucije. To je dobro oprobani recept, koji se koristi za vrbovanje žena planiranih za bavljenje prostitucijom. Pripadnici organizovanog kriminala ga obično primenjuju prilikom prvog kontakta sa potencijalnom žrtvom, sa ciljem da ista prihvati ponudu i napusti matičnu državu. Naravno, primenjuje se i u slučajevima kada žrtva uspešno emigrira. Tada prvi korak predstavlja oduzimanje ličnih isprava, a nakon toga slede obmane, prevare, pretnje i dovedenje u dužnički odnos. Žrtve na taj način dospevaju u zonu egzistencijalne zavisnosti koju organizatori kriminalnih poslova koriste kako bi ih prisilili na poslove u kojima su izložene torturi, eksploataciji i izrabljivanju. Dakle, nalaze se u ropskom položaju u kome poslodavci koriste njihovu nezavidnu situaciju i lišavaju ih lične slobode i seksualnog integriteta.¹⁷⁹ Posebno je pitanje koliki deo ostvarenog profita pripada pružaocima usluga, naročito u delu u kome organizovani kriminal poseduje najčešće žene, a zatim mlađe i starije devojke (dečake), koje neprestano pružaju usluge često bez ikakve lične koristi.

Ogromna većina žena koja se bavi uličnom, bulevarskom prostitucijom, živi u siromaštvu, uglavnom bez krova nad glavom. Obično su zavisnice i stalni uživaoci alkohola i opijata, koje koriste u obilnim količinama u nameri da iz sebe istisnu sve neprijatnosti koje doživljavaju. Teško je razumeti u potpunosti kako se oseća žena (dečak) koja je udaljena od svojih životnih veza, prisiljena da živi od milosti makroa koji je njen jedini legalni autoritet i koja je kao žrtva seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja, fizičkog i psihičkog maltretiranja i omlovažavanja, provela svoje detinjstvo i mladost u pomenutom ropstvu. Priču o tome može iskreno ispričati samo praksa, prostitucija, razlozi ulaska u njene vode i nemogućnosti bekstva iz istih. U tome treba tražiti razloge zbog kojih su mnoge evropske države početkom XX veka, počele ozbiljno da se bave zakonskim uređenjem prostitucije.

Ključne razloge u tom pogledu treba tražiti u odnosu na prava prostitutki, čija je erozija u tom periodu konstantna.¹⁸⁰ Međutim, ako se posmatraju žene uopšte, jedno od najvažnijih prava koje su izgubile svakako je pravo na samostalnu ekonomsku aktivnost, što ih je još više potiskivalo na društvenu marginu. Tako je u Francuskoj suspendovano pravo prostitutkama na zaključivanje svih vrsta ugovora, kao i pojavljivanje pred sudom u svoje ime, kako se ne bi žalile zbog zlostavljanja, maltretiranja i eksploatacije. Sličan status imale su i žene u Italiji, dok im je u Nemačkoj bilo zabranjeno da žive same, sa drugim ženama i kod siromašnih osoba bez obzira što su mogle biti bliski članovi njihove porodice. Naime, postojala je bojazan da neće biti u dovoljnoj meri kontrolisane. Usled jačanja organizovanog kriminala prostitucija je doživela korenite promene, što je bio direktan atak na prostitutke koje su veoma brzo zapale u nezavidan položaj. To je automatski značilo, da se prostitucija preobrazila iz trgovine ljudskim telom u

¹⁷⁹“LEFO - Latin American Emigrated Women in Austria”, austrijska nevladina organizacija (NVO) koja pruža podršku i edukaciju ženama migrantkinjama u Austriji. Preuzeto iz “Trgovina ženama”, ASTRA/AŽIN, Beograd, 2001, str. 71.

¹⁸⁰Wiesner, E. M. 1986, *Working Women in Renaissance Germany*, Rutgers University Press, p. 263. Dostupno na: <http://www.telegraf.rs/vesti/1373040-gde-je-sve-prostitucija-legalna-da-li-je-vreme-da-srbija-kaze-da-najstarijem-> Posećeno: 03 jun 2016, 14:58.

kojoj su dominirale žene, u trgovinu ljudima gde su supremaciju preuzeli muškarci, kriminalci koji su ih vrbovali za bavljenje najstarijim zanatom na svetu. Posmatrano iz današnje perspektive uočljivo je da su mnoge evropske države predano nastojale da kontrolišu prostituciju i osobe koje se njom bave. O tome Henrike¹⁸¹ i Darija¹⁸² imaju svoj stav i potkrepljuju ga argumentima: “ ... da se radi o počecima dugog niza evropskog zakonodavstva kojim se težilo da se kontroliše ili suzbije prostitucija... to se prvenstveno doživljavalo kao veliki moralni (u manjoj meri i društveni) problem, pa su se njihovi konkretni predlozi i potezi kojima su nastojali da suzbiju nemerljivu „štetu“ koju prostitucija nanosi društvu sastojali u kažnjavanju prostitutki od strane suda, i istovremenom smanjivanju kompetencija policiji, za koju se smatralo da je preblaga i bez rezultata u radu... krajnji cilj je bila stroga kontrola posebnih gradskih četvrti, kriminalaca, ali i bordela u kojima bi jedino bilo moguće bavljenje prostitucijom.”

Može se zaključiti da je prostitucija veoma kompleksan socijalni fenomen koji je iznikao pod pritiskom različitih životnih i društvenih okolnosti neodostojnih čoveku. Ostaje dilema, da li prostitucija i posle svega ipak predstavlja svestan izbor osobe koja zaista želi da se bavi ovim okrutnim poslom. Nesumnjivo, svaka žrtva trgovine ljudima je prinuđena da se bavi poslovima u interesu organizovanog kriminala, što podrazumeva i prostituciju. Dovedena u beznadežan položaj, žrtva (žena, devojka, dečak) nije u prilici da slobodno odlučuje gde, za koga, koliko i kako će raditi, a klijentelu ne sme ignorisati. Lišena slobode kretanja i bez ličnih dokumenata ne može nikuda, a najveći prihod od svog rada prepušta silom ili milom poslodavcu-makrou i trgovcu belim robljem. Jednostavnije rečeno, ona predstavlja vlasništvo makroa. Na drugoj strani, odnos između osobe koja se dobrovoljno bavi seksualnim radom i njenog vlasnika je veoma složen i na granici eksploatacije, jer sloboda koju ta osoba ima često može biti samo prividna i vrlo ograničena. Prema tome, u nekim slučajevima prostitutkama ipak stoji na raspolaganju makar minimalna mogućnost upravljanja svojim telom i zaradom, a u određenom obimu i sloboda mogućnosti odlučivanja o sopstvenom životu.¹⁸³

3.3.2. Pravni pristup prostituciji u državama Evrope

U Evropi ne postoji jedinstveno pravilo, ali ni konsenzus, o tome da li je moguće prostituciju uvesti u red, osujetiti organizovani kriminal u formi trgovine ljudima i stati na kraj seksualnom iskorišćavanju žena i dece. Tome u prilog ide činjenica da zakoni variraju od jedne do druge države, tako da je prisutno šarenilo samo dodatni vetar u jedra trgovcima ljudima, makroima, podvodačima, ali i prodavcima sopstvenog tela. U pravničkoj praksi koja do današnjih dana nije uspela do kraja da razjasni sve nedoumice u vezi sa prostitucijom, sreću se tumačenja da su Holandija i Nemačka izgradile najveći stepen liberalne politike, dok je u Švedskoj, Norveškoj i Islandu korišćenje usluga prostitutki kažnjivo delo, a njihovo pružanje je

¹⁸¹ Henriques, F. 1968; *Historija prostitucije 1-2*, Epoha, Zagreb, str. 435

¹⁸² Darija, Ž. 2015, „*Sestre bluda*“: *Zakonska regulacija ženske prostitucije na hrvatskom području od 1852. godine do 1934. godine, sa posebnim osvrtom na grad Karlovac i Europsko okruženje*, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, str. 133.

¹⁸³ Radović, I. 2008, *Trgovina ljudima*: priručnik za novinare, Astra - Akcija protiv trgovine ljudima, Beograd, str. 153.

nekažnjivo, dakle, legalno. U državama poput Velike Britanije, Irske i Francuske korišćenje/pružanje seksualnih usluga nije samo po sebi protivzakonito, ali njihova kupovina, svodništvo i poslovanje bordela predstavlja krivično delo. Što se tiče sankcionisanja prostitucije u državama bivše Istočne Evrope (Poljska, Češka, Ruska federacija), one su svoje zakone u borbi protiv prostitucije uperile konkretno protiv prostitutki. U datom trenutku, globalna politika država članica Evropske unije (EU) koja se odnosi na borbu protiv organizovanog kriminala, trgovine ljudima i prostitucije preferira multidisciplinarni pristup. Ona uglavnom podrazumeva sprovođenje zakona, propisa, primenu različitih iskustava i uključuje širok spektar prevencije u okviru zaštite žrtava, kao i podršku predviđenih zakonskih rešenja.

Trgovina ženama radi prostitucije prvi put se pominje u XIX veku,¹⁸⁴ tokom javne debate vođene u državama Zapadne Evrope. Povod za diskusiju bilo je odvođenje žena iz tih država u njihove kolonije sa jednim jedinim ciljem, da se prinudno bave prostitucijom. Protiv "trgovine belim robljem", kako je trafiking tada nazvan, pokrenuta je međunarodna kampanja iz koje je proizašao prvi međunarodni sporazum potpisan u Parizu 1904. godine.¹⁸⁵ Prva Konvencija Ujedinjenih Nacija (UN) za suzbijanje trgovine ljudima i eksploatacije drugih putem prostitucije usvojena je 1949. godine. Trgovina belim robljem (engl. *white slavery trafficking; sex trafficking*) je bizaran oblik trgovine ljudima u kome se žrtve primoravaju na prisilan rad uglavnom u seks-industriji, odnosno prostituciji. Predmet trgovine su uglavnom mlade osobe ženskog pola, ali i starije devojke i dečaci. Radi boljeg shvatanja trgovine belim robljem i suštine prostitucije, treba uzeti u obzir dobrovoljan pristanak koji kod prostitucije može postojati, ali je zato kod krijumčarenja potpuno suspendovan.

Problem je ozbiljno privukao pažnju svetske javnosti krajem XX veka, kada je ustanovljena opaka bolest imunog ljudskog sistema ili sindroma stečene imunodeficijencije (franc. *Syndrome D'immunodéficience Acquisée-SIDA* ili eng. *Acquired Immune Deficiency Syndrome-AIDS*) jednostavno podivljala i neslućenom brzinom počela da odnosi živote ljudi koji su imali učešće u seks-turizmu ili u dečijoj prostituciji. Na mestu na kome dolazi do razilaženja u pravničkom definisanju prostitucije, dolazi do poklapanja različitih strategija. Realno, prisustvo različitih interesa je očekivano, i suštinski se odnosi na tumačenja prvo od strane države, da je trgovina ženama najčešće delo organizovanog kriminala dok drugo, emotivnije tumačenje potiče od predstavnika ženskih nevladinih organizacija koje ne ignorišu prvi stav, ali smatraju da je prvenstveno bitno naglasiti da je u pitanju klasično nasilje nad ženama i kršenje elementarnih ženskih ljudskih prava.

¹⁸⁴ Dekić, S. et al., 2003, *Trgovina ženama*: priručnik za novinare, ASTRA/AŽIN, Beograd: str. 99.

¹⁸⁵Od 1904. godine postoje međunarodni sporazumi za suzbijanje trgovine ženama. Međunarodni dokument za suzbijanje trgovine devojčicama i zaštitu istih usvojen je 18. maja 1904. godine, dok su izmene i dopune izvršene 1949. godine.

Međunarodni sporazum o suzbijanju trgovine devojčicama od 4. maja 1910. godine obavezuje države potpisnice (do 1989. godine ovaj sporazum potpisala je 71 država) na kažnjavanje dela kao što su provođenje prisilne prostitucije i navođenje maloletnica na prostituciju. Osim toga, postoji i sporazum o suzbijanju prostitucije kojom se bave punoletne žene, prisilno ili samovoljno, koji datira iz 1933. godine i čije su izmene izvršene 1949. godine. (*Videti više*: Vezeman, D. *Trgovina ženama i devojčicama, Ljudska prava, prava žena*, Redakcija: Ragnar Miler, <http://www.dadalos.org/srbija/frauenrechte/warum/frauenhandel.htm#Seitenanfang>. Posećeno: 03 jun 2016, 19:23.

Pomenuto poklapanje strategija doprinelo je da se preduzmu mere o zakonskom regulisanju problema prostitucije, gde su pojedina evropska zakonodavstva izabrala tri pristupa koja su u permanentnoj upotrebi. Reč je o kriminalizaciji, dekriminalizaciji i legalizaciji prostitucije koju mnogi s pravom nazivaju najstarijim ljudskim znanom.

3.3.3. Kriminalizacija prostitucije u evropskim državama

Kriminalizacija podrazumeva zabranu svih oblika prostitucije ili dopuštanje prodaje usluga uz zabranu njihove kupovine i aktivnosti koje su u vezi sa njihovim traženjem, držanjem bordela i podvođenjem (Velika Britanija, Švedska, Norveška, Island). Razmatranje složenog pitanja prostitucije zahteva odgovor na pitanje, da li i u kojoj meri zakonodavac može preventivno uticati na kriminalitet. To dejstvo zavisi od toga kako posmatramo krivično delo, odnosno šta konkretno čini kriminalitet u prostituciji. Pravnička struka nalaže da u domenu prostitucije krivični zakonodavac vrši izbor onog ponašanja u odnosu na koje ima nameru da direktno i preventivno deluje. Tom prilikom zakonodavcu se savetuje da mora biti upoznat sa činjenicom da je svaki izbor koji napravi daleko od odgovarajućeg, i da može izazvati sumnju u ispravnost. Ne čudi što često stičemo utisak da se kriminalizacija u prostituciji svodi na stav, da savremeni zakonodavac ne vodi isuviše računa da li će biti u stanju da ostvari preventivno dejstvo u odnosu na ponašanje koje predstavlja vršenje krivičnog dela. Međutim, u pravnoj nauci, odnosno u pravničkoj struci, neguje se pravilo da nijedno ponašanje po svojoj prirodi, samo po sebi ne predstavlja krivično delo.¹⁸⁶ Konkretno, u prostituciji tu karakteristiku stiče kroz veoma složen proces evaluiranja koji zavisi od niza relevantnih okolnosti. U pitanju su važeće moralne norme i grupe sa posebnim interesima koje u principu, odlučuju o kriminalizaciji nekog ponašanja.

Na pitanje, koja se ponašanja mogu smatrati kao legitimni predmet krivičnog zakonodavstva, pravna nauka do današnjih dana nije ponudila čak ni aprosimativan odgovor, zbog čega je isti ostao naučno nerazjašnjen. Osnovni smisao i svrha kriminalizacije u prostituciji mora biti zaštita određenog dobra ili vrednosti, a to su u prvom redu ljudsko telo i zdravlje koje se napada nečijim ponašanjem koje se inkriminiše, odnosno kvalifikuje kao krivično delo. U skladu sa tim, osnovni materijalni kriterijum za inkriminisanje u sferi prostitucije je ljudsko telo, što znači da onopredstavlja objekat krivičnopravne zaštite. Ukoliko zakonodavac ima nameru da u procesu kriminalizacije vodi računa o efektivnosti krivičnog prava, onda mora imati na umu prvo, da postoji ljudsko telo, zdravlje i integritet ličnosti, što susvakako dovoljno vredna dobra koja zaslužuju odgovarajuću zaštitu. Drugo, krivično pravo i predviđene sankcije moraju predstavljati adekvatna sredstva za sprovođenje prevencije protiv eventualnih ataka na dobro kome je neophodna zaštita. Na kraju, krivično pravo bi moralo da bude krajnje sredstvo (*ultima*

¹⁸⁶Stojanović, Z. 2011, *Preventivna funkcija krivičnog prava*, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu, CRIMEN (II) 1/2011, str. 3–25.

ratio) za pružanje zaštite određenom licu. Na primer, u nemačkom zakonodavstvu je praksa: "... da ne postoji neko drugo sredstvo kojim bi se moglo uspešnije sprečavati ponašanje koje ugrožava ili povređuje dobro kome treba pružiti zaštitu. Međutim, nije bitno da li se savremeni zakonodavac makar orjentaciono pridržava ovih kriterijuma zato što, bar za sada, pravna nauka nije u stanju da ponudi nijedan bolji kriterijum."¹⁸⁷

Kada je reč o kriminalizaciji prostitucije u evropskim državama, važno je napomenuti da su još davnih 60-tih godina XX veka mnoge evropske države (Švedska, Velika Britanija, Holandija) ostvarile zavidan uspeh u obračunu sa prostitucijom, jer su u svoja zakonodavstva podvođenje i kupovinu usluga kvalifikovali kao krivično delo. Prema mišljenju eksperata iz oblasti krivičnog prava najbolje rezultate na pomenutom području postigla je kraljevina Švedska. Davno poznata parola "prostitucija će uvek biti među nama" je i dalje na snazi u velikom broju država Evrope i sveta, međutim u kraljevini Švedskoj njen eho je odavno postao slab. Revolucionaran iskorak napravio je švedski parlament 1999. godine, usvojivši zakon koji kriminalizuje kupovinu seksa, ali i dekriminalizuje njegovu prodaju. Zakon je regulisao da prostitucija ima karakter muškog nasilja nad žrtvama (žene, deca), i da predstavlja protivzakonit oblik eksploatacije, što je svakako ozbiljan društveni problem koji će ostati nerešen ukoliko muškarci nastave da kupuju, eksploatišu i prodaju žrtve trafikinga. Kredo švedske vlade je bio da se prostitucija ne može iskoreniti, ali se broj žena koje učestvuju u istoj može smanjiti.

Tako je samo u Stokholmu broj žena: "... u uličnoj prostituciji smanjen za dve trećine, dok je broj mušterija smanjen za 80% ... slično je i sa drugim velikim gradovima u Švedskoj. U nekima je ulična prostitucija gotovo nestala... zatvoreni su mnogi renomirani švedski bordeli i saloni za masažu, koji su tokom 90-tih godina XX veka masovno otvarani, s tim što u prostituisanju ne učestvuje nijedna Šveđanka."¹⁸⁸ Zakon o prostituciji kraljevine Švedske je zabeležio briljantne uspehe zbog čega i danas uživa podršku preko 70% njenih građana, a mnoge države Evrope teže da identične odredbe ugrade u svoja zakonodavstva. Danas je nezamislivo da na tlo kraljevine Švedske kroči žrtva organizovanog kriminala ili buduća prostitutka. Na drugoj strani, mnoge države u Evropi taj problem ne mogu da reše na efektan način. U Danskoj, gde je prostitucija legalizovana, predstavnici oranizovanog kriminala baveći se trgovinom ljudima samo u toku jedne godine "uvezu" oko 1,5 hiljada novih prostitutki, dok se u Finskoj taj broj kreće i do fantastičnih 17 hiljada.¹⁸⁹ Veliki uspeh donešenog Zakona o prostituciji ogledase u kriminalizaciji kupovine, traženja i plaćanja seksualnih usluga, odnosno u dekriminalizaciji prodaje tela, što znači da je svakoj osobi garantovano pravo slobodnog raspolaganja istim.

¹⁸⁷Tako Roxin, C. 1980, Zur Entwicklung der Kriminalpolitik seit den Alternativentwürfen, Juristische Arbeitsblätter, Strafrecht, p. 546.(u:Stojanović, Z. 2011, *Preventivna funkcija krivičnog prava*, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu, CRIMEN (II) 1/2011, str. 3–25).

¹⁸⁸ Sweden's Prostitution Solution: Why Hasn't Anyone Tried This Before?

<http://esnoticia.co/noticia-8790-swedens-prostitution-solution-why-hasnt-anyone-tried-this-before>. Posećeno: 08 jun 2016, 11:06.

¹⁸⁹Opere citato, <http://esnoticia.co/noticia-8790-swedens-prostitution-solution-why-hasnt-anyone-tried-this-before>. Posećeno: 10 jun 2016, 11:53.

Francuska je, ugledajući se na pozitivan primer Švedske, preduzela ozbiljne korake kako bi se što efikasnije suprostavila prostituciji. Akcenat je stavljen na kriminalizaciju korisnika usluga, klijentele, jer je francuska vlada u tome videla najbolji način da se prostituciji konačno stane na put. Međutim, kompletna strategija, a posebno predloženi Zakon o prostituciji, nije naišao na razumevanje nevladinih organizacija, udruženja koja se bore za prava građana i seksualnih radnika, budući da su rigorozne mere poput onih u kraljevini Švedskoj nesvojstvenefrancuskom mentalitetu i načinu na koji Francuska neguje demokratiju. Protivnici predloženog zakona¹⁹⁰ su svoje neslaganje sa odredbama pomenutog zakona temeljili na slabim rezultatima koji su zabeleženi u nekim drugim državama Evrope, dok su pripadnici policajci ovaj i druge zakone u državama Evrope nazivali nacističkim. Prema njihovom mišljenju, primena oštrih sankcija ne bi imala naročitog uspeha,¹⁹¹ zbog čega je vladi i parlamentu sugerisano da odustanu od predloga, i da se povedu primerom Holandije ili Švajcarske. Zahtevali su da institucije koje su odgovorne za pitanja organizovanog kriminala, konkretno trgovine ljudima i prostitucije, primenjuju oštrije mere prilikom otkrivanja korisnika usluga i krivičnog sankcionisanja vlasnika ili zakupaca bordela koji deluju ilegalno.

Postoji dilema da li za ovakve poteze, kada je Francuska u pitanju, treba imati razumevanja, i da li je i koliko bitno, što se ta država u Evropi uzima kao primer u pogledu poštovanja ljudskih prava i izgradnje demokratije na najvećem nivou. Takođe, postavlja se pitanje, koliko je značajno to što francusko zakonodavstvo omogućava emigrantima da bez većih problema rešavaju svoj status, ako većina istih po sopstvenom izboru najčešće završava u bordelima i svesno ulazi u vode prostitucije. Neophodno je pronaći adekvatan odgovor na pitanje, zašto su sankcije za trgovce ljudima i makroe koji iskorišćavaju posrnule osobe za svoje potrebe veoma blage, i zašto iz dana u dan broj žrtava trafikinga raste. Upravo na tom terenu treba tražiti razlog zašto prva decenija XXI veka predstavlja period u kome je prostitucija u Francuskoj doživela svoj najveći procvat, i zašto su svi pokušaji da se ista zaustavi ostali bez uspeha. Ipak, problemi su se nastavljali i umnožavali jer je seks-industrija stalno “zapošljavala” nove radnike, kojih je u pomenutom periodu bilo blizu 40 hiljada. Nadležne službe su veoma studiozno analizirale slabe rezultate koje su se odnosile na rad policije, tužilaštva i sudstva. Pred sam kraj 2011. godine počela je nova priprema zakona u cilju suzbijanja prostitucije, i tada je francuski parlament, ozbiljnije nego ikada pre, zauzeo stav da se prostitucija kriminalizuje sankcionisanjem svih osoba koje traže i plaćaju seksualne usluge, neovlašćeno zapošljavaju seksualne radnike i poseduju bordele i druge objekte za zabavu.

¹⁹⁰Despentes, V. 2007, *King Kong Theorie*, Berlin Verlag, Berlin, str. 160.

¹⁹¹Balkan magazin, članak: Manić, A.: “*Novi francuski zakon o prostituciji-kriminalizacija klijenata*”, Pariz, petak, 15 april 2016, <http://www.balkanmagazin.net/novosti-i-politika/cid128-136490/novi-francuski-zakon-o-prostituciji-kriminalizacija>: Posećeno: 14 jun 2016, 12:43.

Zanimljivo, i ovaj pokušaj je izazvao pravu lavinu protesta naišavši na zid koji su visko podigli aktivisti za ljudska prava. Njihov cilj je bio da se predlog zakona odbaci, i da se još više poštuju prava prostitutki. Na protestima su isticali:

1. da je prostitucija paradigma nasilja nad ženama,
2. da delikt podvođenja nije lako dokazati,
3. da za njegovo praćenje nema dovoljno sposobnih kadrova (policija, sudije, tužioci) i
4. da je novi zakon prema mišljenju struke (advokati, sudije, tužioci) protivustavan.

Aktivisti za ljudska prava su smatrali da predloženi zakon oduzima građanima pravo koje im je u više navrata kao neotuđivo potvrdio Evropski sud (*European Court of Justice-ECJ*) za ljudska prava, i da prema odredbama istog zakona svako može slobodno raspolagati sopstvenim telom. Donosiocu predloga zakona je zamerano da zahteva kriminalizaciju prostitucije u vremenu u kome je takvo ponašanje u većem broju država Evrope postalo rutina. Nakon dve i po godine političke i zakonske borbe, Francuska je 6 aprila 2016. godine usvojila Zakon o prostituciji kojim se: “ ... prostitutke oslobađaju od delikta pasivnog mamljenja klijenata, kao i odgovornosti za nudenje tarifiranih seksualnih usluga. Krivično delo je prebačeno na klijenta, kome zakon zabranjuje da plaća ili obećava bilo kakvu nadoknadu za seksualne usluge, kao i da prihvata ponudu prostitutke, da plati njenu seksualnu uslugu.”¹⁹² Tako je Francuska postala peta evropska država (Švedska, Norveška, Island, Velika Britanija) koja je pokazala da je spremna da sankcioniše kupovinu seksualnih usluga, eksploataciju tela i nasilje nad ženama stavljajući prostitutke van zakona, a korisnike usluga u njegov centar. Jedina slabost u zakonu može biti (pored neprimenjivanja istog) iznos od 4,8 miliona € za prevenciju i pomoć svim prostitutkama koje reše da promene zanimanje, a koji se isplaćuje u toku jedne godine. Procene su da je odobrena suma mala, ukoliko se uzme u obzirda u Francuskoj ordinira blizu 40 hiljada prostitutki. Ukoliko se tome doda činjenica da je francuska vlada preuzela obavezuda, svakoj prostitutki koja dolazi iz inostranstva i želi da se bavi drugim poslom, izda polugodišnje boravište i omogući pomoć prilikom inkluzije u neki od državnih programa, stvari postaju još diskutabilnije.

3.3.4. Dekriminalizacija i reglamentacija prostitucije u evropskim državama

Eksploatacija tuđeg tela koja na bilo koji način podrazumeva nasilje predstavlja teško krivično delo protiv čovečnosti. Krivična dela protiv čovečnosti dešavaju se u ratnim okolnostima kada se čine ratni zločini, vrše genocidinad pripadnicima određenih naroda i druge vrste zločina protiv međunarodnog prava. U istu grupu može se bez ikakve dileme, ali kao mirnodopsko krivično delo, svrstati i trgovina ljudima zbog različitih oblika eksploatacije (seksualna, radna, ratna, kriminogena), koja postoji kada neko vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, skriva ili drži drugu osobu u cilju iskorišćavanja,

¹⁹²Opere citato, 14 jun 2016, 12:43.

što može biti izraženo kroz prinudan rad, prostituciju, upotrebu u pornografske svrhe, prosjačenje, vršenje krivičnih dela, uspostavljanje ropskog odnosa, uzimanje organa ili delova tela, korišćenje u oružanim sukobima i sl.¹⁹³ Ovakvih primera je iz dana u dan sve više, ali je sve prisutnija praksa da se lica osumnjičena za pojedina krivična dela fragmentarno gone, što znači da se jedno ili više lakših krivičnih dela ne obahvataju kao celina, i da za njihovo vršenje nije bitna međusobna povezanost. Jednostavnije rečeno, za njihovo zakonsko sankcionisanje ne koriste se (ili se retko koriste) adekvatne mere koje bi bile protivteža izvršenom krivičnom delu, i često ne odslikavaju pogubnost nastalih posledica. Imajući u vidu da je kriminalizacija obuhvatanje određenog ponašanja zakonskom represijom, jasno je da nasuprot stoji dekriminalizacija, odnosno abolicija ili odustajanje od krivičnog gonjenja svih aktera koji su u vezi sa njegovim ponašanjem. Prilikom donošenja konkretnih mera koje se tiču dekriminalizacije, zakonodavac mora imati na umu da je ipak u pitanju vršenje krivičnih dela, i da je potrebno mnogo opravdanih razloga, veštine i znanja da bi se počinitelj delikta oslobodio krivične i svake druge odgovornosti.

Dekriminalizacija, osim ukidanja sankcija, podrazumeva i izmenu već donetih zakona, ali i korekciju kriminalizacije što praktično znači odustajanje od daljeg krivičnog gonjenja određenog lica u odnosu na njegovo ponašanje. Treba imati na umu da odustajanje od kvalifikovanja krivičnog dela ili od primene krivične sankcije u većini slučajeva prestupniku ne garantuje izostanak potpune odgovornosti. Prema tome, odustajanje od krivičnog gonjenja ne isključuje mogućnost primene neke druge sankcije, što znači da nedozvoljeno ponašanje ne može izbeći klasifikaciju krivičnog dela. Nedozvoljeno ponašanje je po svojoj prirodi akt kojim određeno lice drugome nanosi određenu štetu, ili će pak takvo stanje nastupiti u budućnosti. Protivpravno ponašanje poseduje sve karakteristike krivičnog dela, tako da nema uslova za legalizaciju niti za dobijanje statusa dozvoljenog (prihvatljivog) društvenog ponašanja. Ukoliko bi zakonodavac odlučio da istom dodeli status dozvoljenog društvenog ponašanja, to bi sigurno dovelo do različitih, čak neprirodnih zahteva za uslugama koje ne predstavljaju krivično delo. Tada bi klijenti mogli zahtevati seksualne usluge maloletnih lica, jer bi prvi uslov dekriminalizacije bio ispunjen. To svakako ne može biti opravdanjeni zakonodavcu, ali ni klijentu, jer direktna posledica njihovog delovanja je ugrožavanje jednog mladog života, tj. jedine imovine maloletnog lica, što je prema svim pravnim parametrima sasvim dovoljno da se istom obezbedi zakonska zaštita. Oslobođanje klijenata od odgovornosti za korišćenje usluga maloletnika ravno je zločinu, i treba ga zaobići bez obzira što će očekivanja klijenata biti izneverena. U ovakvim slučajevima krivičnopravna intervencija je neophodna, i predstavlja *ultima ratio*, što na drugoj strani znači da je dekriminalizacija ovih gnusnih dela krajnje nemoralna. Dekriminalizacija bi u konkretnom slučaju značila zatvaranje očiju pred veoma

¹⁹³Kancelarija Ujedinjenih nacija (UN) za borbu protiv droge i kriminala, Regionalna kancelarija Programa za Jugoistočnu Evropu. Trgovina ljudima & krijumčarenje migranata, Smernice za međunarodnu saradnju, Februar 2010, str. 5-7.

ozbiljnim problemima, koji su jasan pokazatelj svim državama u Evropi da je neophodno doneti odgovarajuće zakone i predvideti rigorozne kazne za počiniocima takvih krivičnih dela.

Kada posmatramo probleme koje prouzrokuje prostitucija, primetno je da moramo tražiti ona rešenja prema kojima bi dekriminalizacija ili abolicija mogla biti usmerena u drugom pravcu. Tada moramo poći od činjenice da je abolicija sa velikim uspehom već sprovedena u mnogim uređenim državama Evrope (Nemačka, Holandija, Velika Britanija, Francuska, Švajcarska, Island, Švedska), jer je zakonodavstvo pomenutih država direktne davaoce usluga oslobodilo krivične odgovornosti. Oslobođenje od odgovornosti nije bitnije uticalo na veliki deo žena koje se bave prostitucijom, jer su mnogi trgovci ljudima i makroi i dalje skloni nasilju i maltretiranju. Broj zlostavljanih žena je mnogo veći u Istočnoj nego u Zapadnoj Evropi, tako da bekstvo predstavlja jedini način da se izbegne seksualno iskorišćavanje. Maltretiranje ne mora označavati samo mentalni ili fizički teror. Naime, ponekad su mnogo bitniji uslovi u kojima žene provode slobodno vreme i obavljaju svoj posao. Uslovi u kojima rade su veoma loši, nehumani, nedostojni čovekovog življenja i nehigijenski, posebno u domenu stanovanja. Pouzdano se zna da su prostitutke nezaštićene, izopštene iz društva i da ih mnogi smatraju nižom ljudskom vrstom. Upravo iz tih razloga trpe svakakveoblike nasilja, a posebno je zanimljiva činjenica da se češće susreću sa težim problemima kada su im klijenti pripadnici viših društvenih slojeva. Glavni problem predstavlja to što prostitutke nisu obuhvaćene reglementacijskim merama, pa njihovu nemoć i nezavidan položaj klijenti obilno koriste. U takvim situacijama dolazi do zloupotrebe njihove nemoći, bede i nedovoljne zaštićenosti koje su opet posledicanepriznavanja pripadnosti određenom društvenom položaju. Pristalice dekriminalizacije ili abolicionistički orjentisani teoretičari prostitucione problematike već dugo vremena upozoravaju da su prostitutke lišene osnovnih ljudskih prava, i da vrlo teško zadovoljavaju svoje osnovne potrebe. Oni konstantno signaliziraju javnim institucijama: "...višeslojnost prostitucije, iznoseći argumente da predstavlja socijalnu pojavu koja je određena mnogo više socijalnim uzrocima nego zakonima države, takoda se borba protiv nje mora voditi najpre socijalnim merama, pa tek onda zakonskim putem, jer u ovom slučaju zakon ima sekundarnu ulogu."¹⁹⁴

Mnoge države su razumele poslate signale i na osnovu toga primenile mere koje direktno utiču na suzbijanje širenja prostitucije, tretirajući na isti način položaj žena i muškaraca. Ravnomeran tretman polova odnosi se na zakonsko uređivanje prostitucije i temelji se prvo, na zaštiti javnog morala, a zatim na zaštiti zdravlja prostitutki. Zakonodavstvo i institucije ovih država dekriminalizaciju doživljavaju kao pokret protiv reglementacije¹⁹⁵ prostitucije, što podrazumeva nameru zatvaranja bordela, striptiz-barova i javnih kuća. Nažalost, u određenim državama je abolicijski pristup bio više na strani onih koji iskorišćavaju prostitutke (podvodači, makroi, trgovcima ljudima, klijenti). Još jednom se pokazalo tačnim, da je organizovani kriminal

¹⁹⁴ Mazur, N., Lulić, M. 2007, *Trafficking in women for the purpose of sexual exploitation on the territory of the former Yugoslavia*; Pravni vijesnik 23, 3-4, str. 155-171

¹⁹⁵ Reglementacija je socijalni pokret koji zahteva da se prostitucija prizna kao slobodna profesija, ali s tim da se obavlja pod strogim nadzorom sanitetskih i javnih vlasti.

toliko moćan da poseduje savršene modele putem kojih se vrlo uspešno suprotstavlja velikom broju zakonodavnih mera. Poseban aspekt u aboliranju, odnosno dekriminalizaciji prostitucije, predstavlja to što njeni sledbenici zastupaju tezuda prostitucija sama po sebi može biti sankcionisana, pri čemu moraju biti najstrožije sankcionisane sve osobe koje su u bilo kakvoj vezi sa kriminogenim ponašanjem.

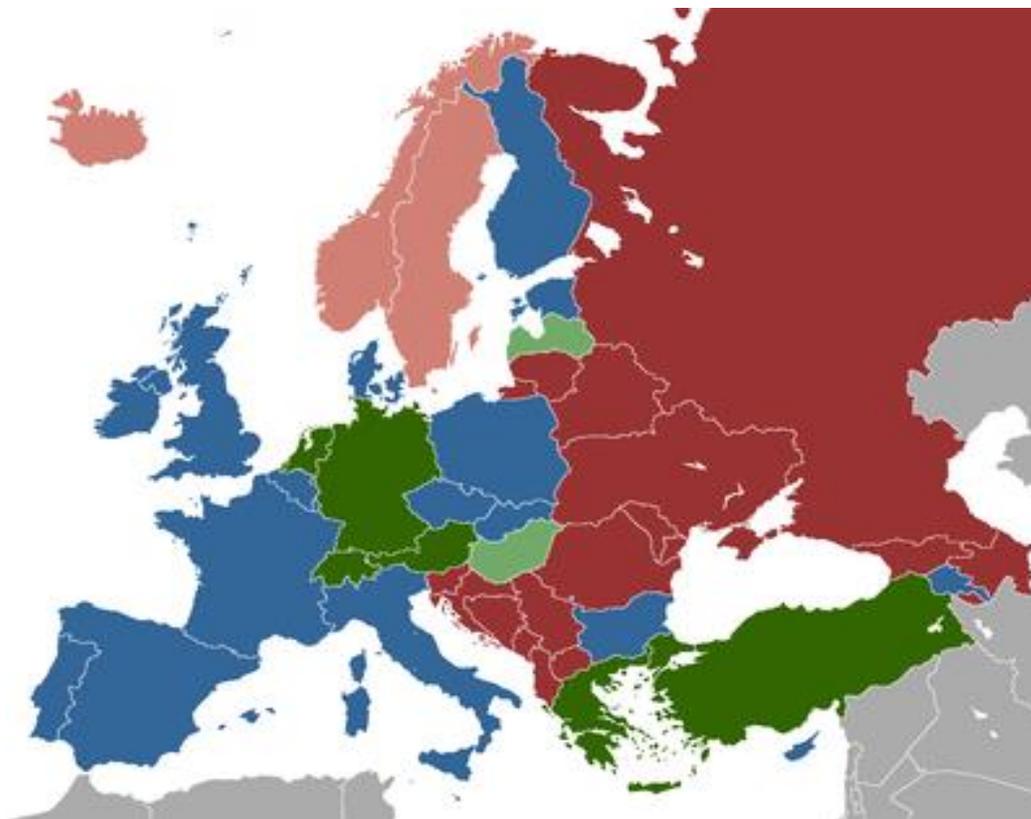
Dakle, sledbenici dekriminalizacije (abolisti) imaju cilj da reaguju na svako nasilje koje je neraskidivo povezano s prostitucijom (strukturalno, ekonomsko, psihološko i fizičko), nezavisno od okolnosti da u savremenom svetu prostitucija sve više poprima karakteristike uobičajene delatnosti od koje svi učesnici imaju koristi. Prostitucija je postala veoma ozbiljan sektor koji u nekim državama Evrope služi za obezbeđenje pozamašnih sredstava za popunubudžeta. Naime, mnoge evropske države su uvele poreze¹⁹⁶ na usluge u domenu prostitucije koja se očitó pokazala kao zlatna koka koja ostvaruje enormne prihode. Međutim, ne ostvaruju prihode samo predstavnici organizovanog kriminala koji se bave trgovinom ljudi, ali ni makroi koji koriste žene/muškarce za podvođenje koje se takođe kvalifikuje kao teško krivično delo.¹⁹⁷ Prihode ostvaruju i vlasnici bordela, striptiz-barova, javnih kuća i klubova za zabavu, s tim što najčešće izbegavaju plaćanje poreza. Porez na usluge plaćaju samo posednici legalnih sadržaja, kao i direktni davaoci usluga koji nemajući drugog izbora u životu, koriste prostituciju za obezbeđivanje sredstava za sopstvenu egzistenciju. Oni predstavljaju vlasništvo trgovaca ljudima ili makroa koji ih kontrolišu i rentiraju ostvarujući na taj način svoje prihode.

¹⁹⁶Švajcarska je nedavno otvorila novo poglavlje u istoriji prostitucije, investirajući novac poreskih obveznika (1,7 miliona €) u otvaranje prostora za razmenu seksa za novac. Svaka prostitutka koja radi u ciriškom drjav-in-u mora biti registrovana za tu delatnost kod gradskih vlasti, mora da plati godišnju dozvolu u iznosu od oko 35 evra i da, povrh toga, svake večeri na početku radnog vremena na licu mesta uplati 4 evra, koji direktno idu u gradsku kasu. Seksualne radnice su, bar kako zakon predviđa, registrovane, uredno plaćaju porez na prihode, kao i na porez na dodatu vrednost (PDV). Nemačka važi za državu sa najvećim brojem bordela u Evropi gde 400 hiljada seksualnih radnica godišnje ostvaruju oko 14,5 milijardi €. Prostitucija je legalna delatnost od 2002. godine, dok se zakon koji to omogućava smatra najliberalnijim na svetu. Seksualni radnici su nezavisni privredni subjekti koji mogu da rade na osnovu ugovora ili samostalno, ali imaju obavezu da plaćaju porez na prihod i porez na dodatu vrednost (PDV). Kao glavni razlog uvođenja poreza država je navela suzbijanje prostitucije. Umesto toga, naplatila je 828 hiljada € od poreza, dok ilegalna prostitucija cveta. Takođe, moralni sunovrat doživela je i legalizacija prostitucije u Holandiji, što ovu državu ne sprečava da učesnicima u prostituciji naplaćuje porez. Holandski poreznici su isplanirali kako da efiktno naplate porez od 33% na zaradu koju ostvaruje oko 80 hiljada prostitutki, koje godišnje zarade oko 625 miliona €. (*Videti više*: Lazić, J. *Država u ulozi »časnog« makroa*, VREME, br. 1183, od 5 septembra 2013. godine).

¹⁹⁷Kod krivičnog dela posredovanje u prostituciji, ne samo što je zaprećena mnogo blaža kazna već se ovakvom kvalifikacijom isključuje mogućnost primene čitavog niza efikasnih mera prema izvršiocima (posebne dokazne radnje, oduzimanje imovine). Nerazlikovanje posredovanja u vršenju prostitucije i eksploatacije žrtava kroz prinudnu prostituciju najčešće se svodi na neprepoznavanje indikatora prisile, prevare ili zloupotrebe od strane trgovaca koji žrtve kontrolišu i eksplotaišu. Posmatrano u širem kontekstu, kažnjavanje za posredovanje u vršenju prostitucije prevedeno u nacionalnom zakonodavstvu vezuje se za Konvenciju za suzbijanje i ukidanje trgovine licima i eksplotacije prostituisanja drugih, koja je doneta 02. decembra 1949. godine u Njujorku, Sjedinjene Američke Države. (*Videti više*: Krivičnopravni sistem i sudska praksa u oblasti borbe trgovine ljudima u Srbiji /, Zajednički program, Ujedinjene nacije - Visoko poverenistvo za izbeglice (*United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR*), Kancelarija Ujedinjenih nacija za droge i kriminal (*United Nations Office on Drugs and Crime-UNDOC*) i Međunarodna organizacija za migracije International (*Organization for Migration-IOM*) za borbu protiv trgovine ljudima u Srbiji, 2011. (*Videti više*: Žarković, M., et al., članak: *Trgovina ljudima i srodna krivična dela*, Colograx, Beograd, str. 94).

Pravnički posmatrano, prostitucija je kao delatnost regulisana na različite načine. U određenim državama je zabranjena, dok je u drugim legalna i vrlo intezivno tretirana zakonskim pravilima. Naučni autoriteti, pravnici, psihijatri, psiholozi i socijalni radnici koji se bave pitanjima prostitucije iznose svoja zapažanja, da je u pitanju najkarakterističnija i najdinamičnija ljudska delatnost koja se obavlja na ilegalnom, ali i na legalnom tržištu. Za njenim uslugama uvek postoji kontinuitet u pogledu tražnje (sigurna klijentela), ali i po pitanju ponude jer pružanje/korišćenje usluga ne zahteva posebno znanje ili veštinu. U današnjim, savremenim uslovima mnoge evropske države zakonskim putem vrše legalizaciju prostitucije, što za posledicu ima da je ista u potpunosti ili parcijalno dozvoljena u sledećim državama: Austrija, Belgija, Kipar, Češka, Danska, Estonija, Finska, Italija, Nemačka, Poljska, Mađarska, Grčka, Letonija, Luksemburg, Holandija, Portugalija, Slovačka, Švajcarska, Turska i Velika Britanija. Na drugoj strani, zakonom je zabranjena u Ruskoj Federaciji, Albaniji, Litvaniji, Malti, Rumuniji, Irskoj, i svim zemljama koje su nastale raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ).

Grafikon broj 3. Rasprostranjenost prostitucije u Evropi i njen pravni status¹⁹⁸

Legenda:

¹⁹⁸https://hr.wikipedia.org/wiki/Prostitucija_u_Europi. Posećeno: 11 jun 2016, 09:35

- zakonita i regulisana, bordeli i drugi sadržaji su legalni i zakonom regulisani
- zakonita i regulisana, bordeli i drugi sadržaji nisu legalni
- zakonita, ali neregulisana, bordeli i drugi sadržaji su ilegalni
- nezakonita, prostitutke i drugi učesnici u prostituciji su podložni krivičnom gonjenju
- nezakonita, korisnici usluga su podložni kaznenom progonu (a ne prostitutke).

Već pomenuti švedski primer kvalitetnog rešenja problema prostitucije izazvao je divljenje širom Evrope, ali je ujedno i poslužio kao odličan motivator drugim državama da razmotre mogućnost njegove primene u svojim zakonodavstvima. Bilo je konkretnih pokušaja da se takav model analizira i da se pomoću različitih strategija legalizacije i/ili regulacije prostitucije dođe do povoljnog rešenja. Pokazalo se neophodnim da se mora prestat sa stalnim hapšenjima prostitutki koje ne mogu biti sankcionisane jer ne čine krivično delo, dok na drugoj strani svaka akcija zahteva posebne napore, izdatke i svojevrsnu paradigmu kršenju ljudskih prava. Posmatrajući problem sa pravnog aspekta, nesumnjivo je da dolazi do povrede odredaba zakona koje se odnose na zaštitu ličnosti, dok sa ekonomske tačke gledišta primena takvih mera nije rentabilna. Poznata studija akademskih radnika sa nekoliko evropskih univerziteta (Lajden (*Leiden*), Šefild (*Sheffield*), i Beč (*Wien*)¹⁹⁹ otkrila je da su globalni rezultati borbe protiv prostitucije u nekim državama Evrope (Austrija, Holandija, Irska, Nemačka, Francuska), koje su legalizovale ili u većem obimu zakonski regulisale tu delatnost, više nego obeshrabrujući.

Zaključak navedene studije je da pokušaj legalizacije i zakonskog uređivanja prostitucije doprinosi dramatičnom uvećanju pružanja seksualnih usluga, intenzivnijem uključivanju trgovaca ljudima u sve sfere organizovanog kriminala, dečije prostitucije... čije su žrtve uglavnom žene i deca sa područja Istočne Evrope i Balkana. Alarmantni su podaci koji pokazuju da je došlo do povećanja svih oblika eksploatacije i nasilja nad ženama, a posebno maloletnim devojčicama i adolescentkinjama. U istraživanju se posebno navodi da holandski model legalizacije nije uspeo, kao i da bi 80% legalnih prostitutki napustilo posao kojim se bavi. Razloge treba tražiti prvenstveno u neispunjavanju obećanja koja su se odnosila na programe legalizacije prostitucije i pomoći prostitutkama koje žele da napuste svoje zanimanje. Nasuprot tome, švedska vlada je izdašnim fondovima za socijalne usluge isplatila pomoć svim onim prostitutkama koje su izrazile želju da se bave drugim aktivnostima, što je imalo za posledicu da preko 60% prostitutki iskoristi korektno finansirane socijalne programe i zauvek napusti tu delatnost.

¹⁹⁹Wagenaar, H. Altink, S., Amesberger, H. 2013,

Final report of the international comparative study of prostitution policy: Austria and the Netherlands, Platform 31, Den Haag, p. 138.

ČETVRTI DEO

INSTITUCIONALNA BORBA PROTIV PRANJA NOVCA U EVROPI

4. INSTITUCIONALNA BORBA PROTIV PRANJA NOVCA U EVROPI

Pranje novčane može biti identifikovano kao konkretno krivično delo za koje se mogu izreći propisane sankcije (vremenske ili novčane), već kao proces u kojem se ilegalno ostvareni prihodi na veoma lak način transformišu u potpuno legalne finansijske tokove. Dalje, pranje novca predstavlja paradigmu zloupotrebe regularnih finansijskih sistema u skoro svim državama Evrope ili u njihovim centrima izvan nacionalnih granica. Zabrinjavajuće je sa koliko snage teroriše ne samo regularne institucije finansijskog sistema već i institucije pravnog sistema čiji predstavnici pouzdano znaju da su sredstva dobijena vršenjem određenog krivičnog dela, ali za adekvatnu reakciju nedostaju neophodni uslovi i kapaciteti. Postavlja se pitanje: šta je zapravo oprani novac? Da li je u pitanju samo puka prljava novčana suma koja je:

1. prošla sve šalterske kontrole u bankama, finansijskim institucijama ili organizacijama,
2. *off-shore* centrima sa sedištem izvan nacionalnih granica,
3. bila predmet obavljenih transakcija na berzama i drugim finansijskim tržištima,
4. regularno investirana u kupovinu imovine na čije poreklo nema primedbi,
5. uložena za altruističke namene ili u humanitarne svrhe ili je
6. reinvestirana u nove nezakonite akcije koje će doneti još veće novčane iznose.

Nesumnjivo je da u krajnjem slučaju ilegalno stečeni novac ne može biti drugačiji osim prljav, kao i da nijedno pranje ne može izmeniti njegov karakter niti utrti bilo koju stazu njegovog dotoka. Uostalom, zar je prljavi novac opran u pravom smislu te reči, ako se istim finansiraju izborne kampanje, kupuju propali privredni giganti, zemljišne površine, ukoliko se koristi za velike sportske transfere, za organizaciju glamuroznih muzičkih koncerata ili ako omogućava uspon na tron ljudima koji su u određenoj državi do juče predstavljali društveni talog. Opran ili prljav, u pitanju je samo novac, a tek potom sledi niz događaja u kojima će isti postati gospodar svačijeg uma. Kada mu to pođe za rukom, tada sam ili uz pomoć određenog krivičnog dela postaje prava i najbolja logistika (najčešće trgovcima droge i teroristima). Dakle, konačno je postalo jasno da terorizam rađa terorizam, odnosno da je prljavi novac jednostavno generisao novi oblik terorizma, finansijski terorizam koji dodatno inicira i u svakom pogledu jača klasični terorizam.²⁰⁰ U poslednje vreme se i ne postavlja pitanje, da li je jačanje organizovanog kriminala uopšte, a ne samo terorizma plod opranog ili prljavog novca, bitno je

²⁰⁰ Duhaime, C. *FinTech are being derisced out of bank accounts over terrorist financing and money laundering risks says UK study*, article in Duhaime's Anti-money laundering Law in Canada, 29th May 2016, <http://www.antimoneylaunderinglaw.com/>. Posećeno: 17 jun 2016, 14:35.

saznanje da je nezakonito stečen i ukoliko se izvrši njegovo pranje to ne znači da i dalje zbog samog porekla ne može ostati prljav.

Veliki broj zakonodavstava u Evropi neznajući kako da odvoji sam čin pranja novca od konkretnog krivičnog dela, pravi paralelu između težine izvršene ilegalne radnje i visine ostvarenih prihoda. Osim toga, mnogi pranje novca smatraju paravanom iza koga se krije pravi izvor sredstava i u njihovom je interesu da ga razotkriju. Na drugoj strani, kriminalcima je bitno da isti ne bude otkriven, jer se u tom slučaju gasi njihov centar delovanja i nezakonitog kapitala. Prikriivanje izvora novca, bilo potpuno ili delimično, često je podržano svesnim participiranjem predstavnika finansijskih institucija, i upravo zato mnoge ne pridaju veliki značaj izvorima sredstava i budućim odredištima. Tada postaje sasvim jasno zašto su zakonodavstva mnogih evropskih država hendikepirana, odnosno sprečena da deluju u skladu sa strukom i propisanim zakonima. Otežavajuću okolnost predstavlja činjenica da nijedna finansijska niti bilo koja druga zvanična institucija (Međunarodni monetarni fond (*International Monetary Fond-IMF*), Evropska centralna banka (*European Central Bank-ECB*) ili Uprava za sprečavanje pranja novca (*Financial Action Task Force on Money Laundering-FATF*),²⁰¹ ne objavljuje makar aproksimativne podatke o tokovima prljavog novca, već daju procene na bazi nedovoljno pouzdanih informacija. Zbog toga se u informativnim materijalima često može sresti podatak da je prljavi novac inkorporiran u bruto društveni proizvod (BDP) svetske (globalne) ekonomije između 2% do 5%.

Nezahvalno je komentarisati preciznost procena Međunarodnog monetarnog fonda (*International Monetary Fond-IMF*) ili bilo koje druge međunarodne institucije, ali je itekako nužno prihvatiti činjenicu da se radi o obrtu vrednom milijardama \$ US, £ sterilinga ili €. To su svakako cifre koje svojom visinom zapravo plaše međunarodne institucije da u skladu sa mogućnostima i ovlašćenjima reaguju drugačije, osim krajnje bojažljivo. Stiče se utisak da se konkretnim problemima pristupa samo putem preporuka, direktiva, ili povremenim podnošenjem obaveznih izveštaja relevantnim telima. Uprkos takvom bojažljivom pristupu, ne sme biti zanemarena činjenica da je pranje novca svojim obimom i opasnostima postalo veoma krupan problem koji ozbiljno zabrinjava kreatore globalne svetske politike. Prema tome, ništa se u borbi

²⁰¹ Organizacija protiv pranja novca (*The Financial Action Task Force on Money Laundering-FATF*) je međuvladino telo osnovano 1989. godine od strane ministara 36 država članica. Glavni ciljevi organizacije su postavljanje standarda i promocija efektivnog sprovođenja zakonskih, regulatornih i operativnih mera za borbu protiv pranja novca, finansiranja terorizma i drugih pretnji po integritet međunarodnog finansijskog sistema. Dakle, Finansijsko-akciona radna grupa (*The Financial Action Task Force on Money Laundering-FATF*) je "telo za donošenje odluka" koje radi na generisanju potrebne političke volje da se rešenja donose na nivou nacionalnih zakonodavnih i regulatornih reformi u okviru datih područja. Kroz svoje delovanje je razvila niz preporuka koje su prepoznate kao međunarodni standardi za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma i širenja oružja za masovno uništenje. Standardi čine osnovu koordiniranog odgovora na pretnje integritetu finansijskog sistema i osiguravaju ravnopravnu tržišnu utakmicu. Prva preporuka datira iz 1990. godine, a potom slede revizije 1996, 2001, 2003 i 2012 godine. (*Videti više: Hayes, B. Counter-Terrorism, "Policy Laundering," and the FATF: Legalizing Surveillance, Regulating Civil Society, The International Journal of Not-for-Profit Law Volume 14, Issue 1-2, April 2012.*)

protiv pranja novca ne menja ukoliko zajednički zaključak zvaničnih institucija na nekom godišnjem skupu bude pretočen u novu strategiju ili budući cilj, a akcije ostanu bez konkretnih rezultata. Nikoga neće zateći nešto što je sasvim prirodno, odnosno da mnoge vlade, institucije i druga međunarodna tela ulažu neverovatne napore da spreče kriminalna dela i visprene perače novca kada se za to steknu uslovi, kao i da iste liše slobode. Ipak, ono što na kraju nedostaje jesu opipljivi, konkretni rezultati. Nasuprot njima prezentiraju se godišnji nepotpuni i često šturi izveštaji o obuhvaćenim licima i izrečenim sankcijama ili nepotpune informacije bez potrebne težine koje ne zavređuju posebnu pažnju.

Iako je bez ikakve sumnje istinita, tvrdnja da su mnoge vlade i finansijske institucije spremne da previde i zanemare činjenicu da u kriminogenim radnjama često i veoma aktivno učešće imaju ljudi iz samog vrha vlasti, može zvučati rogobatno ili bez ritma. O tome će mnogo detalja otkriti (ako bude u nečijem interesu) nedavna afera Panamski dokumenti (*Panama Papers*).²⁰² Ne može se sa sigurnošću tvrditi da sve finansijske institucije preduzimaju opsežne akcije kako bi sprečile odvijanje neregularnih transakcija. Naime, postoje opravdane sumnje, da su mnoge makar jednim svojim delom direktno upletene u ilegalne transakcije i pranje prljavog novca. Polako počinje da smeta stalno naglašavanje floskule, da pranje novca izrazito pomaže terorizam. Naravno da pomaže, jer takva aktivnost predstavlja investiranje u veoma izdašan izvor. Terorizam se najbolje finansira prljavim novcem, budući da tada nema usitnjavanja prihoda ostvarenih u kriminalnim aktivnostima i ne postavlja se pitanje otkrivanja posednika takvih sredstava. Uostalom, i da je opran, novac ne može biti čist ukoliko se koristi za naredne nezakonite akcije. Prema tome, pogrešna je konstatacija da se pranje novca odnosi na njegovo poreklo, a finansiranje terorizma na njegovo naredno usmeravanje. Paradoks je da se pored mnogih poznatih činjenica o zgrtanju prljavog novca kao posledici kriminogenih aktivnosti, o njegovom pranju i pokazanoj spremnosti međunarodnih faktora da efektno rešavaju konkretan problem, isti iz dana u dan sve više komplikuje.

²⁰²Međunarodni konzorcijum istraživačkih novinara(ICIJ), nemački list *Süddeutsche Zeitung (Zidojče Cajtung)* i više od 100 novinarskih organizacija sa velikom mrežom međunarodnih partnera, uključujući i Guardian i BBC, došli su u posed baze od 11,5 miliona dokumenata koja su procurela iz jedne od vodećih kompanija za osnivanje off-shore firmi "Mosak Fonseka Mora". Fonseka tvrdi da je njegova advokatska kancelarija osnovala više od 240 hiljada kompanija, a "velika većina" istih osnovana je "u legitimne svrhe". Ističe da njegova advokatska kancelarija nije odgovorna za nezakonite aktivnosti i da je posvećena stvaranju legalnih struktura koje prodaju svojim posrednicima (banke, trustovi, advokatske kancelarije...). Dokumenti pokazuju da banke, advokatske kancelarije i drugi akteri koji rade u poreskim oazama često zaboravljaju na svoju zakonsku obavezu da provereda li su njihovi klijenti deo kriminalnih operacija, kompanija... Prema Fonseki ,postoji rat među državama koje su otvorene poput Paname i država koje sve više oporezuju svoja preduzeća i građane.Dokumenta otkrivaju imena različitih političara, kriminalaca, biznismena i poznatih ličnosti koji su se skrivali iza kompanija osnovanih u poreski rajevima. *Slobodna Dalmacija*,od 4 aprila 2016, članak: "*Panamski dokumenti*" šokirali svijet, u najtežoj situaciji Putin i David Cameron.

Možda u tome treba tražiti razloge zašto se pravna nauka ni do danas nije oglasila sa jasnim stavom, da li i na koji način treba staviti znak jednakosti između pranja novca i krivičnog dela. Postaje sve jasnije (ali i diskutabilno) zašto je sam čin pranja novca (*money laundering*) nemoguće kvalifikovati kao prestup, kao oblik nezakonitog poslovanja, kao ilegalnu aktivnost. Nemoguće je zato što praktično ni najjednom računu u banci ili na samoj novčanici ne piše da je ona prljava, odnosno čista, ma odakle dolazila i u čijoj se ruci nalazila.

4.1. Institucionalna borba protiv pranja novca

Protiv pranja novca koji je ostvaren kao posledica vršenja terorističkih aktivnosti i drugih oblika ugrožavanja sistema sigurnosti mora se najpre boriti sinhronizovanim akcijama koje moraju biti preduzete na državnom nivou ili na širem, međunarodnom planu. Borba protiv pranja novca podrazumeva postojanje funkcionalnog državnog sistema čija su osnovna obeležja snaga, kvalitet, vitalnost i demokratičnost. Problem je što se država može osećati kao uređeno demokratsko društvo etički, ekonomski i organizaciono jako i stabilno, međutim, to ne znači da će se istovremeno osećati odgovornom za porast kriminalnih aktivnosti. To praktično znači da takva država iz nekog razloga ne mora preduzeti ništa konkretno, da bi se procesi koji se sprovode radi zaštite ljudi i dobara ubrzali i da bi se pranje novca osujetilo ili zaustavilo. Sistem bezbednosti je u vremenima koja predstoje, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom planu, pred velikim izazovima. Sa aspekta sopstvenog kvaliteta najpre mora da ponudi odgovor na pitanje, na koji način i da li će uopšte uspeti da sačuva korektne finansijske tokove, da li će osnažiti pravni i ekonomski sistem tako što će obezbediti adekvatnu primenu zakona koji se neprestano krše i ne sprovode jer je na sceni namerna opstrukcija. Naravno da je dobra zamisao stavljanje pod kontrolu savremenog organizovanog kriminala, ali je nedovoljno da se to samo ističe i proglašava za najpreči cilj, a upravo se dešava da svaka preporuka vlada, institucija i pojedinih organa u okviru svake države ostaje samo preporuka.

Danas svetska scena vapi za konkretnim programima koji treba da hrabre države, pojedinačno ili u integracijama, da razvijaju procedure, instrumente i mere za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma. Tada bi države bile dužne da uz pomenutu podršku prate i analiziraju probleme i pružaju pravovremene odgovore na sva sporna pitanja. Takvi programi morali da deluju edukativno, jer se sa pravom očekuje njihov uticaj na podizanje društvene svesti i na pokretanje zajedničkih inicijativa za borbu protiv organizovanog kriminala. Do sada je za borbu protiv pranja novca donešeno nekoliko bitnih dokumenata internacionalnog karaktera. Ujedinjene nacije (UN),²⁰³ koje su usvojile te akte, smatraju se institucionalnim nosiocem svih oblika borbe protiv društvenih deformacija. Institucionalni oblici borbe protiv pranja novca su

²⁰³Kancelarija Ujedinjenih nacija (UN) (*United Nations Office on Drugs and Crime-UNODC*) za pitanja droge i kriminala je globalni lider u borbi protiv nezakonitog prometa drogom i međunarodnog kriminala. Osnovana je 1997. godine, imasedište u Beču (Austrija), a nastala je spajanjem Programa Ujedinjenih nacija (UN) za kontrolu droge (*United Nations Drug Control Programme-UNDCP*) i Centra za sprečavanje međunarodnog kriminala (*Centre for International Crime Prevention-CICP*). Funkcioniše u celom svetu kroz ekstenzivnu mrežu kancelarija u državama članicama. U pogledu finansiranja oslanjase na dobrovoljne priloge, tako da 90% budžeta čineprilozi vlada država članica.

prihvaćeni u mnogim državama, državnim zajednicama i međunarodnim integracijama, ali suzbijanje i temeljito iskorenjivanje finansijskog terorizma u svetu za sada ostaje samo želja većeg dela svetske populacije. Pomenuta aktivnost je samo svojevrsan refleks na pojačano delovanje savremenih kriminalaca koji postaju sve brutalniji i prisutniji u mnogim delovima sveta. Do sada mnogi međunarodnopravni dokumenti nisu opravdali poverenje, jer nisu na pravi način izvršili promociju preventivnih mera čiji bi primena mnoge kriminalce odvratila od izvršenja nameravanih krivičnih dela (prostitucija, iznude, terorizam, trgovina ljudima i drogom, i sl.). Prema međunarodno-pravnom okviru za kontrolu organizovanog kriminala, a posebno pranja novca, kritička analiza se može interpretirati sa nekoliko aspekata.

Prvo, postoje mnoge teškoće u proceni, šta bi bio predmet kriminalizacije po definiciji. Drugi problem postojećeg pravnog okvira je u tome što konvencije favorizuju delovanje nacionalnih tela i ne omogućavaju eksteritorijalnu jurisdikciju. Treći problem je što opšta priroda konvencija ostavlja državama neopravdano velike slobode u interpretaciji i primeni propisanih normi. Četvrto problematično područje je pravna nauka koja nema uvek slobodan radijus, ili ako ga ima, isti je iz nekog razloga sužen.²⁰⁴ Na taj način se šalje poruka svima koji se bore protiv pranja novca i finansiranja terorizma, da jačanje globalnog pravnog okvira za tu vrstu borbe neće u budućnosti biti ni lako ni jednostavno. Njegovo jačanje zavisi od političkog raspoloženja, od stepena osiguranog legitimiteta međunarodnog poretka i od spremnosti da se vrši svesno zanemarivanje nepravdi. Važan činilac koji će u sledećem periodu pratiti borbu protiv pranja novca i terorizma biće permanentan napor da se izgradi međunarodni pravni okvir u kome će biti definisana pravila i norme u borbi protiv politički motivisanog nasilja.²⁰⁵ Na tom planu se već nekoliko decenija ozbiljno radi, ali problem je u tome što se svaka aktivnost značajnije proprati medijski nego što se obavljaju konkretne, uspešne i trujumfalne operacije. Trofeji iz borbe protiv organizovanog kriminala (posebno protiv pranja novca) su bez ikakve dileme pripali medijima, jer se jedino i bez ustezanja oglašavaju komentarima o različitim institucionalnim merama, konvencijama, direktivama, izveštajima, uspesima, neuspesima i sl. Uprkos pomenutim, a ne podcenjenim naporima jer nisu za potcenjivanje, treba reći da mediji u pomenutoj borbi ne pomažu dovoljno i na pravi način.

4.1.1. Bečka konvencija

Kada se izvrši detaljan uvid u stručnu i akademsku literaturu, stiče se utisak da su mnogi autori za svoje potrebe ili za potrebe intitucija koje se bave pitanjima organizovanog kriminala pogrešno protumačili, a samim tim i zloupotrebili sadržinu Bečke konvencije (*Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psyhotropic Substances*) donešene 19 decembra 1988. godine,²⁰⁶ navodeći da se prema istoj pranje novca definiše/kvalifikuje kao krivično delo.

²⁰⁴ Gaćinović, R. 2005, „Terorizam”, Draslar Partner, Beograd, str. 60

²⁰⁵ Dartnell, M. 2003, *Pravna međumreža za terorizam: pitanja globalizacije, fragmentacije i legitimiteta*, (u knjizi Terorizam u budućnosti), Golden marketing, Zagreb, str. 19-21.

²⁰⁶ United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psyhotropic Substances, Vienna, 19 decembar 1988.

Takva konstatacija (zloupotreba) se ni pod jednim uslovom ne može prihvatiti, jer da je pranje novca decidno označeno kao zaokružena celina koja podrazumeva krivično delo stvari bi imale drugačiji tok, a zakonodavstva svih država Evrope i sveta imala bi jasniju predstavu o svim činjenicama koje se tiču čak i suštine organizovanog kriminala i opasnosti koje sa sobom nosi. U Bečkoj konvenciji se ne pominje termin pranje novca, već su u članu 3²⁰⁷ navedeni konkretni delikti (dela) koji se odnose na poslove sa drogom i psihotropnim supstancama. Osim što se ne pominje pranje novca, nije predviđenani bilo kakva sankcija protiv lica koja se bave tom delatnošću. Pravnici uvek polaze od stava da je krivično delo konkretno ponašanje čije se vršenje identifikuje, dokazuje i prema zakonu sankcioniše.

Ovaj navod ne može biti negiran činjenicom da je veliki broj država u Evropi i svetu prihvatio ponuđene definicije (Bečku konvenciju je prihvatilo preko sto država), jer se ne odnose na pranje novca već na poslove koji su predmet predikatnih krivičnih dela, ato je upravo ono što suštinski menja stvari. Prema tome, pomenute definicije ne daju niti mogu dati preciznu sliku o pranju novca kao krivičnom delu, jer isto *de facto* ne postoji samo za sebe, već se moraju uzeti u obzir *ex ante* i *ex post* radnje, dakle, radnje zbog kojih je najpre stečen prljavi novac, a zatim i radnje koje su preduzete da se taj isti novac bez ikakvih problema opere, odnosno inkludira u mirne finansijske tokove (kupovina imovine, ugleda, diploma, funkcije sl.), ili da se kao što to obično biva ulaže u najsuptilnije humanitarne svrhe poput izgradnje verskih, sportskih ili obrazovnih sadržaja. Postavlja se pitanje, da li postoji delikt zvani pranje novca ako je isti prljav, stečen vršenjem gnusnih nedela (prinudna prostitucija, plaćanje učešća u ratnim zločinima, poslovi sa drogom, trgovina oružjem, uranijumon i sl.), zar pomenuta zlodela nisu krivični delikti sami za sebe? Kako bi se inače pomenuta zlodela pravnički tretirala da su nekim slučajem vršena bez ikakvih naknada ili bez finansijskih interesa njihovih naručilaca ili egzekutora?

Organizovani kriminal, počiva na sticanju novca i svaka njegova aktivnost, bez razlike, usmerena je u tom pravcu. Imajući u vidu da je organizovani kriminal odavno ispred sebe porušio mnoge državne granice i da je stekao reputaciju moćne međunarodne organizacije, može se izvesti zaključak da je napravio problem ne samo državama u kojima ima svoje centrale već i ukupnoj međunarodnoj zajednici. Na više načina je narušio vladavinu prava, ugrozio integritet i slobodu ljudi i uspešno prebrodio mnoge aktivnosti koje su bile uperene protiv njegovog napredovanja. Zbog toga su države članice Saveta Evrope smatrale da je potrebno pod hitno

²⁰⁷ Sve države imaju obavezu da usvoje mere koje su potrebne za utvrđivanje krivičnih dela prema domaćem pravu, ukoliko su ista počinjena namerno i obuhvataju:

- a) proizvodnju, ekstrakciju; pripremu, ponudu, ponudu na prodaju, distribuciju, prodaju, dostavu, posredovanje, otpremanje, otpremanje u tranzitu, transport, uvoz ili izvoz bilo koje opojne droge ili bilo koje psihotropne supstance suprotno odredbama Konvencije iz 1961. godine ... posedovanje ili kupovinu bilo koje opojne droge ili psihotropne supstance u svrhu obavljanja neke od navedenih delatnosti...
- b) konverziju ili prenos imovine, znajući da takva imovina proističe iz bilo kojeg krivičnog dela ili iz samog čina učestvovanja u tom krivičnom delu ili delima, u svrhu prikrivanja nezakonitog porekla imovine ili pomaganja bilo kojoj osobi uključenoj u izvršenje tog dela da izbegne zakonske posledice svog ponašanja... (*Videti više*: United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, Vienna, 1988. Article 3: Offences and Sanctions).

doneti naredni dokument koji bi se odnosio na pojačanu borbu protiv organizovanog kriminala i naravno, pranja novca.

4.1.2. Konvencija iz Strazbura

Dve godine nakon ratifikacije Bečke konvencije, tačnije 8 novembra 1990. godine u Francuskoj je potpisana Strazburška konvencija (*Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*) koja se odnosi na pranje, istragu, privremeno ili trajno oduzimanje prihoda koje su kriminalci ostvarili vršenjem protivzakonitih, dakle, krivičnih dela. Na taj način je otvorena nova linija fronta u borbi protiv pranja novca. Takođe, zacrtan je zajednički cilj koji se ogleda u postizanju što većeg jedinstva prilikom vođenja sinhronizovane kaznene politike sa akcentom na zaštitiglobalnog društva. Odavno je postalo jasno da nema države u Evropi čija administracija nije potpuno svesna činjenice da je organizovani kriminal osavremenjen, da za obavljanje svojih aktivnosti koristi moderne i efektne metode, da je borba protiv istog vrlo teška, ali da predstavlja istovremeno i izazov i obavezu. Osim toga, organizovani kriminal je na veoma suptilan način, naravno u svom interesu, izvršio selekciju država na one koje ne mogu da se bore protiv teških krivičnih dela, na države sa relativnim mogućnostima za vođenje takve borbe i na države (malobrojne) koje su u borbi vrlo uspešne. Kriminalci konstantno provociraju nadležne institucije i organe, opominjući da je pranje prljavog novca međunarodni problem, kao i da se konkretni problemi gotovo i ne rešavaju. Svaka sprovedena akcija se može smatrati uspešnom ukoliko u sebi uključuje:

1. identifikaciju pojedinaca ili grupa kao direktnih počinitelaca krivičnih dela,
2. pravničku formulaciju i zakonsko sankcionisanje izvršenih krivičnih dela koja su prethodila sticanju nezakonitih prihoda i
3. otkrivanje savremenih metoda, tehnološku logiku i sofisticirane modele pomoću kojih su izvršena krivična dela i prikriveni subjekti koji su umešani u pranje novca.

Za uspešno sprovođenje akcija obavezna je primena pravnih mehanizama i pravnih lekova koji omogućavaju nadležnim organima i institucijama da liše kriminalce ostvarenih prihoda, privremenim ili trajnim oduzimanjem. Oduzimanje podrazumeva kaznenu ili drugu meru koju određuje nadležni sud u postupku za konkretno krivično delo (ili krivična dela). Time se predstavnici organizovanog kriminala delimično ili trajno lišavaju ilegalno stečenih prihoda i imovine. Međutim, konvencija iz Strazbura ne predviđa da pranje novca predstavlja krivično delo, što znači da istom obavezno mora prethoditi neko identifikovano ili neidentifikovano krivično delo koje za rezultat ima generisanje prljavog novca. Svrhu konvencije iz Strazbura posebno ilustruje član 4 koji predviđa obavezu: "... svih država da usvoje zakonske i druge mere neophodne za davanje ovlašćenja svojim sudovima ili drugim nadležnim telima kojim banke i druga finansijska tela svoju poslovnu evidenciju moraju staviti na raspolaganje, da bi se

izvršila zaplena istih radi obavljanja istražnih radnji, što znači da dotične institucije ne smeju odbiti saradnju niti postupanje u skladu sa odredbama ovog člana.”²⁰⁸ Zakonodavci su dužni da razmotre donošenje neophodnih zakonskih i drugih mera koje mogu biti korisne prilikom primene posebnih istražnih tehnika pomoću kojih se lako vrši identifikacija prihoda i prikupljanje potrebnih dokaza. Istražne tehnike su najčešće podržane nalogima za nadzor, posmatranje, presretanje telekomunikacija, za neometano pristupanje informacionim sistemima i izdavanje posebnih isprava.

Budući da je Konvencija iz Strazbura prvi zvanično usvojeni međunarodni dokument koji se odnosi na oduzimanje ilegalno stečenih prihoda, ne bi bilo uputno parafrazirati član 13 koji decidno definiše obavezu oduzimanja i predviđa da se svaka država koja je primila zahtev od druge zemlje za oduzimanje predmeta i sredstava na njenoj teritoriji obavezuje: “ ... da mora pod hitno izdati nalog za oduzimanje predmeta i prihoda za koje je nadležni sud države moliteljice podneo zahtev... svaka država, kada je neophodno, nadležna je da na osnovu vlastitog zakona pokrene postupak za oduzimanje kriminalom stečenih predmeta i prihoda... odredbe ovog člana primenjuju se i na oduzimanje koje se sastoji od zahteva za isplatom novčanog iznosa koji odgovara vrednosti nezakonito stečenog prihoda, ukoliko se imovina koju treba oduzeti nalazi na teritoriji države podnosioca zahteva.”²⁰⁹

Bez namere da se umanje naponi i politička volja međunarodnih faktora na suzbijanju organizovanog kriminala i pranja novca, sa izvesnim žaljenjem se mora konstatovati da ni konvencija iz Strazbura nije dala očekivane rezultate. Međutim, borba (institucionalna i operativna) se nastavlja, tako da je realno očekivati nove napore i bolje rezultate. Optimizam je prisutan iako se u više navrata pokazalo da je mali broj država na svetu koje mogu samostalno i uspešno da se suprotstave organizovanom kriminalu. Problem je što su nacionalni kapaciteti i potrebna sredstva uglavnom ograničeni. Dosadašnja iskustva su utemeljena na činjenici da predstavnici organizovanog kriminala obilno koriste pomenutu nemoć nacionalnih i međunarodnih institucija i organa, gde na bazi sakupljenih informacija formulišu (vrlo uspešno) svoju narednu strategiju i taktiku. Gorući problem koji stvara organizovani kriminal je što potpomognut prljavim novcem u svakoj sferi postaje autentičan neprijatelj ljudskih prava i sloboda, a treba reći da su pomenute konvencije donešene upravo radi sprečavanja njihovog ugrožavanja. Mnogi teoretičari antisocijalni i nezakonit napredak organizovanog kriminala i veštine pranja novca objašnjavaju visokim nivoom spremnosti da za svoje potrebe vrlo efektno koristi prednosti globalizacionih procesa. Postalo je evidentno da je organizovani kriminal značajno proširio već postojeći jaz između civilizovanog življenja i života na margini. Dodatni problem predstavlja stvoreni kontrast koji sve više opterećuje progresivne svetske snage i osujećuje namere i planirane akcije na šta nijedna konvencija, pa ni strazburška, ne može uvek efektno da utiče, odnosno da predvidi ili da predloži odgovarajuća rešenja. Nekako se uvek

²⁰⁸Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime, Strasbourg, 8 November 1990, artical N°. 4, p. 1-12.

²⁰⁹ Opere citato, član 13.

ispostavi da je organizovani kriminal makar za korak u prednosti nad nosiocima konkretnih akcija i često kod istih izaziva obeshrabrenje, frustracije i naglašenu indiferentnost.

Pripadnici organizovanog kriminala, a samim tim i perači novca, govore samo jednim jezikom, jezikom novca, koji je osnovni motiv svih kažnjivih aktivnosti bilo da su u pitanju teroristi, dileri, trgovci ljudima... Kriminalci su, pojedinačno ili u grupama, oni koji prete da unište jezgro civilnog društva. Pored toga što se bave trgovinom drogom i psihotropnim supstancama i finansiranjem terorizma (najunosniji kriminogeni poslovi), velike svote novca zarađuju i trgovinom ljudima i ljudskim organima. Prihvatanje ove činjenice nikome ne daje za pravo da ignoriše bilo koju vrstu eksploatacija u vreme kada iste postaju sve intenzivnije i isplativije. Ipak, to ne znači da na svaku vrstu eksploatacije (seksualna) ne treba uvek gledati kao na prinudnu, traumativnu ili zatočeničku, s obzirom da su zahvaljujući toj vrsti delatnosti mnoge "kraljice crvenih fenjera" napravile krupan pomak u životu. Ako se dublje pronikne u svet savremenog filma svaka pomisao na težak život prostitutki iz osnova se menja. Scenaristi i režiseri željni slave i Oskara sve šire otvaraju vrata radnicama iz seks-industrije dodeljujući im uloge kurtizana i drugih ženskih likova.

Svima onima koji su imali bilo kakve veze sa Holivudom (*Hollywood*), (novinari, filmski kritičari, glumci, scenaristi, režiseri, kamermani i sl.), puna su pera, kamere ili usta priča o uspešnim glumicama koje su bordel zamenile filmskim studiom. Napustile su svoje prethodno zanimanje i sada potpisuju ugovor za ugovorom, što govori o jednoj vrlo zanimljivoj situaciji. Nevladine organizacije, borci za ljudska prava, udruženja građana i druge asocijacije se veoma ažurno bore za njihova prava, dok iste jednim potpisom ugovora za film ili seriju sebi mogu da kupe bordel svog dojučerašnjeg gazde. Kriminal, dakle, nema granica, a o moralu i onima koji ga nemaju ne treba razmišljati.

4.1.3. Konvencija iz Palerma

U nameri da se institucionalno suprotstavi veoma dobro organizovanom kriminalu koji svakim danom ekspandira i dobija nesrazmerne transnacionalne dimenzije, međunarodna zajednica je još jednom pokazala dobru političku volju i svesnu nameru da pomenutom problemu stane na kraj. Krupan korak u tom pravcu načinjen je 19 decembra 2000. godine potpisivanjem Konvencije Ujedinjenih nacija (UN) u Palermu (Italija).²¹⁰ Uz Konvenciju su usvojena i tri protokola koji regulišu transnacionalni organizovani kriminal u pojedinim oblastima:

²¹⁰Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (United Nations Convention against Transnational Organized Crime General Assembly resolution 55/25 of 15 November 2000), usvojena Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 55/25 od 15 novembra 2000. godine, predstavlja bazični instrument međunarodnog karaktera u sferi borbe protiv transnacionalnog organizovanog kriminala. Otvorena je za potpisivanje na konferenciji koja je održana u Palermu (Italija) od 12 do 15 decembra iste godine. Na snagu je stupila 29 septembra 2003. godine, a status ugovornice ima čak 170 država. Takođe, Evropska unija (EU) je potpisnik pomenute konvencije.

1. Protokol o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom,
2. Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom i
3. Protokol protiv nezakonite proizvodnje i trgovine vatrenim oružjem, njegovim delovima i municijom.²¹¹

Mnogi konvenciju iz Palerma tumače kao izraz zajedničke volje međunarodnih faktora svesnih opasnosti koja stalno pretili i zato žele da uzmu direktnog učešća u suzbijanju organizovanog kriminala, trgovine ljudima, terorizma, pranja novca... Ni ovoga puta rešenje problematičnoće bito lako, jer i u slučaju otkrivanja krivičnih dela koja su inicirala sticanje prljavog novca, dokazivanje da je isti rezultat konkretnih ilegalnih aktivnosti još uvek će biti veoma otežano. Ukoliko se napravi kraći osvrt na prethodne konvencije, mora se priznati da je milenijumska Palermo konvencija značajnija, jer potvrđuje principe na kojima počivaju zajednički napori u borbi protiv narušavanja ljudskih prava i sloboda i usmerava vetar u jedra svima koji se bore za vladavinu istih. Član 7 Palermo konvencije predviđa da svaka država mora krenuti u žestok obračun sa organizovanim krijumčarenjem ljudi i ukazuje na mere za borbu protiv pranja novca²¹² kao aktivnosti u kojoj najčešće učestvuju banke i druge finansijske organizacije i institucije, na lokalnom i međunarodnom nivou. Svetski čelnici su potpisivanjem Palermo konvencije proglasili slobodu, dakle eliminaciju straha i oskudice, kao bitnu komponentu ukupnih vrednosti koje bi trebale da obeležavaju XXI vek.

Svetski zvaničnici su odavno prepoznali problem, međutim, za sada pravog rešenja nema. Ipak, ne sme da izostane zaključak da su trgovina ljudima (naročito ženama i decom), prisilan i eksploatišući rad, kao i seksualno iskorišćavanje neki od najtežih oblika kršenja ljudskih prava sa kojim se svetska zajednica susreće. Radi se o široko rasprostranjenoj pojavi koja, nažalost, stalno raste. Ukorenjena je u socijalnim i ekonomskim uslovima u državama iz kojih žrtve dolaze i značajno podržana praksom diskriminacije žena. Eksploatacija svake vrste je vođena okrutnom ravnodušnošću kriminalaca prema ljudskoj patnji, tako da su žrtve prisiljene da pružaju različite vrste usluga, često protiv svoje volje. Neko je rekao da je sudbina najugroženijih slojeva ljudi u

²¹¹ United Nations Convention against Transnational Organized Crime General Assembly resolution 55/25 of 15 November 2000

²¹² U članu 7 Mere za borbu protiv pranja novca stoji da će svaka država:

a) pokrenuti opsežan domaći regulatorni i nadzorni režim za banke i nebankarske finansijske institucije i prema potrebi za druga tela koja su posebno osetljiva na pranje novca, u okviru svoje nadležnosti, kako bi se zaustavili i otkrili svi oblici pranja novca, i režim koji će staviti naglasak na identifikaciju kupaca, vođenje evidencije i izveštavanje o sumnjivim transakcijama i

b) osigurati da se administrativno i regulatorno sprovode zakoni uz učešće drugih tela koja su posvećena borbi protiv pranja novca (uključujući i, gde je to prikladno prema domaćem pravu, sudske vlasti) i koja imaju mogućnost da sarađuju i da razmene informacije na nacionalnom i međunarodnom nivou u okviru uslova propisanih domaćim pravom... u tu svrhu, države su dužne da razmotre mogućnosti za osnivanje finansijske obavestajne jedinice koja će služiti kao nacionalni centar za prikupljanje, analizu i diseminaciju informacija u vezi mogućeg pranja novca. Države će razmotriti primenu mera radi otkrivanja i praćenja kretanja gotovog novca i odgovarajućih prenosivih instrumenata preko svojih granica, u skladu s merama zaštite kako bi se osiguralo pravilno korišćenje podataka, bez ometanja i na bilo koji drugi način kretanje legitimnog kapitala (*Videti više*: United Nations Convention against Transnational Organized Crime General Assembly resolution 55/25 of 15 November 2000).

savremenom svetu uvreda za ljudsko dostojanstvo i izazov za svaku državu, za svaki narod i za ukupnu svetsku zajednicu. Pitanje je, zašto se onda raspravlja o sudbini, zašto se ne identifikuju i u tome ne spreče oni koji tu sudbinu čine takvom. Da li je uopšte opravdano, posebno u nauci, govoriti o naučno nedokazanim činjenicama. Na drugoj strani, kriminalne grupe ne gube vreme natakve pojave, već svesno i robusno prihvataju i efektno koriste današnju globalizovanu privredu i sofisticiranu tehnologiju vešto iskorišćavajući integracione procese i prednosti koje donose otvorene granice, slobodno tržište i tehnološki napredak.

Kriminalcima prednosti ne pripadaju, makar ne legalno, ali oni upravo na neregularan način ostvaruju imponantne rezultate, ne obazirući se na žrtve u svom okruženju, iskorišćavajući činjenicu da pranje novca najbolje napreduje u državama koje nemaju izgrađene institucije (sudstvo, zakonodavstvo, bankarstvo). Veliki broj literarnih izvora svedoči da potpisivanje Konvencije u Palermu predstavlja prekretnicu kada je u pitanju jačanje borbe protiv organizovanog kriminala, zaštite ljudskih prava i sprečavanje pranja novca. Međutim, ima i onih koji su pomenuti čin i potpisivanje dodatnih protokola shvatili kao alarmantan apel svim državama, da što je moguće pre, sve predviđene instrumente za borbu protiv ove pošasti stave u funkciju. Svako odlaganje znači neuspeh, ili što bi rekli stari Rimljani *periculum in mora* - opasnost je u oklevanju. Radi postizanja uspeha ne treba sakrivati istinu i zato je sasvim ispravno da se mnoge akademske rasprave posvećene procesima globalizacije najvećim delom vode oko problema koje stvara organizovani kriminal, kao i o tome kako se kriminalci fantastično snalaze u globalnim promenama. Zar ne bi bilo korisnije sagledati tehnike kojima se pripadnici kriminalnih grupa služe, pa iste metode usmeriti na žestok obračun sa njima?

4.1.4. Varšavska konvencija

Konvencije iz Beča, Strazbura i Palerma nisu poslednje u nizu ratifikovanih dokumenata čije se preporuke odnose na pranje novca, oduzimanje prihoda kriminalcima i finansiranje terorizma. Naime, u Poljskoj su 16 maja 2005. godine države članice Saveta Evrope ratifikovale novu, Varšavsku konvenciju sa istim ciljem. Konvencija Saveta Evrope o pranju, istrazi, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom iz 1990. godine (Konvencija iz Strazbura) je u maju 2005. godine zamenjena novom, sveobuhvatnom Konvencijom o pranju, istrazi, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom. Takođe, konvencija se odnosi i na finansiranje terorizma. Varšavska konvencija nameće obaveze svim državama članicama da uspostave sveobuhvatan režim na planu otkrivanja i sprečavanja finansiranja terorizma, zaplene i konfiskacije sredstava namenjenih za finansiranje terorističkih akata i organizacija, kao i obavezu obezbeđivanja efektne međunarodne saradnje na ovom planu.²¹³ Sadržina pomenute konvencije je, ukoliko se uporedi sa prethodno donešenim, gotovo neizmenjena, a razlog za tako nešto je veoma diskutabilan. Naime, malo je preporuka koje potiču od prethodnih konvencija

²¹³Council of Europe Treaty Series-No. 198 Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism. Warsaw, 16 May 2005.

koje su opravdale poverenje i dale očekivane rezultate, međutim, izostalo je jedinstvo među državama članicama (potpisnicama).

Ratifikacija Varšavske konvencije bilaje dodatni poziv na obavezno korišćenje modernih metoda za suzbijanje organizovanog kriminala koji svojim nezakonitim aktivnostima izrasta u veliki međunarodni problem. Još jednom je naglašeno da u svrhu postizanja zacrtanih ciljeva mora biti pojačana međunarodna saradnja kako bi se finansijski sistem oslobodio stega koje nanose štetu pravilnom funkcionisanju istog. Države potpisnice su se prilikom ratifikacije Varšavske konvencije (5 maj 2005. godine) pozvale na ranije potpisanu Konvenciju Saveta Evrope o pranju, istrazi, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda od kriminala (Palermo) i na Rezoluciju 1373 iz 2001. godine usvojenu od strane Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija (UN). Ratifikaciju je ubrzao poznati teroristički napad na Njujork i Vašington koji se odigrao 11 septembra 2001. godine, čime je samo potvrđeno da su međunarodni mir i sigurnost realno ugroženi. U članu 7 Konvencije koji uređuje istražne radnje i tehnike propisano je: "... da svaka država treba da usvoji zakonske i druge mere prema kojima domaći sudovi i druga nadležna tela imaju ovlašćenja da zahtevaju od banaka idrugih finansijskih organizacija da poslovnu evidenciju stave na raspolaganje i omoguće da ista bude zaplenjena ukoliko može pomoći prilikom obavljanja istražnih radnji."²¹⁴ Države u takvim slučajevima ne smeju biti pasivne, ne smeju ignorisati zahteve i postupati suprotno odredbama ovog člana, čak ni kada se pozivaju na postojanje bankarske tajne.

U skladu sa citiranim stavom člana 7 konvecije iz Varšave, svaka država će usvojiti zakonske i druge mere koje mogu biti potrebne kako bi se:

1. utvrdilo da li je i koje fizičko ili pravno lice nosilac ili stvarni vlasnik jednog ili više računa, bez obzira na prirodu posla, u bilo kojoj banci na teritoriji konkretne države sa ciljem pribavljanja svih detalja u vezi sa identifikovanim računima,
2. pribavili neophodni podaci o navedenim bankarskim računima i transakcijama za koje postoji evidencija da su obavljene u određenom vremenskom razdoblju pomoću jednog ili više navedenih računa, uključujući i podatke o državi koja je pošiljalac ili primalac sredstava,
3. osigurao monitoring (posmatranje) tokom navedenog vremenskog razdoblja svih bankarskih transakcija koje su obavljene korišćenjem jednog ili više utvrđenih računa i
4. obezbedila zaštita banaka koje ubuduće neće objavljivati da li se bankarski račun odnosi na kupca ili na drugo, odnosno treće lice za koje su u skladu sa zakonom tražene/date potrebne informacije, ili su date/dobijenepotrebne informacije u skladu sa načelima sprovođenja istrage.²¹⁵

²¹⁴Opere citato, član 7.

²¹⁵Opere citato, član 7-8.

Član 9 Konvencije u vezi sa pranjem novca zahteva da svaka država usvoji zakonske i druge mere neophodne za utvrđivanje konkretnog krivičnog dela koje je učinjeno namerno i podrazumeva:

1. konverziju ili prenos imovine, ukoliko je poznato da je ista imovina prihod, u cilju prikrivanja ili maskiranja nezakonitog porekla imovine ili pomaganja bilo kojem licu koje učestvuje u vršenju krivičnog dela da izbegne zakonske posledice svog ponašanja,
2. prikrivanje ili maskiranje prave prirode, izvora, lokacije, raspolaganja, kretanja, prava u pogledu vlasništva nad imovinom, ukoliko je poznato da je poreklo ostvarenih prihoda kriminogeno i da posedovanje istih nije u skladu sa ustavnim načelima i temeljnim konceptima pravnog sistema,
3. sticanje, posedovanje ili korišćenje imovine, ukoliko je poznato da u trenutku primanja ista predstavlja direktan prihod, ili prihod ostvaren kriminogenim delovanjem, saučesništvom u prikrivanju ili maskiranju prave prirode, izvora, lokacije, raspolaganja, kretanja, prava u pogledu vlasništva nad imovinom ili zavere radi izvršenja, pokušaja izvršenja i pomaganja, potpisanja, olakšavanja i savetovanja u izvršenju bilo kog od krivičnih dela utvrđenih ovim članom.²¹⁶

Član 13 Konvencije propisuje da svaka država radi sprečavanja pranja novca mora usvojiti zakonske i druge mere neophodne za pokretanje sveobuhvatnih postupaka nadzora ili praćenja i sprovođenja režima. Prilikom donošenja svih mera koje se odnose na sprečavanje pranja novca mora se voditi računa o važećim međunarodnim standardima, sa posebnim osvrtom na preporuke koje je usvojila Organizacija protiv pranja novca (*Financial Action Task Force on Money Laundering-FATF*). Četrdeset (40) posebnih preporuka o finansiranju terorizma treba da osigura sveobuhvatan globalni režim izvršenja. Preporuke su namenjene sprovođenju na nacionalnom nivou kroz domaće zakonodavstvo i druge pravnoobavezujuće mere, omogućavaju visok stepen fleksibilnosti, a izmenjene su i dopunjene 1996. i 2003. godine. Od država potpisnica, između ostalog, zahtevaju da:

1. implementiraju međunarodne konvencije o pranju novca i organizovanom kriminalu
2. izvrše kriminalizaciju pranja novca i omoguće vlastima zaplenu sredstava za pranje novca,
3. vrše dubinske analize (npr. potvrde identiteta), vode evidenciju i izveštavaju o sumnjivim transakcijama,
4. uspostave sistem čuvanja podataka u trajanju od najmanje pet godina za sve finansijske transakcije (domaće i međunarodne),
5. uspostave finansijsko-obaveštajne jedinice za prijem i kontrolu sumnjivih izveštaja o transakcijama,
6. sarađuju na međunarodnom planu u okviru istraga i procesuiranju pranja novca.²¹⁷

²¹⁶ Opere citato, član 9.

²¹⁷ Hayes, B. Counter-Terrorism, "Policy Laundering", and the FATF: Legalizing Surveillance, Regulating Civil Society Financial Action Task Force, *The International Journal of Not-for-Profit Law*, Volume 14, Issue 1-2, April 2012, p. 6.

Organizacija protiv pranja novca (*Financial Action Task Force on Money Laundering-FATF*) je u oktobru 2001. godine izdala osam Posebnih preporuka u vezi finansiranja terorizma. Ista organizacija je u oktobru 2004. godine donela devetu Posebnu preporuku koja se odnosi na obavezu država da, između ostalog:

1. sprovode međunarodne konvencije i rezolucije Saveta bezbednosti u vezi sa finansiranjem terorizma,
2. izvrše kriminalizaciju finansiranja terorizma i omoguće vlastima zamrzavanje i zaplenu imovine koja se koristi za finansiranje terorizma,
3. sarađuju u istragama i krivičnom gonjenju povodom međunarodnog terorizma,
4. provere usklađenost zakona i propisa koji se odnose na subjekte koji mogu biti upotrebljeni za finansiranje terorizma, npr. neprofitne organizacije...

Takođe, preporučuje se usvajanje zakonodavnih i drugih mera neophodnih za razotkrivanje pravnih i fizičkih lica koja se bave kriminogenim delatnostima, u kojima će verovatno doći do nezakonitog sticanja sredstava. Zato je potrebno izvršiti preciznu identifikaciju svakog klijenata ponaosob. Član 13 Konvencije nameće obavezu prijavljivanja svakog sumnjivog lica i postupka koji prethodi pranju novca, što je u skladu sa promovisanim merama bezbednosti. Pomenute vrste poslova zahtevaju preduzimanje propratnih mera poput vođenja evidencije o identifikovanim učesnicima u transakcijama, o uspostavljenim internim politikama i procedurama, s tim što je poželjno konstatovanoj veličini i prirodi posla prilagoditi praćenje i nadzor. Cilj pomenutih mera je osiguranje skladnosti standarda sa zahtevima za borbu protiv pranja novca. Na kraju, svaka država usvaja sopstvene zakonodavne i druge mere koje mogu biti potrebne da bi se otkrio i stopirao značajan fizički prekogranični prenos gotovine, kao i da bi se osujetile prikladne mogućnosti koje koriste internacionalni prenosiooci vrednosnih papira.

Varšavska konvencija daje precizno objašnjenje preporuke koja se odnosi na oduzimanje ilegalno stečenih prihoda i imovine od kriminalaca kao protivzakonitih sopstvenika. Član 23 Konvencije uređuje pomenuti postupak i predviđa da se država koja je primila zahtev za oduzimanje protivzakonito stečene imovine i prihoda, ukoliko se nalaze na njenoj teritoriji, obavezuje da isti bezpogovorno sprovede. Dalje, to znači da je dužna da izvršava nalog za oduzimanje izdat od nadležnog suda, a na zahtev države podnosioca zahteva. Ukoliko nije primila zahtev konkretne države, a prihodi i imovina se nalaze na njenoj teritoriji, dužna je da nadležnim telima u cilju dobijanja naloga za oduzimanje podnese zahtev. Ukoliko se traženi nalog odobri, konkretna država će isti bezpogovorno izvršiti. U cilju korektno primene pomenutog člana svaka država, kad god je potrebno, mora prema sopstvenom zakonodavstvu biti nadležna za pokretanje postupka koji se sastoji u oduzimanju nezakonito stečenih dobara. Država shodno svojim zakonima može primeniti pravni instrument kojim se oduzimanje zamenjuje

uplatom novčanog iznosa koji mora biti adekvatan vrednosti sredstava ili imovine na koju se zahtev za oduzimanje odnosi. Ako se zahtev za oduzimanje odnosi na pojedine predmete imovine, države se mogu sporazumeti, da zamoljena država izvrši oduzimanje u obliku novčanog iznosa koji odgovara vrednosti nekretnine.

4.2. Direktive Evropske unije (EU) o organizovanom kriminalu i pranju novca

Savremena borba protiv organizovanog kriminala iz dana u dan, na nacionalnom i međunarodnom planu dobija na snazi, stižući sve više sledbenika koji praktično i literarno doprinose da se pranju novca posveti značajna pažnja i svoje aktivnosti vrše u cilju usvajanja relevantnih akta na datom području. U tome svakako prednjači Evropska unija (EU), ali isti problem rešavaju i države koje se nalaze u pregovorima za punopravno članstvo ili one koje još uvek nisu obezbedile potreban status kandidata. Veliki broj pripadnika pravne struke, svetskih eksperata za međunarodno krivično pravo pokušava da pronađe način kako da pranje novca okvalifikuje kao krivično delo i da ga konačno tako definisano, svrsta u kategoriju protivzakonitih delikata za koje se mogu izreći zatvorske i druge sankcije.²¹⁸ Mnogo je primera da pranje novca, osim što se odvija nezakonito i u kontinuitetu, predstavlja gnusnu kriminogenu aktivnost koja pred očima javnosti izvrće ruglu pojedine relevantne institucije sistema, ali i sisteme uopšte. Pitanje pranja novca pored toga što je zanimljivo kao skup raznovrsnih kriminogenih operacija, postaje sve veća enigma: kako je moguće da je starije od organizovanog kriminala, a nije moguće da bude direktno kvalifikovano kao krivično delo.

Svaki pokušaj pravne nauke koja se kreće u tom smeru je značajan jer teži da pranje novca uvrsti u red krivičnih dela, kao i da za izvršenje istog propiše konkretne krivične sankcije. Za sada su težnje i mogućnosti dijametralno raspoređene jer se teorijski (zakonski) i praktičan pristup u okviru mnogih tužilaštava i pravosuđa ne podudaraju. Zahvaljujući mnoštvu neuspešnih pokušaja da se pranje novca smesti u kategoriju krivičnih dela, pravo rešenje još uvek nije pronađeno, što znači da još uvek ostaje izvan zakonskog okvira koji sankcioniše sva druga protivzakonita dela izvršena radi njegovog zgrtanja. Svetski zvaničnici su shvatili da problem nije ni malo naivan i zato se trude da o konkretnim problemima veoma ozbiljno i u kontinuitetu razgovaraju na međunarodnom nivou. Za sada su vrlo značajnu ulogu u debatama o organizovanom kriminalu, borbi protiv pranja novca i donošenju pravnih akata imale Ujedinjene nacije (UN) i Evropska unija (EU). Uvažavajući uložene napore ipak je nejasno, a samim tim i diskutabilno, koliko su takve debate doprinele da se problem reši i koliko su donešeni dokumenti uticali da se situacija značajnije promeni.

Zvaničnici Evropske unije (EU) su morali da se saglase sa činjenicom da mnogi akti nisu dali očekivane rezultate, ali su istovremeno morali prihvatiti obavezu da nastave sa intenzivnim radom na donošenju novih dokumenata. Cilj Evropske unije (EU) je da svaki dokument u vezi sa

²¹⁸ Jakulin, V. *Pranje novca u aktima Evropske unije i Saveta Evrope*, Strani pravni život, Beograd, br. 2/2015, str. 11-23.

pranjem novca koji određena država parafira, postane deo njenog nacionalnog zakonodavstva u skladu sa utvrđenim opredeljenjima. Donešeni relevantni akati su prema mišljenju, kako donosioca tako i njihovih potpisnika, najbolji pravni instrumenti koji treba da pomognu da se na međunarodnom nivou uspostavi viši stepen saradnje, što samo potvrđuje da je zajednička snaga uređenih zakonodavstava jedina garancija za uspešno rešavanje konkretnih problema. Do sada su donošene različite konvencije, potpisani su mnogobrojni protokoli i sporazumi, razni dodaci i sl., ali se nisu konkretno odnosili na pranje novca, već na definisana krivična dela koja imaju za posledicu takvu nezakonitu aktivnost. Dakle, svako krivično delo koje se vrši radi sticanja prljavih profita može biti kvalifikovano i prema zakonu sankcionisano, ali sa pranjem novca to nije slučaj. Perači novca i dalje znalački koriste sve pukotine pravnog i finansijskog sistema i na različite načine sprečavaju otkrivanje svojih resursa i kanala putem kojih postaju subjekti regularnih transakcija i novih, legalnih tokova.

Što se tiče dokumenata koji uređuju pitanje organizovanog kriminala i odnose se na pranje novca kao aktivnost, a ne kao krivično delo(jer za sada to nije), Evropska ekonomska zajednica (EEZ), a kasnije Evropska unija (EU) je zaključno sa 2015. godinom donela četiri direktive. Prva Direktiva 91/308/EGS Saveta Evrope od 10 juna 1991. godine uređuje pitanja u vezi sa sprečavanjem upotrebe finansijskog sistema u cilju pranja novca.²¹⁹ Deceniju kasnije, odnosno 4 decembra 2001. godine usvojena je druga po redu Direktiva Evropskog parlamenta (EP) i Saveta Evrope 2001/97/ES kojom se vrše izmene prethodne direktive (Direktiva Saveta 91/308/EGS), a koja se odnosi na sprečavanje upotrebe finansijskog sistema za pranje novca.²²⁰ Treća Direktiva Evropskog parlamenta (EP) i Saveta Evrope 2005/60/ES usvojena je 26 oktobra 2005. godine i znatno je šira od prethodne, jer pored sprečavanja korišćenja finansijskog sistema u svrhu pranja novca uključuje i pitanje finansiranja terorizma.²²¹ Poslednjoj, četvrtoj Direktivi Evropskog parlamenta (EP) prethodila je duga priprema predloga koji je podnešen na usvajanje 2013. godine,²²² a konačna odluka o usvajanju donešena je 20 maja 2015. godine.²²³

4.2.1. Direktiva 91/308/EECod 10 juna 1991. godine

²¹⁹ Council Directive 91/308/EEC of 10 June 1991 on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering OJ L 166, 28.6.1991.

²²⁰ Directive 2001/97/EC of the European Parliament and the Council of 4 December 2001 amending Council directive 91/308/EEC on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering OJ L 344, 28.1.2001.

²²¹ DIRECTIVE 2005/60/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing. Official Journal of the European Union L 309/15. 25.11.2005 EN.

²²² Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing COM/2013/045 final - 2013/0025 COD.

²²³ DIREKTIVA (EU) 2015/849 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 20. svibnja 2015. o sprječavanju korištenja finansijskog sustava u svrhu pranja novca ili financiranja terorizma, o izmjeni Uredbe (EU) br. 648/2012 Europskog parlamenta i Vijeća te o stavljanju izvan snage Direktive 2005/60/EZ Europskog parlamenta i Vijeća i Direktive Komisije 2006/70/EZ. Službeni list Europske unije, L 141/73, 5.6.2015.

Direktiva Veća Evropskih zajednica 91/308/EEZ od 10 juna 1991. godine o sprečavanju korišćenja finansijskog sistema u svrhu pranja novca (*Službeni list L 166, 28/06/1991*) donešena je tako što su na osnovu Ugovora o osnivanju Evropske ekonomske zajednice (EEZ) i saradnje sa Evropskim parlamentom (EP) usaglašeni stavovi da se bankarske i finansijske institucije obilato koriste za pranje novca (*money laundering*) koji potiče od kriminalnih aktivnosti. Tekst Direktive je sastavljen u Luksemburgu i u konačnoj formi je upućen na adresu svim državama članicama tadašnje Evropske ekonomske zajednice (EEZ). Za potrebe formulisanja Direktive Veća Evropskih zajednica 91/308/EEC definicija pranja novca je preuzeta iz teksta Bečke konvencije koja datira iz 1981. godine, čiji član 1 sadrži tekst koji potiče iz relevantnih odredaba ranije donošenih konvencija. Nakon usvajanja Direktive 91/308/EEC sve države članice bile su dužne da uspostave nacionalnu Finansijsku obaveštajnu jedinicu (*Financial intelligence unit-FIU*) za selektiranje i analizu podataka dobijenih od banaka, kreditnih i finansijskih institucija i organizacija kako bi još više poboljšale međusobnu saradnju. Odluka o osnivanju takvog tela utemeljena je na bazi zajedničke definicije i utvrđivala je načela koja su morala biti primenjena zbog potreba međusobne razmene informacija i dokumenata. Na taj način došlo je do unapređenja saradnje između država članica sa Uredom evropske policije (*The European Police Office- EUROPOL*), iako je na početku izgledalo da je takva vrsta zajedničkog rada gotovo nemoguća.

Evropski parlament (EP) je obavezao Komisiju da godinu dana nakon 1 januara 1993. godine, uvek kada je neophodno (najmanje u intervalima od tri godine) sastavlja izveštaje o rezultatima koji su se odnosili na sprovođenje odredbi Direktive. Izveštaj se podnosi na analizu i usvajanje Evropskom parlamentu (EP) i Evropskom savetu (ES). Uzimajući u obzir predviđene odredbe, bankarske, kreditne i druge institucije su morale preduzeti sve potrebne korake do 31. decembra 1992. godine, a najkasnije do donošenja krivičnog zakona, da u skladu sa svojim obavezama i prema predviđenim i raspoloživim instrumentima spreče pranje novca. Uostalom, usvajanje Direktive predstavlja prvi korak u okviru institucionalne borbe protiv pranja novca na nivou tadašnje Evropske ekonomske zajednice (EEZ). Njenu sadržinu čini skup od 40 preporuka za finansijsko delovanje i funkcionisanje Organizacije protiv pranja novca (*Financial Action Task Force on Money Laundering-FATF*) koje na međunarodnom nivou predstavljaju relevantne propise. Otkrivanje načina korišćenja finansijskog sistema za pranje prljavog novca nije jednostavan zadatak, a nadležna tela zadužena za suzbijanje takvih nezakonitih radnji svoje istrage nisu mogla sprovesti bez tesne saradnje sa bankama, kreditnim i finansijskim institucijama i njihovim nadzornim telima.

Netačna je tvrdnja da pranje novca u tom periodu nije dovelo u pitanje institucionalnu ispravnost i poslovnu stabilnost banaka, finansijskih i kreditnih institucija i organizacija. Takva aktivnost je imala sve karakteristike finansijskog zla, uzimala je sve više maha, a na kraju je dovela do naglog opadanja poverenja klijenata u finansijski sistem, dok jemnoge delove istog primakla do ivice ozbiljnije ugroženosti. Time je aktiviran i poslednji alarm za uzburu, a kao

primarni cilj sadržan u Direktivi označeno je sprečavanje pripadnika organizovanog kriminala da koriste pogodnosti koje je pružala sloboda kretanja kapitala i korišćenja finansijskih usluga koje su bile dostupne na integralnom jedinstvenom tržištu. Zaključak je da su dobro organizovani kriminalci na najbolji način počeli da koriste mogućnosti koje su pružale “četiri osnovne slobode” evropske integracije, odnosno Evropske ekonomske zajednice (EEZ), a potom i Evrope unije (EU). Donošenje Direktive usledilo je u periodu u kome je organizovani kriminal počeo ozbiljno da se širi i da doživljava svoju ekspanziju, naročito u proizvodnji i prometu droge koja je zauzela počasno mesto među kriminogenim aktivnostima. Pranje novca, pored toga što je iniciralo porast organizovanog kriminala, dodatno je motivisalo i obavezalo relevantne institucije i odgovorne faktore da preduzmu ozbiljnije akcije za njegovo efektivno sprečavanje.

Budući da se pranje novca javlja ne samo u odnosu na dobit ostvarenu vršenjem krivičnih dela koja su vezana za poslove sa drogom, već i od drugih kriminalnih aktivnosti (prostitucija, kockanje, otmice, trgovina ljudima, terorizam), države članice su pravo iz tog razloga bile primorane na proširivanje svojih zakonodavstva kako bi iste osposobile za prihvatanje predloga koje je sadržala Direktiva. Brzo se došlo do zaključka da se pranje novca moglo obaviti ne samo preko kreditnih i finansijskih organizacija, već i preko drugih vrsta zanimanja i kategorija privrednika. To je države članice, bez obzira što su već jednom bile primorane na proširenje svojih zakonodavstva, dodatno obavezalo da pribegnu daljem apsolutnom ili delimičnom proširivanju istog u cilju blagovremenog uključivanja svake odredbe Direktive koja se na neki način odnosi na pranje novca. Prvi zadatak u primeni Direktive predviđao je obavezu banaka, kreditnih i finansijskih institucija i organizacija da prilikom ulaska u poslovne odnose ili prilikom obavljanja transakcija izvrše detaljnu identifikaciju svojih klijenata. Namera je bila da se eliminiše anonimnost perača novca kojom su sakrivali svoj pravi identitet. Identifikacija se primenjivala na bilo koju transakciju koja je uključivala iznos u visini od tadašnjih 15 hiljada ECU.²²⁴ Banke, kreditne i finansijske institucije bile su dužne da čuvaju primerak ili referentnu doznaku, odnosno validne pisane dokaze o saradnji sa klijentelom za razdoblje od najmanje pet godina nakon završenog poslovnog odnosa. Istovremeno, nametnuta je obaveza čuvanja svakog drugog dokumenta koji je od značaja za vođenje ažurne evidencije transakcijama koje su se odvijale u periodu ne manjem od pomenutog. Za sprovođenje odredbi Direktive koje su trebale da očuvaju integritet finansijskog sistema najbolja solucija je bila da se sazna ime pravog vlasnika prljavog novca, delatnost kojom se bavi, kao i u kojim iznosima pere svoj prljavi novac. Na taj način se težilo osiguranju argumenata o postojanju ilegalnog izvora, a istovremeno bi se identifikovali postupci sticanja novca, a potom i pranja u bilo kojoj finansijskoj instituciji. Konačno, ušlo bi se u trag budućoj nameni takvih ilegalnih sredstava. Osim toga, trebalo je obezbediti mogućnosti u kojima bi kreditne i finansijske institucije mogle da sa posebnom pažnjom ispituju sve obavljene transakcije za koje se sa pravom moglo sumnjati da imaju veze sa pranjem novca.

²²⁴Anti-Money Laundering Forum, History of the European Anti-Money Laundering and Financing of Terrorism Directives, First Directive, <http://wuslovewww.anti-moneylaundering.org/Europe.aspx>. Posećeno: 24 jun 2016, 1:00.

Kada su u pitanju informacije o klijentima, njihovim računima i visini iznosa, Direktiva predviđa da se svaka primljena informacija ne može smatrati upotrebljivom. Korisna je samo ona informacija dobijena od strane ovlašćenih dekodera koji su bili bliski relevantnim izvorima. Efekti učinjenih napora na sprečavanju pranja novca posebno su zavisili od stepena koordinacije i usklađenosti sprovođenja nacionalnih mera što je ukazivalo na neophodnost saradnje između raznih međunarodnih tela, država članica i Evropske Komisije (EK). Direktiva pranje novca tretira kao ilegalan posao, ako su kriminogene aktivnosti počinjene na teritoriji druge, odnosno treće države članice. S tim u vezi svaka država članica je obavezna da bankama, kreditnim i finansijskim institucijama i organizacijama osigura neophodne uslove da bez većih problema i sa posebnom pažnjom ispituju sve transakcije za koje se zna ili se sumnja da su (shodno njihovoj prirodi) povezane sa pranjem novca. Uprkos visokom stepenu ozbiljnosti zajedničkog problema, zabrinjavajuće je koliko su mnoge države ignorisale predložena rešenja.²²⁵ Između ostalog, Direktiva je predviđala iformiranje kontaktnog odbora ("*Committee*") koji je hijerarhijski bio podređen Evropskoj komisiji (EK). Njegova funkcija se sastojala u očuvanju pravničke forme određenih članova Ugovora o osnivanju Evropske ekonomske zajednice (EEZ) koji su imali zadatak da olakšaju sprovođenje usklađenih odredbi.

Polazeći sa aspekta da odredbe Direktive nisu obavezujuće za sve države, mora se istaći da su sve potpisnice konvencija morale preduzeti odgovarajuće mere kako bi osigurale njihovu potpunu primenu, sa posebnim osvrtom na utvrđivanje kazni koje su morale biti primenjivane u slučaju kršenja propisa. Osim toga, države članice su mogle usvojiti ili funkcionalno zadržati čak i strožije odredbe za područje na koje se Direktiva odnosi, ukoliko se na taj način stvaraju bolje mogućnosti za efektno sprečavanje pranja novca. Posebna obaveza država članica sastojala se iz čuvanja poslovne (bankarske) tajne. Ista je prema odredbama Direktive u mnogim slučajevima morala biti zaštićena, čak i u slučajevima obaveznog prijavljivanja sumnjivih transakcija. Odredbe ove Direktive su obezbedile efektnan način da se podaci šalju relevantnim, nadzornim telima, bez alarmiranja klijenata, što je svakako doprinelo da se izgradi visok stepen saradnje i poverenja. Na kraju, banke, kreditne i finansijske institucije i organizacije morale su uspostaviti interne kontrole kako bi preduhitrile i sprečile poslove povezane sa pranjem novca. Morale su

²²⁵ U članu 6 Direktive stoji da će države članice osigurati:

1. da banke, kreditne i finansijske institucije i organizacije i njihovi direktori i zaposleni u potpunosti saraduju sa nadležnim telima za borbu protiv pranja novca,
2. informisanje pomenutih tela, na vlastitu inicijativu o svakoj činjenici koja bi mogla biti indikacija pranja novca,
3. opremanje pomenutih tela na njihov zahtev potrebnim sredstvima za prosleđivanje svih neophodnih informacija, u skladu sa postupcima utvrđenim važećim zakonima. Podaci iz prvog stava dostavljaju se nadležnim telima za borbu protiv pranja novca države članice na čijem području se nalazi ustanova za prosleđivanje informacija. Osoba ili osobe iz kreditnih i finansijskih institucija koja je određena za prosleđivanje informacija mora postupati u skladu sa predviđenim postupcima. Podaci dostavljeni ovlašćenim telima u skladu sa prvim stavom mogu se koristiti samo za borbu protiv pranja novca. Međutim, države članice mogu predvideti da se takve informacije mogu koristiti i u druge svrhe, i imaju obavezu da osiguraju uslove da se kreditne i finansijske institucije uzdrže od obavljanja poslova za koje znaju ili sumnjaju da su u vezi sa pranjem novca.

konstantno potencirati značaj svih preduzetih mera kako bi njihovi zaposleni i klijenti došli do zaključka koliko su zaista ozbiljne odredbe sadržane u Direktivi.

4.2.2. Direktiva 2001/97/ EC Evropskog parlamenta i saveta od 4 decembra 2001. godine

Direktiva 2001/97/EC Evropskog parlamenta i Evropskog saveta od 4 decembra 2001. godine o izmenama i dopunama Direktive saveta 91/308/EEC o sprečavanju korišćenja finansijskog sistema u svrhu pranja novca doneta je na osnovu zajedničke odluke Evropskog parlamenta (EP), Evropskog saveta (ES) i Evropske komisije (EK). Takav potez bio je nužan i za njegovo povlačenje moralo se početi od:

1. Ugovora o osnivanju Evropske ekonomske zajednice (EEZ),
2. predloga Evropske Komisije (EK) i
3. mišljenja privrednog i socijalnog odbora, da je Direktiva 91/308/EEZ jedan od glavnih međunarodnih instrumenata u borbi protiv pranja novca, ali u skladu sa zaključcima Evropske komisije (EK), predlozima Evropskog parlamenta (EP) i zahtevima država članica Evropske unije (EU) njen tekst mora pretrpeti nužne promene, odnosno mora biti ažuriran.

Zajednička namera je bila da se sadržina Direktive iz 1991. godine značajnije preformuliše kako bi se postavili visoki standardi pomoću kojih bi se na najbolji način zaštitio finansijski sistem i njegovi ranjivi sektori od uticaja ilegalnih profitakoji su stečeni vršenjem različitih krivičnih dela iz opusa organizovanog kriminala. Naravno, Direktiva 2001/97/ EC je usvojena zato što prethodna nije uspela da jasno definiše sve činjenice koje su vezane za pranje novca i nije utvrdila način na koji je moguće rešiti postavljene zadatke. Takvo stanje stvari je imalo izrazito štetan uticaj na finansijski sistem, a samim tim i na mnoge ekonomije država članica Evropske unije (EU). Prethodna Direktiva 91/308/EEC nije bila izričita po pitanju nivoa javne vlasti države članice koji bi trebao da prima izveštaje o obavljenim sumnjivim transakcijama u filijalama kreditnih i finansijskih institucija sa sedištem u drugoj državi članici. Osim toga, izostalo je definisanje institucija u okviru država članica koje su bile dužne da osiguraju primenu predviđenih mera protiv njihovog neregularnog odvijanja, što su sve propusti koji su išli na ruku veštima pripadnicima organizovanog kriminala. Propusti su bez dileme i opravdani razlozi za uspostavljanje novih pravila i za precizno nominovanje odgovornih institucija i merodavnih tela. Snaga pomenute Direktive 91/308/EEC ogledala se najviše u stalnom upućivanju apela državama članicama, da se usredsrede na beskompromisnu borbu protiv pranja novca stečenog samo proizvodnjom i distribucijom droge i psihotropnih supstanci.

Stručnjaci za krivično pravo bili su svesni činjenice o širenju lepeze delovanja organizovanog kriminala u poslednjih nekoliko decenija, dakle, u vreme donošenja bitnih dokumenata od strane Evropske ekonomske zajednice (EEZ) i Evropske unije (EU), i samim

tim su još intezivnije nastavili sa trendom šireg posmatranja dometa pranja novca. Iako se njihov napor temeljio na do tada poznatom definisanju prediktivnih ili predmetnih krivična dela koja su bila usko povezana sa pranjem novca, zalagali su se za formiranje decidnog spiska svih oblika krivičnih dela sa kojima se pomenuta aktivnost mogla dovesti u direktnu vezu.²²⁶ Direktiva 2001/97/ EC kao plod zajedničke akcije država članica nameće obavezu prijavljivanja sumnjivih transakcija u skladu sa donešenim Akcionim planom za borbu protiv organizovanog kriminala i za zabranu pranja prljavog novca. Ta akcija odražava dogovor država članica o potrebi obaveznog sastavljanja izveštaja o sumnjivim transakcijama koje se vrše u okviru finansijskog sektora, a posebno od strane banaka, kreditnih i finansijskih institucija i organizacija. Ovakav pristup se smatra zajedničkom željom svih država članica, da se u finansijskom sektoru spreči pranje novca na način kako je i predviđeno u tekstu Direktive 2001/97/ EC. Svuda su prisutni očigledni dokazi da je neophodno pooštavanje kontrole u poslovanju finansijskog sektora i da je kontrola svih transakcija inicirala perače novca da se orjentišu na traženje alternativnih metoda pomoću kojih uspešno skrivaju svoj identitet i nezakonito poreklo finansijskih sredstava koja su stečena kriminalom.

U praksi se pokazalo kao veoma uspešno, a samim tim i popularno, korišćenje nefinansijskih preduzeća za pranje novca, i na tu okolnost je Organizacija protiv pranja novca (*Financial Action Task Force on Money Laundering-FATF*) upozorila prilikom diskusije o tipologijama i tehnikama izvođenja takvih nezakonitih aktivnosti. Iz tih razloga je Direktiva 2001/97/EC proširila obaveze država članica u vezi sa identifikacijom kupaca, vođenjem evidencije i sastavljanjem izveštaja o sumnjivim transakcijama. Poseban akcenat je stavljen na neophodno proširivanje donedavno ograničenog broja delatnosti i zanimanja za koje se zna da su posebno osetljive na pranje novca. Napokon se pokazalo kao neophodno da se na spisku nađu svi javni beležnici i nezavisni pravni stručnjaci (advokati, vlasnici agencija, savetnici) koji direktno ili indirektno participiraju u finansijskim ili poslovnim transakcijama kao stručnjaci za koje se pouzdano zna, da su skloni zloupotrebama sopstvenih funkcija u svrhu pranja novca. Naročito je potencirana opasnost davanja stručnih pravnih saveta za vršenje kriminalnih aktivnosti koje podrazumevaju izbegavanje poreskih obaveza uz obavezno davanje/primanje protivnagnade, što je uključivalo najveći rizik slabljenja fiskalne snage svake države članice Evropske unije (EU). Na taj način se došlo do pitanjakoje je vezano za ponašanje predstavnika nezavisnih profesija koje pružaju pretežno pravne savete (advokati, poreski savetnici), da li oni samo vrše savetodavne radnje ili mogu u sudskom postupku predstavljati stranku.

Preporučene odredbe Direktive 2001/97/EC njihovo predstavljanje stranke kvalifikovale su kao neprimereno, ali su predviđale postojanje instituta izuzeća od bilo kakve obaveze u vezi sa davanjem informacija dobijenih pre, za vreme ili nakon sudskog postupka, ili u toku utvrđivanja pravnog položaja klijenta. Što se tiče obaveze čuvanja poslovne tajne, na tom planuse ništa nije menjalo. Pravni savet i dalje podleže diskrecijiosim ako pravni savetnik

²²⁶ L 344/76 EN Službeni list Evropskih zajednica 28.12.2001.

učestvuje u aktivnostima pranja novca, ako daje pravni savet u svrhu pranja novca ili ako advokat pouzdano zna da njegov klijent konkretno traži pravni savet u svrhu pranja novca.²²⁷ Direktiva 2001/97/EC jasno upućuje na onaj nivo vlasti koji je bio nadležan za vođenje borbe protiv pranja novca, koji je morao sastavljati precizne izveštaje o sumnjivim finansijskim operacijama i na onaj nivo vlasti koji je bio ovlašćen zakonom ili posebnim propisom da nadgleda i kontroliše aktivnost bilo koje institucije ili lica.

U pitanju je bilo određivanje nadležnog organa, s tim što iz razumljivih razloga Direktiva 2001/97/EC nije obavezivala države članice da ih postavljaju tamo gde za njima ne postoji potreba.²²⁸ Međutim, u pomenutoj Direktivi 2001/97/EC posebno je naglašeno da u nadležne organe ne spadaju samoregulatorna tela i nezavisni stručnjaci. Zato je decidno predviđeno da države članice (uzimajući u obzir dužnost profesije) mogu dopustiti advokatskim komorama ili drugim samoregulatornim telima da imenuju nezavisne profesionalce koji svojim klijentima garantuju diskreciju (javni beležnici, nezavisni pravni stručnjaci, advokati ili poreski savetnici), jer oni kao pojedinci ili nadležna tela mogu pomoći u sastavljanju izveštaja o mogućim slučajevima pranja novca, ili mogu kao stručnjaci doprineti rešavanju spornih slučajeva. Pravila koja uređuju postupanje u takvim izveštajima i njihovo eventualno dalje prosleđivanje na nivo vlasti odgovorne za borbu protiv pranja novca, regulišu oblike odgovarajuće saradnje advokatske komore ili stručnih tela i propuste koji su napravljeni donošenjem Direktive 91/308/EEZ. Zbog toga je usledila izmena i dopuna člana 1, tako da član 1 Direktive 2001/97/EC glasi:

1. kreditna institucija označava subjekt na način kako je definisan u članu 1 Direktive 2000/12/EC, (SL L 126, 2000/05/26, str. 1), uključuje područja u smislu istog člana pomenute Direktive i nalazi se u Zajednici kreditnih institucija sa sedištem unutar ili izvan zajednice.
2. "finansijska institucija" prema relevantnim izvorima predstavlja:²²⁹
 - 2.1. osim kreditne institucije čija je osnovna delatnost (prema Direktivi 91/308/EEC) obavljanje jedne ili više operacija, dodatno je uključena institucionalna delatnost menjačkih poslova (menjačnica) i transfer novca u vidu doznaka sektora ili uredakako predviđa Direktiva 2000/12/EZ,
 - 2.2. ovlašćeno društvo za osiguranje u skladu sa ranijim direktivama (Direktivom 79/267 / EEC (SL L 63, 1979/03/13, str. 1.), u delu u kome obavlja obuhvaćene delatnosti,
 - 2.3. investiciono društvo na način kojim je definisano u članu 1 Direktive 93/22/EEZ (SL L 141, 1993/11/06, str. 27) i

²²⁷ Opere citato, 28.12.2001.

²²⁸ Države članice nisu bile dužne da primenjuju obaveze utvrđene u stavu 1 na javne beležnike, nezavisne pravne stručnjake, revizore, strane računovođe i poreske savetnike, s obzirom na informacije koje su dobili od nekog svog klijenta u toku utvrđivanja pravnog položaja ili za vreme obavljanja zadatka koji se odnosi na odbranu klijenta ili u vezi sudskog postupka, uključujući savete o pokretanju ili izbegavanju postupaka, kao što su informacije koje su primljene ili dobijene pre, za vreme ili nakon takvog postupka.

²²⁹ L 344/78 EN Službeni list Evropskih zajednica 28.12.2001.

2.4. zajednička ulaganja i prodaju sopstvenih akcija ili udela.

Što se tiče pranja novca Direktiva 2001/97/EC pod tim pojmom podrazumeva sledeće oblike ponašanja koji su učinjeni sa namerom:

1. pretvaranje ili prenos imovine, sa znanjem da je kao deo ili celina izvedena iz kriminalnih aktivnosti ili iz čina učestvovanja u nedozvoljenoj delatnosti, u svrhu prikrivanja ili maskiranja nezakonitog porekla ili pomaganja bilo kojoj osobi uključenoj u vršenje takve aktivnosti sa ciljem izbegavanja zakonskih posledicakoje su protivteža nezakonitog delovanja,
2. prikrivanje ili maskiranje prave prirode imovine, njenih izvora, lokacije, raspolaganja istom, kretanja, prava vlasništva nad nekretninama, znajući da takva imovina i nekretnine proizlaze iz kriminalnih aktivnosti ili iz čina učestvovanja u istoj,
3. sticanje, posedovanje ili korišćenje imovine, znajući da u trenutku prijema kao takva potiče od kriminalnih aktivnosti ili iz čina učestvovanja u istim i
4. učestvovanje, udruživanje radi činjenja, izvršenja i pomaganja, podsticanjem, olakšavanjem i davanjem stručnih i praktičnih saveta u vršenju bilo koje od kriminogenih radnji navedenih u prethodnim stavovima.²³⁰

Za sve pomenute vrste ponašanja znanje, namera ili svrha predstavljaju potrebne elemente koji će se izvoditi iz objektivnih činjeničnih okolnosti, i ako su posledica gore navedenih aktivnosti. U članu 2 Direktive 2000/12/EZ stoji da će nakon tri godine od dana njenog stupanja na snagu, Komisija svake godine testirati zakonodavstva pojedinih država članica radi sagledavanja stanja i utvrđivanja činjenica koje su potrebne za sastavljanje izveštaja na način koji je predviđen u Direktivi 91/308/EEC. Cilj je utvrđivanje primene odredbi na finansijski sistem i odnosi se na specifičnu relaciju pravnika i ostalih nezavisnih pravnih stručnjaka, na identifikaciju klijenata licem u lice ili na učesnike u transakcijama, kao i na moguće implikacije koje su u vezi sa modernom elektronskom trgovinom. Države članice su bile dužne da u vezi sa Direktivom donesu potrebne zakone i druge pravne propise neophodne za usklađivanje s datim odredbama zaključno sa 15 junom 2003. godine. Tekst Direktive je formulisan u Briselu i prosleđen je svim državama članicama koje u skladu sa istim moraju urediti svoja zakonodavstva.

4.2.3. Direktiva 2005/60/EC Evropskog parlamenta i Saveta Evropske unije od 26 oktobra 2005. godine

Direktiva 2005/60/EC Evropskog parlamenta (EP) i Saveta Evropske unije (EU) od 26 oktobra 2005. godine koja je predviđena za evropski ekonomski prostor odnosi se, osim na sprečavanje korišćenja finansijskog sistema za svrhe pranja novca, i na finansiranje svih

²³⁰ Directive 2001/97/EC of the European Parliament and of the Council of 4 December 2001 amending Council Directive 91/308/EEC on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering, Official Journal, L 344.

do sada poznatih oblika terorizma. Direktiva se sastoji iz 6 poglavlja, zaključnih razmatranja i 47 članova od kojih svaki posebno promoviše primenu utvrđenih odredbi. Institucije Evropske unije (EU) su kao i prilikom donošenja Direktive 2000/12/EZ kao pomoćne dokumente koristile Ugovore o osnivanju Evropske ekonomske zajednice (EEZ), a kasnije i Evropske unije (EU), zatim mišljenja Evropskog ekonomskog i socijalnog komiteta i mišljenja Evropske centralne banke (ECB).²³¹ U preambuli Direktive se nalaze konstatacije koje zbog ozbiljnosti problema, čijem se rešenju stremi, zaslužuju posebnu pažnju. Evropski parlament (EP) i Evropski savet (ES) su na osnovu proverenih informacija i mnoštva validnih dokumenata utvrdili, da su učestali i obimni tokovi prljavog novca blago rečeno, žestoko erodirali finansijske sisteme u mnogim državama Evrope, da su značajno uzdrmali stabilnost ekonomije i naneli nemerivu štetu u svakom obliku. Budući da je prljavi novac vrlo čest gost u finansijskim organizacijama i institucijama evropskih država, sasvim je prirodno da u značajnoj meri devastira njihovo unutrašnje tržište i da negativno utiče na razvojne privredne tokove. Za ovu tvrdnju ne treba bolji primer od evazije poreza kojaje prvi razlog čestog pomanjkanja sredstava u državnim budžetima. Poreska evazija direktno utiče na kvalitet obavljanja bitnih državnih funkcija (pravosuđe, prosveta i obrazovanje, kultura, policija, lokalna, regionalna i savezna uprava i sl.) i kao po inerciji inicira nastajanje korupcijekojaja je teško rešiv univerzalni problem. Korupcija je, pre svega, asocijalno ponašanje karakteristično za nemoralna i podmitljiva lica koja kumuju promeni statusa prljavog novca (podmitljivi bankarski činovnici, knjigovođe, revizori u agencijama za računovodstvo i reviziju, pripadnici pravosuđa i policije, političari i sl.) i u datom momentu omogućavaju njegovo nesmetano pranje i usmeravanje na finansiranje ubitačnih terorističkih akcija.

Direktiva 2005/60/EC Evropskog parlamenta (EP) i Evropskog saveta (ES) donešena je 26 oktobra 2005. godine i njene odredbe se striktno odnose na sprečavanje mogućnosti da se finansijski sistemi u pojedinim državama koriste kao mehanizam za pranje novca i finansiranje terorizma. Upotreba finansijskog sistema za finansiranje terorističkih akata bilo koje države jednostavnim usmeravanjem novca stečenog krivičnim delom (ili čistog novca) govori o njegovoj slabosti, funkcionisanju pod ogromnim rizikom, sektorskoj razjedinjenosti, ali i o lošoj organizaciji koja ima za rezultat urušavanje vlastitog ugleda i krhku finansijsku stabilnost. Treća po redu Direktiva, za razliku od prethodnih, predviđa preventivne mere za sprečavanje manipulacija novcem koji je proizvod krivičnih dela i

²³¹ 1. Ugovor o osnivanju Evropske zajednice za ugljen i čelik (Pariz, 18 april 1951. godine, stupio na snagu 24 jula 1952. godine)

2. Ugovor o osnivanju Evropske zajednice za atomsku energiju (Euroatom), Rim 1957. godine, stupio na snagu 1 januara 1958. godine)

3. Ugovor o osnivanju Evropske ekonomske zajednice (Rim, 1957. godine, stupio na snagu 1 januara 1957. godine.)

4. Ugovor o Evropskoj uniji (Mastriht, 7 februar 1992. godine, stupio na snagu 1 novembra 1993. godine.)

EURLeks, Pristup zakonodavstvu Evropske unije (EU). <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html>. Posećeno: 1 jul 2016, 20:41.

njegovog prikupljanja radi finansiranja terorističkih akcija. Bez obzira odakle dolazi novac jemotor, finansijska podrška i pokretačka snaga svake terorističke organizacije nezavisno od toga kako se ista naziva, u kojoj državi ima svoju centralu i gde su locirani njeni ciljevi za izvođenje bestijalnih akcija. Novac je mozak terorizma i bez njega nijedna interesna grupa i/ili institucija ili teroristička grupa i organizacija širom planete ne može da funkcioniše. O univerzalnom značaju novca u svakom, pa i u kontekstu vršenja bestijalnih dela, najbolje svedoči stav rimskog imperatora Vespasiana koji je rekao da novac ne smrdi (*pecunia non olet*).²³² S obzirom da je novac krvotok kriminalnih aktivnosti: “... njegovo pranje može biti smatrano srcem samog procesa pošto mu omogućava da bude pročišćen i upumpan kroz organizam kako bi istom osigurao dalji opstanak.”²³³

Odredbe Direktive iz 2005. godine odnose se na institucije i lica koja obavljaju identifikaciju, odnosno proveru identiteta stvarnog vlasnika novca. Da bi ovaj uslov bio ispunjen institucije i osobe moraju same da odluče, da li će u tu svrhu koristiti javne evidencije stvarnih vlasnika, tražiti od svojih stranaka potrebne podatke ili će na neki drugi način doći do željenih informacija. Obim preduzetih mera zavisi od temeljne identifikacije stranke, od rizika pranja novca i finansiranja terorizma, odnosno od vrste stranke, poslovnog odnosa, proizvoda ili transakcije.²³⁴ S obzirom na različite situacije pojedine države članice Evropske unije (EU) mogu same odlučivati o donošenju strožijih odredbi radi primerenog rešavanja pitanja rizika koji proizlazi iz velikih gotovinskih plaćanja. Donošenje ovakvih usluga se posebno odnosi na poslovne odnose sa pojedincima koji obavljaju ili su obavljali istaknute javne funkcije, posebno s pojedincima iz država u kojima je korupcija široko rasprostranjena. Zato su međunarodni naponi pored savladavanja rizika vezani i za suzbijanje korupcije. Posebna pažnjakod primene celokupnog uobičajenog postupka temeljne identifikacije stranke usmerena je na osobe koje borave u drugoj državi članici ili u nekoj trećoj državi. Ukoliko postoji sumnja u ispravnost transakcije, slučaj se mora odmah prijaviti Finansijsko-obaveštajnoj jedinici (*Financial Intelligence Unit-FIU*), koja služi kao nacionalni centar za primanje, analizu i dalju distribuciju prijavi i ostalih proverenih informacija koje se odnose na moguće slučajeve pranja novca ili na finansiranje terorizma.²³⁵

²³² Mills, A. Haines, P. *Essential Strategies for Financial Services Compliance*, John Wiley & Sons; 2nd Edition, 24 August 2015, p. 400.

²³³ Graham, T., Bell, E., Elliot, N. *Money Laundering*, Butterworth - Heinemann, London, March 2003, p. 6.

²³⁴ Velika gotovinska plaćanja prilikom korišćenja u svrhu pranja novca i finansiranja terorizmapokazuju se kao veoma učestala. Zato se u državama članicama koje dopuštaju gotovinska plaćanja iznad utvrđenog pragaova Direktiva primjenjuje na sva fizička i pravna lica koja trguju robom u smislu poslovne aktivnosti ili prilikom primanja takvih gotovinskih plaćanja. Na primer, Direktiva se primenjuje na trgovce robom visoke vrednosti (drago kamenje, plemeniti metali ili umetnička dela) i na voditelje aukcija u svakom slučaju ukoliko im se uplate obavljaju gotovinom u iznosu od ili iznad 15 hiljada €.

²³⁵SL L 281, 23.11.1995., str. 31. Direktiva kako je izmijenjena Uredbom (EZ) br. 1882/2003 (SL L 284, 31.10.2003., str. 1).

4.2.3.1. Struktura Direktive 2005/60/EC Evropskog parlamenta i Saveta Evropske unije od 26 oktobra 2005. godine

Direktiva se sastoji iz šest poglavlja i zaključnih razmatranja i imperativno nalaže poštovanje temeljnih principa i načela koja su priznata Poveljom o osnovnim ljudskim pravima (eng. *European Convention on Human Rights* ili fran. *la Convention europeennedes Droits de l'Homme*)²³⁶ Evropske unije (EU). Izričito zahteva da se ništa ne sme tumačiti i/ili sprovoditi na način koji nije u skladu sa pomenutom konvencijom.

Prvo poglavlje nosi naziv *Predmet, delokrug i definicije* i sadrži 5 članova koji se u najvećoj meri odnose na zabranu pranja novca i njegovo usmeravanje na finansiranje terorističkih akata, s tim što u članu 1 stoji da: “ ... države članice osiguravaju zabranu pranja novca i finansiranja terorizma što za potrebe ove Direktive znači osiguravanje ili prikupljanje sredstava, bilo kojim putem, posredno ili neposredno, ali sa namerom da se ista koriste (ili je izvesno da će se koristiti), u celosti ili delimično, za izvršenje bilo kojeg krivičnog dela... odredbe se primenjuju na kreditne i finansijske institucije ina pravna ili fizička lica koja obavljaju svoje profesionalne aktivnosti (revizori, eksterne računovođe, poreski savetnici, javni beležnici, nezavisni pravni stručnjaci, pružaoci usluga trustova ili trgovačkih društava, zastupnici u trgovini nekretninama i fizička ili pravna lica koja se bave trgovinom) ili kada je vrednost transakcije koja se plaća gotovinski iznad 15 hiljada €.”²³⁷ Osim toga, predviđeno je da države članice osiguraju sprovođenje odredbi (u celosti ili delimično) i na pojedine profesije ili kategorije preduzećakoj se bave aktivnostima koje će verovatno biti vršene u vezi sa pranjem novca i finansiranjem terorizma.

Drugo poglavlje *Temeljna identifikacija stranaka* (član 6-19) insistira da države članice zabranjuju svojim kreditnim i finansijskim institucijama držanje anonimnih računa i anonimnih štednih knjižica. Institucije i lica obuhvaćena ovom Direktivom imaju obavezu da primenjuju mere temeljne identifikacije stranaka prilikom uspostavljanja poslovnog odnosa ili obavljanja povremenih transakcija čija vrednost prelazi 15 hiljada €. Identifikacija stranaka vrši se na osnovu dokumenata, podataka ili informacija dobijenih iz pouzdanih i nezavisnih izvora. U Direktivi stoji da države članice zahtevaju da se provera identiteta stranaka i stvarnog vlasnika obavlja pre uspostavljanja poslovnog odnosa ili pre vršenja bilo kakve transakcije koja se na bilo koji način čini sumnjivom. Ukoliko dotična stranka prilikom identifikacije nije fizički prisutna, države članice zahtevaju od institucija i lica da u cilju kompenzacije visokog rizika preduzmu specifične i adekvatne mere kako bi osigurale:

²³⁶ Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Rim, 4 novembar 1950, str. 37.

²³⁷ Okvirne odluke Vijeća Evrope 2002/475/PUP od 13 juna 2002. godine o suzbijanju terorizma.

1. utvrđivanje identiteta stranke uz pomoć dodatnih dokumenata, podataka ili informacija,
2. preduzimanje dodatnih mera za proveru ili overavanje podnetih dokumenata i
3. obavljanje prvog plaćanja preko računa koji je otvoren na ime neke od stranaka kod određene kreditne institucije.

Kada su u pitanju prekogranični korespondentni bankarski odnosi sa institucijama iz trećih država, Direktiva zahteva od država članica, da nalože svojim kreditnim institucijama da prikupljaju što više proverenih informacija o korespondentnoj finansijskoj instituciji. Informacije se najčešće odnose na potpunije razumevanje karaktera poslovanja, na utvrđivanja njenog ugleda i/ili navrednovanje kvaliteta poslovanja nakon izvršenog obaveznog nadzora. Cilj je da se na osnovu relevantnih informacija ponudi realna ocena o kvalitetu sistema kontrole korespondentne finansijske institucije i o adekvatnosti načina na koji su sprovedene mere za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorističkih akata.

Treći deo Direktive pod nazivom *Obaveza izveštavanja* (član 20-29), daje ovlašćenje državama članicama Evropske unije (EU), da zahtevaju od svojih finansijskih institucija i lica na koje se primenjuju odredbe, da naročito obrate pažnju na aktivnosti za koje smatraju da su (s obzirom na njihovu prirodu) na bilo koji način povezane sa pranjem novca ili sa aktivnostima finansiranja terorizma. Predviđeno je da se posebno mora voditi računa o složenim ili o neuobičajeno velikim transakcijama koje *prima facie* nemaju privrednu ili jasno vidljivu zakonitu svrhu. Konkretno, reč je o kontroli obavljanja transakcija, ali i o nameri za delotvorno suzbijanje operacija pranja novca i finansiranja terorizma u svim državama članicama Evropske unije (EU), koje osnivaju ranije pomenute Finansijsko-obaveštajne jedinice (*Financial Intelligence Unit-FIU*). Nakon formalne registracije svaka Finansijsko-obaveštajna jedinica (*Financial Intelligence Unit-FIU*) postaje odgovorna za primanje, obradu i analizu proverenih informacija, kao i za njihovo dalje distribuiranje nadležnim telima koja se bave pitanjima kriminogenog delovanja. Pomenuta dela moraju biti obuhvaćena propisima nacionalnih zakonodavstava. Da bi mogla uspešno da obavlja postavljene zadatke svaka Finansijsko-obaveštajna jedinica (*Financial Intelligence Unit-FIU*) mora imati direktni ili indirektni, ali pravovremeni, pristup finansijskim i policijskim podacima i uvek mora raspolagati sa odgovarajućim iznosom finansijskih sredstava. Države članice Evropske unije (EU) zahtevaju od institucija i lica na koja se primenjuju odredbe Direktive punu saradnju, a posebno u slučajevima brzog informisanja Finansijsko-obaveštajnih jedinica (*Financial Intelligence Unit-FIU*). U skladu sa tim, članom 23 je propisano: “ ... da uslučaju postojanja sumnje da transakcija upućuje na pranje novca ili na finansiranje terorizma, a kada je na navedeni način nemoguće ne obaviti konkretnu transakciju ili bi njeno neobavljanje moglo omesti napore u gonjenju korisnika operacije za koju se sumnja da se radi o navedenim aktivnostima, dotične institucije i lica odmah po

obavljanju konkretne transakcije moraju obavezno obavestiti Finansijsko-obaveštajnu jedinicu (*Financial Intelligence Unit-FIU*).²³⁸

U četvrtom delu *Vođenje evidencije i statistički podaci* (član 30-34) države članice zahtevaju od svojih finansijskih institucija i lica na koje se primenjuje Direktiva da čuvaju pribavljenu dokumentaciju i dobijene, ali proverene, informacije radi eventualnog korišćenja u istražnim postupcima i procesnim radnjama, a sve u cilju analize eventualnih slučajeva pranja novca ili finansiranja terorizma koje konkretno sprovodi određena Finansijsko-obaveštajna jedinica (*Financial Intelligence Unit-FIU*) ili drugo nadležno telo u skladu sanacionalnim propisima koji se odnose na temeljnu identifikaciju stranaka u poslovnim transakcijama. Pravilo je da se izvorni dokumenti ili njihova verodostojna kopija moraju čuvati i nakon prestanka poslovnog odnosa sa određenom strankom. Zvanična evidencija za svaki pomenuti slučaj mora postojati kao argument da je bilo poslovnih odnosa, različitih transakcija i participiranja konkretnih stranaka. Bez relevantne dokumentacije ništa zvanično ne može biti potvrđeno i zato ista mora postojati. Svrha je da kao vrsta pisane evidencije bude dokazni materijal, pri čemu se svaki dokument (isprava) koji se odnosi na konkretan slučaj mora čuvati na zakonom predviđen način. Određeni primerici iz zvanične dokumentacije čuvaju se i do pet godina. Cilj je da se ažurnom evidencijom obuhvati svaka transakcija, da se formiraju originalni dokumenti ili njihove verodostojne kopije, kako bi u slučaju spora ili drugih postupaka bez problema mogle biti prihvaćene od strane sudova i tužilaštava. Svaki dokument mora biti u skladu sa važećim nacionalnim zakonodavstvima, a mnogi od njih moraju biti na raspolaganju nadležnim organima, najmanje pet godina nakon okončane transakcije ili završetka poslovnog odnosa. Države članice Evropske unije (EU) na osnovu odredbi Direktive imaju ovlašćenje da od svojih kreditnih i finansijskih organizacija i institucija zahtevaju da domicilna preduzeća, kompanije, njihove afilijacije i/ili kćeri koje posluju u trećim državama neizostavno primenjuju istovetne mere.

Tamo gde zakonodavstvo treće države ne dopušta primenu takvih, prvenstveno jednakih mera, države članice imaju pravo da od dotičnih kreditnih i finansijskih institucija zahtevaju, da o tome blagovremeno informišu nadležna tela i druge relevantne institucije matične države članice. Države članice mogu zahtevati da njihove kreditne i finansijske institucije imaju uspostavljene sisteme koji im omogućavaju, da u potpunosti, samostalno ili u sadejstvu sa odgovornim organima brzo odgovaraju na pitanja Finansijsko-obaveštajnih jedinica (*Financial Intelligence Unit-FIU*) ili drugih predstavnika vlasti. Imperativno se zahteva da svaka aktivnost bude u skladu sa važećim propisima koji su regulisani u domenu zakonodavstava država članica. U pitanju je namera svake države članice da osigura mogućnosti provere svih svojih sistema i da utvrdi da li su isti sposobni za delotvorno suzbijanje operacija pranja novca i na efektivno sprečavanje njegovog usmeravanja na finansiranje terorističkih incidenata. Upravo iz tih razloga se vode pregledne i obuhvatne

²³⁸ HR 128 Službeni list Evropske unije 09/Sv.

statističke evidencije kojima se razmatraju sva pitanja koja su važna za efektivno funkcionisanje takvih sistema. Svrha statističkih evidencija je da se na osnovu pribavljenih i obrađenih informacija o svim pitanjima mogu formirati zvanični izveštaji koji obavezno moraju obuhvatati:²³⁹

1. minimalni broj prijava o sumnjivim transakcijama koje su podnešene Finansijsko-obaveštajnoj jedinici (*Financial Intelligence Unit-FIU*),
2. svaku preduzetu radnju vezanu za dati izveštaj i podnetu prijavu,
3. broj slučajeva koji su bili predmet istražnih radnji na godišnjem nivou,
4. broj osoba koje su gonjene i koje su osuđene za krivično delo pranja novca i/ili finansiranje terorizma i
5. vrednost imovine koja je zamrznuta, zaplenjena ili konfiskovana od aktera pranja novca i vršenja terorističkih akcija.

Svaka država članica Evropske unije (EU) obavezna je da osigura sve uslove koji su predviđeni za sastavljanje konsolidovanih statističkih izveštaja i da obezbedi njihovo nesmetano javno objavljivanje.

U petom delu Direktive koji nosi naziv *Izvršne mere (interni postupci, obuka i povratne informacije)* članovima 34-39 je propisano da države članice zahtevaju da svaka institucija i lice na koje se odredbe odnose prilikom identifikacije stranaka učesnica u transakcijama primenjuju adekvatne strateške mere i sprovode temeljne procedure. Odredbe apostrofiraju cilj čija bi realizacija preduhitrla ili konačno sprečila svaki pokušaj pranja novca, njegovog inkorporiranja u legalne tokove, a posebnobi sprečila finansiranje terorističkih akcija. Međutim, pitanje je koliko odredbe Direktive koje podrazumevaju ažurno vođenje evidencije, sprovođenje permanentne interne kontrole, ocene rizika i upravljanje istim, osiguranje primene propisa i pravovremeno izveštavanja relevantnih tela, mogu biti od koristi za efektnu borbu protiv ekspanzivnog terorizma. Nažalost, njegovo prisustvo je i na tlu Evrope (Francuska, Španija, Nemačka, Turska) sve izraženije i vrlo često se potvrđuje ogromnim materijalnim štetama i velikim brojem ljudskih žrtava. Postoji međunarodni konsenzus da za borbu protiv pomenutog zla nije dovoljno preduzimanje samo administrativnih mera koje su bar do sada bile više deklarativnog nego praktičnog karaktera. Za takvu angažovanost potrebno je preduzimanje širih međunarodnih akcija. Može se reći da je to razlog zašto u članu 35 stoji da: “ ... države članice zahtevaju da institucije i lica na koje se primenjuje Direktiva preduzmu odgovarajuće mere kako bi upoznale svoja zaposlena i relevantna lica sa važećim odredbama... mere obuhvataju kontinuirano učešćesvih relevantnih izaposlenih lica u kreditnim i finansijskim institucijama u posebnim edukativnim programima radi obuke, kako bi lakše prepoznala operacije koje bi mogle biti vezane

²³⁹ 25.11.2005. *Službeni list Evropske unije* L 309/15, Direktiva 2005/60/EZ Evropskog parlamenta i Vijeća od 26 listopada 2005. godine, o sprečavanju korištenja finansijskog sustava u svrhu pranja novca i financiranja terorizma, POGLAVLJE IV. *Vođenje evidencije i statistički podaci*, član 32 i 33.

zapranje novca ili za finansiranje terorizma... cilj je da zaposleni savladaju osnovne tehnike ponašanja u takvim situacijama.”²⁴⁰ Iako je fizičko lice, zaposleno u konkretnom pravnom licu obučeno da profesionalno obavlja svoju delatnost prema odredbama Direktive, nijedna obaveza iz ovog stavane može biti primenjena na isto, već se obavezno primenjuje na poslodavca.

Države članice Evropske unije (EU) finansijskim institucijama i relevantnim licima obezbeđuju pristup najnovijim informacijama o postupcima perača novca i licima koja finansiraju terorističke akcije. Takođe, blagovremeno obezbeđuju povratne informacije o delotvornosti podnetih prijava i aktivnostima koje su tim povodom preduzete u odnosu na pranje novca i finansiranje terorizma. Prema odredbama Direktive svaka organizacija za prenos ili doznačavanje novca mora imati uredno izdatu dozvolu za rad i mora biti uredno registrovana. Na taj način se ne dovode u pitanje odredbe nacionalnih zakonodavstava država članica, bez obzira što prethodni zahtev podrazumeva obavezu da njihovo poslovanje bude u skladu sa pravom Evropske unije (EU). Odredbe se odnose i na nadležne organe koji su dužni da blagovremeno spreče izdavanje dozvole za rad ili za registraciju određene organizacije, ukoliko ne postoji potpuno uverenje, da su lica kojih vode ili će ih voditi stvarni vlasnici. Direktiva zahteva odgovornost fizičkih i pravnih lica na koje se primenjuju odredbe za kršenje pravila nacionalnog zakonodavstva i nalaže propisivanje kaznenih sankcija koje moraju biti delotvorne i srazmerne učinjenom deliktu. Veoma je bitno istaći da se uvek vodi računa da sankcije imaju edukativno dejstvo i vaspitni karakter, odnosno svojstvo odvratanja od činjenja delikta. U slučaju kršenja odredbi nacionalnog zakonodavstva države članice imaju ovlašćenje da protiv kreditnih i finansijskih institucija preduzimaju odgovarajuće upravne mere ili da izriču upravne sankcije.

Šesti deo Direktive *Sprovedene mere* (član 40-41) uređuje pitanja tehničkog razvoja i primene tehnoloških rešenja za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorističkih akcija. Član 40 uzima u obzir institucionalno-tehničku spremnost za borbu protiv navedenih aktivnosti i osiguranje jedinstvenog sprovođenja odredbi Direktive, ali i ostavlja mogućnost Evropskoj komisiji (EK) da donosi sledeće mere:

1. pojedinačno objašnjenje svakog predviđenog tehničkog aspekta i mogućnost primene pravih rešenja,
2. uspostavljanje tehničkih kriterijuma radi procene, da li određene situacije predstavljaju mali ili veliki rizik u pogledu pranja novca ili finansiranja terorizma,
3. uspostavljanje tehničkih kriterijuma na osnovu kojih se procenjuje opravdanost, eventualnog neprimenjivanja odredbi Direktive na pojedina pravna ili fizička lica koja se finansijskom delatnošću bave povremeno ili u ograničenom obimu.

²⁴⁰ 25.11.2005. *Službeni list Evropske unije* L 309/15, Direktiva 2005/60/EZ Evropskog parlamenta i Vijeća od 26 listopada 2005. godine, o sprečavanju korišćenja finansijskog sustava u svrhu pranja novca i financiranja terorizma, POGLAVLJE V. Izvršne mjere (interni postupci, obuka i povratne informacije), član 35.

Ako Komisija utvrdi da određena (treća) država ne ispunjava uslove koji su predviđeni odredbama Direktive, ne primenjuje uspostavljene mere u skladu sa prethodnim članom, ili ako njeno zakonodavstvo iz određenih razloga ne dopušta njihovu primenu u skladu s utvrđenim odredbama, tada može doneti odluku da se mora postupati u skladu sa članom 41 koji glasi da:

1. potrebnu pomoć Komisiji pruža Odbor za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma,
2. se u slučaju upućivanja na ovaj stav primenjuju članovi 5 i 7 Odluke 1999/468/EZ²⁴¹ pod uslovom da sprovođenje mera koje se donose u skladu sa ovim postupkom ne menja osnovne odredbe Direktive za razdoblje koje se utvrđuje u trajanju od tri meseca i
3. već pomenuti Odbor donosi svoj pravilnik.²⁴²

Ne dovodeći u pitanje ranije donešene mere, sprovođenje odredbi Direktive koje se odnose na donošenje tehničkih pravila i odluka u skladu sa predviđenim postupcima završava se istekom četiri godine nakon njenog stupanja na snagu. Međutim, ostavljena je mogućnost da Evropska komisija (EK), Evropski parlament (EP) i Evropski savet (ES) mogu obnoviti određene odredbe u skladu sa postupkom koji je predviđen odgovarajućim članom Ugovora. U tom slučaju sprovode revizija konkretnih odredbi pre isteka perioda od četiri godine koji je ranije predviđen.

Sedmi deo ili *završne odredbe* (član 42-47) odnosi se na obaveze koje slede u budućem periodu kada se očekuje adekvatna primena Direktive. Tako je članom 42 predviđeno da do 15 decembra 2009. godine (ali i nakon toga) Evropska komisija (EK) makar trogodišnje sastavlja izveštaj o sprovedenim odredbama i podnosi ga Evropskom parlamentu (EP) i Evropskom savetu (ES). Prvi izveštaj je morao sadržati poseban pregled o postupanju sa advokatima i drugim nezavisnim pravnim stručnjacima, što naravno ima opravdanja. Članom 44 predviđeno je da se ranije doneta Direktiva 91/308/EEZ stavi van snage, što automatski označava upućivanje na druge Direktive, a posebno na Direktivu 2005/60/EC od 26 oktobra 2005. godine čije se odredbe decidno odnose na borbu protiv finansiranja terorističkih aktivnosti. Države članice su imale obavezu da do 15 decembra 2007. godine, u skladu sa odredbama Direktive donose zakone i druge propise. Tekst Direktive je sastavljen u Strazburu (Francuska) 26 novembra 2005. godine, objavljen je u Službenom listu Evropske unije (EU) i konačno prema poslednjem članu 47 upućen svim državama članicama Evropske unije (EU).

²⁴¹HR 132 Službeni list Evropske unije 09/Sv. 2.

²⁴²Odluka 1999/468/EZ izmijenjena je Odlukom 2006/512/EZ kojom je uveden regulatorni postupak sa kontrolom za donošenje mera opšteg opsega, a koje su namjenjene izmenama elemenata koji nisu ključni za osnovni akt donešen u skladu s postupkom iz člana 251 Ugovora, između ostalog, brisanjem nekih od ovih elemenata ili dopunjavanjem akta novim elementima koji nisu ključni. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0021>. Posjećeno: 23 jul 2016, 11:58.

4.2.4. Direktiva (EU) 2015/849 Evropskog parlamenta i Evropskog saveta o sprečavanju korišćenja finansijskog sistema u svrhu pranja novca ili finansiranja terorizma (20 maj 2015. godine)

Evropski parlament (EP) i Evropski savet (ES), uzimajući u obzir Ugovor o funkcionisanju Evropske unije (EU) (*Treaty on the Functioning of the European Union-TFEU*), sa posebnim osvrtom na član 114, predlog Evropske komisije (EK) (*European Commission-EC*), mišljenje Evropske centralne banke (ECB) (*European Central Bank-ECB*), mišljenje Evropskog privrednog i socijalnog odbora (*European Economic and Social Committee-ECSC*),²⁴³ u skladu sa redovnim zakonodavnim postupkom, doneli su novu Direktivu koja se sastoji iz šest poglavlja, petnaestdelova, završnih odredbi i 69 članova. Prethodna Direktiva 2005/60/EC je imala 47 članova. Kao glavni cilj i dalje je apostrofirano onemogućavanje pripadnika organizovanog kriminala i njihovih pomagača da za svoje potrebe protivzakonito koriste finansijske sisteme u državama članicama Evropske unije (EU). Odredbe su usmerene na sprečavanje svake aktivnosti koja je u vezi ili može biti u vezi sa prljavim novcem (pribavljanje, pranje, uključivanje u legalne finansijske tokove), a naročito sa finansiranjem terorističkih akcija. Sve države članice su dužne dasačuvaju svoj finansijski sistem od nezakonitih transakcija i moraju biti aktivno uključene u aktivnosti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorističkih akcija. U Direktivi (EU) 2015/849 svaka aktivnost vezana za pranje novca smatra se planiranom, namernom i svesno izvedenom, tako da nema značajnije razlike prilikom definisanja samog pojma u odnosu na prethodne Direktive.

Prvo poglavlje Direktive (EU) 2015/849 (*Opšte odredbe*) sastoji se iz tri dela u kojima su sva pitanja obuhvaćena u devet članova. U Direktivi 2005/60/EZ, to nije bio slučaj jer njeno prvo poglavlje (*Predmet, delokrug i definicije*) sa pet članova nije imalo posebne delove. Ovo je samo jedna od mnogih razlika do koje se dolazi prilikom komparacije dve poslednje Direktive. Član 1 prvog odeljka (*Predmet, područje primene i definicije*) obuhvata aktivnosti za koje se smatra da su u vezi sa pranjem novca koji može biti upotrebljen za finansiranje terorizma, i podrazumeva:

1. konverziju (prenos) imovine za koju se pouzdano zna da je stečena obavljanjem kriminalnih aktivnosti ili participiranjem u istim sa ciljem da se utaji ili prikrije njeno nezakonito poreklo, ali i da se pomogne licima koja su na bilo koji način uključena u njeno protivzakonito sticanje da izbegnu primenu krivičnih sankcija,
2. utaju i prikrivanje njene prave prirode, izvora, lokacije, prava u vezi sa vlasništvom, raspolaganje, kretanje i učešće u vršenju kriminalnih aktivnosti,

²⁴³Stajalište Evropskog parlamenta od 11 ožujka 2014. godine, Stajalište Vijeća u prvom čitanju od 20 travnja 2015. godine, Stajalište Evropskog parlamenta od 20 svibnja 2015. godine. (Navedeni stavovi će biti objavljeni u Službenom listu država članica i Evropske unije (EU)).

3. sticanje, posedovanje i korišćenje imovine za koju se u trenutku obavljanja transakcije zna da je stečena vršenjem kriminalnih aktivnosti i
4. svesno učešće u kriminogenim aktivnostima (udruživanje radi zajedničkog cilja, sprovođenje akcija, podsticanje, nagovaranje, savetovanje) i prinudno učešće u njihovom izvršavanju.

Prema odredbama Direktive (EU) 2015/849, pod pranjem novca podrazumevaju se kriminogene aktivnosti koje su vršene na području druge države članice ili neke treće države. Naime, finansiranje terorizma podrazumeva bilo koji način prikupljanja (obezbeđivanje) finansijskih sredstava koja se mogu na različitim područjima direktno ili indirektno, odnosno u potpunosti ili delimično, upotrebiti za vršenje različitih terorističkih akcija. Član 2 prvog dela (*Predmet, područje primene i definicije*) bavi se pitanjima vezanim za procenu rizika, na osnovu čega mnoge države članice mogu doneti odgovarajuće odluke i navesti razloge za njihovo donošenje uz napomenu, da se uvek mogu odlučiti na taj korak u slučaju promene datih okolnosti. Tada su, prema istom članu, dužne da o preduzetim merama obaveste Evropsku komisiju (EK), koja otome informiše ostale države članice. Nakon toga slede dodatne, pojačane aktivnosti oko procene rizika i primene odgovarajućih mera radi osiguranja od zloupotrebe koja je predmet donešenih odluka. U članu 6 drugog dela prvog poglavlja Direktive (*Procena rizika*) daje se mogućnost Evropskoj komisiji (EK) da vrši procenu mnogih rizika koji mogu nastati usled pranja novca i finansiranja terorizma, sa tendencijom negativnog uticaja na funkcionisanje unutrašnjeg tržišta. Isti član obuhvata i različite vrste rizika koji se mogu dovesti u vezu sa prekograničnim aktivnostima. Predviđena je obaveza Evropske komisije (EK) da do 26 juna 2017. godine sastavi izveštaj o utvrđenim, analiziranim i ocenjenim rizicima na nivou Evropske unije (EU), kao i da svake druge godine (prema potrebi i češće) ažurira izveštaje koji moraju obuhvatati:

1. područja zajedničkog tržišta koja su najizloženija različitim vrstama rizika,
2. vrste rizika i njihovu povezanost sa svakim relevantnim sektorom unutrašnjeg tržišta,
3. sve vrste sredstava kojima se kriminalci koriste prilikom pranja novca, sticanja nezakonitih imovinskih koristi i finansiranja terorizma,
4. blagovremenu dostupnost korisnih informacija državama članicama i obveznicima u cilju prepoznavanja i razumevanja mnogih vrsta rizika od pranja novca i finansiranja terorizma,
5. informacije o upravljanju rizicima i njihovom mogućem smanjenju koje bi omogućile nacionalnim zakonodavstvima, evropskim nadzornim telima, predstavnicima Finansijsko-obaveštajnih jedinica (*Financial Intelligence Unit-FIU*) i drugim subjektima dabolje razumeju njegove karakteristike.²⁴⁴

U trećem delu prvog poglavlja Direktive (EU) 2015/849 (*Politika u odnosu prema trećim državama*) član 9 reguliše nekoliko vrlo bitnih činjenica. Radi zaštite unutrašnjeg (zajedničkog) tržišta i pravilnog funkcionisanja istog utvrđeni su strateški nedostaci u nacionalnim režimima

²⁴⁴ 5.6.2015. L 141/73 Službeni list Evropske unije, HR, članak 2.

visokorizičnih trećih država koji se odnose na sprečavanje pranja novca i borbu protiv finansiranja terorizma (*Anti-money laundering and countering the financing of terrorism-AML/CFT*), kao i slabosti njihovih jurisdikcija, što predstavlja veliku pretnju stabilnosti finansijskom sistemu Evropske unije (EU). Evropska komisija (EK) je ovlašćena da na osnovu strateških nedostataka donosi akte kojima se utvrđuju visokorizične treće države u vezi sa:

1. pravnim i institucionalnim okvirom nacionalnog režima za sprečavanje pranja novca i borbom protiv finansiranja terorizma (*Anti-money laundering and countering the financing of terrorism-AML/CFT*),
2. ovlašćenjima i postupcima nadležnih tela trećih država za svrhe borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma i
3. njihovom spremnošću da rešavaju pitanja rizika od pranja novca i finansiranja terorizma koji se odnose na treće države.²⁴⁵

Evropska komisija (EK) prilikom izrade delegiranih akata često uzima u obzir relevantne procene ili izveštaje koje su sastavile međunarodne organizacije i stručnjaci zaduženi za utvrđivanje odgovarajućih standarda. Prema ranije pomenutim obavezama iz člana 6 Direktive, državama članicama se nalaže primena mera za rešavanje utvrđenih rizika. Ukoliko se neka država članica, u skladu sa nacionalnim režimom za sprečavanje pranja novca i borbe protiv finansiranja terorizma (*Anti-money laundering and countering the financing of terrorism-AML/CFT*), ogлуši o primenu bilo koje preporuke, dužna je da o tome obavesti Evropsku komisiju (EK), kao i da dostavi obrazloženje takve odluke. Nakon toga će evropska nadzorna tela na Zajedničkom odboru (*Joint Committee-JC*) doneti zajedničko mišljenje o rizicima od pranja novca i finansiranja terorizma koji su na svaki način ozbiljna pretnja finansijskom sektoru.

Drugo poglavlje Direktive (EU) 2015/849 (*Dubinska analiza stranaka*) sadrži 20 članova raspoređenih u četiri dela i obuhvata opšte odredbe, postupke pojednostavljene i dubinske analize stranaka i obavljanja zadataka od strane trećih lica. Direktiva 2005/60/EZ je pomenute procedure regulisala u 14 članova, u delu koji se imenovao *Temeljna identifikacija stranaka*. U članu 10 prvog dela (*Opšte odredbe*) drugog poglavlja propisano je da: “ ... države članice moraju izvršiti zabranu vođenja anonimnih računa ili anonimnih štednih knjižica svojim kreditnim i finansijskim institucijama ... u svakom slučaju zahteva se da vlasnici i korisnici (stranke) postojećih anonimnih računa ili anonimnih štednih knjižica budu podvrgnuti merama dubinske analize što je pre moguće, a pre bilo kakve upotrebe takvih računa ili štednih knjižica.”²⁴⁶ Države članice su dužne da obezbede potrebne uslove za primenu propisanih mera za dubinsko analiziranje stranke u momentu uspostavljanja poslovnog odnosa, obavljanja konkretne transakcije čija vrednost prelazi 15 hiljada € ili prilikom obavljanja

²⁴⁵ Opere citato, član 9.

²⁴⁶ Opere citato, član 10.

povremenih gotovinskih transakcija čiji iznos prelazi 10 hiljada € bez obzira da li se transakcija vrši u jednoj ili više povezanih operacija.

U drugom delu (*Pojednostavljen postupak dubinske analize stranke*) prvog poglavlja zahteva se od država članica da obveznicima osiguraju potrebne uslove u cilju temeljnog praćenja poslovnih odnosa i vršenja transakcija. U slučaju pravovremenog otkrića da su transakcije neobične i sumnjive, potrebno je sprečiti njihovo obavljanje. Kod procene rizika od pranja novca i finansiranja terorizma (vrsta stranke, geografsko područje, proizvodi i usluge, transakcije, kanali dostave) i države članice i obveznici moraju najpre uzeti u obzir činioce i situacije gde su potencijalno niski. Treći deo (*Postupak pojačane dubinske analize stranke*) istog poglavlja definiše prekogranične dogovorene odnose s respondentnim institucijama koje se nalaze u trećim državama. Član 18 propisuje obavezu kreditnih i finansijskih institucija da prikupe što više informacija u cilju potpunog razumevanja prirode poslovanja stranaka i sticanja saznanja o njihovom poslovnom rejtingu. Pored toga, od nacionalnog sistema za sprečavanje pranja novca i borbu protiv finansiranja terorizma (*Anti-money laundering and countering the financing of terrorism-AML/CFT*) postoji mogućnost da se zahteva sprovođenje kontrole i pribavljanja validne dokumentacije (računi, uplatnice, nalozi o uplatama i isplatama, izvodi) koja potvrđuje da je odgovorna (respondentna) institucija obavila proveru identiteta stranaka i da je u kontinuitetu sprovodila dubinsku analizu istih.²⁴⁷

U okviru trećeg dela Direktive (EU) 2015/849 (*Informisanje o stvarnom vlasništvu*) celokupna materija je regulisana članovima 30 i 31. Ovo poglavlje nije bilo zastupljeno u Direktivi 2005/60/EZ, pa svakako predstavlja novost. U članu 30 predviđeno je da države članice osiguravaju mogućnost da se od poslovnih i drugih pravnih subjekata registrovanih na njihovom području zahteva da pribave i čuvaju odgovarajuće, tačne i ažurirane informacije o stvarnom vlasništvu. Pribavljene (proverene) informacije u okviru dubinske analize stranke, u skladu sa drugim poglavljem (*Dubinska analiza stranaka*), moraju biti u svim slučajevima i bez ikakvog ograničenja dostupne nadležnim organima, Finansijsko-obaveštajnim jedinicama (*Financial Intelligence Unit-FIU*), svim organizacijama i licima koja su spremna da dokažu svoj legitimni status. Države članice imaju interes da osiguraju sve potrebne uslove svojim institucijama i Finansijsko-obaveštajnim jedinicama (*Financial Intelligence Unit-FIU*) u cilju pružanja pravovremenih informacija nadležnim telima i jedinicama koje se nalaze na teritoriji drugih država članica. Član 31 propisuje obavezu Evropske komisije (EK) da zaključno sa 26 junom 2019. godine podnese izveštaj Evropskom parlamentu (EP) i Evropskom savetu (ES) o procenjenim uslovima, tehničkoj specifikaciji i postupcima za osiguravanje potrebne međupovezanosti središnjih registara koje su određene države članice već formirale.

Četvrti deo, koji nosi naziv *Obaveza prijavljivanja*, u potpunosti je nov i nije bio predviđen Direktivom 2005/60/EZ. Sadrži tri odeljka i ukupno sedam članova (članovi 32-38). U

²⁴⁷5.6.2015. L 141/94 Službeni list Evropske unije HR, Članak 20

prvom odeljku (*Opšte odredbe*) članom 32 nametnuta je obaveza svakoj državi članici da formira Finansijsko-obaveštajnu jedinicu (*Financial Intelligence Unit-FIU*) i da Evropskoj komisiji (EK) dostavi pismeno obaveštenje o njihovom nazivu i adresi. Svaka Finansijsko-obaveštajna jedinica (*Financial Intelligence Unit-FIU*) je u svom radu potpuno nezavisna i samostalna, što znači: "... da je ovlašćena i da poseduje potreban kapacitet za slobodno obavljanje sopstvenih funkcija... uključujući mogućnost donošenja samostalnih odluka u pogledu analize, traženja i širenja potrebnih informacija." ²⁴⁸ Države članice svojim Finansijsko-obaveštajnim jedinicama (*Financial Intelligence Unit-FIU*) osiguravaju in(direktan), pravovremeni pristup administrativnim i finansijskim podacima i informacijama kojima se služe odgovorna tela kod primene zakona u cilju uspešnog obavljanja zadataka. Finansijsko-obaveštajne jedinice (*Financial Intelligence Unit-FIU*) su ovlašćene daposredno i neposredno preduzimaju hitne mere ukoliko postoji osnovanja sumnja da je transakcija povezana ili može biti povezana sa pranjem novca ili finansiranjem terorizma. U tom slučaju mogu suspendovati ili redukovati transakciju, kako bi se pristupilo daljoj analizi čime bi sepotvrdila (ili otklonila) sumnja. O takvim aktivnostima moraju informisati nadležna tela, čime vrše afirmaciju svoje klasične analitičke funkcije koja se sastoji od:

1. operativne analize koja je usmerena na individualne slučajeve i posebne ciljeve, odnosno na odgovarajuće informacije o vrsti i obimu primljene prijave,
2. očekivanog efekta od upotrebe informacija nakon njihove dalje distribucije i
3. strateške analize trendova i uzoraka pranja novca i finansiranja terorizma.

Član 38 zahteva od država članica obezbeđivanje potrebnih uslova kako bi se sva lica koja ukažu na sumnjive operacije vezane za pranje novca ili finansiranje terorizma (zaposleni i predstavnici obveznika) zaštitila od pretnji, zastrašivanja i diskriminacijskih postupaka na svojim radnim mestima. U drugom delu (*Zabrana otkrivanja*) član 39 propisuje da obveznici i njihovi direktori, odnosno drugi zaposleni, ne smeju dotičnoj stranci ili trećim licima otkriti da je došlo, da dolazi ili da će doći obaveštenje u skladu sa određenim postupcima, situacijama ili članovima. Zabrana se ne odnosi na nadležna i samoregulatorna tela koja se brinu oprimeni zakona.

Zaštita podataka, čuvanje evidencije i statistički podaci, naslov je petog poglavlja Direktive (EU) 2015/849 u kome nema posebnih delova, tako da su sva pitanja regulisana u pet članova (član 40-44). Direktiva 2005/60/EZ je pomenutu materiju uređivala u četvrtom poglavlju pod naslovom *Vodjenje evidencije i statistički podaci*, gde takođe nije bilo posebnih delova, već samo četiri člana (član 30-33). Upravo zbog identičnosti sa pomenutim poglavljem ranije Direktive, svaka dublja analiza ili interpretacija bila bi samo nepotrebna repeticija.

Veću pažnju zaslužuje šesto poglavlje (*Politike, postupci i nadzor*) koga čine četiri dela i 18 članova (član 45-62). Prvi deo (*Interni postupci, obuka i povratne informacije*) odnosi se na

²⁴⁸5.6.2015. L 141/98 Službeni list Evropske unije HR 4.

pravo država članica da zahtevaju od svojih obveznika sprovođenje politike i procedure zaštite podataka, kao i postupke u vezi sa razmenom informacija na internom planu i za potrebe Finansijsko-obaveštajnih jedinica (*Financial Intelligence Unit-FIU*). Zahtev se odnosi i na obveznike koji upravljaju poslovnim jedinicama u okviru drugih država članica sa ciljem osiguranja uslova kojim bi se poštovale odredbe konkretne države. Članovi 45 i 46 decidno uređuju pomenute procedure. Drugi deo (*Nadzor*) regulisan je samo jednim članom, dok je u Direktivi 2005/60/EZ bio deo četvrtog poglavlja i uređenje članovima 36 i 37. Treći deo (*Saradnja*) u okviru Direktive 2015/849 znatno se razlikuje od istog iz prethodne Direktive 2005/60/EZ. Sada je podeljen na tri odseka:

1. nacionalna saradnja koja je uređena članom 49,
2. saradnja sa evropskim nadzornim telima koja je uređena članom 50 i
3. saradnja između Finansijsko-obaveštajnih jedinica (*Financial Intelligence Unit-FIU*) i Evropske komisije (EK) koja je uređena u osam članova (član 51-57).

Član 54 propisuje da države članice omogućavaju Finansijsko-obaveštajnim jedinicama (*Financial Intelligence Unit-FIU*) da koriste neograničenu slobodu i sve vrste ovlašćenja koja imaju na raspolaganju. Ukoliko žele dodatne informacije od obveznika koji ima svoj centar aktivnosti u drugoj državi članici, tada upućuju zahtev Finansijsko-obaveštajnoj jedinici (*Financial Intelligence Unit-FIU*) dotične države članice. Naredni članovi ovog dela regulišu zahteve država članica koje upućuju svojim Finansijsko-obaveštajnim jedinicama (*Financial Intelligence Unit-FIU*) da u međusobnim komunikacijama koriste zaštićene veze i kanale, kao i da posebno insistiraju na upotrebi Internet komunikacija. Na taj način se obezbeđuje dobra saradnja kroz primenu sredstava najsavremenije tehnologije, koja je u skladu sa nacionalnim pravom. U četvrtom delu (*Sankcije*) šestog poglavlja stupanjem na snagu Direktive (EU) 2015/849, došlo je do izvesnog proširenja, što predstavlja značajnu razliku u odnosu na Direktivu 2005/60/EZ. Naime, pitanja vezana za sankcionisanje eventualnih prestupnika pomenuti deo u Direktivi 2005/60/EZ reguliše samo jednim članom (član 39), što nije slučaj sa Direktivom (EU) 2015/849 koja istu materiju uređuje sa pet članova (član 58-62). Ukoliko bi iz nekog razloga zanemarili pitanja iz ovog dela, kao i/ili članove koji ih objašnjavaju, to se sigurno ne bi negativno odrazilo na član 59 koji omogućava državama članicama da osiguraju primenu istog: "...makaru slučajju prekršaja koji moraju biti ozbiljni, ponavljajući, sistemski ili su kombinacija:

1. dubinske analize stranke (član 10-24)
2. prijave sumnjivih transakcija (članovi 33,34 i 35)
3. vođenja evidencije (član 40) i
4. unutrašnje kontrole (članovi 45 i 46).²⁴⁹

²⁴⁹5.6.2015. L 141/98 Službeni list Evropske unije HR 4.

Shodno prvom stavu, države članice moraju osigurati da maksimalne administrativne novčane kazne budu barem dvostruko veće od koristi koja je rezultat prestupa. Uslov je da se ostvarena korist može utvrditi, ili da u najmanjoj vrednosti iznosi million €. Takođe, države članice osiguravaju da se u slučaju prestupa pravnog lica izriču maksimalne administrativne novčane kazne. Najmanje zaprećene kazne iznose pet miliona € ili 10% od ukupnog godišnjeg prihoda pravnog lica koje je načinilo prestup. Prihod mora biti utvrđen i evidentiran u poslednjem dostupnom finansijskom izveštaju koji je usvojen od strane relevantnog upravljačkog tela.^{250, 251} Osim toga, države članice mogu dati ovlašćenja i drugim nadležnim telima da uvode različite dodatne administrativne sankcije.

Završne odredbe predstavljaju sedmo, poslednje poglavlje koje sadrži sedam članova (član 63-69). Član 63 predviđa da se član 25 stav 2 tačka (d) Uredbe Evropske unije (EU) broj 648/2012 Evropskog parlamenta (EP) i Evropskog saveta (ES)²⁵² zameni sledećim:

1. “centralna druga ugovorna strana ima poslovni centar ili odobrenje u trećoj državi za koju Evropska komisija (EK), u skladu sa Direktivom (EU) 2015/849 Evropskog parlamenta (EU) i Evropskog saveta (ES), ne smatra da ima strateške nedostatke u svom nacionalnom sistemu za sprečavanje pranja novca i borbe protiv finansiranja terorizma (*Anti-money laundering and countering the financing of terrorism-AML/CFT*) koji bi bili značajna pretnja finansijskom sistemu Evropske unije (EU).“

2. Direktivom (EU) 2015/849 Evropskog parlamenta (EU) i Evropskog saveta (ES) od 20 maja 2015. godine o sprečavanju korišćenja finansijskog sistema u svrhu pranja novca i finansiranja terorizma, menja se Uredba Evropske unije (EU) broj 648/2012 Evropskog parlamenta (EU) i Evropskog saveta (ES) i stavlja se van snage Direktiva 2005/60/EZ Evropskog parlamenta (EU) i Evropskog saveta (ES), kao i Direktiva Evropske komisije (EK) 2006/70/EZ.²⁵³ Predviđen datum za stavljanje van snage je 26 jun 2017. godine, a nova Direktiva stupa na snagu dvadesetog dana od dana objavljivanja u Službenom listu Evropske unije. Konačno, poslednji 69 član nalaže da tekst Direktive (EU) 2015/849 bude uručen svim državama članicama Evropske unije (EU).

Tabela broj 5 Uporedna analiza Direktiva Evropske unije (EU) i Evropskog Veća (EV) iz 2005 i 2015. godine.

²⁵⁰ Direktive 2013/34/EU, of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC, (Text with EEA relevance)

²⁵¹ 5.6.2015. L 141/108 Službeni list Europske unije HR (b).

²⁵² Uredba (EU) br. 648/2012 Evropskog parlamenta i Vijeća od 4 srpnja 2012. o OTC izvedenicama, središnjoj drugoj ugovornoj strani i trgovinskom repozitoriju (SL L 201, 27.7.2012., str. 1.).

²⁵³ 5.6.2015. L 141/117 Službeni list Europske unije HR, str. 73.

Red. broj	DIREKTIVE EVROPSKE UNIJE (EU) I EVROPSKOG SAVETA (ES)			
	DIREKTIVA 2005/60/EZ)	Član	DIREKTIVA (EU) 2015/849,	Član
1.	POGLAVLJE I PREDMET, DELOKRUG I DEFINICIJE	1-5	POGLAVLJE I OPŠTE ODREDBE	
2.			<i>DEO 1. Predmet, područje primene i definicije</i>	1-4
3.			<i>DE 2. Procena rizika</i>	6-8
4.			<i>DEO 3. Politika u pogledu trećih država</i>	9
5.	POGLAVLJE II TEMELJITA IDENTIFIKACIJA STRANAKA		POGLAVLJE II DUBINSKA ANALIZA STRANKE	
6.	<i>DEO 1. Opšte odredbe</i>	6-10	<i>DEO 1. Opše odredbe</i>	10-14
7.	<i>DEO 2. Pojednostavljeni postupak temeljite identifikacije stranaka</i>	11-12	<i>DEO 2. Pojednostavljeni postupak dubinske analize stranke</i>	15-17
8.	<i>DEO 3. Prošireni postupak temeljite identifikacije stranaka</i>	13	<i>DEO 3. Postupak pojačane dubinske analize stranke</i>	18-24
9.	<i>DEO 4. Izvođenje treće strane</i>	14-19	<i>DEO 4. Obavljanje zadataka od strane trećih lica</i>	25-29
10.	POGLAVLJE III OBVEZA IZVEŠTAVANJA		POGLAVLJE III INFORMACIJE O STVARNOM VLASNIŠTVU	30-31
11.	<i>DEO 1. Opšte odredbe</i>	20- 27		
12.	<i>DEO 2. Zabrana objavljivanja</i>	28-29		
13.	POGLAVLJE IV VOĐENJE EVIDENCIJE I STATISTIČKI PODACI	30-33	POGLAVLJE IV OBVEZE PRIJAVLJIVANJA	
14.			<i>DEO 1. Opšte odredbe</i>	32-38
15.			<i>DEO 2. Zabrana otkrivanja</i>	39
16.	POGLAVLJE V IZVRŠNE MJERE		POGLAVLJE V ZAŠTITA PODATAKA, ČUVANJE EVIDENCIJE I STATISTIČKI PODACI	40-44
17.	<i>DEO 1. Interni postupci, obuka i povratne informacije</i>	34-35		
18.	<i>DEO 2. Nadzor</i>	36-37		
19.	<i>DEO 3. Saradnja</i>	38		
20.	<i>DEO 4. Kazne</i>	39		
21.	POGLAVLJE VI MERE SPROVOĐENJA	40-41	POGLAVLJE VI POLITIKE, POSTUPCI I NADZOR	
22.			<i>DEO 1. Interni postupci, obuka i povratne informacije</i>	45-46
23.			<i>DEO 2. Nadzor</i>	47
24.			<i>DEO 3. Saradnja</i>	48
25.			Odsek I. Nacionalna saradnja	49
26.			Odsek II.Saradnja sa evropskim nadzornim telima	50
27.			Odsek III. Saradnja između FOJ i Komisije	51-57
28.			<i>DEO 4. Sankcije</i>	58-62

29.	<p style="text-align: center;"><u>POGLAVLJE VII</u> <u>ZAVRŠNE ODREDBE</u></p> <p style="text-align: center;">Strazbur, 26 septembar 2005. <i>Za Evropski parlament</i> <i>Predsednik</i> J. BORRELL FONTELLES <i>Za Evropsko veće</i> <i>Predsednik</i> D. ALEXANDER</p>	42-47	<p style="text-align: center;"><u>POGLAVLJE VII</u> <u>ZAVRŠNE ODREDBE</u></p> <p style="text-align: center;">Strazbur, 20 maj 2015. <i>Za Evropski parlament</i> <i>Predsednik</i> M. SCHULZ <i>Za Evropsko veće</i> <i>Predsednica</i> Z. KALNIŃA-LUKAŠEVICA</p>	63-69
-----	---	-------	--	-------

Izvor: Izrada autora: 25.11.2005, Službeni list Evropske unije (EU) L, 309/15, HR, 09/Sv. 2 i L 141/74 Službeni list Evropske unije (EU), HR, 5.6.2015.

Savremeni svet iz dana u dan sve više obiluje problemima za koje se vrlo teško (namerno ili nenamerno) nalaze prava rešenja. Među njima je najznačajniji problem organizovanog kriminala čiji su neizostavni pratioci pranje novca i finansiranje terorizma. Sama činjenica da je organizovani kriminal višestruko poguban implicira da problem ne sme biti rešavan samo na nivou Evropske unije (EU), već podrazumeva aktivnosti celokupne, globalne zajednice. Uostalom, organizovani kriminal nije samo evropski produkt, jer nesumnjivo ima korene i izvan Starog kontinenta i zato borba mora biti globalna, a nikako parcijalna. Stiče se utisak da je Evropska unija (EU) na tom planu veoma agilna, da neprestano deluje i da traži odgovarajuća rešenja, međutim, diskutabilno je da li su Konvencije, Direktive i drugi akti koje su donosili njeni organi (Evropski parlament (EP), Evropska komisija (EK) i Evropski savet (ES)) dali očekivane rezultate. Ta dilema postoji iz prostog razloga, što pomenuti dokumenti do danas nisu uspeli da značajnije utiču na reduciranje aktivnosti organizovanog kriminala i što se se stalno potencira značaj preporuka Organizacije protiv pranja novca (*Financial Action Task Force on Money Laundering-FATF*). Insistira seda preporuke budu platforma sa koje će se upravljati borbom protiv pranja novca i finansiranja terorizma isa koje će se efektivnije primenjivati instrumenti mnogih međunarodnih tela. Na taj način je nametnut formalni imperativ, da radi pojačane i delotvornije borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma (naravno gde je to izvodljivo i gde predstavlja bolje rešenje), svi relevantni pravni akti Evropske unije (EU) moraju biti usklađeni sa međunarodnim standardima. Ne treba sumnjati da su akti u velikom obimu usklađeni, ali je problem što i pored usklađenosti izostaju sinhronizovane akcije i očekivani rezultati.

Dosadašnje Direktive Evropske unije (EU) predviđale su različite oblike borbe protiv navedenih kriminogenih operacija (sticanje i pranje prljavog novca i finansiranje terorizma) uglavnom kroz sprečavanje zloupotreba u funkcionisanju finansijskog sistema. Suština sprovođenja odredbi do sada donešene četiri Direktive bila je u sprečavanju bilo kakvog usmeravanja nezakonitog, a neretko i zakonitog novca za finansiranje terorističkih akcija. U

skladu sa tim, a u odnosu na univerzalni cilj koji se ogleda u sprečavanju pranja novca i finansiranju terorizma, Organizacija protiv pranja novca (*Financial Action Task Force on Money Laundering-FATF*) bila je primorana, da u februaru 2012. godine dodatno proširi paletu mera koje obuhvataju pitanje širenja naoružanja, odnosno krijumčarenje i nekontrolisanu upotrebu oružja. Međutim, mnogi zvaničnici smatraju da ni ovim potezom problem neće do kraja biti rešen. Sigurno da neće, ali makar su preduzete nove takođe, preventivne mere za borbu protiv manipulacije novca koje možda neće obezbediti dovoljan prostor za sprovođenje konkretnih akcija, ali će sigurno uozbiljiti problem. Uostalom, i Direktive su preferirale preventivne mere, jer su osim skretanja pažnje na ozbiljnost problema, ukazale na mogućnosti sprečavanja tokova novca proisteklih iz vršenja ozbiljnih krivičnih dela i korišćenja istog za kupovinu imovine koja pripadnicima organizovanog kriminala služi kao logistika prilikom izvođenja terorističkih akcija.

Posle duge analize do sada poznatih Direktiva, načina njihove primene i postignutih efekata sledi pitanje, zašto se tako često pribegava donošenju istih? Odgovor leži u činjenici da organizovani kriminal svoju maštu razvija neverovatnom brzinom, da svakodnevno i uspešno unapređuje sisteme po kojima funkcioniše i da time provocira regularne organe i institucije da mu se adekvatno suprostaveoštirim merama. Bilo bi krajnje neozbiljno da se mreža organizovanog kriminala širi, da terorizam kao univerzalna pretnja iz dana u dan narasta, a da zajednica i njeni delovi zaduženi za protivakcije sve to mirno posmatraju, ili što je najgore ignorišu. Zvaničnici Evropske unije (EU) su svesni da su na najvišem nivou potrebne konkretne mere za donošenje, sprovođenje i koordinaciju ciljeva, da se svaka država članica mora zaštititi od kriminala i da se mora očuvati stabilnost i integritet celokupnog finansijskog sistema. Zato je 20. maja 2015. godine donešena (za sada) poslednja Direktiva (EU) 2015/849 Evropskog parlamenta (EP) i Evropskog saveta (ES) čije se odredbe odnose na sprečavanje korišćenja, odnosno zloupotrebe finansijskog sistema zapotrebe pranja novca i finansiranje terorizma. Time je otvorena debata, koliko su prethodne Direktive doprinele redukciji organizovanog kriminala koji se pokazao kao izvanredan spoj nepredviđene socijalne, kulturne i spoljne politike, ali i kao ogromna močvara u kojoj se legu vrhunski teroristi koji su unapred odlučili da izvrše svoje ciljeve. Čini se da za borbu protiv takvih zalanema leka, ali ipak moraju negde postojati prikriveni podesni mehanizmi, za koje se stiče utisak da se namerno ne aktiviraju.

PETI DEO

NASTANAK ORGANIZOVANOG KRIMINALA I POLITIČKE PROMENE U REPUBLICI SRBIJI

5. NASTANAK ORGANIZOVANOG KRIMINALA I POLITIČKE PROMENE U REPUBLICI SRBIJI

Na početku istraživanja zauzet je stav da se pojedincima, učesnicima u organizovanom kriminalna teritoriji Republike Srbije neće pridavati posebna pažnja. Nezavisno od stepena učešća i značaja uloge koju kriminalci imaju u okviru nezakonitih aktivnosti, takve okolnosti ne mogu iznuditi potrebu za posebnim isticanjem bilo koga. Mnogo je organizatora trgovine drogom i drugim opijatima, oružjem i municijom, lekovima i belim robljem, terorističkih akcija, prostitucije i prosjačenja i sl., tako da bi svako nabranje izvršilaca pomenutih delikata pre ličilo na pripremu novinske kolumne za javnost gladnu senzacija, nego na naučno istraživanje. Međutim, nije moguće izbeći konstataciju da je u zadnjih nekoliko decenija veliki broj lica svojom voljom ili nevoljno uplovio u vode organizovanog kriminala i započeo sa pristupanjem formacijama koje su naškodile strukturi sistema, učešćem u prljavim ratnim operacijama, pljačkanju radi bogačenja, a sve pod plaštom patriotizma, pa do korupcije koja je usledila kao nagrada za slučajno stečeno posedovanje određene pozicije. Nekoliko decenija ranije situacija je bila potpuno drugačija. Naime, i pored izvesne liberalizacije tadašnja, a sada nepostojeća, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) je do kraja ostala jednopartijska i polupolicijska država. Zatvorena socijalistička privreda, kontrolisano tržište, tvrde i dobro kontrolisane granice, neznatne trgovačke i druge veze sa inostranstvom i sl., nisu davale priliku za nastanak i razvoj organizovanog kriminala. Pre svega, nije bilo privatnog (inokosno) preduzetništva, posedovanje nekretnina je bilo ograničeno, a tokovi novca su strogo kontrolisani od strane policije. Svi poslovi vezani za spoljnotrgovinsko poslovanje bili su pod direktnom kontrolom obaveštajnih službi, koje je kontrolisalo najuže partijsko rukovodstvo.²⁵⁴ Postojao je i tada poznati „privredni kriminal“, ali se isti i pored određenih sličnosti sa organizovanim kriminalom u mnogim svojim karakteristikama ipak značajno razlikovao od pomenutog, naročito jer nije mogao biti internacionalizovan, niti je imao za cilj osvajanje društvene moći i državne vlasti.

Danas se o Republici Srbiji i dalje, ali sve češće, govori kao o državi koja zadnjih decenija, kada su u pitanju reforme i dosledno pomeranje ka liberalnom društvu, nije doživela potreban kontinuitet, iako se pod „liberalnim pomeranjem“ podrazumeva konzervativnost koja nije u većoj meri istoj svojstvena. Međutim, u pitanju je polovično gledanje na istinu tako da se izrečeno mora demantovati, jer su ukupne ekonomske i socijalne okolnosti dobile sasvim drugačiju formu, a to znači da su značajnije i unapređene. Problem je što postojeći oblik

²⁵⁴ Grubač, M. *Organizovani kriminal u Srbiji*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 46, 4/2009. godine, str. 701-709.

unapređenja prati dosledan porast stopa svih vrsta kriminala, koje su naročito od 1990. godine pa dalje, stalno rasle i pretile da ugroze poslovanje privrednih subjekata i funkcionisanje javnih službi i političkih institucija. O preciznim iznosima stopa narastanja kod pojedinih oblika kriminala, odnosno stope globalnog organizovanog kriminala, iluzorno je govoriti s obzirom da najodgovornije institucije čija je obaveza suzbijanje istog ne raspolažu sa adekvatnom statističkom evidencijom. Preovladavaju mišljenja da se svaka cifra, odnosno stopa može najnormalnije smatrati znakom ozbiljnog pogoršanja određene situacije, ne samo u Republici Srbiji, nego u bilo kojoj drugoj državi. Gledano šire, dakle, sa aspekta preciznosti takve dimenzije se u nekim državama mogu precizno utvrđivati, jer postoji validna evidencija s obzirom da njihove službe vrše permanentnu društvenu kontrolu. Razlog što se porast kriminaliteta u Republici Srbiji ne može posmatrati prema statističkim podacima ne znači da se ne sme verovati činjenicama, da se rast kriminalnih aktivnosti u periodu između 1992 i 1995. godine utrostručio na svim poljima, gde god je našao plodno tlo koga je tada bilo i previše.

Sve češće se postavlja pitanje, da li je u Republici Srbiji ikada zaista postojala pogodna klima za vođenje bezbednog života, odnosno da li je društvo koje je nekada živelo nedemokratski, živelo bezbedno ili je bilo suočeno sa kriminalom i da li je pomenuta stopa bila niska ili slična današnjim? Odgovori su uglavnom različiti, ali najčešće afirmativni. Možda je zanimljivo, ako nije čudno, da se to isto društvo koje se danas diči sa izrazito visokom stopom demokratije, suočava sa pravom eksplozijom organizovanog kriminala od koga se najteže posledice osećaju u ekonomskom sektoru države. Naravno, ekspanzivni ekonomski kriminal se ogleda kroz sve vrste pronevera, u poreskoj evaziji (izbegavanje plaćanja ili utaja), u različitim prevarama, smanjenoj bezbednosti korektnih poslovnih ljudi, naraslom reketiranju uspešnih i nasilnom uznemiravanju ekonomske bezbednosti ispravnih. Tome naravno treba dodati proširenje tržišta na kojima su predmet transakcija narkotici, lekovi, ljudsko telo, naručene likvidacije i drugi oblici ugrožavanja države i ljudi. Porastu nasilnog vršenja organizovanih ili pojedinačnih krivičnih dela doprinose obezbeđene mogućnosti, da se iz skoro svake preduzete kriminalne akcije ostvari željeni cilj, koji se ogleda kroz sticanje imetka bez obzira na cenu koštanja. S obzirom da svakom ciljuu načelu prethode učinjena različita krivična dela, može se sasvim opravdano tvrditi da ista predstavljaju samo još jednu potvrdu pogoršanog stanja bezbednosti istvaranju globalne nesigurnosti. Krivična dela se najčešće vrše organizovano i uporedo sa uspostavljanjem mehanizama za građansko učešće u najznačajnijim oblicima i procedurama kada je u pitanju donošenje bitnih odluka. U ravni su sadonošenjem mera socijalne politike, sa visokim prilivom stranih direktnih investicija (*Foreign Direct Investigations-FDI*), sa otvaranjem državnih granica, sa gašenjem društvene i reafirmacijom privatne svojine i kapitalističkih vrednosti koje su preko noći postale tekovina, odnosno paradigma ponašanja jedne potpuno nove društvene klase.

Porast stope organizovanog kriminala je prirodno doživljen kao prvorazredna kriza reda i primene donešenih zakona iza koje se krila još gora slabost i devastacija društveno-ekonomskog

sistema i društvene bezbednosti. Takve okolnosti su izazvale opravdan strah, ili bolje reći pravi šok kod stanovništva koje ranijih godina nije imalo sličan ambijent. Odjednom se nametnulo pitanje, kako se sada adaptirati na potpuno izmenjene okolnosti, jer je postalo afirmativnije pripadati kriminogenim formacijama nego ostati lojalan zakonu i legalnim i na zakonu uređenim institucijama? Odgovor leži u činjenici, da su takve okolnosti neminovnost i posledica svega što se u to vreme događalo na teritoriji Republike Srbije, ali i osokoljene emigracije, koja je slabljenjem sistemskih institucija i strahom zatečenog i šokiranog stanovništva dobila dodatnu snagu, da promoviše svoje davno pripremljene obrasce čerupanja društvene imovine i uvođenja kriminogenih načela u privredu i društvo. Nažalost, uspela je u velikom obimu.

Opisani događaji su logistika organizovanom kriminalu koji je vrlo tesno povezan sa načinom na koji su političke reforme zamišljene i sprovedene, naročito u odnosu na prljavu privatizaciju, na još nedovršenu višedecenijsku tranziciju i na restituciju private svojine. Pokazalo se sasvim ispravnim da su talasu novih događaja, odnosno narastanju stope organizovanog kriminala kumovali mnogi pojedinci, ali i određene grupe, koje su ranije u komunističkom društvu učestvovala u donošenju ključnih odluka, a sada su dobile priliku da pod okriljem bivšeg socijalističkog sistema perfidno odnegovane veze i lične odnose, iskoriste i naprave haos u ekonomiji rovite države. Odjednom sudobile priliku da svoje bele okovratnike uprljaju pohotom i da skoro besplatno dobiju društvenu imovinu u vlasništvo, a posebno nekretnine visoke vrednosti koje su im pripale na osnovu unapred režiranih dokapitalizacija i javnih licitacija. Mnoga državna preduzeća su privatizovana na izuzetno sumnjiv način što svakako nije bilo korektno prema mnogim učesnicima u procesu privatizacije. Naime, iz tog vremena je poznata kupovina učesnika u njihovoj "kupovini." Da bi u nadmetanju prilikom kupovine društvenih preduzeća obezbedili slobodan prolaz, bogatiji, ali i nasilniji učesnici su plaćali drugim učesnicima, nekada ozbiljnim konkurentima, da odustanu od trke na licitaciji uz priličnu naknadu. Ukoliko bi se neko oglušio o ponudu usledila bi zastrašivanja, pretnje pa i direktno ugrožavanje imovinskog, ličnog ili nekog drugog integriteta.

Kada se govori o organizovanom kriminalu na teritoriji Republike Srbije uvek se koristi davno poznata sintagma, da je to kuća na razmeđi i da se sve i svašta može u okviru iste dešavati. Dešava se, ali se i postavlja pitanje, da li se baš zato moraju vršiti krivična dela različitih oblika i težine i da li je zbog pogrešne državne lokacije organizovani kriminal dobio šansu da se nesmetano razvija? Odgovor je veoma jasan, vešti kriminalci su shvatili da su putevi koji vode kroz Republiku Srbiju prednost za njihovo delovanje. Prema tome, pomenuti detalj kao i mnogi drugi koji su od koristi pripadnicima organizovanog kriminala ne smeju se ispustiti iz vida. Mora se shvatiti da narkomafija, trgovci ljudima i opasnim materijalima i/ili pripadnici terorističkih organizacija nisu samo generator klasičnog i organizovanog kriminala u Republici Srbiji i okruženju, već su pre svega uzrok finansijske, ekonomske, pa i političke krize. To je zaključak velikog broja svetskih analiza koje se posebno odnose na delovanje pripadnika narkomafije i drugih vrsta kriminala, a u koje su direktno upleteni građani Republike Srbije. Iako svoju

delatnost uglavnom obavljaju izvan državnih granica, okrutni kriminalci svojim kanalima i snažnim uticajem doprinose širenju svih oblika kriminala i porastu vršenja gnusnih krivičnih dela. Danas se na listi Interpola²⁵⁵ među svim svetskim kriminalcima nalazi preko tri stotine državljana Republike Srbije, koji aktivno deluju u mnogim državama Evrope i sveta (Švedska, Holandija, Švajcarska, Nemačka, Italija, Češka, Argentina, Kolumbija, Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija, pa čak i Japan).

Tako šef Svetske bezbednosne mreže zadužene za države jugoistočne Evrope objašnjava da je reč o sprezi istočne i zapadne mafije i o „velikom pranju novca“ i da se prljavi finansijski kapital najčešće pere kroz građevine, nekretnine, turističke sadržaje, menjačnice, benzinske pumpe, kazina, noćne klubove, nevladin sektor, ali i kroz osiguravajuće kompanije. Problem je u nemogućnosti da se utvrde pravi finansijeri i pravi vlasnici.²⁵⁶ Međutim,iskusni policajci tvrde da su finansijeri kokainske mafije na teritoriji Republike Srbije kumovi iz beogradskog podzemlja, pretežno mladi tajkuni, vlasnici fudbalskih klubova i graditelji novih veleplnih divljih naselja, koji svojim viškom prljavog novca lako ulaze u poslove sa opijatima, odnosno proizvodnjom i trgovinom kokainai drugih vrsta skupih droga. Trgovinom kokaina u podzemlju Republike Srbije bave se isti ljudi koji na svetskom prostoru heroinom trguju na veliko. Međutim, u poslednje vreme, s obzirom na pružene mogućnosti, posao često prepuštaju svojim najboljim dilerima, ali i biznismenima koji trgujući drugom robom “slučajno putem zakače i drogu”.

Trgovci drogom su vešto iskoristili političku krizu na tlu Republike Srbije i neuspele tranzicione procese da infiltriraju prljavi novac u kupovinu različitih oblika društvene imovine, pa čak i u funkcije za upravljanje određenim sportskim ili privrednim subjektima. Pronašli su toplo gnezdo u kome će se bez poteškoća baviti prodajom sintetičkih droga koje su sve popularnije kod posrnulog sveta. Sintetičke droge postale su veoma tražene u Republici Srbiji, tako da se godišnje za kupovinu istih potroši oko 180 miliona €. Prihvaćene su i u izuzetnoj su ekspanziji o čemu govori podatak, da se u toku jedne godine u Republici Srbiji za njihovu kupovinu potroši čak 36 puta više novca nego za nekada neprikosnoveni heroin (oko 5 miliona €). Na ulicama domaćih gradova godišnje završi oko pola miliona tona sintetičkih droga²⁵⁷ koje

²⁵⁵Lopušina, M. *Srbi su harali svetom*, Evro, Beograd, 2005, str. 323.

²⁵⁶Vuković, B. *Pošast Srbije: Na sintetičke droge se troši 36 puta više nego na heroin!*Blic, 11 decembar 2013.godine.

²⁵⁷*Magični zmaj*, sintetička marihuana poznata kao “medžik dragon”, osim u legalnoj prodaji u prodavnicama širom Republike Srbije, može se kupiti i preko sajtova, foruma i malih oglasa. “Medžik dragon” zvanično se prodaje kao osveživač prostora i košta desetak evra. Zamena za “magičnog zmaja” je biljni tamjan. Navodno, ne ostavlja trag u krvi, pa ne može da se otkrije na testovima. Cena biljnog tamjana je 1.000 dinara. U nove droge na srpskom tržištu narkotika spada i mefedron, u žargonu popularno nazvan “mjau-mjau” ili “luda mačka”. Ova droga podseća na kokosovo brašno i spada u psihoaktivne droge, koja “drži” šest sati! Gram na ulici košta oko 3.000 dinara. Konjski anestetik, *ketamin* je nova bogataška droga koja se sve češće koristi umesto kokaina! Razvijen je šezdesetih godina u Sjedinjenim Američkim Državama i koristili su ga vojnici u Vijetnamskom ratu. Dejstvo ketamina dovodilo je povređene vojnike u stanje u kojem su mislili da im je mozak potpuno odvojen od tela, pa su lekari tako mogli da izvrše hitne operacije bez anestezije. *Kristal met* ili metamfetamin je sintetička droga koja brzo izaziva zavisnost, a čija su stimulativna svojstva slična adrenalinu. Jeftinija je od drugih ilegalnih i legalnih dostupnih supstanci. Savremenim hemijskim procedurama ova droga se lako sintetizuje, što je čini izuzetno društveno opasnom, uzimajući u obzir i

stižu iz Poljske, Holandije i Ukrajine, dok u tranzitu kroz državnu teritoriju raznim kanalima prođe oko 350 tona heroina. Eksperti smatraju da tome doprinosi lokacija Republike Srbije koja se nalazi na raskršću svih puteva droge pristigle u najvećim količinama iz Avganistana, Turske, Albanije ili Crne Gore, odakle se transportuje u države Zapadne Evrope.

5.1. Organizovani kriminal - „taktika privrednog i državnog preživljavanja“

Govoriti o organizovanom kriminalu na teritoriji Republike Srbije moguće je naročito u vreme političkih promena i ratnih sukoba od 1991 do 2001. godine. Prva mogućnost se ogleda kroz sagledavanje nastojanja tadašnjeg autoritarnog režima da isfinansira ratne pohode, da izigra međunarodne sankcije²⁵⁸ koje su rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija (UN) broj 757 od 30 maja 1992. godine, uvedene Saveznoj Republici Jugoslaviji (SRJ) u čijem su sastavu tada bile Republika Srbija i Republika Crna Gora i na kraju zbog očuvanja tadašnje autoritarne vlasti. Iako ima još razloga, kao reperne i neizostavno bitne analitičari najčešće uzimaju pomenuta tri. Mnogi analitičari su skloni (iz njima poznatih razloga) da poznate proteste na mostovima, trgovima i ulicama širom države predstave kao vrstu borbe, kao način junačkog ponašanja ili da proteste proglase za snažan narodni otpor i samoodbranu. Međutim, niko od istih nije bio spreman da ponudi odgovor na pitanje, da li organizovani državni kriminal može biti oblik samoodbrane, naročito ako podstiče zločinačke akcije, nelegalnu trgovinu oružjem, cigaretama, drogom ili doprinosi povećanju terorizma, korupcije, falsifikovanja novca i prostitucije? Opstrukcija davanja odgovora bila je u taktičkoj igri tadašnje oligarhije koja je iznedrila organizovani kriminal *par excellence* kao sasvim novo, ali veoma unosno zanimanje, odnosno poslednju „slamku spasa“ za održanje zaposednutih funkcija. Kriminal je bio preko potreban jer je tada predstavljao najbolje sredstvo za očuvanje stečenih političkih pozicija.

rizik po mentalno zdravlje dugotrajnih korisnika. „Krokodil“ ili esomorfin je privukao pažnju u Ruskoj federaciji 2010. godine, zbog porasta tajne proizvodnje do koje je došlo verovatno zbog jednostavnog sintetisanja izkodeina. Ulični naziv za ovu drogu iz „domaće kuhinje“ u Ruskoj federaciji je „krokodil“, najverovatnije zbog izgleda kože ljudi koji je koriste. Nova sintetička droga fentanil jača je od 20 do 100 puta od heroina. <http://www.telegraf.rs/vesti/2084626-ova-droga-je-i-do-100-puta-jaca-od-heroina-za-12-dana-ubila-je-deset-ljudi-u-americi>. Posećeno: 12 maj 2016, 18:25.

²⁵⁸Međunarodne sankcije Saveznoj Republici Jugoslaviji (SRJ) uvedene su od strane Ujedinjenih nacija (UN) zbog učešća Republike Srbije i Republike Crne Gore u ratu u Republici Bosni i Hercegovini. Proširivane su i pooštavane rezolucijom 787 od 16 novembra 1992. godine i naročito, rezolucijom 820 od 17 aprila 1993. godine, a ublažavane (delimično obustavljane) rezolucijama 943, od 23. septembra 1994. godine, 970, od 12 januara 1995. godine, i 988 od 21 aprila 1995. godine. Konkretan povod za uvođenje sankcija bio je rat u Republici Bosni i Hercegovini, pošto je Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija (UN) ocenio da je Savezna Republika Jugoslavija (SRJ) neposredno umešana u oružani sukob. Po sveobuhvatnosti i oštini, uz izuzimanje vojne intervencije, bile su to najteže kaznene mere koje su Ujedinjene nacije (UN) ikada preduzele protiv jedne države. Sankcije uvedene navedenim rezolucijama su obustavljene na neodređeno vreme rezolucijom 1022 od 22 novembra 1995. godine, dan nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma, a formalno ukinute rezolucijom 1074 od 2. oktobra 1996. godine, (neposredno posle potvrđivanja rezultata izbora u Republici Bosni i Hercegovini). Iako je tadašnja državna administracija tvrdila da "Republika Srbija nije u ratu", predstavnici međunarodne zajednice su imali drugačije mišljenje i zato su epilog bile sankcije. (Videti više: Michael, P. S. and Joshua, L. D. "Interpreting UN Sanctions: *The Rulings and Role of the Yugoslavia Sanctions Committee*," in Brooklyn Journal of International Law, 19/1, 1993, pp. 771-827. <http://coursesa.matrix.msu.edu/~fisher/bosnia/readings/Scharf1.html>. Posećeno: 30 oktobar 2016, 20:00.

Tadašnja vladajuća garnitura u Republici Srbiji je prećutno prihvatila vršenje različitih krivičnih dela jer su ista donosila potrebnu korist i sigurnost i bila jedan od najsigurnijih izvora sredstava neophodnih za funkcionisanje upravljačkog aparata i finansiranje vršioaca državnih funkcija. Na drugoj strani, da bi što duže zadržala stečenu vlast vladajuća garnitura je ostvarena sredstva iz kriminogenih aktivnosti koristila za obezbeđenje minimuma egzistencije stanovništva (isplate penzija i zarada državnim službenicima, vojnicima, različitim dobavljačima), za kupovinu preskupog naoružanja i municije za lokalne ratove, za podmićivanje i isplatu egzekutora koji su eliminisali nepodobne i protivnike režima... Organizovani kriminal je ispunjavao praznine koje su nastale u strukturama vlasti, tako da je vršenje iste bilo izvan domena dozvoljenih demokratskih okvira. Vršioци državnih funkcija su veoma često zaboravljali na neophodnu ravnotežu koja je ključ uspeha, s obzirom da se veliki broj analitičara, kriminologa i drugih stručnih profila slaže, da je delovanje organizovanog kriminala danas mnogo značajnije i savremenije nego pre tri-četiri decenije. Stiče se utisak da su odgovorni za suzbijanje kriminala u Republici Srbiji zatečeni činjenicom, da organizovani kriminal brže napreduje nego najprofesionalnije državne službe koje su zadužene i plaćene za borbu protiv nezakonitih aktivnosti. U takvim okolnostima mnogim javnim antikriminogenim institucijama i službama izgleda da kriminal naprosto trči, jer pomenuta tela nedovoljno i vrlo sporo koriste svoje mehanizme, sisteme i kadrove za sustizanje i suzbijanje istog. Pomenuta inertnost je doprinela da se borba protiv organizovanog kriminala oslabi i da se procesi uspore, što je napokon pokazalo, da je za borbu protiv svih oblika nezakonitih aktivnosti najbitnija razmena znanja i informacija.

Neophodno je dobro poznavati sve vrste organizovanog kriminala i pripadnike istog, dok se vrednosti i oblici kriminalnog ponašanja moraju pomno i dubiozno studirati, s obzirom na činjenicu da kriminalci u svojim nedelima mogu biti beskrupulozni i prouzrokovati nesagledive ljudske, materijalne i finansijske gubitke. Rat protiv organizovanog kriminala se mora voditi svuda, permanentno i svim raspoloživim sredstvima jer nezakonite aktivnosti proizvode razne vrste kriza u svim vremenima i na svim prostorima. Više nije tajna da na prostoru Republike Srbije postoji vrlo bliska veza između političkog sistema i organizovanog kriminala i da će ista egzistirati sve dok postoje obostrani interesi i dok je moguće zarađivati učešćem u kriminalnim operacijama. Republika Srbija, država na razmeđi evropskih puteva, pogodna je za izvođenje različitih internacionalnih nelegalnih aktivnosti jer predstavlja prostor na kome su srušene mnoge tradicionalne vrednosti, a novac je postao vredniji od svega. Ključni cilj domaćih i inostranih kriminalnih grupa i pojedinaca je da prljavo stečeni novac očiste i ukoliko u datom trenutku postoji interes, plasiraju u legalne finansijske tokove. Dakle, glavni interes je profit i dok je isti moguće ostvarivati na zadovoljavajućem nivou, saradnja će trajati i biće zanimljiva. Na drugoj strani, Republika Srbija će biti u velikom problemu ako ne bude odgovorna i ukoliko napokon ne shvati, da kao i sve druge države mora imati kvalitetno tužilaštvo i profesionalnu antikriminalističku politiku i policijsku kulturu, ali i preko potrebnu svest u cilju poboljšanja borbe protiv organizovanog kriminala i kooptiranja novih, svežih profesionalnih snaga.

Republika Srbija kao i većina evropskih država svakodnevno se suočava sa svim oblicima organizovanog kriminala (terorizam, prostitucija, krijumčarenje ljudi i oružja, falsifikovanje novca, pretnje, ucene) čemu za sada vrlo teško odoleva. Osim toga, izložena je globalnim pretnjama koje se šire na polje zaštite životne sredine, reduciranih održivih energetske izvora, privrednog posrtanja i nizu drugih problema koji organizovanom međunarodnom kriminalu usmeravaju vetar u jedra. Analitičari, svaki iz svog ugla, pomenute razloge navode kao ogledalo slabosti državne oficijelne politike, nemoćne da se ozbiljnije izbori sa svakodnevnim problemima. Za mnoge je svaki oblik borbe sa prisutnim problemima, kao i preduzimanje mera radi pripreme za presretanje pomenutih globalnih pretnji, u Republici Srbiji otežano zbog: problema tranzicionim procesima, suočavanja sa posledicama nedavne prošlosti, široko rasprostranjene korupcije, ali i nedovoljno razvijenih demokratskih institucija i manjkavosti u domenu vladavine prava. Takva razmišljanja imaju smisla, ali se postavlja opravdano pitanje, zašto pomenuti procesi traju tako dugo, zašto se sprovode krajnje nestručno, često i prljavo i zašto je borba protiv organizovanog kriminala i dalje poverena nestručnim pojedincima i institucijama čije su aktivnosti pod stalnom prismotrom političara i pripadnika organizovanog kriminala sa domaće i inostrane scene.

To znači da je rad antikriminogenih institucija i službi u senci političkih previranja i pod stalnim pritiskom, sa jedne strane od političara na vlasti, a sa druge od različitih kriminalnih grupa ili moćnih pojedinaca koje je iznedrio upravo organizovani kriminal. Vredno apostrofa je, da su pomenute institucije od početka nemilih događaja na teritoriji Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), posebno krajem 80-tih godina XX veka, namerno sistematski podrivane i degradirane, tako da je svaka republika, a samim tim i Republika Srbija, bila izložena neminovnom uticaju organizovanog kriminala. Ilegalne aktivnosti su zauzele svoje mesto u svim sferama života od najviših državnih struktura, službi bezbednosti, preko sportskih organizacija i državnih i privatnih medija, pa sve do takođe državnih i privatnih univerziteta. Tako je Republika Srbija postala zarobljena država od čije ćelije i danas ključeve drže političke i ekonomske elite koje često učestvuju u aktivnostima organizovanog kriminala ili se finansiraju profitom stečenim nezakonitim aktivnostima. Zarobljena država dovela je do površinske demokratizacije, koja ne dopire do vladavine prava i uspostavljanja institucionalnih granica. U Republici Srbiji je smatra Pešić: “ ... do “zarobljavanja države” dovela “sistemska korupcija”. Ovakva praksa dovodi do sveopšte politizacije institucija čija manjkavost omogućava nesmetanu razmenu (trgovinu) moći i novca... da vladajuće stranake, ali ponekad i opozicione stranke, finansiraju vlasnici sumnjivog kapitala, što vodi korumpiranosti stranaka, a preko njih i parlamenta, vlade i ostalih ključnih institucija društva i države.”²⁵⁹

Iz ovoga proističe da je Republika Srbija postala država u kojoj je razvoj organizovanog kriminala zastupljen u svim njenim delatnostima na najvećem mogućem nivou što je doprinelo

²⁵⁹Pešić, V. *Partijska država kao uzrok korupcije u Srbiji*, Republika br. 402–405, Beograd, 1 april–31 maj 2007. godine.

da sve institucije sistema duboko potonu u moralnom pogledu.²⁶⁰ Ovde između prisutnih društvenih devijacija koje doprinose slabljenju sistemskog tkiva treba posebno izdvojiti problem visokog obrazovanja i olako dobijanje falsifikovanih diploma svih nivoa univerzitetskog obrazovanja pomoću mita, korupcije, političkog uticaja ili na neki drugi neprimeren i nelegalan način. Dakle, i u visokom obrazovanju postoje mogućnosti za infiltriranje prljavog novca. Tako je visokoobrazovni sistem Republike Srbije postao deo društva u kojem je zloba na najdubljem mogućem nivou. Razne struke dozvolile su radi finansijske koristi unutar sopstvenih krugova, zarad ličnih sujeta ili komoditeta pravu invaziju mediokriteta i neznalica. Poznato je da profesionalizam u svakom smislu i prema opštem mišljenju podrazumeva i moralni kod, a ne samo znanje ili veštinu ma u kom smeru ista bila usmerena. Šta treba reći kad profesori univerziteta, lekari, umetnici ili novinari dozvole da zbog posedovanja prljavog novca u njihove redove prođu oni koji nemaju ni potrebno obrazovanje, utvrđene reference ni moralne kvalitete? Za takav razvoj situacije i urušavanja struke prljavim novcem država i njene institucije nisu jedini krivci. Državna politika je samo delimično kriva, a mnogo veću krivicu snosi unutarstemska, pojedinačna, kvarljiva ljudska supstanca. Ljudska supstanca se kvare pod uticajem straha, oholosti, pohlepe, lakovernosti, gordosti, inertnosti i lične udobnosti i teško da se istoj može lako stati na kraj. Još teže je poverovati da će neko rešenje ili sveukupni privredni, društveni ili kulturni preporod doći spolja. Očekivani boljitak je prema mnogim mišljenjima moguć tek posle evolucije ili čak puča u određenim strukovnim redovima, a nikako stalno obećanim reformama. Ako se, i kada se tako nešto dogodi, stručni krugovi, odnosno njihovi predstavnici će postati jaki pregovarači sa bilo kojom strukturom vlasti koja je dužna da se bori protiv devijacija koje jačaju ionako vrlo čvrste zidove organizovanog kriminala.

Zbog prljavog novca koji jača kriminogenu aktivnost na više načina, veliki broj poznatih stručnjaka se povlači sa megdana u svoj svet usled nemoći da se suprostave pravoj najezdi ljudi novog kriminogenog kova koji sa svežnjevima prljavih novčanica u rukama mašu ispred sebe i ruše prisutne barijere. To su novi profili diplomaca koji nemaju potrebno strukovno znanje, ali imaju formalne diplome, kupljene kao najjeftiniju pijačnu robu prljavo stečenim novcem. U pitanju su novi "diplomci" ili posebna naučna vrsta *par excellence*, paradigma bezobrazluka, bezobzirnosti, nemoralna, i neznanja. Republika Srbija je ozbiljan kandidat za članstvo u Evropskoj uniji (EU) i upravo zbog toga ne sme zanemarivati pomenute negativne okolnosti. Dakle, kada je borba protiv organizovanog kriminala u pitanju, država treba da napusti dosadašnje metode i da stremi novim ciljevima. Državne institucije i nosioci vlasti ne smeju dozvoliti da i dalje u borbi protiv organizovanog kriminala učestvuju isti ljudi koji su doprineli još bržem razvoju kriminala, kao i da isti budu pojačani prethodno pomenutim nosiocima diploma. Iz redova institucija, agencija ili službi moraju se ukloniti neznalice i nedovoljno dokazani činovnici (policajci, obaveštajci, sudije, tužioci). Mora se sprečiti stupanje na scenu novih, na brzinu odškolovanih, kadrova jer niko od istih u narednom periodu, kao i do sada neće moći da odgovorno vrši svoju funkciju, a kamoli da shvati značaj organizovanog kriminala koji

²⁶⁰Šuvaković, M. *Pitanja o političkom, politici i politizaciji kulture, Republika* br. 428–429, Beograd, 1–31. maj 2008. godine.

je u neverovatnoj ekspanziji. Ukoliko se ozbiljno razmišlja (što je neophodno) o svežim snagama, o angažovanju znalaca, o profesionalnom i lojalnom antikriminogenom kadru, onda se kao nužnost nameće činjenica da taj kadar treba da razmišlja na isti način kao kriminalci, jer će u suprotnom svaka borba biti uzaludna.

Kaskajući za napretkom koji postižu organizovane kriminogene snage, regularne javne institucije i stručne službe dosadašnjim načinom i sa postojećim znanjima nikada ne mogu odneti pobjedu nad vodećom svetskom pošasti. Na stranu činjenice, da se sporadično postižu uspjesi, da se privode trgovci opijatima, da se identifikuju i privode pripadnici organizovanog kriminala osumnjičeni za terorizam, prostituciju, špijunažu, trgovinu oružjem i sl., kada se isti ne procesuiraju i nakon 48 sati provedenih u pritvorima puštaju na slobodu. Na taj način se omalovažavaju druge poluge vlasti, a mnoge javne funkcije se dovode pred vrata sobe za ismevanje, dok se kriminalne grupe karakterišu kao vešte, disciplinovane, fleksibilne i vojnički profilisane. Većina krivičnih dela se u okviru organizovanog kriminala ističe kao vodeća, bez ikakvog znanja kome zapravo to mesto pripada. Šverc cigareta preko teritorije Republike Srbije nije nepoznata stvar, jer svi putevi od Jadranskog mora prema Evropi idu upravo preko pomenutog prostora. Posebno se to odnosi na vreme 90-tih godina XX veka, kada su na ovim prostorima besneli nemiri i kada je svaka prljava aktivnost bila uzdignuta na nivo državnog programa.²⁶¹ Mnogi su spremni da to vreme proglase zlatnim dobom organizovanog kriminala, pranja novca i svega što je vezano za nedozvoljene radnje, a period trajanja od više od deset godina je svakako doprineo uigravanju organizovanog kriminala, čiji akteri ne samo što nisu krivično gonjeni i osujećivani u svojim pohodima već su svesno i planski podsticani i branjeni od raznih institucija. Opisani period predstavlja vreme u kome se ništa nije znalo (a ustvari sve se itekako znalo), a koje je temelj današnjem veoma dobro organizovanom kriminalu gde se tek ne zna ko je pripadnik kriminalne grupe a ko policije, ko je carinik a ko krijumčar, ko je pripadnik vlasti a ko član kriminalnog podzemlja, ko je pukovnik, a ko plaćeni ubica. Agonija se nastavlja zasnovana na sve većim svotama novca, krvnim deliktima, stradanjima i naravno užicima onih za čije se interese vrše stravična nedela.

Nažalost, danas je veliki broj javnih institucija potpuno integrisan u redove organizovanog kriminala i obrnuto, tako da se stiče utisak da istim zapravo upravljaju kriminalci koji su posjednici mnogih državnih funkcija. Treba se podsetiti na veliki broj spektakularnih ubistava, kidnapovanja, reketiranja, ucena, uličnih obračuna, koja se dešavaju svakodnevno i da su njihovi glavni akteri aktivni ili bivši policajci ili državni službenici. Nije nepoznato, da se najviši državnici, članovi njihovih porodica i najbliži srodnici bave organizovanim kriminalom ili su na neki način umešani u ilegalne poslove. Mnogi su aktivni policajci i vođe najmoćnijih kriminalnih organizacija, čak i oni sa oficirskim činovima, koji po isteku službenog radnog vremena stupaju

²⁶¹Pavlović, Z., Đukić, S. i Đorđević, D. 2015, *Empirijska analiza fenomena korupcije u Srbiji i korupcija u privredi*, Univerzitet privredna akademija u Novom Sadu, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, str. 279.

u “novu službu” kod vođa organizovanog kriminala kao stručni savetnici, lični telohranitelji ili telesno obezbeđenje članova njihovih porodica ili zaštitnici prljavo stečenog imetka.

5.1.1. Karakteristike nastajanja organizovanog kriminala u Republici Srbiji

Mnogo je argumenata koji nepobitno jamče, da je organizovani kriminal izrastao u izrazito opasnu i u svakom pogledu štetnu pojavu koja u bilo kojoj državi ili u bilo kojoj fazi svog vrlo uspešnog razvoja vešto nalazi mesto među legalnim društvenim aktivnostima. Akcenat je, da se kriminal najradikalnije razvija u državama koje su zatečene procesima tranzicije iz kojih, pokazali su mnogi primeri, neke vrlo teško izlaze, jer novo privikavanje na demokratski preobražaj predstavlja veliku smetnju u daljim integracijama. Na taj način se stvaraju prigodne prilike za delovanje pripadnika organizovanog kriminala koje isti ne propuštaju i svojim nedelima duboko zadiru u sve sfere društva, narušavaju integritet država i ugled njihovih institucija, uništavaju živote ljudi i pričinjavaju veliku ekonomsku, političku, materijalnu i finansijsku štetu. Gore od navedenog je, što u svakom narednom periodu pripadnici organizovanog kriminala produkuju i podstiču druge vrste nedela, seju osećanje straha i beznađa kod građana i poslovnih ljudi i što na opšte čudo, za sada sve nabrojano dosta komotno rade. Problem je što i Republika Srbija doživljava opisanu vrstu agonije i što nema velikog izbora u vidu rešenja nastalih problema. Vodeći razlog tome je, što je uticaj međunarodnog kriminogenog faktora u velikoj meri prisutan i permanentan. To znači da je na državnom prostoru jedna od glavnih karakteristika organizovanog kriminala upravo njegova međunarodna dimenzija. Međutim, ista ne bi imala toliko prostora ni značaja, da nije dobrim delom potpomognuta snagom domaćih kriminalnih grupa. S toga, zaključak koji sledi zvuči veoma logično, sinergija domaće i međunarodne komponente je najjača strana organizovanog kriminala.

Najznačajnije karakteristike organizovanog kriminala na prostoru Republike Srbije su uglavnom iste koje su svojstvene kriminalu u drugim državama. Mogu se nabrojati krijumčarenje opojnih droga, farmaceutskih proizvoda i psihoaktivnih supstanci, trgovina ljudima i ljudskim organima, krijumčarenje ljudi, međunarodno krijumčarenje motornih vozila, krijumčarenje oružja i eksploziva, akcizne robe, korupcija, prostitucija, falsifikovanje novca i bankovnih instrumenata, otmice, terorizam, likvidacije i druga krivična dela sa elementima nasilja. Navedena krivična dela navode na zaključak da kriminal postoji, deluje i ekspanzivno raste. Na taj način je upućena poruka svima da se ozbiljnije treba baviti razlozima i mogućnostima nastanka kriminalnih aktivnosti, jer su razlike unutar dobro organizovanih kriminalnih grupa male, a negde čak i zanemarljive u odnosu na kriminal koji je prisutan u drugim državama Evrope i šire. Kada se definišu razlozi nastanka kriminala važno je da svaki pripadnik neke od kriminalnih organizacija ili grupa zna tačno unapred svoj deo posla, odnosno ulogu koja mu je striktno dodeljena, nezavisno od rizika koji nosi. Kriminalne grupe ili organizacije svaku svoju aktivnost precizno planiraju tako da se ista mora uklapati u šire područje kriminalne delatnosti i ne sme biti protiv zajedničkog interesa. Planiranje akcija je vremenski određeno, što znači da za

poduhvate koji imaju krupan cilj može biti određen veoma dug vremenski period. Zato se nadležne institucije moraju zapitati, kako je moguće da pripadnici organizovanog kriminala tako precizno planiraju svoje aktivnosti, ko to omogućava i da li iza svega stoje neki odgovorni ljudi iz državnih struktura. S obzirom da su izvođenja akcija radi nelegalnih aktivnosti planirana i da se u tom pravcu primenjuju različiti oblici nasilja (pretnje, zastrašivanja, spremnost za primenu), tako nešto bi se moralo znati.

Za sada su sve oči uprte u posledice poznatih međunacionalnih sukoba za koje se smatra da su zametnuli klicu netrpeljivosti među nacijama i rasističkog odboja prema nacionalnim manjinama ili etničkim grupama čemu su najviše doprineli pripadnici formacija koje su u ratnim dešavanjima aktivno i direktno učestvovali. Dakle, poznato je na koji način i gde pojedine vrste organizovanog kriminala nastaju, kao i da je snaga kontrolnih institucija nedovoljno jaka da zaustavi nezakonito delovanje. Takođe, bitna karakteristika organizovanog kriminala je, da je njegov rapidan porast podržan pogoršanjem ekonomske i političke klime što se za sada smatra posledicama koje je na domaćoj sceni proizvela prljava privatizacija²⁶² i neuspela politička tranzicija.²⁶³ Mnoga iskustva govore da je porast organizovanog kriminala na teritoriji Republike Srbije posledica demokratskih promena, oživljavanja ekskluzivističkih stavova stanovništva i pre svega nacionalna isključivost što se posmatra kao notorna društvena negativnost i kao afirmativna dimenzija kriminala. Treba se prisetiti kako su u jednom periodu sve kriminalne radnje pripisivane romskoj etničkoj grupi, pa je čak došlo do formiranja čitavog pokreta protiv istih, koji je poznat pod imenom *skin-haeds*.²⁶⁴ Sklonost da se vršenje kriminalnih dela pripiše Romima i drugim nacionalnim manjinama iznedrila je popularan trend koji je podrazumevao širu odgovornost za širok spektar učinjenih uglavnom nasilničkih krivičnih dela. Ali, kada se sumiraju stvarni rezultati, odnosno obim učinjenih dela, broj pripadnika etničkih grupa kao vinovnika²⁶⁵ i posledica (statistički podaci i vreme su svedoci) koje su nastale, zaključak je da su

²⁶² U centru jednog od najvećih poslova i jedne od 24 sporne privatizacije, kupovine Luke Beograd, nalazila se kako je Savet za borbu protiv korupcije utvrdio, fantomska firma *Worldfin*. U vreme kupovine državnih akcija (u izveštaju je utvrđeno 2,5 puta ispod realne vrednosti), pomenuta klasična fantomska firma bila je bez kapitala i bez bilo kakvog drugog posla i ugovora, već je u Luksemburgu samo formalno osnovana. Kada je ušla u proces kupovine, nije imala novca ni za bankarsku garanciju i tek kada je nakon nekoliko meseci postala vlasnik akcija Luke Beograd, postala je kreditno sposobna uzela je kredit od banke. Iz Saveta za borbu protiv korupcije, ističu da je država zbog slabih institucija i nedorađenih propisanemoćna da bilo šta uradi. Takođe, navodi se da su propisi koji postoje dobri, ali se ne sprovode na pravi način. Kada osnivači fantomske firme dođu u nezavistan položaj, tada korumpiraju zvaničnike i slučaj se okonča kao da se ništa nije dogodilo. Svemu navedenom, po mišljenju stručnjaka za organizovani kriminal i poresku politiku, doprinosi slabost institucija, ali i umešanost pojedinaca, pre svih političara u poslove sa sumnjivim firmama.

²⁶³ Uvalić, M. *Tranzicija u Srbiji*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2012, str. 29.

²⁶⁴ *Skinhedsi* (engl. *skin head* - čelava glava) su buntovnička omladinska potkultura, nastala krajem šezdesetih godina XX veka u radničkim četvrtima istočnog Londona (Velika Britanija), koja je dobila naziv po obrizanim glavama svojih pripadnika. (Videti više: Vidanović, I. *Rečnik socijalnog rada*, autorsko izdanje, Biblioteka Vikimedije Srbije, Beograd, 2006, str. 438.

²⁶⁵ Oni su uticali da se problemi koje su ranije bili lokalnog karaktera kao što su unutrašnji sukobi, siromaštvo, nezaposlenost, socijalna nestabilnost i nizak nivo obrazovanja pretvore u pretnje međunarodnih razmera. Svi pomenuti činioци bili su samo vetar u jedra brodu na kome plove predstavnici organizovanog kriminala (ekstremisti, trgovci ilegalnom robom, teroristi) da dodatno šire svoje stavove, regrutuju nove članove i pristalice svojih grupa i prošire svoju borbu na nova kriminogena polja. To se najbolje vidi u delovanju radikalnih kriminalaca. Radikalizam (lat. *radix* - koren), definiše se kao korenitost, temeljitost, doslednost zastupanja određenog shvatanja ili sprovođenja određenog programa. To je izraz kojim se u teoriji označavaju pojedinci, pokreti i ideologije koji se zalažu za radikalnu promenu društva ili beskompromisno ostvarivanje svojih političkih ciljeva. Vrlo često se radikalizam vezuje za ekstremizam, mada se radikalni pojedinci i/ili pokreti sami nazivaju radikalima, a

pričinjene štete minorne u odnosu na one koje su činili pripadnici iz drugih kriminogenih redova.

Kada je pomenuti problem u pitanju, učinjen je veliki propust jer se istom nije pridavala veća pažnja i smatralo se da je lako rešiv, da su u pitanju sporadični slučajevi, međutim, istina je na sasvim drugom kraju. Zato se mora posvetiti veća pažnja novostvorenoj atmosferi otvorenosti prema Evropi i svetu i nastupanju demokratskih sloboda koje su omogućile da se vrše individualni izbori i slede individualne prilike, iako je pomenuti individualizam imao i svoju mračnu stranu. O čemu je reč? Naime, mnogi bivši pripadnici socijalističke mreže su u politici i ekonomiji odjednom postali zagovornici političkih promena koje su ustvari bile veliki koren iz koga su kasnije nikli novi pojedinci koji će ukupno društveno ponašanje kolorisati kriminalnim potezima. Društvo koje je do nedavno bilo veštački ujednačeno sa planskom ekonomijom, sa sistematskim planom za zadovoljavanje najvažnijih životnih potreba svih građana, na autoritativan način je dovelo do socijalne stratifikacije i progresivne marginalizacije većeg dela stanovništva. Mnogi pojedinci su marginalizovani što je ubrzalo stvaranje novih centara za regrutovanje istih u armiju kriminalaca i ispunilo glavni uslov za narastanje i jačanje organizovanog kriminala.

Bilo bi nepošteno tvrditi, da u Republici Srbiji nije i ranije bilo organizovanog kriminala, ali je problem bio manje opasan, samim tim i manje zanimljiv, bolje kontrolisan i uspešnije suzbijan. Međutim, problemu kriminala se nije stalo na kraj, naprotiv. Nove kriminalne redove popunili su učesnici u prljavoj privatizaciji²⁶⁶ velikog dela državnog industrijskog kompleksa i drugih ekonomskih resursa što je prirodno dovelo do:

1. obnavljanja i nastajanja kriminala u novim oblicima,
2. porasta i afirmacije i
3. favorizacije slojeva društva koji su bili dobro organizovani i povezani kroz stare mreže koje su značile nove visoke funkcije i privilegovane pozicije.

Kriminal je počeo da se organizuje, ali ne sam, jer su mnogi bivši pripadnici sistema koji su imali koristi od korupcije, stekli priliku da generišu daleko više bogatstva i političkog uticaja za sebe nego što je moglo marginalizovano stanovništvo. Upotrebom svojih, najčešće na neligitiman način, stečenih resursa i veza, novi tajkuni i bogataši uspeli su da zasednu na

nikada ekstremima. Sam pojam "radikalan" je drastično promenio svoje značenje od pre samo jednog veka kada se odnosio na liberalne, pro-demokratske, progresivne političke stavove. Međutim, pomenuta okolnost nema značaja kada je u pitanju organizovani kriminal, jer u jednom takvom nezakonitom okviru dobija rigidniju dimenziju koja se može shvatiti kao proces:

1. koji vodi ka većoj upotrebi političkog nasilja,
2. strateške upotrebe fizičke sile u cilju uticaja na određenu publiku pri čemu pojedinci razvijaju, usvajaju i prihvataju stavove i načine ponašanja koji se bitno razlikuju od onih ustanovljenih i legitimnih političkih, socijalnih, ekonomskih, kulturnih, i religioznih vrednosti, stavova, institucija,
3. ponašanja koja postoje u okviru društva usvajanjem ideologije sa ciljem podrivanja datog poretka i
4. raskida između radikalne grupe i društva u kome ista egzistira.

²⁶⁶ Đuričin, D. "Tranzicija privrede", Svojina i slobode, Institut društvenih nauka, Beograd 1996, str. 141.

vozačevo sedište i da uspostave novi privredni i ekonomski sistem. Problem je što mnogi nisu ni pretpostavljali, da je novo ponašanje koren kriminala koji nedostatak pravde samo dodatno "provocira" omogućavajući rađanje novog izdanka. U postizanju nezakonitih ciljeva, dakle u podršci narastanja stope organizovanog kriminala, mnogi su radi svojih ciljeva bili osumnjičeni za prevare, pronevere i druge vrste privrednog i klasičnog kriminala. Kriminalci su sve navedeno uspeli da učine zahvaljujući zaštiti koju su imali u krugovima koji se nalaze u vlasti ili oko iste. Kriminogene organizacije koje vrše krivična dela radi sticanja novca, isti potom dele na osnovu utvrđenih pravila koja su poznata samo nekim članovima grupe, ganga ili sektora. U pitanju je efektno sprovođenje discipline među članovima pomenutih grupa. Zastupljen je visok stepen hijerarhije i unapred se zna kolika su, koja i kome su dodeljena prava, kao i ko može da obavlja određene poslove u okviru date organizacije.

Sve izrečeno je posebno važno kada se radi o kriminalnim aktivnostima koje imaju međunarodnu dimenziju, jer se svi kriminalci ne snalaze na isti način u vodama unutrašnjeg i međunarodnog organizovanog kriminala. U poslednjih nekoliko decenija stalno se potvrđuje teza, da nema nijednog oblika kriminala u kome nije zabeleženo učešće ljudi iz legalno biranih struktura javne vlasti. To jeste simptomatično, ali je stalna praksa i svakim danom se na teritoriji Republike Srbije, ali i na međunarodnom planu sprovode akcije hapšenja pripadnika kriminalnih organizacija. Rezultat je obračun sa nekom od mafija: drumska, naftna, narko, teroristička, duvanska, carinska, sportsko-kladioničarska, obrazovna i sl. Profesionalci za borbu protiv organizovanog kriminala često iznose problem, da se veoma teško bore sa pripadnicima organizovanog kriminala jer su njihove akcije u velikoj meri oslabljene od strane pripadnika zakonodavne, izvršne ili sudske vlasti, pripadnika političkih struktura, važnih društvenih i ekonomskih činilaca, a posebno sredstava javnog informisanja. U kontekstu sa organizovanim kriminalom u Republici Srbiji se javlja i dodatni problem koji je više političke nego neke druge, poznate tehnologije ophođenja u okruženju. Problem je podstaknut blizinom Republike Crne Gore, Albanije, Bugarske i Kosova i Metohije, u kojima deluje veliki broj organizovanih kriminalnih grupa sa izraženom hijerarhijskom strukturom koja je uspostavljena na tesnim familijarnim vezama.

Organizovane kriminalne grupe se najviše bave krijumčarenjem opojnih droga i psihoaktivnih supstanci (farmakološki i hemijski proizvodi), trgovinom ljudima i ljudskim organima, krijumčarenjem migranata, oružja, municije i eksploziva, akcizne robe, krijumčarenjem motornih vozila na međunarodnom planu i vršenjem drugih najčešće nasilnih krivičnih dela. Kriminogene grupe iz centralnog dela Republike Srbije, Autonomne pokrajine Vojvodine (APV) i Beograda su u tesnoj korelaciji i kooperaciji sa kriminalnim grupama i organizacijama u državama regiona (Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Turska, Ukrajina), ali i sa grupama u drugim delovima Evrope i na svim kontinentima. Specifičnost aktivnosti organizovanog kriminala u Republici Srbiji je što isti predstavlja direktnu pretnju po nacionalnu bezbednost, čime je istaknut poseban zahtev: obavezno jačanje, obuka i pojačano

angažovanje specijalnih ali i redovnih bezbednosnih službi. Uobičajeni oblici organizovanog kriminala koji su zastupljeni u Republici Srbiji ničim se ne razlikuju od već poznatih i decidno formulisanih oblika u drugim državama, koje takođe imaju ozbiljan problem sa suzbijanjem istih.

Položaj Republike Srbije i mesto koje zauzima na međunarodnom putu droge (i drugih nedozvoljenih supstanci) doprinosi da se ista u velikim količinama, na različite načine krijumčari i vešto razrađenim metodama prebacuje preko državne teritorije. Nažalost, tokom zadnje dve decenije, sve se više zadržava i konzumira u većim domaćim gradovima, ali i na selima, turističkim destinacijama, u obrazovnim institucijama, na sportskim i umetničkim manifestacijama i sl. Demontiranje prethodnog društvenog, odnosno uspostavljanjem novog, demokratskog ili višepartijskog sistema, za koga mnogi misle da još uvek nije nastupio u svom pravom obliku, iznedrilo je narastanje svih pomenutih vrsta organizovanog kriminala, odnosno vršenje različitih krivičnih dela čijim je izvršiocima jedini cilj zgrtanje, a zatim pranje nelegalno stečenog novca. Pogubno je što su skoro sva krivična dela sa elementima nasilja i što su postala karakteristična, čak specifična za ekonomske i društvene prilike u kojima se Republika Srbija trenutno nalazi. Aktuelna ekonomska kriza (*made in USA*) na globalnom nivou ruši redom finansijske institucije i organizacije, pri čemu ni mnoge države nisu bile pošteđene. Isti je slučaj sa Republikom Srbijom čije je stanovništvo naglo osiromašilo što je uticalo na ubrzano narastanje organizovanog kriminala (rast krivičnih dela sa elementima nasilja, formiranje specijalizovanih kriminalnih organizacija, gangova, grupa i angažovanje pojedinaca-profesionalaca za vršenje surovih krivičnih dela) i na povezivanje sa organizovanim kriminalnim grupama iz okruženja.

Problem međunarodnog krijumčarenja motornih vozila karakteriše povezivanje kriminalnih grupa u regionu i šire, sa jasnom podelom poslova. Stvorena je gusta i dobro strukturirana kriminogena mreža za krađe i prevare u poslovima sa osiguranjem automobila, skupocenih autobusa, kamiona i raznih vrsta mašina, falsifikovanje dokumentacije i povezivanje sa službenicima na graničnim državnim prelazima zbog brzog i nesmetanog prolaska.²⁶⁷ Nekoliko zadnjih godina Republika Srbija se osim tranzita ili odredišta, češće pojavljuje i kao država porekla žrtava trgovine ljudima, najčešće u cilju seksualne i radne eksploatacije. Republika Srbija, osim što se visoko kotira i kao država kroz čiju se teritoriju krijumčare sve vrste roba, ali i ljudi, ima svoje mesto među državama koje nisu dovoljno uređene, koje nemaju kapaciteta za borbu protiv organizovanog kriminala, u kojima je sve kompromitovano i čijim se institucijama i službama ne veruje. Kriminal se u načelu rađa u političkim krugovima gde ima najbolju zaštitu zato što mnoge političke partije: “... imaju kao svoje političke programe, a u tim programima je aut linija politička korektnost, dakle nema ništa od obećanih akcija za borbu protiv njega... akcijama treba podrška, a ona najvećim delom dolazi od ljudi koji se bave politikom (što bi se reklo u Velikoj Britaniji “*mister nobody*”),²⁶⁸ od ljudi za koje se može reći

²⁶⁷ Opere citato, str. 33.

²⁶⁸ *Svi smo mi pomalo stado*, Nedeljni ekspres, 11 novembar 2016, str. 26. (Autor teksta: Kovačević, A.)

da su ništarije, nikogovići ili promašenjaci koji nisu ništa stvorili i samim tim ne razumeju problem koji sami stvaraju”.²⁶⁹ Zato ne čudi činjenica da se duži niz godina unazad upravo "balkanskom rutom" vršilo krijumčarenje afroazijskih državljana, kao i lica albanske i turske nacionalnosti prema državama Evropske unije (EU). U pojavi ilegalnih migracija preko teritorije Republike Srbije kao tranzitne države, poslednjih godina je sve prisutnija i ekonomska migracija domaćeg stanovništva. Tome pogoduje i status Kosova i Metohije, iz koga je poslednjih godina registrovan najveći broj ilegalnih ulazaka na teritoriju centralne Republike Srbije.

5.1.2. Pranje novca kao uzrok stradanja nacionalne privrede

Kada se raspravlja o organizovanom kriminalu na teritoriji Republike Srbije uglavnom se počinje sa proizvodnjom i trgovinom drogama, a potom sa ilegalnim tokovima novca i svim vrstama transakcija koje se obavljaju, pri čemu se zaboravlja koliku ekonomsku štetu nanose i druge kriminogene aktivnosti. Gubici su ogromni i nikada se sa sigurnošću ne može govoriti o aproksimativnim, a kamoli preciznim iznosima. Organizovani kriminal se radi sticanja novca učvrstio na prostoru Republike Srbije nasledivši pravila i osnovno načelo: kriminogeno delovanje, sticanje i pranje novca ineometano ulaganje u legalne finansijske tokove. Osim toga, organizovani kriminal je aktivnost koja ima nameru da traje što duže i da što više zadrži koruptivni uticaj na ljude i prostor na kome deluje. Ne postoje, ili su veoma retke, organizovane kriminalne aktivnosti (ili grupe, organizacije, gangovi) koje deluju na kraći vremenski period. Kriminal je, dakle, zamišljen da traje i velikirok trajanja je jedna od glavnih karakteristika istog. Infiltriranje prljavog (oprani) novca u legalne tokove ili legalizacija istog može da znači i korumpiranje pripadnika državne administracije, kako bi kriminalci došli do zaštićenih informacija i kako bi ostvarili uticaj na tok i konačan ishod krivičnog postupka. Teško je precizno vrednovati materijalno-finansijsku štetu koju organizovani kriminal nanosi Republici Srbiji, koja je sigurno velikih razmera, pa samim tim nije teško konstatovati da korupcija, prostitucija, trgovina ljudima i sl., predstavljaju ozbiljan društveni problem. Pomenuta zlodela vrše se radi sticanja novca koji je krovotok aktivnosti onih koji ga stvaraju, na legalan ili na nelegalan način. Zato je u praktičnom životu vrlo teško naći tanju nit koja razdvaja dve suprostavljene sfere od one koja deli novac na prljavi i oprani. Kod korupcije u kojoj se novac pere više nego u bilo kom landromatu (mašina za veš) postoje indicije da je poznata "tamna brojka kriminala" daleko veća od svake koja se može pretpostaviti.

Problem je što se korupcija javlja u vidu obostrane koristi primaoca i davaoca mita i što omogućava organizovanom kriminalu da se duboko inkorporira u različite društvene strukture, da postane sastavni deo oficijelne politike i mnogih državnih organa. Svojim prisustvom u političkim krugovima, korupcija je u tolikoj meri narušila pravila poslovanja državnih organa, organizacija, institucija i javnih službi, da su ozbiljno ugrožene zakonske procedure, profesionalna etika i nagriženi moral i strukovna pravila. Izgubilo se poštovanje čoveka i njegove

²⁶⁹ Opere citato, 11 novembar 2016, str. 27. (Autor teksta: Kovačević, A.)

ličnosti, povređena su prava građana na socijalnu zaštitu, obrazovanje, medicinski tretman i na fer i pravično suđenje. Onima koji imaju predstavu da su poligoni korupcije sistem obrazovanja, lokalna samouprava, pravosuđe, carina, policija ili zdravstvo, predstavlja problem da priznaju, da su i drugi sektori (politika, vojska, diplomatija) u Republici Srbiji izvor organizovanog kriminala i da su kod potonjih takođe, vrlo česte pojave pranja novca. Tome svedoče poznate afere sa naoružanjem, špijunaža, nabavke vojne opreme, nerazjašnjene likvidacije ili finansiranje stranaka pre, za vreme ili posle izbornih kampanja. Problem je što se sve pomenute aktivnosti obavljaju između opšteg i privrednog kriminala u čijim je sektorima pranje novca posledica učinjenih predikatnih krivičnih dela. Uočene tendencije ukazuju da se novac stečen vršenjem krivičnih dela ulaže u kupovinu nepokretnosti i luksuznih dobara na teritoriji Republike Srbije ili da se nezakonito transferiše van državnih granica na privatne račune fizičkih lica, kao i na račune osnovanih "off-shore" centara. Prisutna je i obrnuta pojava, da se novac stečen na nelegalan način u inostranstvu unosi u Republiku Srbiju, fizički ili putem bankarskih transfera i plasira u različite namene.

Nakon uvođenja jedinstvene evropske valute, uočeno je da kriminogene grupe u Republici Srbiji koje se bave falsifikovanjem novca i distribucijom istog, uglavnom falsifikuju novčanice u € apoenima. Osim toga, sve su češći slučajevi dakriminalci uz pomoć savremene računarske opreme vrlo vešto izrađuju surogate novca, što je ozbiljna opomena za budući period u kome će sigurno nastati veliki i teško rešiv problem. Ne sme se zaboraviti da i kriminalnim klanovima na ruku idu raspoloživa sredstva moderne informacione tehnologije (IT) koja je izvanredna logistika. Tako su na teritoriji Republike Srbije tokom 2008. godine, registrovane organizovane kriminalne grupe koje se bave falsifikovanjem i zloupotrebom platnih kartica koje su unificirano sredstvo plaćanja u platnom sistemu. Tokovi prljavog novca (sticanje, pranje, ulaganje) žestoko nagriza tkivo domaćih i međunarodnih finansija, tako što ilegalni udeo u transakcijama svih vrsta nezaustavljivo raste. Pranje novca je uopšte uzevši vrlo karakteristična procedura u kojoj se finansijskim institucijama vrši konvertovanje kriminogeno stečene gotovine u regularan novac, iako vodi poreklo iz neregularnih poslova, od trgovine drogom, prostitucije, krijumčarenja akciznih proizvoda, egzotičnih i zaštićenih životinja, neregularnog rada u industriji, uslužnim delatnostima i poljoprivredi, trgovine belim robljem, decom, ljudskim organima, od naručenih ubistava i sl.

Dobro organizovane kriminalne grupe ili gangovi vode računa da poreklo i vlasništvo novca mora biti dobro prikriveno. Dalje, insistira se da novac mora biti ilegalno stečen i mora promeniti svoj oblik. Zbog toga se gotovina promptno pretvara u bankovne račune, skupe umetničke eksponate, luksuzne vile, jahte, automobile, zemlju, čekove, nekretnine kao i diplome visokog obrazovanja. Konačno, novac ne sme ostaviti nikakav trag, a ako ga ostavi isti mora biti tajanstven i nejasan.²⁷⁰ Kredo kriminalaca je da čitava operacija propada ako se novcu od

²⁷⁰ Radić, G. *Savremeni fenomen pranja novca*, Škola biznisa naučno - stručni časopis, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad, 2008, str. 57,58.

početka do kraja procesa i slučajno uđe u trag. Cilj je da svaka operacija u vezi sa pranjem novca bude efektivno sprovedena bez obzira na broj banaka, kompanija i lažnih bankarskih računa. Vešti i oprezni perači prljavog novca za veoma kratko vreme obavljaju svoj posao, iako često ne znaju pravo poreklo istog. Zbog svega navedenog, sve je teže kvantitativno odrediti negativne posledice koje pranje novca nanosi ekonomiji Republike Srbije, ali se pouzdano zna da destruktivno deluje na institucije finansijskog sektora, a taj uticaj se ogleda u smanjenju produktivnosti i zaustavljanju privrednog rasta. Svako slabljenje finansijskog i privrednog sektora ohrabruje pripadnike organizovanog kriminala sklone korupciji da deluju na štetu ekonomskog rasta Republike Srbije, državnog privrednog razvoja i međunarodne ekonomske odnose. To su negativnosti koje domaćoj privredi stvaraju probleme i otežavaju poslovanje u smislu međunarodne razmene i tokova kapitala. Više nije tajna da su mnoge ekonomske analize vršene u proteklom periodu nametnule zaključak, da snažne finansijske institucije (naročito banke) predstavljaju najveći rizik za ekonomski razvoj. Mnoge banke omogućavaju peraćima novca da ugroze razvoj drugih finansijskih institucija i da značajno podupiru urušavanje i konačno propadanje istih.

Poverenje stanovništva, privrednika i/ili inostranih investitora u banke koje čine finansijski sistem Republike Srbije je od ključnog značaja za razvoj i rast stabilnog i poštenog privrednog sistema. Banke posluju u skladu sa pomenutim načelom i u sklopu poslovnih aktivnosti se bave prenosom sredstava, odnosno velikim brojem novčanih i nenovčanih transakcija, pa na istom terenu treba tražiti razloge, zašto pripadnici organizovanog kriminala imaju kao ciljnu tačku bankarski sektor. Ukoliko banke vrše pranje novca, ukoliko je prisutna korupcija i druge kriminogene aktivnosti, najgore što se može dogoditi je gubitak ugleda-rejtinga, a zatim legalnih partnera i klijenata. Za sve banke navedena okolnost predstavlja nesaglediv gubitak koji je uzrokovan, pre svega, kriminalnim aktivnostima klijenata. Dakle, banka je u pravom smislu reči žrtva sopstvene klijentele. Propadanje banaka i bezmalo celog bankarskog (finansijski) sistema u Republici Srbiji dovelo je do usporavanja privrednog rasta. Zato je neophodno da finansijske institucije povrate svoj ugled, da zakorače u nove poslovne aranžmane i da istraju na putu oporavka i definisanja nove poslovne filozofije. Polazeći od navedenih činjenica, kao neminovnost se nameće zaključak da pranje novca sa elementima svih vrsta nasilja predstavlja opasnost po efektivnost delovanja celokupne ekonomije, u okviru koje glavnu ulogu igra stabilno i transparentno finansijsko tržište.

Poznato je da u okviru pomenutih institucija postoji veza između protivzakonitih aktivnosti zaposlenih lica i samog čina pranja novca, čemu prethodi saznanje da je uvek između, vršenje brutalnih krivičnih dela. To je prepoznatljiv način nastanka korupcije, naročito u državama čije su posrnule ekonomije još uvek na slabim nogama, što je slučaj sa ekonomijom Republike Srbije. Nestabilne ekonomije predstavljaju najbolji teren za pripadnike organizovanog kriminala gde isti kreiraju svoje puteve za plasiranje nelegalnih novčanih sredstava i obezbeđuju potreban uticaj. Zaposlena lica u finansijskim institucijama, nezavisno od pozicije koju

zauzimaju, nesumnjivo su laka meta za kriminalce, jer su obično slaba na novac, imaju izgrađene stavove i namere da stupe u vode organizovanog kriminala ili su izložena različitim vrstama pritisaka. Naravno, kada je reč o korupciji prisutnoj na višim nivoima organizacije, iznosi opranog novca su svakako veći i zato se pomenuta negativna pojava kao deo organizovanog kriminala definiše na način da predstavlja: " ... proširenu i kriminalnu aktivnost koju vrše grupe lica, bilo da su labavo ili čvrsto povezana, u cilju ilegalnog i obostranog obogaćivanja na račun društvene zajednice ali i njenih pojedinih članova".²⁷¹ Iz definicije se jasno vidi da je naglasak na grupi ljudi, kao i na ilegalnom obogaćivanju na teret društvene zajednice. Definicija jasno objašnjava jednu od glavnih karakteristika organizovanog kriminala, odnosno korupcije, koja se ogleda u bogaćenju na nelegalan način i na tuđ račun.

Evropska policija (*European Policy-EUROPOL*), kao glavna institucija za borbu protiv organizovanog kriminala definiše učesnike istog kao: " ... bilo koju grupu sa korporativističkom strukturom čiji je primarni cilj zarada preko ilegalnih aktivnosti, koja se za ostvarivanje svog cilja najčešće koristi zastrašivanjem i korupcijom".²⁷² Na taj način je osvetljen drugi, podjednako važan aspekt organizovanog kriminala - oslanjanje na različite oblike zastrašivanja (najčešće nasilnim sredstvima) i na neizostavnu zavisnost od korupcije. Nisu retki slučajevi, da se veliki broj banaka suočava sa pomenutim ili sličnim problemima, što svakako stvara nesigurnost kod običnih ljudi, koji izbegavaju da svoj novac stave na raspolaganje istim. Na drugoj strani, odlučnost organa Republike Srbije da u pogledu očuvanja ugleda sopstvenih finansijskih institucija stane na put negativnim efektima koji su produkt pranja novca, svakako predstavlja pozitivan signal i ohrabrenje za potencijalne štediše, ali i za investitore. Zato je postalo neophodno uvođenje interne kontrole finansijskih institucija i pravila o dostupnosti podataka klijenata (*know-your-customer*). Pomenuti model banke moraju primenjivati kako bi dobro upoznale svoje klijente i način njihovog poslovanja. Nema dileme da svaka vrsta kriminogenog delovanja bilo kojoj državi, pa i Republici Srbiji, usporava ekonomski rast i otupljuje oštricu međunarodne konkurentnosti. Posledica usporenog ekonomskog rasta i razvoja je pojava negativne poslovne klime koja ne pogoduje ulagačima stranog kapitala za kojima Republika Srbija ima stalnu potrebu. Inostrani ulagači (pojedinci, multinacionalne kompanije (MNC), finansijske institucije, fondovi) zbog pomenutih okolnosti fundiraju svoje aktivnosti i plasiraju svoja sredstva u države u kojima vlada blaga politička i opuštena poslovna klima. Strani investitori beže od nesigurne ekonomske budućnosti i izbegavaju i/ili prilično ograničavaju svoje poslovne kontakte sa entitetima za koje smatraju da posluju u sumnjivom ambijentu. Veoma bitnu odliku ekonomije Republike Srbije i izrazito buran proces je predstavljao prelazak na tržišni način poslovanja, praćen neprincipijelnim potezima što je izazvalo veliki broj dilema i nesuglasica.

Pranje novca je privilegija kriminala koje u velikoj meri determiniše uspeh finansijskih

²⁷¹ Lyman, M. D., Potter, G. W. *Organized Crime*, Pearson Prentice Hall, 2010, p. 450.

²⁷² <https://en.wikipedia.org/wiki/Europol>. Posećeno: 23 novembar 2016, 00:25.

institucija Republike Srbije. Kao izrazito negativna pojava onemogućava finansijske subjekte da komotno koriste svoje vrednosti, ali i protivzakonito upotrebljava iste za zaključivanje svojih poslovnih aranžmana. Najčešće pojave su izbegavanje uplate poreza koji su kičma legitimnih državnih prihoda. Dakle, sredstva koja su u korenu legitimna, postaju plen kriminalaca i oruđe, koje umesto da brani budžet, konstantno doprinosi rušenju istog. Prazan budžet nema kapaciteta da finansira javne funkcije što dovodi do gubitka kontrole nad globalnom i ekonomskom politikom. Pored svega, najteže je prihvatiti činjenicu da pranje novca pored neospornih negativnih ekonomskih posledica ima i negativne učinke na socijalnom planu. Kada su sigurni da bez većih problema mogu oprati prljavo stečeni novac, kriminalci bivaju dodatno motivisani da neometano šire paletu svojih nezakonitih aktivnosti. To je alarm institucijama u Republici Srbiji da nužno moraju pribeći uređivanju zakonskih propisa za borbu protiv organizovanog kriminala i da moraju povećati izdatke koji će omogućiti pravno uređenje konkretne materije. U svojim akcijama moraju biti brži od kriminalnih gangova i grupa, jer isti, kada na tuđi način sakupe veće količine prljavog novca ne oklevaju da isti upotrebe za kupovinu ugleda i imena institucija i lica. Pomoću prljavog novca na lak način obezbeđuju ekonomsku (i političku) moć kojom pogubno utiču na socijalnu strukturu, demokratiju i opšte moralne principe određenog društva. U tome nisu sami, jer su najčešće pomognuti pripadnicima korumpiranih državnih službi (tužiocima, ministri, sudije, advokati, bankari). Za sada je Republika Srbija još uvek plodno tlo za nezakonite aktivnosti jer mnoge državne službe ne počivaju na demokratskim načelima i vladavini prava.

5.2. Problemi sa pranjem novca u određenim poslovnim sektorima

Otkrivanjem afere "Panamski papiri" mnoge firme sa teritorije Republike Srbije su postale centar pažnje globalne javnosti, najpre zbog otkrivanja podataka o "off-shore" centrima koji su otvarani u Panami, a zatim zbog lica koja su umešana u pomenute prljave poslove. Naravno, takve firme se kolokvijalno nazivaju "fantomske firme", dok su njihovi vlasnici/osnivači tajkuni, sposobni poslovni ljudi sa smislom za velike poslove koji su iskoristili date okolnosti. Nažalost, veliki deo javnosti pokazuje spremnost da pomenutim drži stranu, što je simptomatično nažalost karakteristično za Republiku Srbiju. Poznate kompanije su registrovane na različitim egzotičnim ostrvima (Sejšelska, Devičanska, Kajmanska) o kojima se prosečan građanin Republike Srbije verovatno prvi put informisao posredstvom medija²⁷³ koji najčešće

²⁷³ Kako funkcioniše fantomska firma dobro znaju knjigovođe koje poznaju sve rupe u sistemu i poreskim zakonima. Navedenu proceduru najbolje objašnjava, za „Novu ekonomiju" jedan od načina za izvlačenje keša i utaju poreza preko „fantoma" Recimo da firma X, koja proizvodi pločaste materijale, na računu ima 10 miliona dinara i htela bi da ima gotov novac u rukama. Zato nalazi peračku firmu koja će joj izdati fakturu na šest miliona dinara, navodno za isporuku iverice. Tih šest miliona se sastoji od pet miliona za robu i milion dinara za porez na dodatnu vrednost (PDV). Za uplaćenih šest miliona dinara firma X će odbiti porez na dodatnu vrednost (PDV) u svojoj firmi, a peraču će isplatiti proviziju od na primer 5% za "uslugu" lažnog fakturisanja. Perač-fantom firma nakon uplate 6 miliona dinara podiže gotovinu sa računa i vraća firmi X 4,75 miliona dinara i fakturu sa otpremnicom da je isporučila tri šlepera iverice. Perač ne uplaćuje milion dinara za porez na dodatnu vrednost (PDV) već iznos zadržava za sebe i uz proviziju od 5% ili 250 hiljada dinara, u konkretnom poslu zarađuje 1,25 miliona dinara. S obzirom na činjenicu da se radi o velikom iznosu perač mora obazrivo iz više puta u manjim iznosima da podiže gotovinu iz banaka, kako bi bio manje upadljiv. (Videti više: *Ovako nas pljačkaju fantomske firme (Imaju nula radnika i jednog šefa koji u kafani gosti političare)*, Nova ekonomija, autor Obradović, M. 2 novembar, 2016. godine)

glorifikuju junake privatizacije. Posebno je pitanje zašto se fantomske firme ne nalaze samo na ostrvima, već se uredno i po zakonu registruju u Agenciji za privredne registre (*"Službeni glasnik RS", br. 55/2004, 111/2009 i 99/2011*) Republike Srbije, sa minimalnim osnivačkim kapitalom, bez zaposlenih ili sa samo jednim zaposlenim licem (menadžer, agent, posrednik, izaslanik), da bi poslovi bili manje sumnjivi. Samo tokom 2015. godine u pomenutoj agenciji je registrovano blizu 26 hiljada preduzeća bez ijednog zaposlenog, što čini blizu 28% svih privrednih društava.

Prvo što ostavlja loš utisak je izbegavanje poreza na zarade zaposlenih, poreza na promet, na dodatu vrednost i na druge vrste poreza u vezi sa uslugama i transakcijama. Naravno, poznato je da fantomske firme pomažu utaju poreza, pranje novca i uključivanje istog u legalne tokove, ali takođe pomažu i da se na regularan način iz preduzeća izvuče gotovina. Poreska uprava Republike Srbije je samo tokom 2015. godine otkrila 230 firmi koje su svojim poslovanjem nanele štetu državnom budžetu od fantastičnih 10 miliona €. Međutim, lista se ovde ne završava, jer su u prvih devet meseci 2016. godine otkrivene još 84 prevarantske, peračke ili fantomske firme, koje redovno izdaju fiktivne, dakle, lažne račune koji se blagovremeno evidentiraju u računovodstvima regularnih entiteta, iako o transakcijama roba i dobara i o pružanju usluga nema ni govora. Poreski obveznici protivzakonito koriste porez iskazan na računima kao prethodni (iako nije plaćen), da bi u narednom koraku za taj iznos izbegli plaćanje poreza na dodatu vrednost. Kada određeni entitet prebaci novac na svoj poslovni račun, fantom firma podiže gotovinu i vraća je poreskom obvezniku "na ruke", a cilj je da se u daljem postupku zaobiđu drugi porezi.²⁷⁴ U pitanju je izvlačenje gotovog novca iz regularnih finansijskih tokova, pri čemu se izbegava servisiranje pripadajućih poreskih obaveza i bezbolan način uspostavljanja veze između legalne i sive ekonomije. Poreska policija zbog utajenog poreza podnosi krivične prijave protiv odgovornih lica, registrovanih privrednih subjekata i fantomskih i peračkih firmi koje direktno podstiču evaziju, odnosno izbegavanje uplate poreza, što je zasebno krivično delo. Prema podacima Ministarstva pravde, u toku 2015. godine, na osnovu krivičnog dela poreske utaje oduzeto je 17 stanova, 14 kuća i jedna benzinska pumpa sa perionicom i radionicom za popravku automobila, dok su do septembra 2016. godine oduzeta tri stana, pet kuća, jedan magacin i 39 lokala.

Kada se kao organizovana kriminogena aktivnost pomene utaja poreza, automatski se pomisli na slučajeve u kojima je izigrana jedino država, odnosno budžet, jer se u isti nije ulio novac od uplata obaveza poreskih obveznika, gde je najzastupljeniji porez na dodatu vrednost (PDV). Takođe, veoma su česte situacije kada se radnici isplaćuju gotovinom na ruke, dok im se preko računa uplaćuju (ili ne uplaćuju) pripadajući porezi i doprinosi obračunati na nivou osnovice za isplatu minimalnih zarada. Prema tome, načinjena je dupla šteta budžetu u oba slučaja. U prvom slučaju budžet se ne puni, a u drugom, učinjena je šteta radniku koji će svoj odlazak u penziju obeležiti stupanjem u neku od vulnerabilnih kategorija. Dakle, sledi minimalna

²⁷⁴ Opere citato, 2 novembar 2016, 17:45.

penzija, siromaštvo i naravno novi teret za državni budžet. Konačno je dijagnostifikovan kancer koji potpuno razara ekonomsko tkivo.

Ljudi iz poslovnih krugova drugih država tvrde, da je zbog uskog i probirljivog tržišta i zbog jake, a često i nelojalne konkurencije najteže prodati proizvedenu robu, međutim, za privrednike Republike Srbije važi drugo pravilo: prodatu robu (izvršenu uslugu) je najteže naplatiti. Preduzeća troše mnogo novca i vremena da provere sa kim posluju, a sa druge strane zbog krize koja traje već skoro deceniju očajnički žele da nađu kupca i upadaju u zamke prevaranata. Pomalo čudi da je finansijska disciplina na veoma niskom nivou imajući u vidu da postoji famozni Zakon o rokovima izmirenja novčanih obaveza u komercijalnim transakcijama (*"Službeni glasnik RS"*, br. 119/2012 i 68/2015). Međutim, pomenuti zakon kao da nikada nije ni stupio na snagu jer u stvarnosti ni aproksimativno nije dao očekivane rezultate. Aktivnost fantomskih firmi nije mogla da spreči ni poznata akcija "Šetač" koju je policija Republike Srbije preduzimala tokom 2010 i 2011. godine. Tada je utvrđeno da oko 500 preduzeća aktivno učestvuje u pranju novca. Policija je otkrila fantomska preduzeća koja su izdavala lažne fakture i tako došla do dokaza o pranju novca teškom 450 miliona dinara, a desetine ljudi su podvrgnuti istražnim radnjama. Prema izveštaju Uprave za sprečavanje pranja novca za 2015. godinu,²⁷⁵ struktura organizacije za poreske utaje i pranje novca najpre je ličila na piramidu, jer organizaciona struktura polazi niz vertikalnu, od vođe grupe (lider) prema licima na nižim organizacionim nivoima (osnivači, menadžeri, agenti, komercijalisti, kuriri, vozači, saradnici).

Najčešće žrtve fantomskih firmi nisu samo preduzetnici u privatnoj delatnosti već i sama država. U pomenutom izveštaju Uprave za sprečavanje pranja novca stoji da se fantomske firme koriste i u slučajevima, kada je potrebno da se kroz proces javnih nabavki izvuče novac iz javnih preduzeća. Tada se pojavljuju firme sa izmišljenom biografijom koje preuzimaju poslove.²⁷⁶ Takvim firmamanočitopogoduju veliki infrastrukturni radovi koje finansira država, u kombinaciji sa građevinskim sektorom za koga se smatra da svoje poslove obavlja sa 50% u kriminogenoj, dakle, sivoj ekonomskoj zoni i da predstavlja, posle zdravstvene delatnosti, najplodnije tle za izvlačenje prljavog i korupcijom opterećenog novca. Ministarstvo za građevinarstvo, saobraćaj i infrastrukturu je objavilo informacije da je krajem 2014. godine među 540 građevinskih firmi, 87 bilo fantomskih, odnosno bez ijednog zaposlenog i da je zbog trenutnog haosa u sektoru građevinarstva budžet Republike Srbije oštećen za više milijardi dinara (miliona €). Zbog toga su utvrđeni kriterijumi za formiranje bele i crne liste²⁷⁷ građevinskih i putarskih preduzeća. Prvi od pet kriterijuma, odnosi se na dugovanja preduzeća prema državi po osnovu poreza i prema dažbinama koje se odnose na zaposlene (doprinosi za socijalno osiguranje). Drugi kriterijum se odnosi na radnopravni status zaposlenih. Reč je

²⁷⁵ Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, Uprava za sprečavanje pranja novca <http://www.apml.gov.rs/srp/>. Posećeno: 20 novembar 2016, 17:51.

²⁷⁶ Opere citato, 20 novembar 2016, 20:43.

²⁷⁷ <http://www.mgsi.gov.rs/cir/aktuelnosti/preliminarne-crne-i-bele-liste-gradjevinskih-preduzeca-do-kraja-godine>. Posećeno: 24 novembar 2016, 12:54.

ostatusu radnika, da li su stalno zaposleni ili su angažovani po osnovu ugovora o delu ili ugovora o povremenim i privremenim poslovima. Ostali kriterijumi se odnose na poštovanje zakona o bezbednosti i zdravlju na radu, o tome da li su povrede na radu teže ili lakše prirode i da li se angažuju radnici za “rad na crno”. Iz Privredne komore građevinske industrije ističu da od 250 firmi koje rade na koridorima, čak 125 nema nijednog zaposlenog radnika, iako se promet meri milionima €.

Tenderi i javne nabavke su najelegantniji način da se steknu velike svote ilegalnog novca. Fantomske firme se pojavljuju na konkursu sa ponuđenom nerealno niskom cenom, pri čemu obećavaju visok kvalitet i brze rokove gradnje. Kada dobiju posao i zaključe originalan ugovor, prisete se da predstoje nepredviđeni radovi i onda zaključuju aneks ugovora koji može biti vredan skoro kao glavni ugovor. Naravno, u ovako prljavim poslovima određeni procenat od ugovorene vrednosti pripada onima koji su izvođaču radova obezbedili posao, iako to može biti firma sa samo jednim zaposlenim, obično sa menadžerom koji korumpira političare i obezbeđuje željeni posao. Opisane situacije su karakteristične za novokomponovane firme, koje uglavnom vode nestručni ljudi, dok se poslovi obezbeđuju isključivo preko političkih veza i zajedničkih interesa. Firme sa reputacijom poslovično ne ulaze u pomenute kombinacije. U poslednje vreme pranje prljavog novca je olakšano kada se raspišu uslovi konkursa na kome može pobediti jedino jaka inostrana kompanija koja dobije posao, pokupi novac i naplati svoju reputaciju, odnosno svoje reference, a kasnije obaveze iz zaključenog ugovora prebaci na nekog drugog, obično domaćeg izvođača/podizvođača radova.

Pre nekoliko godina javnost je saznala da će se u Republici Srbiji graditi najveća solarna elektrana na svetu, od čak hiljadu megavata (MW) vredna 1,75 milijardi €. Kao investitor pominjao se investicioni fond *Securum Equity Partners* sa sedištem na poznatom egzotičnom ostrvu Kurakao (port. *curaçao*) koje se nalazi u južnom delu Karipskog mora blizu severne obale Venecuele. Iako nije bilo poznato ko su vlasnici novca koji je trebao da bude uložen u gradnju solarnih elektrana na čak 100 lokacija u Republici Srbiji, na površini od 3 hiljade Ha, zvaničnicima ništa nije bilo sumnjivo. Prvo je potpisan neobavezujući memorandum, a onda je zaključen i ugovor po kome se Republika Srbija obavezuje da obezbedi infrastrukturu za pomenute lokacije. Iznenada, u avgustu 2013. godine, kada su rokovi počeli da ističu, pomenuti fond je podneo tužbu protiv Republike Srbije za nadoknadu štete od čak 160 miliona €. *Onegiga solar incubator* je firma koju je pomenuti fond osnovao i registrovao za trgovinu električnom energijom u Republici Srbiji i koja u 2013. godini nije imala nijednog zaposlenog. Osnivački kapital je iznosio oko 10 hiljada €, a firma je imala gubitak iznad visine kapitala, odnosno nešto manje od 20 hiljada €. Dakle, tipičan primer fantomske firme, dok raznimediji stalno izveštavaju kako je Republika Srbija loše mesto za inostrana ulaganja i kako ne poštuje strane investitore, zaboravljajući da je ista vrlo često na meti perfidnih kriminalaca zaogrnutih u fantomske kompanije, čije poreklo nije sa egzotičnih ostrva, jer na istimborave samo privremeno ili povremeno, isključivo zbog prljavih poslova.

5.3. Tipologija pranja novca u bankarskom sektoru u Republici Srbiji

Za organizovano pranje novca nezavisno od lokacije vršenja, može se reći da je najprljavija aktivnost kojom se čovek od svog postanka bavi, a potom i da je novac najodvratnije sredstvo koje je ljudski um izmislio i najneispravnija roba koju je ljudska ruka stvorila. Osnovna karakteristika novca je, da se na istom ne može poznati šta se u njega pretvorilo, a sve to, bilo roba ili nešto drugo, obavezno se pretvara u njega.²⁷⁸ Ne postoji teorija, počevši od antičkog do današnjeg, modernog doba koja u svim sistemima ne optužuje novac za razaranje ekonomskog i moralnog poretka. Kada je reč o pranju novca kao nezakonitoj ljudskoj delatnosti, na tom terenu postoje i drugi pristupi. Bez obzira na raznolikost i trenutak u kome se o pranju novca govori, postoji konsenzus celokupne stručne i praktične javnosti, da je u pitanju proces prikrivanja nezakonitog porekla kapitala i/ili stečene imovine. Sticanju imovinske i bilo koje druge koristi najčešće prethodi izvršenje konkretnog krivičnog dela. Izvršilac dela koji može, ali ne mora biti perač novca, traga za mogućnostima prvo, da sakrije zlodelo drugo, da opere novac i da isti koristi na neometan način i treće, da tokom njegovog korišćenja po svaku cenu ostane izvan pažnje nadležnih organa. Dakle, kriminalac samostalno učestvuje u transakcijama i kada pokušava da ukloni sve tragove sticanja sredstava. Opisani postupak je ranije bio poznat kao samopranje, međutim, savremeni privredni procvat je doprineo da se mnogo toga promeni i da se u nezakonitom delovanju pronađu nove metode i iskoriste sve raspoložive mogućnosti.

U Republici Srbiji je postupak samopranja bio najprisutniji kod utaje poreza, kod trgovine narkoticima i u okviru korupcionaških poslova. Međutim, to ne znači da su i druge protivzakonite aktivnosti bile zanemarene. Zadnjih decenija kriminalističke teorije polaze od rešenja, da su globalizacioni procesi izmenili dosadašnju mapu sveta, da su nametnuli dinamičan način življenja, ubrzan razvoj, primenu savremene tehnologije i veliku potrebu za boljim funkcionisanjem proizvodnih/uslužnih sektora. Navedene promene su neminovno podstakle tražnju za svežim finansijskim kapitalom, u celom svetu, pa i u Republici Srbiji. Analitičari, kriminolozi i drugi autoriteti smatraju da su kriminalci skloni takvim delima, u solo maniru ili u organizovanim grupama, pravovremeno reagovali i da su prihvatili savremene tendencije da svakodnevno osavremenjavaju tehnologiju inačine sticanja i pranja prljavo stečenog novca. Naime, rođena je nova ideja, da se u svetu organizovanog kriminala sve više unajmljuju profesionalci koji na najbolji mogući način, stručno i bezbolno za interes kriminalnih organizacija i gangova i zbog svoje koristi, vrše pranje novca i legalizaciju istog. Profesionalci su obično vešti finansijeri, računovođe i advokati koji deluju sinergetski uključujući se u poslove pranja novca, pravnih procedura i finansijskih malverzacija. Konačni cilj je da se posebno ili u

²⁷⁸ Marx, K. *Kapital-kritika političke ekonomije*, Prosveta, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, treće izdanje 1979, str. 124 (prevod: Čolaković, R., Pijade, M.).

saradnji napravi scenario kako bi se najefektnije sakrila svaka nezakonita aktivnost. Dalje, kriminalna namera je upravljena prema prikrivanju nezakonitog porekla novca i upravo iz tog razloga je neophodno osmisliti što različitije i bolje mogućnosti u cilju neotkrivanja istog. U skladu sa izrečenim, uočena je tendencija udruživanja prvenstveno mladih ljudi koji nošeni ambicijama za brzim bogaćenjem i mondenskim životom olakopostaju deo nezakonite aktivnosti pranja novca.

Danas su veoma česti slučajevi pristupanja nacionalnim ili međunarodnim grupama koje se u Republici Srbiji profesionalno bave pranjem novca. Ukoliko pomenute grupe ne postoje, u tom slučaju se vrlo brzo organizuju. Pranje novca je naročito početkom XXI veka, označeno kao vodeći, veoma sofisticiran, međunarodni savremeni biznis, u kome je vrlo teško detektovati ili dokazati nečiju krivicu. Kada se govori o pranju novca na teritoriji Republike Srbije, zabrinjavajuće deluje podatak da se najezda tek očekuje, ali i da su građani u velikom broju uključeni u poslove koji se tiču *off shore* centara. O razlozima osnivanja pomenutih centara je sve poznato, samo nije sasvim jasno koje će prednosti perači novca ubuduće koristiti. Procene su da se kao neminovnost nameće industrija osiguranja, koja iako nije bila ranije atraktivna, dobija sve više prostora zbog značaja sopstvenih, novih proizvoda. U vezi sa pranjem novca u Republici Srbiji mnogi propusti se pripisuju procesima najprljavije sprovedene privatizacije na teritoriji Evrope (izuzev Ruske federacije) pa se smatra, da će konačnim završetkom iste problem biti rešen. Međutim, situacija nije baš obećavajuća, jer tempo i manjkavosti pod kojima se privatizacija sprovodi očito odgovaraju mnogim kriminalnim i srodnim krugovima, koji imaju namere da oprani novac legalizuju plasmanom u poslovne aktivnosti privatizovanih, rovitih i posustalih privrednih subjekata.

Na drugoj strani, neutemeljeno izgledaju optimistička gledanja da privatizacija u bliskoj budućnosti neće davati mogućnosti za aktivnosti pranja novca, posebno, ako je poznato da ilegalne aktivnosti dolaze iz sektora ili službi koje su zadužene prvo za suzbijanje organizovanog kriminala a drugo, iz agencijaili službi koje se bave sprovođenjem privatizacije. Za sada nijedna od pomenutih službi (sektor, agencija, uprava) nije na konkretnom planu imala značajnije rezultate štoje nesumnjivo doprinelo procvatu korupcije i falsifikovanja novca kao dodatnih, ali teško rešivih problema. Treba se osvrnuti na činjenicu, koliko je sumnjivog novca neproverenog porekla na različite načine korišćeno u dosadašnjoj privatizaciji, jer mnogi stručnjaci tvrde da se radi o enormnim količinama. Nesporno je da privatizacija koja treba da usledi u budućem vremenu zahteva odgovorniju politiku vlade Republike Srbije koja namerava da privatizuje veliki broj javnih preduzeća. Postavlja se pitanje, da li je na pomolu još neka pogodna prilika da učesnici u privatizaciji plasiraju nove količine svih vrsta kapitala, kako zakonitog tako i nezakonitog. Među teoretičarima, ubedljivije zvuče stavovi koji navode da je u novom talasu privatizacije neophodno više pažnje posvetiti borbi protiv vršenja krivičnih dela koja generišu prljav novac, pa onda pribeći sprečavanju plasmana istog u kupovinu preduzeća.

Neophodno je da se prilikom privatizacije proveri poreklo kapitala svakog učesnika u transakciji, kako bi se kriminalci osujetili u nameri da zaposednu državne prirodne i materijalne resurse. Mnogo je iskustava koja navode na zaključak da su u dosadašnjem toku privatizacije mnogi državni subjekti postali lak plen kriminalaca, njihovih pomagača i sumnjivih preduzetnika, vlasnika pretežno nezakonito stečenog kapitala koji je od njih napravio elitu.²⁷⁹

Pranje novca je u današnjem vremenu jedan od najvećih problema u Republici Srbiji, ali i u evropskim i drugim državama sveta. Ukoliko se kao planetarni problem koji prelazi domaće i granice drugih država sagledava u odnosu sa nacionalnom i svetskom ekonomijom, zaključak je, da se nijednoj od pomenutih ne piše dobro, jer su efekti pranja novca u okviru organizovanog međunarodnog kriminala sve konkretniji i snažniji. Pranje novca je kao aktivnost veoma dobro organizovana na međunarodnom nivou na kome se kriminalci tako dobro razumeju, poštuju vlastite kodekse i sarađuju, da se malo koja diplomatija na svetu (posebno diplomatija Republike Srbije) može time pohvaliti. Aktivnost pranja novca u Republici Srbiji najviše je zastupljena u:

1. bankarskom sektoru,
2. sektoru osiguranja,
3. sektoru računovodstva i revizije,
4. sektoru nekretnina
5. advokatskim orthačkim društvima i među advokatima,
6. na tržištu kapitala i
7. menjačkim poslovima.²⁸⁰

Svaki od navedenih sektora izaziva posebnu istraživačku pažnju, ali zbog sličnosti procesa pranja novca, odnosno malih razlika u tipologiji, samo će bankarski sektor biti detaljnije elaboriran, jer se čini najbitnijim s obzirom da godinama posluje u rovitim i nimalo stabilnim uslovima. Može se slobodno reći, da je izložen stalnim udarima, krizama i neizvesnostima, kada je u pitanju prikupljanje finansijskog materijala, plasiranje u legalne tokove, ali i povraćaj koristi od plasiranih finansijskih usluga (krediti, pozajmice, hipoteke i sl.). Poslednjih decenija mnoge banke uz velike turbulencije nastoje da se izbore sa nastalom krizom i tom prilikom su prinuđene na forsiranje klijentele, da pod različitim uslovima kupuje nove proizvode i usluge. U trci za obezbeđivanjem finansijskog materijala svaka banka rizikuje, da u svoj portfelj uključi ilegalno stečene količine novca što se sigurno negativno odražava na vlastito poslovanje. Od demokratskih promena (5 oktobar 2000. godine) bankarski sistem Republike Srbije pretrpeo je značajne, ali ne baš poželjne izmene. Prvo, ugašene su četiri velike državne banke drugo, u sveopštoj transformaciji finansijskog i privrednog sistema ukinuta je Služba društvenog knjigovodstva (SDK) i treće, činjenica je da se bankarski sektor u Republici Srbiji prepolovio.

²⁷⁹ Biva poštovan ko je nedostojan poštovanja, biva tražen ko je nedostojan traženja, biva slavljjen ko je nedostojan slave. Takva je snaga novca. (*Latinska poslovice*).

²⁸⁰ Vlada Republike Srbije, Ministarstvo finansija, Uprava za sprečavanje pranja novca.

Mnoge banke su otišle u stečaj, neke su se međusobno spojile, neke su se pripojile drugim bankama, a neke su kupile inostrane banke.²⁸¹ Potonje su dolaskom na domaće finansijsko tržište donele svoje procedure i odmah započele sa primenom strogih pravila, naročito kada se radi o pokušajima i sprečavanju pranja novca, kao i finansiranju terorizma, što je doprinelo da se 2009. godine, donese Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma („*Službeni glasnik RS*”, br. 20/2009, 72/2009, 91/2010 i 139/2014). Zbog značaja koju banke imaju kao faktor ekonomske i finansijske stabilnosti svake države, pa i Republike Srbije, mora se na svaki način sprečiti apsorbovanje prljavo stečenog novca koji je u biti potencijalna opasnost urušavanja ekonomije i društva uopšte. Uvek postoje indicije da će kriminalcima svaki način pokušati da ilegalno stečene i oprane količine novca ulože u bankarski sektor. Možda kroz kupovinu hartija od vrednosti (HOV) ili kroz kupovinu akcija banaka, jer na taj način za sebe žele da obezbede mogućnosti posrednog ili neposrednog učešća u upravljanju bankom i u kreiranju njene poslovne politike. Ovakve pojave se najelegantnije mogu sprečiti striktnom primenom zakonskih rešenja koja regulišu pitanja vlasništva i učešća u donošenju menadžment-odluka. O pomenutim pitanjima brine Uprava za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma kao centralni organ u sistemu borbe protiv pranja novca i kao finansijsko-obaveštajna služba Republike Srbije.²⁸² Nadležnosti pomenutog tela su propisane zakonom i prema dosadašnjem iskustvu, najčešći slučajevi da se zakonski predviđene bankarske usluge i šifre po kojima se vrše transakcije, iskoriste da se „prljavi“ novac integriše kroz bankarski sistem bili su krediti sa stoprocentnim depozitom kao obezbeđenjem ili prevremena otplata kredita, velike gotovinske uplate bez realnog osnova ili neuobičajene za klijenta, plaćanja po osnovu prometa robe, a naročito usluga sa *off shore* centrima (kompanije), plaćanja po osnovu usluga novoootvorenim domaćim firmama i gotovinske uplate po osnovu pozajmice osnivača za likvidnost preduzeća.

Kada je reč o tipologiji pranja novca, kao naročito značajni ističu se aspekti rizika transakcija, ponuđenih proizvoda banke, klijenata i rizik banke kao finansijske institucije. Imajući u vidu navedene aspekte i dosadašnje iskustvo najznačajnije tipologije su:

1. uplate gotovine nelegalnog porekla po osnovu pozajmice osnivača za likvidnost za proširenje poslovnih aktivnosti,
2. uplate gotovine nelegalnog porekla po osnovu povećanja osnivačkog uloga koje prethode prodaji pravnog lica,
3. uplate gotovine nelegalnog porekla po osnovu pozajmice osnivača za likvidnost za otplatu hipotekarnih kredita,

²⁸¹http://www.apml.gov.rs/REPOSITORY/977_tipologije-pranja-novca-u-republici-srbiji-13-09-2011.pdf Posećeno: 26 novembar 2016, 22:39.

²⁸²Uprava za sprečavanje pranja novca formirana je kao organ u sastavu ministarstva nadležnog za poslove finansija. Uprava obavlja finansijsko-informacione poslove: prikuplja, obrađuje, analizira i prosleđuje nadležnim organima informacije, podatke i dokumentaciju koju pribavlja u skladu sa zakonom i vrši druge poslove koji se odnose na sprečavanje i otkrivanje pranja novca i finansiranja terorizma u skladu sa zakonom. Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma („*Sl. glasnik RS*”, br. 20/2009, 72/2009, 91/2010 i 139/2014), član 52.

4. otplate kredita od strane jemca izvršene uplatama gotovine nelegalnog porekla,
5. transferisanje sredstava u korist *off shore* kompanija po osnovu uvećanih uvoznih faktura,
6. transferisanje sredstava po nalogu *off shore* kompanija po osnovu umanjenih izvoznih faktura,
7. transferi izvršeni po nalogu *off shore* kompanija po osnovu kupovine firmi i nekretnina, po nalogu *off shore* kompanija u korist pravnih lica po osnovu kredita,
8. transferi izvršeni po nalogu *off shore* kompanija u korist pravnih lica po osnovu usluga
9. investiranje *off shore* kompanija preko kredita ino banaka odobrenim pravnim licima u Republici Srbiji,
10. gotovinske transakcije fizičkih lica u većim iznosima i
11. transferi iz inostranstva u korist fizičkih lica, bez jasnog osnova.²⁸³

Mnogo je primera za bolje sagledavanje mogućeg pranja novca u bankama,²⁸⁴ ali iskustva pokazuju da se isto najčešće i najefektnije vrši u pomenutim *off shore* centrima koji se upravo zato i osnivaju. Poznato je da mnogi preduzimljivi preduzetnici iz Republike Srbije osnivaju svoje *off shore* kompanije daleko od centra poslovanja i na taj način vrlo lako obavljaju prljave transakcije.

5.4. Strategija sprečavanja zloupotrebe droga za period od 2014–2021.

Na osnovu člana 45. stav 1. Zakona o Vladi („*Službeni glasnik RS*”, br. 55/05, 71/05-*ispravka*, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12-US, 72/12, 7/14-US i 44/14), Vlada Republike Srbije donela je Strategiju o sprečavanju zloupotrebe droga za period od 2014–2021. godine. Strategija predstavlja ključni dokument u rešavanju problema u vezi sa zloupotrebama droga. Zbog bitnosti materije koju definišu radu će mnogi delovi Strategije biti autentično preneti, bez improvizacije i izmene teksta. Naime, Strategija je predviđena kao poseban dodatak radu samim tim što je u

²⁸³<http://www.apml.gov.rs/srp34/tdoc/Uprava-za-spre%C4%8Davanje-pranja-novca.html>. Posećeno: 27 novembra 2016, 10:26.

²⁸⁴Pravno lice A uplaćivalo je nelegalno stečena finansijska sredstva na račun *off shore* kompanija koje su ciljano osnovane u jednom od centara poreskog raja (Monako, Monte Karlo, Sejšeli). Pomenute *off shore* kompanije su potom same osnovale firmu u Monaku (Francuska). Zbog daljeg obavljanja transakcija sve tri kompanije su otvorile investicione račune kod inostrane banke *InBank*, koja je sredstva sa investicionih računa svojih klijenata nakon procene isplativosti, iskoristila za projektno finansiranje poslovno-stambenog centra u mestu X. Dakle, odobrila je kredit investitoru i za obezbeđenje otplate u zaključenom ugovoru je predvidela hipoteku nad objektom u izgradnji (poslovno-stambeni centar). Korisnik kredita-investitor je građevinska kompanija *GK* u vlasništvu osobe *QY* koja je, da bi dobila kredit, osnovala novu kompaniju *NewComp* čija je jedina delatnost izgradnja određenog objekta. Osim toga, obavezna je da učestvuje sa minimalnim iznosom od 20% u celokupnoj investiciji. Građevinska kompanija *GK* je novoj firmi *NewComp*, za osnivanje i poslovanje, transferisala sredstva od gotovinskih uplata izvršenih po osnovu pozajmice osnivača, a koja potiču od ilegalne prodaje stanova. Nova kompanija *NewComp*, koja je imala obavezu da obezbedi vlasništvo nad lokacijom, projekat i građevinsku dozvolu, kupila je zemljište od osobe *QY* i platila izradu projekta bliskim poslovnim saradnicima, po uvećanim fakturama što je uračunato u obavezno učešće u investiciji od pomenutih 20%. Sredstva iz odobrenog kredita korišćena su za kupovinu potrebnog građevinskog materijala i za plaćanje usluga više podizvođača (prijatelji, rodbina). Korisnik kredita-investitor kompanija *QY* nije otplaćivala kredit tako daje banka aktivirala hipoteku i postala vlasnik većeg dela stambeno-poslovnog centra, a sredstva od prodaje su podeljena između korisnika kredita i inostrane banke *InBank*, u skladu sa učešćem u finansiranju, što uključuje vlasnike investicionih računa u inostranstvu.

skladu sa trenutnom nacionalnom situacijom vezanom za upotrebu droga, sa naučnim saznanjima o datoj problematici i sa aktuelnim politikama koje evropske države vode na konkretnom području. Strategija definiše spisak ciljeva koje pokušava da realizuje sprovođenjem predviđenih mera u budućem periodu. Zasnovana je na principima poštovanja ljudskog dostojanstva, slobode, demokratije, jednakosti, solidarnosti, vladavine prava i poštovanja različitosti i ljudskih prava. Ima za cilj da obezbedi i unapredi javno zdravlje, opštu dobrobit kako pojedincu, tako i društvu, da osigura i održi visok nivo bezbednosti stanovništva i da ponudi balansiran, integrativan i na zakonu zasnovan pristup problemu droga. Izrađena je po uzoru na Strategiju Evropske unije (EU) za droge za period 2013–2020. godine. Akcioni plan za period 2013–2016. godine usvojen je na osnovu rezultata srednjoročne procene Strategije zaborbu protiv droga u Republici Srbiji za period od 2009. do 2013. godine, koju je u julu 2012. godine izvršila Kancelarija Ujedinjenih nacija za pitanja droge i kriminala (*United Nations Office on Drugs and Crime-UNODC*).

5.4.1. Aktuelno stanje u Republici Srbiji

Prema rezultatima Nacionalnog istraživanja o stilovima života stanovništva Republike Srbije iz 2014. godine koje obuhvata korišćenje psihoaktivnih supstanci i igara na sreću, upotreba ilegalnih droga, bar jednom u toku života, zabeležena je kod 8,0% ukupne populacije starosti od 18 do 64 godine (10,8% muškaraca i 5,2% žena), sa većom zastupljenošću (12,8%) kod mlađe odrasle populacije od 18 do 34 godine starosti. Najčešće korišćena ilegalna droga među odraslom populacijom je kanabis (marihuana i hašiš), čija je upotreba, bar jednom u toku života, zabeležena kod 7,7% ispitanika uzrasta od 18 do 64 godine (10,4% muškaraca i 4,9% žena). Upotreba drugih ilegalnih droga je vrlo retka, 1,6% ispitanika (2,5% populacije uzrasta 18–34) koristilo je druge ilegalne droge. Lekove iz grupe sedativa i hipnotika u prethodnih godinu dana koristilo je 22,4% ispitanika (13,9% muškaraca i 30,9% žena). Prema evropskom istraživanju o upotrebi alkohola i drugih droga (*European School Project on Alcohol and Other Drugs-ESPAD*), sprovedenom 2011. godine među učenicima starosne dobi od 16 godina, ukupno 8% je barem jednom u životu probalo neku od ilegalnih droga, dok je 7% barem jednom u životu probalo marihuanu. U poređenju sa evropskim istraživanjem o upotrebi alkohola i drugih droga (*European School Project on Alcohol and Other Drugs-ESPAD*) iz 2008. godine, nije bilo značajnih promena u učestalosti upotrebe droga. Rezultati oba evropska istraživanja o upotrebi alkohola i drugih droga (*European School Project on Alcohol and Other Drugs-ESPAD*), pokazuju veću učestalost upotrebe narkotika među mladićima u poređenju sa devojkama uzimajući u obzir sve droge, osim za sedative bez preporuke lekara. Mladi koji koriste ilegalne droge najčešće probaju više vrsta. Skoro polovina učenika koji su konzumirali marihuanu, koristili su i neku drugu legalnu ili ilegalnu supstancu, najčešće sedative bez preporuke lekara i alkohol. U poređenju sa učenicima iz više od 30 evropskih država koje su učestvovala u istraživanju tokom 2011. godine, šesnaestogodišnjaci su u manjem procentu koristili marihuanu i druge ilegalne droge, dok su sedative bez lekarskog recepta koristili u većem procentu u odnosu na prosečnu vrednost iz svih država. Nacionalna kancelarija za virus humane

imunodeficiencije (*Human immunodeficiency virus infection-HIV*) i sindroma stečenog gubitka imuniteta (*Acquired immunodeficiency syndrome-AIDS*) pri Institutu za javno zdravlje Republike Srbije „Dr Milan Jovanović Batut” je 2008. i 2011. godine koordinisala istraživanje vezano za procenu broja injektirajućih korisnika droga (IKD), primenom metode množioca. Prema rezultatima sprovedene procene za 2009. godinu bilo je 30.383 injektirajućih korisnika droga (IKD) koji su starosti između 15 i 59 godina, uz mogućioseg od 12.682 do 48.083 injektirajućih korisnika droga (IKD). Procenjeni broj korisnika koji drogu injektiraju, na osnovu ovih podataka, iznosi 0,7% stanovnika starosti između 15 i 59 godina. Na osnovu analize podataka o smrtnim slučajevima u vezi sa upotrebom droge, uočava se pad broja umrlih u prethodnih pet godina, a većina slučajeva se dovodi u vezu sa opijatima.

Situacija na ilegalnom tržištu droga u Republici Srbiji i u okruženju znatno se izmenila u poslednjih nekoliko godina. Jedan od razloga je pristupanje susednih država, Republike Bugarske i Rumunije Evropskoj uniji (EU). Pravac krijumčarenja heroina koji se transportuje u države Zapadne Evrope usmeren je ka poznatim Šengenskim granicama i na pravac Republika Bugarska-Rumunija-Mađarska u cilju izbegavanja pojačane kontrole putnika i robe na granicama u Republici Srbiji. Organizovane kriminalne grupe srpskog porekla, u poslednje vreme su sve prisutnije na interkontinentalnom tržištu kokaina koji se krijumčari iz Južne Amerike u Evropu. Što se Republike Srbije tiče, kokain ulazi na domaću teritoriju u tranzitu prema Evropi, a manje količine su namenjene za prodaju na lokalnom tržištu.

5.4.2. Rezultati Strategije i Akcionog plana za period 2009–2013. godine

Srednjoročna procena prethodne nacionalne Strategije za borbu protiv droga Kancelarije Ujedinjenih nacija za pitanja droge i kriminala (*United Nations Office on Drugs and Crime-UNODC*) je 2012. godine podržala sprovođenje srednjoročne procene nacionalne Strategije za borbu protiv droga od 2009 do 2013. godine. Evaluacija je bila usmerena na procenu pet kriterijuma: relevantnost, efikasnost, delotvornost, uticaj i održivost, a izvršena je primenom kvalitativnih i kvantitavnih metoda i instrumenata koji su uključili pregled dokumenata, posete relevantnim institucijama odgovornim za sprovođenje Strategije, intervju sa relevantnim akterima i internet ankete. Na osnovu prikupljenih informacija, zaključeno je da je ostvaren bitan napredak ka ostvarenju ciljeva utvrđenih Strategijom, kao i da je primenjeni sveobuhvatni pristup problemu korišćenja droga podstakao razvoj kapaciteta, unapređenje pružanja usluga i jačanje zakonodavnih i institucionalnih okvira u oblasti psihoaktivnih supstanci. Međutim, analiza je pokazala i da je zapotpuno ostvarenje ciljeva Strategije potrebno sprovođenje usmerenije i bolje koordinisane aktivnosti. Preporuke koje su formulisane odnosile su se presvega na uspostavljanje novih mehanizama koordinacije, unapređenje saradnje sa jedinicama lokalne samouprave i udruženjima i unapređenje zakonskog okvirakao osnove za nacionalni odgovor na problem korišćenja psihoaktivnih supstanci. Finalna procena Strategije za borbu protiv droga u Republici Srbiji za period od 2009 do 2013. godine sprovedena je sa ciljem da

pokaže relevantnost idelotvornost mera primenjenih u prethodnom periodu i da obezbedi pouzdanu osnovu i strateške smerice za izradu nove Strategije i Akcionog plana za droge u narednom periodu.

Finalna procena se sastojala iz dva dela:

1. analize prednosti, slabosti, mogućnosti i pretnji (*strengths, weaknesses, opportunities, and threats-SWOT*) koja je u maju 2013. godine uz učešće većeg broja domaćih eksperata sprovedena za trioblasti Strategije: smanjenje potražnje (prevencija, lečenje, reintegracija ismanjenje štete), smanjenje ponude i koordinacija i praćenje i
2. procene Akcionog plana za sprovođenje Strategije za borbu protiv droga u Republici Srbiji za period od 2009 do 2013. godine, koja je sprovedena u periodu oktobar-novembar 2013. godine, pomoću specijalno dizajniranog upitnika koji je sadržao uopštena pitanja o implementaciji pomenutog plana. Smanjenje potražnje za drogama sastoji se od niza podjednako važnih mera, uključujući i prevenciju (univerzalnu, selektivnu i indikovanu), rano otkrivanje i intervencije, smanjenje rizika i štete, lečenje, rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju i oporavak. Posebno je važno obratiti pažnju na promociju i afirmaciju zdravih navika i brige za mlade, kao i prevenciju infekcija virusa humane imunodeficiencije (*Human immunodeficiency virus infection-HIV*) i drugih zaraznih bolesti. Zavisnost od droga je bolest koja se može prevenirati, kontrolisati i lečiti. Smanjenje ponude droga podrazumeva efikasne i odgovarajuće mere u cilju smanjenja proizvodnje, trgovine i distribucije droga i sprečavanje nezakonite trgovine i korišćenja prekursora, kao supstanci koje mogu da se koristeu nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci.

Da bi se uspešno sprovele mere smanjenja ponude droga i efektno suzbilo krijumčarenje istih i prekursora od strane organizovanih kriminalnih grupa, potrebno je uspostaviti međusobnu koordinaciju i saradnju svih merodavnih državnih organa, a naročito Ministarstva zdravlja, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva finansija i Ministarstva pravde i državne uprave. Takođe, neophodno je povećati sigurnost u drumskom saobraćaju kroz smanjenje broja saobraćajnih nezgoda koje izazivaju vozači pod uticajem opojnih droga. Neophodno je poboljšati uslove za skladištenje trajno oduzetih količina opojnih droga i u potpunosti pokrenuti sistem za efektno uništavanje oduzetih količina i svih vrsta istih. Shodno napred navedenom, neophodno je jasno propisati postupak uništavanja oduzetih opojnih droga i odrediti organe državne uprave (ili organ državne uprave) koji su nadležni (ili je nadležan) za uništavanje oduzetih opojnih droga. Efektan nadzor nad proizvodnjom i prometom supstanci koje se mogu upotrebiti za ilegalnu proizvodnju opojnih droga i psihotropnih supstanci je važan elemenat u sprečavanju nezakonite proizvodnje istih, što ima za posledicu smanjenje ponude. Pošto se pomenute supstance nalaze u redovnom prometu i koriste u hemijskoj, farmaceutskoj, kozmetičkoj i sličnim industrijama, potrebno je sprovoditi kontrolu proizvodnje i prometa, uključujući uvoz i izvoz, u skladu sa zakonskim normama, kako bi se sprečila dalja nezakonita upotreba.

U cilju postizanja što boljih rezultata potrebno je uspostaviti kontrolu nad proizvodnim subjektima (sirovine, tehnologije), naučnim i istraživačkim institucijama (sirovine, laboratorijska oprema), uvozom, izvozom i prometom prekursora i opreme koja se koristi prilikom upotrebe istih. Posebnu pažnju treba posvetiti otkrivanju novih nedozvoljenih droga na tržištu, kao i novih prekursora. Kaznena politika u oblasti suzbijanja ilegalnog posedovanja, prevoza, proizvodnje i omogućavanja upotrebe opojnih droga čini sastavni deo nacionalne politike u oblasti droga u delu o njihovom suzbijanju i smanjenju upotrebe. Razvoj kaznene politike i zakonodavstva u oblasti opojnih droga i prekursora treba izvršiti u skladu sa prihvaćenim međunarodnim standardima i konvencijama Ujedinjenih nacija (UN). Globalna priroda problema vezanih za droge zahteva regionalni, bilateralni i multilateralni pristup zbog čega je potrebno jačati kako bilateralnu saradnju, tako i saradnju sa međunarodnim organizacijama i drugim organizacijama, poput Kancelarija Ujedinjenih nacija zapitanja droge i kriminala (*United Nations Office on Drugs and Crime-UNODC*), Komisije za opojne droge (*Commission on Narcotic Drugs-CND*), Međunarodnog odbora za kontrolu narkotika (*International Narcotics Control Board-INC*B), Svetske zdravstvene organizacije (*World Health Organization-WHO*), Svetske trgovinske organizacije (*World Trade Organization-WTO*), Međunarodne kriminalističke policijske organizacije (*International Criminal Police Organization-INTERPOL*), Saveta Evrope (*Council of Europe-CoE*), agencije Evropske unije (EU), Evropskog centra za monitoring droga i zavisnosti od droga (*European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction-EMCDDA*) i Evropske policijske službe (*European Police Office-EUROPOL*).

Republika Srbija nastoji da uključivanjem u međunarodne aktivnosti na području suzbijanja droga i posledica upotrebe istih aktivno učestvuje urešavanju problematike povezane sa upotrebom i zloupotrebom droga, u kreiranju politike i stručnih pristupa na konkretnom području, kao i da unapredi nacionalni sistem primerima dobre prakse drugih država. Međunarodnom saradnjom vodi se uspešnija borba protiv organizovanog kriminala, korupcije i pranja novca kao i kontrola prometa droga i prekursora. Političku i razvojnu međunarodnu saradnju na području suzbijanja zloupotrebe droga treba uspostaviti na efektivnom sprovođenju i unapređivanju uravnoteženog pristupa problemima droga i prekursora, posebno kroz mehanizme regionalne saradnje koji uključuju sve države kroz koje prolaze pojedini krijumčarski putevi (poznata Balkanska ruta), pronalaženje mogućih ključnih partnera, kao i saradnje sa međunarodnim organizacijama, institucijama i državama članicama Evropske unije (EU). Međunarodna saradnja omogućava multilateralni oblik usklađene i celovite ponude različitih mera, dok će u sklopu pristupanja Evropskoj uniji (EU) putem pretpristupnih programa i fondova biti uspostavljena direktna saradnja sa državama članicama.

Opšti ciljevi na području međunarodne saradnje su:

1. kontinuirano usklađivanje zakonodavstva Republike Srbije sa pravnim tekovinama Evropske unije (EU),
2. preuzimanje i sprovođenje svih obaveza prema Evropskom centru za praćenje droga i zavisnosti od droga (*European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction-EMCDDA*),
3. redovno i aktivno učestvovanje u radu međunarodnih tela i agencija Evropske unije (EU) zaduženih za problematiku droga,
4. jačanje regionalne saradnje, odnosno bilateralne saradnje sa zemljama od naročitog interesa za Republiku Srbiju, posebno na području suzbijanja krijumčarenja droga i prekursora kroz jačanje saradnje sa relevantnim međunarodnim organizacijama,
5. podsticanje intenzivnijeg uključivanja domaćih stručnjaka u međunarodne skupove i projekte, sa ciljem unapređenja nacionalnog sistema, ali i promovisanje domaćeg iskustva i dobre prakse na međunarodnom planu.

Specifični ciljevi na području međunarodne saradnje su:

1. redovno i blagovremeno ispunjavanje obaveza prema međunarodnoj zajednici, Evropskoj uniji (EU) i Ujedinjenim nacijama (UN),
2. obezbeđivanje učešća u međunarodnim sistemima i projektima, koji se sprovode u oblasti smanjenja potražnje droga i praćenja istih,
3. obezbeđivanje prednosti učešća u međunarodnim sistemima i projektima, koji se sprovode u oblasti smanjenja ponude droga i praćenja istih i
4. razvijanje regionalne saradnje na nivou lokalne samouprave u cilju razmene dobre prakse i saradnje u oblasti borbe protiv droga.

Za realizaciju ciljeva Strategije, a u skladu sa Akcionim planom, obezbeđuju se finansijska sredstva iz budžeta Republike Srbije, autonomne pokrajine, gradova i opština, u skladu sa obavezama i nadležnostima nabrojanih. Prvi Akcioni plan za sprovođenje Strategije predstavlja ujedno i njen sastavni deo, dok će Drugi Akcioni plan za sprovođenje strategije biti donešen u prvom kvartalu 2018. godine. Akcionim planom detaljnije se opisuju pojedini ciljevi i načini ostvarivanja istih, konkretni zadaci određenih izvršilaca za odabrano budžetsko razdoblje na osnovu smernica Strategije, ali se preciznije definišu i pojedinačni ciljevi, nadležnost i način njihovog ostvarivanja, rokovi izvršenja i procena potrebnih sredstava za određeno budžetsko razdoblje.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U radu je problem pranja novca definisan kao glavnu aktivnost u okviru organizovanog kriminala. Isto predstavlja skup permanentnih, konkretnih i nedozvoljenih aktivnosti, koje pripadnici organizovanog kriminala obavljaju u ekonomskom, pravnom, socijalnom, medijskom i svakom drugom prostoru. Elaborirane su prljave, dakle, protivzakonite aktivnosti zgrtanja novca i metode čišćenja istog od primesa nedela, što je osnovni cilj kriminalaca, pojedinaca ali i dobro organizovanih kriminalnih grupa. Navedene aktivnosti, bez obzira na ciljeve i ishode, samo puko vršenje raznovrsnih krivičnih dela koja medijima služe da uvećaju tiraž, procenat gledanosti i sopstveni rejting. Neozbiljno je tvrditi da su sredstvima javnog informisanja zanimljivi samo kriminalom zadojeni ljudi, persone sa druge strane zakona. Isti slučaj je i sa pripadnicima vlasti koji ne vide ništa sporno u tome da se imenom i prezimenom ili u istom snimku nađu pored okorelih kriminalaca u kolumnama, televizijskim priložima ili specijalnim emisijama.

Analitičari, kolumnisti, kriminalistički stručnjaci svih profila, ali i političari bez razlike, iznose mišljenja da predstavnici organizovanog kriminala zbog svoje surovosti i štete koju nanose društvu u celini, ali i svojim protivnicima iz podzemlja, nikog ne ostavljaju ravnodušnim. Budući da se radi o zaključnim razmatranjima, nametnulo se nekoliko pitanja u vezi sa pomenutom ravnodušnošću. Prvo, ko danas može da bude ravnodušan prema zlodelima organizovanih kriminalaca u Evropi i celom svetu dok se dešavaju gnusne scene i gde su desetine ljudi u jednom trenu žrtve nečijih niskih ciljeva i pobuda? Sigurno je da ne može niko, s obzirom da je organizovani kriminal sveopšte društveno zlo. Zašto bi onda države ili integracije donosile konvencije, direktive, rezolucije, deklaracije i druge vrste akata koji uređuju način borbe protiv organizovanog kriminala. Nije moguće da neko mirno posmatra posledice terorizma koji zapljuskuje i uzima danak u Francuskoj, Nemačkoj, Ruskoj Federaciji i Turskoj ili da mirno posmatra Ukrajinu u plamenu. Neshvatljivo je da se obični građani u evropskim prestonicama vođeni svojim poslovima plaše najbizarnije plastične kese koju ugledaju na trotoaru ili nekom neuobičajenom mestu. Stalno se potencira da se o organizovanom kriminalu sve zna, međutim, postavlja se pitanje da li je drugačija slika uopšte moguća ukoliko se ima u vidu da se o najokorelijim likovima iz sveta podzemlja ili o kriminalnim organizacijama piše na stotine romana, knjiga, i filmskih scenarija i kada se o istim snimaju serije i visokotiražni filmovi. Zanimljivo je da neko ko je na strani zakona može biti ravnodušan prema nedelima brutalnih zločinaca koji postaju medijske zvezde i što je najgore, uzori mladim ljudima.

Posebno pitanje je, zašto su političari ili predstavnici državnih organa skloni, da u pogodnom trenutku, negiraju postojanje i delovanje organizovanog kriminala, ili da minimiziraju opasnosti i nastalu štetu? Odgovori na sva pitanja su sadržani u samo dve reči: novac i zabluda, koji se nameću kao glavni razlozi za temeljit razvoj organizovanog kriminala. Novac je definitivno najgori produkt ljudskog uma i ruku, a što se tiče zabluda, stvari stoje drugačije. Zabluda o organizovanom kriminalu nisu pošteđeni ni stručni krugovi, ali ni državne strukture. Zato svetski eksperti (pravници, kriminolozi, sociolozi, filozofi, psiholozi) pokušavaju da dođu do opšteprihvatljive, dakle, univerzalne definicije kojom bi se pomenuta štetna aktivnost najbolje objasnila. Zabluda broj jedan je upravo u definisanju kojim se stvara pogodno tlo na kome će negativci postati legende. Naredna zabluda je, da se organizovani kriminal pre ili kasnije može potpuno eliminisati. Najbolji dokaz da tako nešto nije moguće je niz dokumenata koje su organi Evropske unije (EU) usvajali i od čije primene nije bilo posebne koristi. U radu je apostrofirano da efektno suzbijanje delovanja neke organizovane kriminalne grupe ne znači kraj organizovanog kriminala kao masovne pojave. Naime, time je samo stvoren prazan prostor koji će ubrzo popuniti neka nova postava karijernih kriminalaca.

Praksa je pokazala da može biti reči i o “nameštaljki” po sistemu istiskivanja rivala, kako bi se pojedine kriminalne grupe eliminisale između sebe i borcima protiv organizovanog kriminala olakšale posao. Hapšenja ili likvidacije glavešina sicilijanske mafije nisu značile iskorenjivanje organizovanog kriminala ni u evropskom, ali ni u severnoameričkom ili nekom drugom društvu. Organizovani kriminal je svojim malignitetom zahvatio društveno tkivo i sva očekivanja da isti bude trajno očišćen samo su velika zabluda. Mnogi smatraju da se predstavnici organizovanog kriminala služe slepim nasiljem, brutalnošću ili nasiljem radi nasilja. Isto, zaboravljaju da je to poslednje sredstvo i radije će pribеći korupciji prema državnim službenicima ili će sa drugim kriminalnim grupama džentlmenki pregovarati o podeli teritorije, jer ni oni nisu spremni, vrlo često na krvave obračune. Za kriminalce je ratovanje ili nasilje vrlo skupa aktivnost jer na taj način guraju prst u oko organima gonjenja, s obzirom da zbog obračuna ne mogu da zarađuju na poslovima kojima se bave. Prema tome, jasno je da su pripadnici organizovanog kriminala protiv nasilja, ne zato što su pacifisti ili mirotvorci, već što usled sukoba stečeno mogu da izgube. Kada navedena okolnost zapreti, jedina mogućnost je likvidacija predstavnika državnih vlasti ili rat sa suparnicima iz kriminalnog podzemlja do istrebljenja. Tako se ponašaju samo kada više nema izlaza, kada su priterani uza zid ili oboreni na tlo. Isto važi i za dobro organizovane kriminalne grupe koje deluju dugo vremena, čak i po nekoliko generacija, poput mafijaških porodica u mnogim državama Evrope i sveta (Italija, Sjedinjene Američke Države, Kina, Japan, Ruska federacija, Kolumbija, Meksiko). U svetu organizovanog kriminala je poznato pravilo da onaj ko olako poseže za nasiljem, obično brzo i propada.

U današnjim medijima se ustalilo mišljenje da su organizovane grupe etnički uniformne, poput sicilijanske mafije (Koza nostra (američka filijala), Omerta, Ndrangeta), japanske Jakuze i

kineske Trijade, što ne mora biti u potpunosti tačno. Naime, novo vreme donosi nove običaje, stvara nove uslove i kreira nove oblike organizovanja, zbog čega je došlo do bitnih promena, tako da je sve više kriminalnih organizacija koje su etnički izmešane. U poslednje vreme, takođe, vlada pogrešno uverenje da se na suzbijanju organizovanog kriminala najviše postiže propisivanjem novih krivičnih dela i pooštavanjem kazni. Možda, ali efekat navedenih mera je i dalje ograničen. Daleko je važnije da se otkriju i dokažu krivična dela iz sfere organizovanog kriminala koja su izvršena u cilju sticanja i kasnijeg pranja novca. Neposredni izvršioци određenog krivičnog dela (u slučaju da budu lišeni slobode), najčešće za ista ne vezuju lidere kriminalnih organizacija ili grupa koji najčešće ostaju nedodirljivi. Što se tiče metoda koji se primenjuju u borbi protiv organizovanog kriminala, predlaže se da je najbolja primena specijalne istražne tehnike (tajni audio-video nadzor, prisluškivanje) i kontakt kooperativnih svedoka koji za blažu kaznu svedoče protiv svojih bosova ili otkrivaju širu mrežu kriminalaca. Vršenje svih oblika krivičnih dela (poslovi sa narkoticima, otmice, terorizam, atentati, prostitucija, falsifikatorski poslovi, korupcija) je toliko napredovalo, da je stvorena fama, da ista mogu biti sprečena samo pomoću moderne tehnologije. Mnogi je smatraju superiornijom od čoveka, što je vrhunska zabluda, pa čak i jedna vrsta demagogije sa izrazito teškim posledicama.

Jasno je da samo u odnosu na terorizam, izrečena postavka pada u vodu. Najbolji argumenti su upravo napadi u Parizu (Francuska) iz novembra meseca 2015. godine, kada je smrtno stradalo 130 osoba, u Ruskoj federaciji gde je od 2000 do 2013, godine, smrtno stradalo skoro 600, a ranjeno preko 400 ljudi, a šlagvort je nedavni napad u strogom centru Berlina (Nemačka) kada je ubica kamionom masakrirao 12 osoba. Izvan teritorije Evrope još uvek je impozantan događaj rušenje kula Bliznakinja u Njujorku (Sjedinjene Američke Države), 11 septembra 2001. godine, koje je izazvalo smrt 911 i ranjavanje 19 osoba. Reč je o podacima iz država koje nedvosmisleno raspolažu sa vrhunskom tehnikom za praćenje. Uprkos tome, evidentan je dokaz da se policija u velikom broju država previše (neopravdano) oslanja na tehniku, a premalo na klasično policijsko prikupljanje informacija kontaktom sa posebnim profilom ljudi od „poverenja“ (sofikanti, sofisti, vigilanti, krtice). Svi koji se bave pitanjem sigurnosti moraju znati, da kriminalne grupe ne miruju, da ne daju šansu protivniku i svesno koriste savremena tehnološka sredstva za ometanje praćenja, otkrivanje nelegalnih aktivnosti i akcija hapšenja glavnih egzekutora. Na kraju, treba istaći, da ne smeju biti zanemarene ni promene miljea ni kulture u okviru organizovanog kriminala. Kriminalci pažljivo biraju kako, sa kim i kada komuniciraju, šta govore i kako rade i čine sve da nadmudre državu i profesionalne snage koje se bore protiv pošasti organizovanog kriminala

REZIME

Budući da naslov teme sadrži termin „normativno“ i da se odnosi na pranje novca, nametnuta je obaveza da se o kriminalnom delovanju govori na realan način. Dakle, zbog studioznijeg sagledavanja prostranog problema nisu dozvoljene nikakve improvizacije ili odstupanja od suštine, bez obzira na primećene nesposobnosti i na sve manji uspeh države, njenih organa i institucija u eliminaciji organizovanih kriminalnih dejstava. S obzirom da se u radu problem posmatra normativno, to znači da seistom prilazi onako kako je propisano, odnosno kako bi trebalo da bude, pridržavajući se istine jer drugačiji pristup ne bi odražavao pravu nameru, kada je kriminalna aktivnost kao društvena devijacija u pitanju. U radu je dosledno ispoštovan aksiom, da normativizam u definisanju pranja novca mora imati svoj istiniti iskaz i zato prezentira organizovanokriminogeno delovanje na realan način. Namera je da se novcu, sticanju i pranju istog pristupi pozitivistički i da se potvrdi da su verovanja u njegovo postojanje ispravna i tačna. Pokušaj da se snaga organizovanog kriminala sagleda konkretno kroz pranje novca zahteva posmatranje iz posebnog ugla i kroz prizmu razumevanja motiva koji se javljaju kod kriminalaca.

Pristup je pomalo otežan zbog namere da se negativne posledice dostojno predstave i da se učine bližim i jasnijim, ali i da se pranje novca predstavi kao proces koji nezaustavljivo napreduje i na koji niko sam ne može uticati. Ključno pitanje koje prožima ceo rad je, da li postoje potrebni kapaciteti koji bi omogućili da se proces pranja novca kao lokomotiva organizovanog kriminala, kanališe na način na koji ne bi izazivao pogubne posledice, krize i protivurečnosti. Cilj je da se napravi osvrt na moguća rešenja, da bi se problem dublje razmotrio i doprineo jasnijoj percepciji i boljem razumevanju kriminalnih procesa koji oblikuju i uništavaju pre svega ljudske živote. Može se sa sigurnošću tvrditi, da odgovor na dilemu o jačanju organizovanog kriminala oličenog u zgrtanju ilegalnog novca i plasmanu u legalne poslove daju sve zamašniji procesi globalizacije, eliminacija pravih vrednosti i politički fundamentalizam koji je trasirao put u getoizirano društvo. Sa pomenutog aspekta se može tvrditi, da su okoreli kriminalci raspoređeni mendžment-sistemom često pripadnici krajnje ekstremnih organizacija i lišeni osećanja za nove realnosti. Organizovani kriminal u svim svojim formama, nezavisno od prostora na kome deluje, decenijama predstavlja univerzalni problem i nema izgleda da će se u neko dogledno vreme pojaviti efikasno sredstvo koje će istom stati na put.

Organizovani kriminal nije pretnja samo prostoru Evrope, već virus koji bira pogodno mesto za napad, predstavljajući pretnju za celu planetu. Mnogi teoretičari, kriminolozi, sociolozi,

policajci, advokati, tužioci, sudije i sl., zamaraju javnost, ali i mnoge institucije sistema, svakodnevnim tiradama, da je neophodno preduzimanje odgovarajućih mera, ali da i sami ne znaju na koje i kakve mere zapravo misle. Često se stiče utisak da je na sceni odsustvo raspoloženja, da se krene u ozbiljniji obračun sa kriminalcima koji zarad sticanja novca ne prezaju da učine bilo koju vrstu nezakonitog dela. Odgovor se nazire u postojanju sprege između pripadnika organizovanog kriminala i struktura kojese u samom vrhu državnih vlasti. Čini se, nijednoj garnituri ne odgovara ozbiljniji sukobsa gangsterskim hordama koje bestijelno i svakodnevno haraju. Prema tome, istraživačima koji bi se opisanim problemom studioznije bavili ne ostaje mnogo prostora za davanje konkretnijih iskaza, jer se može dogoditi da na pola misije budu učtkani sa određenog „višeg nivoa.“ Zato su dosadašnja istraživanja pokazala da ne vredi ne samo tragati za opšteprihvatljivom definicijom organizovanog kriminala (ne bi mnogo pomogla), nego je iluzorno objašnjavati njegovu suštinu i/ili načine na koje kriminalci u grupama ili solo obavljaju najgnusnije zločine. Uvek postoji interes da se određeni problemi ne rešavaju. Pranje novca se odvija u sprezi vlasti i kriminalaca, a cilj je zajednički i samo jedan-zgrtanje i pranje novca, a zatim plasiranje u legalne finansijske tokove.

Sušтина pranja novca sa pravnog aspekta objašnjena je kao činjenje predikatnih krivičnih dela radi sticanja kapitala, a sa ekonomskog, kao gubitak javnih prihoda, što proizvodi negativne posledice po društvo i poražavajuće se reflektuje na socijalni aspekt. Organizovani kriminal karakterišu sve vrste krivičnih dela koja su svesno uperena protiv privrede, poslovnih procesa, mira, bezbednosti finansijskog sistema, legalnih tokova i društvenih aktivnosti, jer prouzrokuju strahovite poremećaje u ukupnim ekonomskim odnosima, bilo privrednih ili vanprivrednih sektora. Glavni izvršioci su uglavnom poznati: to su pravna i fizička lica koja deluju posebno ili sinergetski. Organizovane kriminalne grupe ili pojedinci vrše krivična dela na različite načine. Ljudski život u takvim okolnostima nema nikakvu vrednost, kao i imovina koja je predmet kriminalne operativnosti. U cilju ostvarenja svojih namera kriminalci formiraju kriminalne kompanije, preduzeća i *off shore* finansijske centre preko kojih se uključuju i ulažu u legalnu ekonomiju. Na taj način potvrđuju da su sposobni da se prilagode svakoj novonastaloj situaciji i novim društveno-ekonomskim odnosima, ali i pozitivnim zakonskim propisima koji inkriminišu kažnjiva ponašanja. Izvršioci krivičnih dela svoju kriminalnu delatnost usmeravaju do margina dozvoljenog ponašanja. Vrlo vešto koriste postojeće praznine i manjkavosti u zakonima i zakonskim propisima, odnosno nedorečenosti koje nastupaju usled čestih izmena i dopuna pomenutih.

Organizovani kriminal, čiji je kredo „što više novca“, ispoljava veliku raznovrsnost u manifestovanju svojih formi. Iako se pojedinomogu apstrahovati, mora se imati na umu, njihovo međusobno kombinovanje i preplitanje, zbog čega nastaju još složenije forme. Praksa pristupa pranju novca kao epicentru organizovanog kriminala iz dana u dan dokazuje, da je isti pomoću savremenih informatičkih sredstava, pojedinačne i često prisilne obrade i manipulacije pojedincima ili grupama koje zanima vršenje krivičnih dela i zgrtanje novca, obezbedio

podmladak na duže vreme. Snaga organizovanog kriminala se ogleda i u obmanjivanju ljudi, da je novac sve, da bez istog život nije moguć i da tada predstavlja samo promašenu putanju koja vodi u maglu i stvaranju utiska kod ljudi, da tek ulaskom u vode organizovanog kriminala mogu da spoznaju prave životne vrednosti. Bilo bi neakademski zanemariti činjenicu, da isto predstavlja stub nosač organizovanog kriminala, odnosno da je sve više ekonomska i društvena realnost koja se neumitno odvija, intenzivira i širi. Izazov u procesu sticanja i pranja novca je postizanje harmoničnih odnosa među peraćima, višeg nivoa ilegalne saradnje, obavezno izbegavanje i/ili sprečavanje međusobnih konflikata i pružanje jednakih šansi.

Ključne reči: organizovani kriminal, pranje novca, globalizacija, borba protiv organizovanog kriminala, konvencije i direktive

SUMMARY

Since the dissertation title contains the term "normative" referring to money laundering, there is an unavoidable obligation to speak realistic about criminal functioning. Therefore, in order to treat this capacious problem more carefully there should be no improvisation allowed or any deviations from the essence, regardless of the perceived incompetence and decreasing success of the state, its organs and institutions in the elimination of organized criminal activities. Given that the study elaborates the problem normatively, it imposes the obligation of the right approach, observing how it should be arranged, following the truth because a different approach would not reflect the true intent when the criminal activity as a social deviation is in question. The study follows the logic that normativism in defining money laundering must have its own true statement and therefore presents the organized crime realistically. The main goal is to offer positivist approaches towards money acquiring and laundering and to confirm that beliefs in its existence are totally correct and accurate. The attempt to examine the power of organized crime in particular through money laundering requires observation from a special angle and through the prism of understanding the motives that appear among criminals.

The approach might seem reduced regarding the existing intention to decently present the negative consequences and to make them appear closer and clearer, and to present money laundering as the unstoppable process on which nobody solely could have influence. The key question which permeates the entire dissertation is, whether there is a necessary capacity that might enable the process of money laundering as the locomotive of organized crime, to be channeled in a way it would not cause devastating consequences, crisis and contradictions. The aim of the research is to make a reference to possible solutions, in order to consider the problem more deeply and make a contribution to a clearer perception and better understanding of criminal processes that shape and destroy human life above all. It can be said with certainty that the answer to the dilemma of strengthening of organized crime embodied in the accumulation of

illegal money into legal and marketing activities is provided by constantly increasing globalization processes, the elimination of the right values and political fundamentalism who paved the way into the ghetto society. Regarding the aforementioned aspect it can be argued that the hardened criminals arranged by management systems are often the members of extremist organizations and devoid of feelings for the reality. Organized crime in all its forms, regardless of the area in which it works for decades, represents a universal problem, so it does not surprise why in the near future there will be no effective mean that might be considered as a serious obstacle for its functioning.

Organized crime is not only a threat to the area of Europe, it is the virus that chooses a suitable place for the attack, presenting a threat to the entire planet. Many scholars, criminologists, sociologists, police officers, lawyers, prosecutors, judges, etc., are tiring the public and many institutions of the system, with their own daily tirades, saying how it is necessary to undertake the right measures, admitting that even they do not know what kind of measures actually think of. Often the very first thing to think of is the absence of a mood to embark on a more serious crackdown on criminals who in order to acquire the money do not hesitate to do any type of unlawful act. The answer is looming in the existence of synergy between members of organized crime and structures that are placed at the very top of state authorities. Apparently, there is no authority that might prefer serious conflict with the gangster hordes which are rampaging on a daily basis. Thus, the researchers who wish to deal with the described problem in a more studious way do not have much room for providing concrete statements, because they might be silenced from a "higher level" in the middle of the mission. That is the reason why all previous studies have shown that it is not worth not only to search for a generally acceptable definition of organized crime (not much helpful), but also it is illusory to explain its essence and / or the ways in which criminals in groups or solo perform the most heinous crimes. There is always an interest not to solve certain problems. Money laundering takes place in conjunction of authorities and criminals, so there is only one and common goal, money acquiring and laundering, followed by placing into the legal financial flows.

The essence of money laundering in the legal aspect is seen as the commission of predicate offences in order to acquire capital, and from an economic point of view as the loss of public revenue, which produces negative consequences for society and has devastating effects on the social aspect. Organized crime is characterized by all kinds of offences that are deliberately directed against the economy, business processes, peace and security of the financial system, legal flows and social activities, since it causes tremendous disruptions in the overall economic relations, whether economic or non-economic sector. The main perpetrators are mostly known: legal or natural persons acting separately or synergistically. Organized criminal groups or individuals commit crimes in different ways. Human life in such circumstances has no value, but also the assets that are subject of a criminal operation. In order to achieve their criminal intent criminals form companies, enterprises and off shore financial centers through which they are

involved in the legal economy where invest their own money. In that way they confirm to be able to adapt to each new situation and new socio-economic relations, and to any legal provisions that criminalize the punishable behavior. Perpetrators of crimes direct their criminal activity to the margins of approved behavior. They are very effective in the use of existing gaps and deficiencies in the laws and regulations, or ambiguities that occur due to frequent changes and additions of all kinds of legal documents.

Organized crime, whose credo is "more money", expresses great diversity in the manifestation of its form. Although some of them might be abstracted, their mutual combining and interweaving shall not be forgotten, since it creates even more complex forms. The practice of access to money laundering as the epicenter of organized crime proves on a daily basis that this criminal behavior has provided its own youth for a long time by using modern information tools, individual and often forced processing and manipulation of individuals or groups interested in committing criminal offenses and accumulation of money. The power of organized crime is reflected in deceiving people, that money is everything, that without it life is not possible, so the lack of it represents only a failed path leading into the fog and creating the impression in people that only by entering into the water of organized crime it becomes possible to realize the true values of life. Because of everything related to money laundering, it would be non-academic to avoid the fact that it represents the pillar bracket of organized crime becoming even more the economic and social reality that inevitably takes place, intensifies and spreads around. The main challenge in the process of money acquiring and laundering is to achieve a harmonious relationship between the wiper blades, a higher level of illegal cooperation, to avoid and / or prevent interpersonal conflicts and provide equal opportunities.

Key words: organized crime, money laundering, globalization, the fight against organized crime, conventions and directives

LITERATURA

1. Acemoglu, D. 2009, *"The Solow Growth Model"*. Introduction to Modern Economic Growth. Princeton: Princeton University Press.
2. Adonov, V. *Ilegalni novac u legalnim tokovima: Ni kriminalci nisu blesavi*, *Biznis i Finansije, Finansije top 2015/16*, (28.06.2016).
3. Ahić, J. *Mehanizmi i institucije prevencije i suzbijanja organizovanog kriminaliteta u jugoistočnoj Evropi*. U: *Kriminalističke teme*. 2003; (3- 4):239-245.
4. Alldridge, P. 2002, *"The Moral Limits of the Crime of Money Laundering"*, *Buffalo CriminalLaw Review*, 5(1).
5. Analiza rizika u istraživanju i procesuiranju korupcije, Zajednički projekat Evropske unije i Saveta Evrope „*Jačanje kapaciteta policije i pravosuđa u borbi protiv korupcije u Srbiji*” (PACS), Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu, 2015.
6. Anti-Money Laundering Forum, *History of the European Anti-Money Laundering and Financing of Terrorism Directives, First Directive*, <http://wuslovieww.anti-moneylaundersing.org/Europe.aspx>.
7. Aristotel, 1980, *Nikomahova etika.*: Beogradski izdavačko-grafički zavod / BIGZ, Beograd.
8. Aristotel, 1994, *Politika, Prosveta/Srpska književna zadruga*, Beograd.
9. ATINA-Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika rodno zasnovanog nasilja: *Pet mitova o prostituciji*. <http://www.atina.org.rs/sr/pet-mitova-o-prostituciji>.
10. Baletić, Z. *Hrematistika-izazov nepoćudne ekonomike*, Izlaganje sa znanstvenog skupa, *Ekonomski institut u Zagrebu*, Vol. XXVI (1989), No. 3.
11. Bartlett, B. L. 2002, *"The negative effects of money laundering on economic"*, *Platypus Magazine*, 77.
12. Baumer, E. P., Gustafson, R. 2007, *"Social Organization and Instrumental Crime: Assessing the Empirical Validity of Classic an Contemporary Anomie Theories"*. *Criminology* 45 (3).
13. Birdsall, N., Lustig, N., and Meyer, C. J. 2014. "The Strugglers: The New Poor in Latin America?" *World Development* 60 (August 2011).
14. Bjelajac, Ž., Matijašević, J. Dimitrijević, D. 2012. *Značaj uspostavljanja međunarodnih snadarda u suzbijanju viskotehnoškog kriminala*, *Međunarodna politika*, br. 1146, Beograd.
15. Bjelajac, Ž. 2013, *Organizovani kriminalitet – Imperija zla*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad.
16. Bošković, M. *Socijalna patologija*, Pravni fakultet Novi Sad, 2002.
17. Bukelić, J. 1988, *"Droga mit ili bolest"*, BIGZ, Beograd.

18. Chambliss, W. J. *Kriminal koji organizuje država*, Kriminologija (State-Organized Crime, Criminology), 1989, 27, 2.
19. Cindori, S., 2010, *Sustav sprječavanja pranja novca*, Pravni fakultet, Zagreb.
20. Cindori, S. 2013, "Money laundering: correlation between risk assessment and suspicious transactions". *Financial Theory and Practice*, 37 (2).
21. Commission Decision of 13 December 2006 establishing a mechanism for cooperation and verification of progress in Romania to address specific benchmarks in the areas of judicial reform and the fight against corruption (notified under document number C(2006) 6569) (2006/928/EC), L 354/56, *Official Journal of the European Union*, 14.12.2006
22. Computer Crime Research Center (CCRC), January 04, 2006.
23. Conklin, J. E. 2013, *Criminology*, Publisher: Boston, Mass.: Pearson, 11th ed.
24. Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime, Strasbourg, 8 November 1990, arical N°. 4.
25. Council of Europe-European, Treaty Series - No. 141, Convencion on Laundering, serach, seizure and Confiscation of the Proseeds from crime, Strasbourg, 8 November, 1990.
26. Council Directive 91/308/EEC of 10 June 1991 on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering OJ L 166, 28.6.1991.
27. *Council of Europe Treaty Series-No. 198* Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism. Warsaw, 16 may 2005.
28. Crna Gora, Vlada Crne Gore, Uprava za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma, Nacionalna procjena rizika od pranja novca i finansiranja terorizma sa Akcionim planom. [file:///C:/Users/AMILO/Downloads/35_140_17_12_2015%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/AMILO/Downloads/35_140_17_12_2015%20(1).pdf).
29. dala Kjeza, F. Instituta za istraživanje organizovanog kriminala Univerziteta u Milanu (Italija). (Zabeležila: Marković Nataša, 08 mart 2016. godine).
30. Darija, Ž. 2015, „*Sestre bluda*“: Zakonska regulacija ženske prostitucije na hrvatskom području od 1852. godine do 1934. godine, sa posbnim osvrtom na grad Karlovac i Europsko okruženje, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
31. Dartnell, M. 2003, *Pravna međumreža za terorizam: pitanja globalizacije, fragmentacije i legitimiteta*, (u knjizi Terorizam u budućnosti, Golden marketing, Zagreb.
32. Dekić, S. et al., 2003, *Trgovina ženama: priručnik za novinare*, ASTRA/AŽIN, Beograd.
33. Desportes, V. 2007, *King Kong Theorie*, Berlin Verlag, Berlin.
34. Directive 2001/97/EC of the European Parliament and the Council of 4 December 2001 amending Council directive 91/308/EEC on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering OJ L 344, 28.1.2001.
35. Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing. Official Journal of the European Union L 309/15. 25.11.2005. EN.

36. Dragaš, B. *Droga*, <http://www.dragas.biz/droga/>. 21 mart 2014.
37. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Korupcija: pravni okvir i pojavnici oblici 2008-2010. Studije i analize 110*, Zagreb, 2012.
38. Duhaime, C. *FinTech are being derisced out of bank accounts over terrorist financing and money laundering risks says UK study*, article in Duhaime's *Anty/money lundering Law in Canada*, 29th may 2016, <http://www.antimoneylaunderinglaw.com/>.
39. Dudley, N. *Discourses upon Trade*, London, 1691, (u: Marx, K. *Kapital-kritika političke ekonomije*, treće izdanje, Prosveta, Beogradski grafičko-izdavački zavod, Beograd, 1979.
40. Čekerevac. *MESTE World NVO: Fakultet za poslovno industrijski menadžment*; Toronto: SZ & Associates, 2013, Beograd: ICIM+, Year 2015, No. 1.
41. Ćirić, J. et al. 2015, *Analiza rizika u cilju procene regulatornih i ganizacionih prepreka efikasnim istragama i postupcima u krivičnim delima korupcije*, Beograd, Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu.
42. Ćirilov, J. *Zaštićeni svedok*, NIN, Beograd, 10 april 2003.
43. Đurić, N. M. 1959, *Iz helenskih riznica*, Prosveta, Beograd.
44. Đuričin, D. *"Tranzicija privrede"*, *Svojina i slobode*, Institut društvenih nauka, Beograd 199645. *Encyclopaedia Britannica*, 2005, United Kingdom: Edward VI (1547-53).
46. ERSTEstiftung, ESI-european stability initiative, Berlin, Brusseles, Istanbul, *Transition and happiness – a Bulgarian paradox?* December 2014.
47. «Estimating Illicit Financial Flows Resulting from Drug Trafficking and Other Transnational Organized Crimes». United Nations Office on Drugs and Crime. Vienna, October, 2011.
48. EU loses 168 bn euros in sales tax fraud, errors. 06 septembar 2015. <http://www.eubusiness.com/news-eu/tax-fraud-vat.146b>.
49. European Police College (CEPOL) Formed 23 December 2000, Headquarters Budapest, Hungary
50. European Commission (EC), *Money laundering in Europe: Theme: Population and social conditions Collection: Statistical working papers Publications Office of the European Union*, Luxembourg, 2013.
51. European Commission, Migration and Home Affairs, *Organised crime & Human trafficking, drug-control Europol, Trgovina ljudima u Evropskoj uniji (EU)*, broj 2565-84 (Hag, 1 septembar 2011. godine).
52. Evropska komisija (EK), *Izvješće Komisije Vijeću i Evropskom parlamentu, Izvješće EU o suzbijanju korupcije*, Bruxelles, 3.2.2014. COM(2014) 38 final.
53. European Union, Council of Europe, 2013. *Projekat za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma u Srbiji*, MOLI Srbija, *Međunarodni standardi u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma i širenja oružja za masovno uništenje*, Preporuke FATF. Februar, 2012. *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, Rim, 4 novembar 1950.

54. Farmer, L. "Crime, definitions of", in Cane and Conaghan (editors), *The New Oxford Companion to Law*, Oxford University Press, 2008.
55. Feinberg, G. 2003, *Prostitution in the Netherlands: transforming the world's oldest profession into the world's newest industry*, Crime & Justice International.
56. Fijat, LJ. 2013, *Problematika pranja novca-odgovornost finansijskih institucija*, MP 2.
57. Financial Conduct Authority Anti-money laundering annual report 2013/14 Financial Conduct Authority May 2014 1.
58. Financial Conduct Authority 2014 25 The North Colonnade Canary Wharf London E14 5HS.
59. Forbes Magazin, Fifth Avenue, New York, USA.
<http://www.bastabalkana.com/2011/12/fair-play-dugovi-evropskih-fudbalskih-klubova-i-astronomske-cene-fudbalera/>.
60. Fulvio, D. L. 2009, *Banda snova*, Laguna, Beograd, (prevod: Subotić, G.).
61. Gaćinović, R. 2005, „Terorizam”, Draslar Partner, Beograd.
62. Gilmore, W. C. 2008, *Prljavi novac. Razvoj međunarodnih mera za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma*, PLUS, Beograd.
63. Gilligan, P. G. 2007, *Business, risk and organized crime*. Journal of financial crime 14 (2).
64. Goati, V. *Moć novca je postala presudna*, članak: Blic od 18 januara 2008.
65. Graham, T., Bell, E., Elliot, N. *Money Laundering*, Butterworth - Heinemann, London, March 2003.
66. Grubač, M. *Organizovani kriminal u Srbiji*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 46, 4/2009. godine.
67. Grupa autora, *Opšta enciklopedija, deo treći*, Prosveta, Beograd, 1986.
68. Guelke, A. 2006, *Terrorism and global disorder: political violence in the contemporary world* London : I.B. Tauris.
69. Hayes, B. Counter-Terrorism, "Policy Laundering," and the FATF: Legalizing Surveillance, Regulating Civil Society, *The International Journal of Not-for-Profit Law* Volume 14, Issue 1-2, April 2012).
70. Henriques, F. 1968; *Historija prostitucije 1-2*, Epoha, Zagreb.
71. Henry, J. Sr. *Adviser and main researcher for The Price of Offshore Revisited*: Press Release, 19th July 2012.
72. Ignjatović, Đ., Škulić, M. 2012, *Organizovani kriminalitet*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
73. Jakulin, V. 2015, *Pranje novca u aktima Evropske unije i Saveta Europe*, Institut za uporedno pravo, Strani pravni život, Beograd, 2/2015.
74. Janjević, M. 2009, *Konsolidovani Ugovor o Evropskoj uniji (EU) i Ugovor o funkcionisanju Evropske unije (EU), 2008/S 115/01, sa Poveljom o osnovnim pravima Evropske unije (EU)*, Službeni glasnik, Beograd.
75. Jovašević, D. 2006, *Krivično pravo*, opšti deo, Nomos, Beograd.
76. Jovašević, D. 2011, *Krivična odgovornost za primanje i davanje mita*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd,

- novembar, 2011.
77. Kar, D., Spanjers, J. *Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004-2013*, Washington, 9 december 2015.
78. Katušić-Jergović, S. *Pranje novca (pojam, karakteristike, pravna regulativa i praktični problemi)*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 14, broj 2/2007.
79. Knapp, C. R. *Invisible Romans Prostitutes, outlaws, slaves, gladiators, ordinary men and women ... the Romans that history forgot*, Profile Books, London.
80. Kregar, J. *Korporacijski kriminal i nove mjere suzbijanja korupcije*, Revizija, Zagreb, broj 3/2004. godine.
81. Lasswell, H. D. 1948, (Bryson, L., ed. *The Structure and Function of Communication in Society. The Communication of Ideas. New York: Institute for Religious and Social Studies*).
82. Lazić, J. *Država u ulozi »časnog« makroa*, VREME, br. 1183, od 5 septembra 2013. godine.
83. Lelkes, O. and Gasior, K. 2011. *Income Poverty in the EU, Situation in 2007 and Trends (based on EU-SILC 2005-2008)*, European Centre, Policy Brief, January 2011 (1).
84. "LEFO-Latin American Emigrated Women in Austria", austrijska Nevladina organizacija (NVO) koja pruža podršku i edukaciju ženama migrantkinjama u Austriji. (Preuzeto iz "Trgovina ženama", ASTRA/AŽIN, Beograd, 2001.).
85. Lopušina, M. *Srbi su harali svetom, Evro, Beograd, 2005*.
86. Lyman, M. D., Potter, G. W. *Organized Crime*, Pearson Prentice Hall, 2010.
87. Margetić, D. *Neugodni svjedok*, <http://www.seebiz.eu/beko-je-nezgodan-svjedok-tranzicijskih-tokova-novca-na-balkanu/ar-99320/>.
88. Marx, K. *Kapital-kritika političke ekonomije*, Prosveta, Beogradski izdavačko-garfički zavod, Beograd, treće izdanje 1979, (prevod: Čolaković, R., Pijade, M.).
89. Matak, Š., Vargek, A. 2012, *Trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja – utječe li legalizacija prostitucije na smanjenje trgovanja ljudima?*, Pravnik, br. 1. (92).
90. Mazur, N., Lulić, M. 2007, *Trafficking in women for the purpose of sexual exploitation on the territory of the former Yugoslavia*; Pravni vijesnik 23, 3-4.
91. McLuhan, M. 1962. *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*, University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division.
92. McLuhan, M. *Forward Through the Rearview Mirror* (Edited by Paul Benedetti and Nancy DeHart, Prentice-Hall Canada Inc, 1997).
93. McKay, J. 1997. *Little Boss: A life of Andrew Carnegie*, Mainstream Publishing (September 18, 1997).
94. Međunarodni monetarni fond (MMF): *Korupcija "pojede" do 2,0 % globalne privrede godišnje*, 12 maj 2016. godine. <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=245887>.
95. Michael, P. S. and Joshua, L. D. "Interpreting UN Sanctions: *The Rulings and Role of the Yugoslavia Sanctions Committee*," in Brooklyn Journal of International Law, 19/1, 1993.

96. Mijalković, S. 2009, *Delovanje narkomafije*, Revija za bezbednost: stručni časopis o korupciji i organizovanom kriminalu, Centar za bezbednosne studije, Beograd, broj 4, april 2009.
97. Milojević, D. S. 2000, Revizori u znaku Justicije, Savez računovođa i revizora Republike Srbije, Beograd
98. Mills, A. Haines, P. *Essential Strategies for Financial Services Compliance*, John Wiley & Sons; 2nd Edition, 24 August 2015.
99. Mrvić-Petrović, N. 2005, *Krivično pravo*, Službeni glasnik, Beograd.
100. Mišić, G. *Kaznena djela protiv službene dužnosti-posebna osvrt na neke slučajeve iz sudske prakse*, Hrvatska pravna revija, Zagreb, broj 6/2006. godine.
101. Najman, N. V. 1985, *Zagađivači socijalne sredine*, Zavod za organizaciju poslovanja i obrazovanje kadrova, Beograd.
102. Nacrt zakona o izmenama i dopunama zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, Uprava za sprečavanje pranja novca <http://www.apml.gov.rs/srp/>.
103. Nicević, M., Ivanović, R. A. 2013. Poreska utaja, Ekonomski izazovi, godina 2, broj 3.
104. Nicević, M., Ivanović, A. 2013, *Privredni kriminalitet*, Univerzitet u Novom Pazaru, Novi Pazar.
105. Novotny, D. D. 2008, *What is Terrorism? Focus on Terrorism* (Ed. Edward V. Linden), Volumen 8.
106. Okvirne odluke Veća Evrope 2002/475/PUP od 13 juna 2002. godine o suzbijanju terorizma.
107. Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju Misija u Srbiji Beograd i The Organization for Security and Co-operation in Europe Wallnerstrasse 6, 1010 Vienna, Austria, Urednici: Petrus C. van Duyne i Stefano Donati, 2007.
108. Orlović, A. 2014, *Gospodarski kriminalitet u Republici Hrvatskoj*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, *Redak, Split*, 51, 1/2014.
109. Page, D. UK money-laundering checks inadequate, says anti-corruption group, Monday 23 November 2015 <http://www.theguardian.com/business/2015/nov/23/uk-money-laundering-checks-inadequate-transparency-international>.
110. Passas, N. 2000, *Global Anomie, Dysnomie, and Economic Crime: Hidden Consequences of Globalization and Neo-liberalism in Russia and Around the World*, Social Justice, 27, 2.
111. Pavlović, Z., Đukić, S. i Đorđević, D. 2015, *Empirijska analiza fenomena korupcije u Srbiji i korupcija u privredi*, Univerzitet privredna akademija u Novom Sadu, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Ministarstvo unutrašnjih poslova Rebulike Srbije.
112. Pećo, D. 21 oktobar 2015. godine. <http://dostajebilo.rs/prenosimo-intervju-miroslava-milenovic-pravo-pitanje-je-za-koga-je-mali-kupovao-nekretnine/comment-page-1/?lang=lat>.
113. Pešić, V. *Partijska država kao uzrok korupcije u Srbiji*, *Republika* br. 402–405, Beograd, 1. april–31. maj 2007. godine.
114. Policy Paper, Organised Crime and the Fight Against Crime in the Western Balkans: a

- Comparison with the Italian Models and Practices. General overview and perspectives for the future, SAPUCCA Project
115. Popović, D. 2010, *Poresko pravo*, Službeni glasnik, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd.
116. Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing COM/2013/045 final - 2013/0025 COD.
117. Radić, G. *Savremeni fenomem pranja novca*, Škola biznisa naučno - stručni časopis, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad, 2008.
118. Radović, I. 2008, *Trgovina ljudima*: priručnik za novinare, Astra - Akcija protiv trgovine ljudima, Beograd.
119. Roberts, L. M. *What soldiers do, Sex and American GI in World War II France*, the Univesrsity Chicago Press, Chicago and London, 2013.
120. Roxin, C. 1980, Zur Entwicklung der Kriminalpolitik seit den Alternativentwürfen, Juristische Arbeitsblätter, Strafrecht, (u: Stojanović, Z. 2011, *Preventivna funkcija krivičnog prava*, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu, CRIMEN (II) 1/2011).
121. Radulović, D. M. 2006, *Psihologija kriminalna, Kriminalna psihopatija i prestupništvo*, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
122. Raičević, B. 2008, *Javne finansije*, Centar za publikacije Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd.
123. Republika Hrvatska, Ministarstvo financija, Ured za sprječavanje pranja novca (Financijsko-obavještajna jedinica), Tipologije pranja novca (Primjeri iz tuzemne i inozemne prakse), Zagreb, prosinac 2011, primjer br. 3.
124. Ribarević, L. 2004, *Potencijali političkoga i radikalno Zlo totalitarizma* (izazovi političkog mišljenja Hannah Arendt), Politička misao, Zagreb, Vol XLI, (2004.), br. 2.
125. Ristić, Ž., Ristić, K. *Money Lundering, parallel money and Corrupive transition doi*, FBIM Transactions, Izvršni izdavač MESTE NVO - Beograd, MESTE Year 2015 Vol. 3 No. 1 January 2015.
126. Ristić, Ž., Ristić, K. 2015, *Monetarni i fiskalni menadžment*, Position paper, FBIM (Finance, Business, Information & Industrial technologies, Management) Transaction: glavni i odgovorni urednik Zoran P. Čekerevac. MESTE World NVO: Fakultet za poslovno industrijski menadžment; Toronto: SZ & Associates, 2013, Beograd: ICIM+, Year 2015, No. 1.
127. Republika Srbija, Ministarstvo finansija, Uprava za sprečavanje pranja novca, Beograd, septembra, 2015. <http://www.apml.gov.rs/srp257/tdoc/empty.html>.
128. Robertson, A. E. 2007, *Terrorism and global security. Facts On File*.
129. Roterdamski, E. 1979, *Pohvala ludosti*, Beogradski izdavački grafički zavod (BIGZ), Beograd.
130. Sandić, K. 2012, *Finansijske instiucije i finansiranje terorizma putem pranja novca*,

- Kriminalističko-policijska akademija, Beograd.
131. Sandić, K. 2012, *Fenomen finansiranja terorizma putem pranja novca i uspostavljanje deotvornog sistema kontramera*, Udruženje pravnika u privredi Republike Srbije, Vojno delo, proleće/2012.
132. Salinger, L.M. 2005, *Encyklopedia of white-collar & corporate crime: A-I*, Volume 1.
133. Saviano, R. 2006, *Gomorra*. Oscar Mondadori, Milano.
134. Schmid, A., Jongman, A. 2005, *Political terrorism, A New Guide to Actors Authors, Concepts, Data Bases, Theoris, and Literature*. New Brunswick: Transactions Publishers.
135. Selinšek, L. (u radu: Ambrož, M. et al., *Mednarodno kazensko pravo*, Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana 2012.
136. Shakespeare, W. 1963. *Timon Atinjanin; Julije Cezar: tragedije*, *Kultura*, Beograd, (preveli: Simić, Ž i Pandurović, S, Nedić, B i Živojinović, V.).
137. Slavković, V. 2015, *Zakonsko uređivanje prostitucije*, Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, Pravni zapisi, God. VI, br. 2.
138. Sofoklo, *Antigona*, Prosveta, Beograd, 1968, (prevod: Đurić, J.).
139. Solow, R. 1999, *Notes on Social Capital and Economic Performance*. (In: Dasgupta, P. and Sarageldin I. eds): *Social Capital: A Multifaceted Perspective*, Washington, DC, World Bank.
140. Stager, M. B. 2005b, *Ideologies of globalization*. *Journal of Political Ideologies*. <http://mams.rmit.edu.au/es4cefpg6ifj1.pdf>.
141. Stanarević, C. Ejodus, F. i ostali, „*Pojmovnik bezbednosne kulture*“, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2009
142. Stepić, D. *Organizovani kriminal u region Jugoistočne Evrope*, (etiološka obeležja, zajedničke karakteristika i najčešći pojavnici oblici, Institut za uporedno pravo, Strani pravni život, Beograd, 3/2010.
143. Stojanović, Z. 2011, *Preventivna funkcija krivičnog prava*, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu, CRIMEN (II) 1/2011.
144. Stojković, M. 2015, *Poreska utaja*, Institut za pravo i finansije, Beograd.
145. Svetlič, R. *Letenje pod radarjem in kazenska politika*, *Delo*, Ljubljana, 28.2.2012.
146. Sweden's Prostitution Solution: Why Hasn't Anyone Tried This Before? <http://esnoticia.co/noticia-8790-swedens-prostitution-solution-why-hasnt-anyone-tried-this-before>.
147. Šamić, M. *Kako nastaje naučno djelo. Uvođenje u metodologiju i tehniku naučnoistraživačkog rada*. Opšti pristup. Sarajevo: IP Svjetlost, 2003.
148. Škulić, M. *Srpska privatizacija je bila i mašina za pranje para*. *Politika* četvrtak, 14.04.2016. godine, (autori: Petrović-Stojanović, J., Rabrenović, J.).
149. Šuvaković, M. *Pitanja o političkom, politici i politizaciji culture*, *Republika* br. 428–429, Beograd, 1–31. maj 2008. godine.
150. Templton, Dž. M. 2012. *Knjiga životnih zakona, 200 veduhovnih načela iz celog sveta*,

- Mladinska knjiga, Beograd.
151. 10-th Council Directive 91/308/EEC of 10 June 1991 on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering OJ L 166, 28.6.1991.
 152. Tolonen, M. 2009, *Self-Love and Self-Liking in the Political Philosophy of Bernard Mandeville and David Hume*. University of Helsinki, Ph.D. thesis.
 153. Tomašič, R. 2011, *The financial crisis and the haphazard pursuit of financial crime*, Journal of Financial Crime 18, 1.
 154. Transparency and Trust Corporate Governance Team Business Environment Directorate 1 Victoria Street London SW1H 0ET 16 September 2013 Transparency & Trust: Enhancing the Transparency of UK Company Ownership and Increasing Trust in UK Business. Dr. R. Barker, Head of Corporate Governance Institute of Directors, 116 Pall Mall, London SW1 Y 5ED.
 155. Turk, T. A. 2004, *Sociology of Terrorism*. Annual Review of Sociology sv. (30).
 156. Transparency International. EU Offis, The Global coalition against corruption, *New data shows EU citizens back crackdown on dirty money*, Bruxelles, 20. svibnja 2015
 157. Unger, B. 2007, *The Scale and Impacts of Money Laundering*, Cheltenham, UK-Northampton, Ma, USA.
 158. UNDOC (United Nations Office on Drugs and Crime), *World Drugs Report 2011*, Vienna and New York 2011.
 159. United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, Vienna, 1988. Article 3 Offences and Sanctions).
 160. United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, Vienna, 19 decembar 1988.
 161. United Nations Convention against Transnational Organized Crime General Assembly resolution 55/25 of 15 November 2000).
 162. United Nations Office on Drugs and Crime (UNDOC), Kancelarija Ujedinjenih nacija (UN) za borbu protiv droge i kriminala, Regionalna kancelarija Programa za Jugoistočnu Evropu. Trgovina ljudima & krijumčarenje migranata, Smernice za međunarodnu saradnju, February 2010.
 163. Univerzalna i *Opšta deklaracija o ljudskim pravima čoveka*. Generalna skupština Ujedinjenih nacija, 10 decembra 1948. godine u Parizu.
 164. Uprava za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma, Izvještaj o radu za 2014. godinu, Podgorica, april 2015. godine.
 165. Uvalić, M. *Tranzicija u Srbiji*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2012.
 166. Vaknin, S. 2009, *Financial Crime and Corruption*, A Narcissus Publications Imprint, 3rd EDITION, Editing and Design: Lidija Rangelovska, Skopje.
 167. Veber, M. 1997, *Sabrani spisi o sociologiji religije*, tom 1, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad.
 168. Vezeman, D. Trgovina ženama i devojčicama, Ljudska prava, prava žena, Redakcija: Ragnar Miler,

- <http://www.dadalos.org/srbija/frauenrechte/warum/frauenhandel.htm#Seitenanfang>.
169. Vidanović, I. *Rečnik socijalnog rada*, autorsko izdanje, Biblioteka Vikimedije Srbije, Beograd, 2006.
170. Visković, N. 2008, *Spolnost i pravo*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 3.
171. Vlada Republike Srbije, Ministarstvo finansija, Uprava za sprečavanje pranja novca. http://www.apml.gov.rs/REPOSITORY/977_tipologije-pranja-novca-u-republici-srbiji-13-09-2011.pdf
172. Vodinelić, V. *Kriminalitet sa mrežnom strukturom i organizovani kriminalitet profita*, Bezbednost MUP Republike Srbije, Beograd, broj 1/1998
173. Volerstein, I. *Politika ekonomske propasti*, El Mundo Sefarad, (prevela Borka Đurić, <http://elmun-dosefarad.wikidot.com/manuel-volerstein-politika-ekonomske-propasti>).
174. Vuković, M. 2009, *Poreska utaja u policijskoj i sudskoj praksi*, Službeni glasnik, str. 230.
175. Vuković, S. 2011, *Analiza preduslova za uspešnost prevencije pranja novca i finansiranja terorizma*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, Zbornik radova sa naučno-stručnog skupa sa međunarodnim učešćem 28–30 jun 2011. godine, Tara.
176. Wagenaar, H. Altink, S., Amesberger, H. 2013, *Final report of the international comparative study of prostitution policy: Austria and the Netherlands*, Platform 31, Den Haag.
177. Wiesner, E. M. *Working Women in Renaissance Germany*, Rutgers University Press.
178. William, C. A. *Statement by the Bahamas to the OECD Forum on Harmful Tax Practices*, Paris, August 30. 1999.
179. Wolf, M. 2005, *Why Globalization Works*, *International Journal*. Vol. 60, No. 2 (Spring, 2005).
180. Zajednički projekat Evropske unije i Saveta Evrope: „Jačanje kapaciteta policije i pravosuđa u borbi protiv korupcije u Srbiji” (PACS), Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu, Beograd, 2015
181. Zelenika, R. *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, 4, izdanje, Ekonomski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2000.
182. Zirojević, M. Đukanović, D., Gajić, D. *Tradicionalna i savremena shvatanja o kriminalu*, Kultura polisa, god. XI (2014), br. 23.
183. Zombart, W. 2011, *Luxusu un Kapitalismus*, Mediteran Publishing, (prevod: Čopić, H.).
184. Žarković, M., et al., članak: *Trgovina ljudima i srodna krivična dela*, Colograx, Beograd. https://hr.wikipedia.org/wiki/Prostitucija_u_Europi.

Službeni listovi i glasnici

1. HR 128 Službeni list Evropske unije 09/Sv.
2. HR 132 Službeni list Evropske unije 09/Sv. 2.
3. Službeni list Evropske unije, 15.4.2011. 101/1.
4. Službeni list Evropske unije, L 141/73, 5.6.2015, članak 2, 4 i 20.

5. Službeni list Europske unije HR (b), L 141/108, 5.6.2015.
6. Službeni list Europskih zajednica SL L 201 27.7.2012.
7. Službeni list Europskih zajednica L 344/76 EN 28.12.2001.
8. *Službeni list Europske unije* L 309/15, Direktiva 2005/60/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 26 listopada 2005. godine, o sprečavanju korištenja financijskog sustava u svrhu pranja novca i financiranja terorizma, POGLAVLJE IV.
9. *Službeni list Europske unije* L 309/15, Direktiva 2005/60/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 26 listopada 2005. godine, o sprečavanju korištenja financijskog sustava u svrhu pranja novca i financiranja terorizma, POGLAVLJE V.
10. SL L 281, 23.11.1995., str. 31. Direktiva kako je izmijenjena Uredbom (EZ) br. 1882/2003 (SL L 284, 31.10.2003).
11. "Službeni list Rumunije" deo I, br. 219 od 18. maja 2000.
12. "Službeni list Rumunije" br. 510 od 24 jula 2009.
13. "Službeni glasnik Republike Bugarske" br. 26 od 6. aprila 2010.
14. *Službeni list SFRJ*-Međunarodni ugovori, (1990). 14.
15. *Službeni list SRJ*-Međunarodni ugovori, (2001). 6.
16. *Uradni list RS*, št. 26/11 z dne 8. 4. 2011).
17. *Uradni list RS*, št. 43/11 z dne 3. 6. 2011). Št. 214-02/11-26/2, Ljubljana, dne 15. julija 2011.
18. *Uradni list RS*, št. 55/ 2009 i št. 69/2011.
19. *Uradni list RS*, št. 69/2011, z dne 2. 9. 2011.

Zakoni:

1. Krivični zakonik SR Nemačke, http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/_261.html,
2. Krivični zakonik Hrvatske, <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/00/5-252-00.php3>.
3. Krivični zakonik Austrije, <http://rs.seebiz.eu/jedno-je-sigurno-siva-ekonomija-nastavit-ce-rast/ar-53717/>. Datum objave: 05 januar 2013.
4. Krivični zakonik, Zakonik o krivičnom postupku (prečišćeni tekstovi), od 25 septembra, 2009. godine, ("Sl. glasnik RS", br. 72/09).
5. Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma („Sl. glasnik RS”, br. 20/2009, 72/2009, 91/2010 i 139/2014), član 52.
6. Zakon o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih nacija (UN) protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskih protokola ("Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori"), br. 6/2001).
7. Zakona o Vladi („Službeni glasnik RS”, br. 55/05, 71/05-ispravka, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12-US, 72/12, 7/14-US i 44/14),

Dnevni listovi i nedeljnici:

1. *Balkan magazin*, članak: Manić, A.: "Novi francuski zakon o prostituciji-kriminalizacija klijenata", Pariz, petak, 15 april 2016.
2. *Bild*, 1 novembra 2012. godine. Graciani, T. *Prezident Institute of Advanced Studies in Geopolitics and Auxiliary Sciences (ISAG)*. Director of „Geopolitika”, Italy, 29 November 2012.
3. *Blic*, 11 decembar 2013. godine, članak: Vuković, B. *Pošast Srbije: Na sintetičke droge se troši 36 puta više nego na heroin*.
4. <http://www.blic.rs/vesti/ekonomija/povlace-novcanicu-od-500-evra-koriste-je-samo-teroristi-evropljani-je-nisu-ni-videli/bj16wvc>.
5. *Danas biznis rs*. Najveća utaja poreza registrovana u Rumuniji. 28 septembar 2015. <http://www.danas.rs/dodaci/biznis/najvecatautaja.pdva.registrovanaurumuniji,27.html?news.id=30868#thas,ca3a4T51.dpuf>.
6. *Golos Rossii*: http://www.vostok.rs/index.php?option=btg_novosti&idnovost=19604
7. *Koreni*, list dijaspore, 12 februar 2014. godine.
8. *Nedeljni ekspres*, 11 novembar 2016, str. 26, *Svi smo mi pomalo stado*, (Autor teksta: Kovačević, A.)
9. *New York Times* od 15. maja 2016, članak: *Zašto Putin tolerira korupciju?*, Krstev Ivan, predsednik Centra za liberalne strategije, stalni suradnik na Institutu za humanističke nauke u Beču).
10. "Narodne novine R Hrvatske", broj 125/11, 144/12.
11. *Nova ekonomija*, *Ovako nas pljačkaju fantomske firme, (Imaju nula radnika i jednog šefa koji u kafani gosti političare)*, autor Obradović, M. 2 novembar. 2016. godine.
12. *Palanka Danas*, Prevara privrednih subjekata zloupotrebom elektronske komunikacije, 2016, dostupno na: <http://palankadanas.com>,
13. *Politika*, subota, 15 novembar 2014. godine, [/http://www.naslovi.net/2014-11-15/gde-investirati/slucaj-luksemburg-malverzacije-najvecih-svetskih-kompanija/12321373](http://www.naslovi.net/2014-11-15/gde-investirati/slucaj-luksemburg-malverzacije-najvecih-svetskih-kompanija/12321373).
14. *The Independent*. April 5, 2016. "David Cameron urged to act on Panama Papers as UK named at heart of super-rich tax-avoidance network".
15. *Vreme*, br. 1162, 11 april 2013. godine, *Tokovi novca*, autori: Džet-set u poreskom raju, (autori: Milošević, M., Ivanji, A., Vasić, B.).

Elektronske adrese:

1. <file:///C:/Users/AMILO/Downloads/IoD%20consultation%20response%20BIS%20Transparency%20and%20Trust%20September%202013.pdf>.
2. <http://www.telegraf.rs/vesti/2084626-ova-droga-je-i-do-100-puta-jaca-od-heroina-za-12-dana-ubila-je-deset-ljudi-u-americi>.

3. <http://coursesa.matrix.msu.edu/~fisher/bosnia/readings/Scharf1.html>.
4. <https://en.wikipedia.org/wiki/Europol>.
5. <http://www.mgsi.gov.rs/cir/aktuelnosti/preliminarne-crne-i-bele-liste-gradjevinskih-preduzeca-do-kraja-godine>.
6. <http://www.apml.gov.rs/srp34/tdoc/Uprava-za-spre%C4%8Davanje-pranja-novca.html>.
7. https://hr.wikipedia.org/wiki/Pro%C5%A1irenje_Europske_unije.